

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra
Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหา
ความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik
for Solution of Poverty of the Highland People

โดย

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.

พระครูพิลาธธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.

รศ.ดร.สมบุญรณ์ ตาสนธิ

ผศ.ดร.เทวัญ เอกจันทร์

ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766054

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra
Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People

โดย

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.

พระครูพิลาธธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.

รศ.ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ

ผศ.ดร.เทวัญ เอกจันทร์

ดร.บัวสวรรค์ จันทรพันธ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

พ.ศ. ๒๕๖๖

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

MCU RS 800766054

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Research Report

Research Sub-Project 1

The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra
Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People

BY

Phrakhrusuttaputtanodom, (Woramath Phakam). Asst.Prof. Dr.

Phrakhrupiladdhammakorn, (Natthaphon Prachunha). Asst.Prof. Dr.

Assoc.Prof. Dr.Somboon Tasonthi

Asst.Prof. Dr.Teawan Eakjan

Dr.Buasawan Junpundao

Mahachulalongkornrajavidyalaya University. Chaing Mai Campus

B.E. 2566

Research Project Funded

By Thailand Science Research and Innovation Fund

MCU RS 800766054

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อรายงานการวิจัย: กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ผู้วิจัย: พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.
พระครูพิลาสธรรมมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.
รศ.ดร.สมบุญ ตาสนธิ
ผศ.ดร.เทวัญ เอกจันทร์
ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ปีงบประมาณ: ๒๕๖๖

ทุนอุดหนุนการวิจัย: กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 22 ราย ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยมี 2 ชนิด 1) แบบสำรวจเชิงพื้นที่ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาวิเคราะห์ข้อมูลและบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา พบว่าปัญหาความยากจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม รายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินสะสม ตามความเจริญทางวัตถุและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ที่มากขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม

2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก มี 4 ด้านตามแนวพระราชดำริ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝก 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ 3) ทฤษฎีใหม่ 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบกับพันธกิจของพระสงฆ์ที่เสริมความเข้มแข็งชุมชน ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักภavana 4 คือ 1) ทางกาย ด้วยหลักสุขภาวะ 5 อ คือ อาหาร อุดจาระ อากาศ ออกกำลังกาย อารมณ์ 2) ทางใจ มีการสวดมนต์ธรรมในวันพระและวันสำคัญของชุมชน 3) ทางสังคม มีกิจกรรมที่เกื้อกูลกันในชุมชนด้วยหลักสารณียธรรม 4) ทางปัญญา มีการปฏิบัติวิปัสสนาภavanaให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4

กระบวนการนี้วิจัยนี้สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อส่งเสริมสัมมาอาชีพสร้างรายได้ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากได้อีกระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่; พระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก; ปัญหาความยากจนราษฎรบนพื้นที่สูง

Research Title: The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People.

Researchers: Phrakhrusuttaputtanodom, (Woramath Phakam). Asst.Prof. Dr.
Phrakhrupiladdhammakorn, (Natthaphon Prachunha). Asst. Prof. Dr.
Assoc. Prof. Dr.Somboon Tasonthi
Asst.Prof. Dr.Teawan Eakjan
Dr.Buasawan Junpundao

Department: Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Fiscal Year: 2023/2566

Research Scholarship Sponsor: Thailand Science Research and Innovation Fund

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the community context of people in the highlands 2) to study the spatial development process of Phra Bandit Asa and Phra Dhammajarik. It is qualitative research. Study the concept of spatial development according to royal initiatives as a research framework. There were a sample size of 22 people using the purposive selection method. There are 2 types of research tools: 1) spatial survey 2) in-depth interview. Data were analyzed and described descriptively. The research results found that

1. The community context of people in the highlands has various geo-social costs. From basic information on debt, income, occupation, education level It was found that the poverty problem has not been resolved in a concrete way. Income that is not sufficient to cover expenses Accumulated debt According to material prosperity and the development of infrastructure in the four factors that increase from the social environment.

2. The process of spatial development of Phra Bandit Asa and Phra Dhammajarik has 4 aspects based on Royal project : 1) prevention of soil degradation and erosion by vetiver grass, 2) development of forest restoration, 3) new theory, 4) development for self-sufficiency of farmer together with the mission of the monks to strengthen the community By improving the quality of life With the 4 principles of prayer: 1) Physically, with the 5 principles of well-being: food, stool, air, exercise, emotions. 2) Mentally, there is a Dhamma recitation on Buddhist holy days and important days of the community. 3) Socially, there are activities that support each other

in the community with principle of Saraniyadhamma 4) Intellectual: there is the practice of Vipassana meditation to understand the 4 Noble Truths.

Even this process has not been able to solve the poverty problem in a concrete way. But it can be elevated to eco-cultural tourism. and the development of community products in the highlands to promote vocational rights, create income for the people in the highlands and stimulate the grassroots economics.

Keywords: process of area-based development; phra bundit asa and phra Dhammajarik; solutions to poverty; highland people

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดีตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

คณะผู้วิจัย ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ที่ได้สนับสนุนทุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 ขอกราบขอบพระคุณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีพระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร. อธิการบดี และสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ที่ได้ให้ความเมตตาอนุเคราะห์จัดสรรทุนอุดหนุนการวิจัยในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณพระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร. คณะบดีบัณฑิตวิทยาลัย พระครูสุธีกิตติบัณฑิต, รศ.ดร. ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ ผู้ทรงคุณวุฒิ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ที่ได้เมตตาให้คำแนะนำ ตรวจสอบ แก้ไข ให้ข้อเสนอแนะเป็นอย่างดียิ่งตลอดมาเพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น และขอขอบพระคุณมายัง พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่วนวางแผนและส่งเสริมการวิจัย ขอขอบพระคุณมายังผู้บริหารคณาจารย์ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับแผนงานวิจัยนี้

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างยิ่งของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญ เจ้าหน้าที่รัฐ ที่ให้ความเมตตาอนุเคราะห์ให้คณะผู้วิจัยได้เข้าศึกษาข้อมูลพร้อมพัฒนาพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง และขอขอบพระคุณมายังผู้บริหาร คณาจารย์ เจ้าหน้าที่ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ อำนวยความสะดวก และแนะแนวทางการทำวิจัยในครั้งนี้

คุณงามความดีที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจและความวิริยะอุตสาหะในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คณะผู้วิจัยขอน้อมถวายบูชาแด่พระรัตนตรัย ขอลถวายและมอบให้แก่บูรพาจารย์ทั้งหลายที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้มอบสรรพวิชาทั้งหลายตั้งแต่ต้นจนถึงบัดนี้

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ

๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๗

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ง
สารบัญ.....	จ
สารบัญภาพ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ฎ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ.....	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	5
1.3 คำถามการวิจัย.....	5
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	6
1.5 นิยามศัพท์.....	7
1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย.....	8
1.7 ประโยชน์ที่ได้รับการวิจัย.....	8
บทที่ 2 แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	9
2.1.1 ที่มาของแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	10
2.1.2 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	11
2.1.3 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง.....	12
2.2 การประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง.....	17
2.2.1 ที่มาของการประกาศพระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง.....	17
2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล.....	18
2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล.....	19
2.2.4 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	21
2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	22
2.2.6 องค์ประกอบการเผยแผ่พระพุทธศาสนา.....	23

2.2.7 กระบวนการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนา	24
2.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง	27
2.3.1 ที่มาของแนวคิดการแก้ปัญหาความยากจน.....	28
2.3.2 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน.....	32
2.3.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามศาสตร์พระราชา	41
2.4 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ	48
2.4.1 การดำเนินงานของโครงการหลวง	49
2.4.2 แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่	51
2.4.3 หลักการปฏิบัติงานและวิธีการพัฒนา.....	56
2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา	59
2.5.1 ความหมายความยากจนในพระไตรปิฎก.....	59
2.5.2 สาเหตุแห่งความยากจนในพระไตรปิฎก.....	61
2.5.3 ทุกข์ของความยากจนในพระไตรปิฎก	64
2.5.4 หลักธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน	66
2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	80
บทที่ 3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	114
3.1 รูปแบบการวิจัย	87
3.2 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย	88
3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	90
3.4 เครื่องมือการวิจัย.....	91
3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย	93
บทที่ 4 ผลการศึกษาวิจัย	127
4.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง	97
4.1.1 สภาพทั่วไปชุมชนบนพื้นที่สูง ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลิ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่. 98	
4.1.2 สภาพทั่วไปชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่	104
4.1.3 สภาพทั่วไปชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่.....	109
4.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก	114
4.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย	123
บทที่ 5 สรุปผลการศึกษาวิจัย.....	125
5.1 สรุปผลการศึกษา.....	125
5.1.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง.....	125

5.1.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริก	128
5.2 อภิปรายผล.....	128
5.3 ข้อเสนอแนะ	129
5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย	129
5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ	129
5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป	130
บรรณานุกรม	131
ภาคผนวก	141
ภาคผนวก ก หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย ย่อยที่ 1.....	142
ภาคผนวก ข เครื่องมือวิจัย ย่อยที่ 1.....	146
ภาคผนวก ค หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	167
ภาคผนวก ง ภาพถ่ายกิจกรรมลงพื้นที่ การสัมภาษณ์	187
ภาคผนวก จ หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์.....	200
ภาคผนวก ฉ บทความวิจัย ย่อยที่ 1 TCI1 จำนวน 1 เรื่อง	208
ภาคผนวก ช ชุดความรู้โครงการวิจัยย่อยที่ 1 (E-Book).....	224
ประวัติผู้วิจัย	229

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
บทที่ 1 สารบัญภาพ	
ภาพที่ 1.1 กรอบแนวความคิดในการศึกษาวิจัย.....	8
บทที่ 4 สารบัญภาพ	
ภาพที่ 4.1 โรงเรียนดอกแดง	100
ภาพที่ 4.2 ผลิตผลทางการเกษตร.....	101
ภาพที่ 4.3 การปลูกข้าวดอกแดง	102
ภาพที่ 4.4 ผลิตภัณฑ์ชุมชนงานจักสาน.....	103
ภาพที่ 4.5 วิถีชีวิตกับพิธีกรรมชุมชน	103
ภาพที่ 4.6 เส้นทางไปยังชุมชนบ้านห้วยบง	106
ภาพที่ 4.7 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกาศะญอศึกษาวัดห้วยบง.....	106
ภาพที่ 4.8 กิจกรรมส่งเสริมการขายกาแฟในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่	107
ภาพที่ 4.9 ชุมจำหน่ายสินค้าชุมชนในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่.....	108
ภาพที่ 4.10 ภาพศิลปะภายในศูนย์ปกาศะญอศึกษาวัดห้วยบง.....	109
ภาพที่ 4.11 อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์.....	110
ภาพที่ 4.12 สภาพป่าสนรายล้อมในชุมชน	111
ภาพที่ 4.13 ข้อมูลจำนวนประชากร ตำบลบ้านจันทร์	112
ภาพที่ 4.14 การคัดเลือกกาแฟเพื่อนำไปกะเทาะเปลือกก่อนนำเมล็ดกาแฟไปตากแห้ง...	113
ภาพที่ 4.15 สัญลักษณ์วัดแวง เป็นวิหารไม้โบราณภายในวัดจันทร์	114
ภาพที่ 4.15 ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน).....	116

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
บทที่ 3 สารบัญตาราง	
ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	95
บทที่ 4 สารบัญตาราง	
ตารางที่ 4.1 วิเคราะห์การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริก	117
ตารางแผนภูมิที่ 4.2 บันไดเก้าขั้นก้าวข้ามความยากจน	123
บทที่ 5 สารบัญตาราง	
ตารางที่ 5.1 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริก .	128

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

อักษรย่อชื่อคัมภีร์ในงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงจากคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราชพุทธศักราช 2539 พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปล ชุด 91 เล่ม ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2525 ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำย่อ		พระวินัยปิฎก		ภาษา
		ชื่อคัมภีร์		
วิ.มหา. (บาลี)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังคปาติ		(ภาษาบาลี)
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์		(ภาษาไทย)
วิ.ป. (ไทย)	= วินัยปิฎก	ปริวารวรรค		(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค		(ภาษาไทย)
		พระสุตตันตปิฎก		
		ชื่อคัมภีร์		ภาษา
ที.ม. (บาลี)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวคคปาติ	(ภาษาบาลี)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฏิกวรรค	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปปิณณาสก์	(ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ทุกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ติกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังคุตตรนิกาย	ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ธรรมบท	(ภาษาไทย)

ช.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	อุทาน	(ภาษาไทย)
ช.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	มหานิทเทส	(ภาษาไทย)
ช.ป. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ชุททกนิกาย	ปฐิสัมภิตามรรค	(ภาษาไทย)

พระอภิธรรมปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
อภ.วิ. (บาลี)	= อภิธมมปิฎก	วิงคปาติ	(ภาษาบาลี)
อภ.วิ. (ไทย)	= อภิธรรมปิฎก	วิงค์	(ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ		ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ม.ม.อ. (บาลี)	= มัชฌิมนิกาย	ปปลงสุทนี	มูลปณณาสกอรรถกถาปาติ
ม.ม.อ. (ไทย)	= มัชฌิมนิกาย	ปปัญจสุทนี	มูลปณณาสกอรรถกถา

ค. การระบุหมายเลขย่อ

การอ้างอิงพระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ใช้ระบุชื่อคัมภีร์ และระบุถึงชื่อคัมภีร์ย่อ เล่ม/ข้อ/หน้า ตามลำดับ เช่น วิ.มหา. (ไทย) 1/45/30 หมายถึง การอ้างอิงจากคัมภีร์วินัยปิฎก มหาวิงค์ ฉบับภาษาไทย คือ มาจากเล่มที่ 1 ข้อที่ 45 และหน้าที่ 30 ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ฉลองสิริราชสมบัติ 50 ปี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช พุทธศักราช 2539 ส่วนภาษาบาลีก็ทำนองเดียวกันกับภาษาไทย

การอ้างอิงคัมภีร์อรรถกถาพระไตรปิฎกภาษาไทย ใช้ระบุชื่อย่อของคัมภีร์ ระบุ เล่ม/หน้า เช่น วิ.มหา.อ. (ไทย) 1/150 หมายถึง มาจากวินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา มหาวิงค์อรรถกถาฉบับภาษาไทย มาจากพระไตรปิฎกอรรถกถา เล่มที่ 1 หน้าที่ 150 ของพระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถาแปลชุด 91 เล่ม ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ พุทธศักราช 2544

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้นคนและชุมชน มีความสลับซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในทุกช่วงวัย การมีรายได้ที่ต่างกันในแต่ละครอบครัวจึงส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งปิดกั้นโอกาสด้านการศึกษาและโอกาสทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงมีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งของประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน องค์กร และภาคีเครือข่ายแบบบูรณาการ จึงจะสามารถจัดปปัญหาและผลกระทบจากความยากจนได้¹

ที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสงเคราะห์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม(สกว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากในชุมชน โดยให้เหตุผลว่า “เพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของ

¹ สกว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย:งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 84.

ชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร”² การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนพื้นที่สูงเป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง มุ่งเน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจ และคุณภาพชีวิต มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่น ชมุ และไทยใหญ่

องค์กรพระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม สมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าได้ทรงมีพระราชดำริในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป ในปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคมกับกรมประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มโครงการทดลองด้วยการส่งพระสงฆ์รุ่นแรก จำนวน 50 รูป เรียกว่า “พระธรรมจาริก” โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะสมกับสมรรถภาพของพระธรรมทูต ตามลักษณะของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องอาศัยกระบวนการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ³

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงาน และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงโดยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในพื้นที่ทุรกันดาร เป็นโครงการของคณะสงฆ์ไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการและรับใช้สังคม หรือ สาธารณสงเคราะห์ เสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยจิตอาสาไม่เมตตา สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรถูกขเว จาริกิ พุชฺชนิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ”⁴ แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”⁵

สำหรับพันธกิจหลักของพระธรรมจาริก มี 4 ด้านคือ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การบริการสังคม เช่น การศึกษา การสงเคราะห์ ลด ละ เลิกอบายมุข (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปประเพณี วัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (4) การอนุรักษ์

² พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทยออฟเซต, 2548), หน้า 62.

³ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 105.

⁴ วิ.ม.หา. (บาลี) 4/32/27.

⁵ วิ.ม.หา. (ไทย) 4/32/40.

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁶ สำหรับกระบวนการสามารถนำมาปรับใช้ในประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนบทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสนั้นจะคอยทำงานหนุนเสริมให้กับพระพระธรรมจาริกโดยมีภาระกิจหลัก เช่น จัดกิจกรรมในการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การสงเคราะห์ชาวบ้าน การพัฒนาอาชีพให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การออกเยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชนตามความเหมาะสม การจัดทำข้อมูลชุมชนและขยายพื้นที่การปฏิบัติงาน เป็นต้น

เนื่องจากสภาพชุมชนพื้นที่สูงซึ่งมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 จึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ยังคงมีการลักลอบบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว และปัญหาพัวพันเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติ อีกทั้งการเข้าถึงระบบการศึกษาของราษฎรไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้ยังคงพบปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย และการสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนจึงควรเริ่มที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรม ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสในชุมชน ด้วยกระบวนการเสริมแรงจูงใจและสร้างพลังจากมิติภายในอาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนาธรรม สู่การรำพึงภาวนา ไตร่ตรอง การย้อนกลับมองดูชีวิตที่ผ่านมา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน ต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิตินาถา พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และประเพณีเดิม ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกพื้นที่เข้าร่วมทำโครงการ ด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมที่ทรงคุณค่า⁷

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกกฎหมายและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) สร้างความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก ยกกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่

⁶ สกสว.,กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย, หน้า 108.

⁷ สกสว., กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย, หน้า 82.

จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษาและการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม⁸

การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนคงไม่สุดโต่งพัฒนาเฉพาะทางกายภาพเท่านั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนาทางด้านความสุขทางจิตใจด้วย วิทยากร เชียงกุล กล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความสะดวกสบายความอยู่ดีกินดี ความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนาคุณภาพ เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้นหากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจความสุขของประชาชนมากกว่า”⁹

การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง และปัจจัยพื้นฐาน เช่น กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และสถาบันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง การปกครอง ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อศักยภาพโดยรวมของประเทศเพื่อพลิกวิกฤต จากแรงกดดันทั้งภายนอก และภายในให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป¹⁰ เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดรู้จักใช้ความรู้ความสามารถในการพัฒนาตนเองด้านการเมือง วัฒนธรรม เศรษฐกิจให้อยู่รอด และเจริญรุ่งเรือง¹¹ พื้นที่ทางภาคเหนือมีพื้นที่สูงที่มีความเป็นอัตลักษณ์ การพัฒนาและยกระดับ เศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง เนื่องจากพื้นที่สูงนั้นมีความร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม คณะผู้วิจัยจึงศึกษาเรื่องการพัฒนาเชิงพื้นที่เนื่องจากการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน

⁸ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, หน้า 253.

⁹ วิทยากร เชียงกุล, การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉัณแกระ, 2557), หน้า17-18.

¹⁰ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๖ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

¹¹ นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ, ชาติพันธุ์เสรีนิยมใหม่, (กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์, 2565), หน้า 7.

วัด และผู้วิจัยเห็นปัญหา ทางออก และการพัฒนาร่วมกัน จึงทำวิจัยเรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” จากพื้นที่จากอาศรมต้นแบบจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมพระบ้นิตตอาสากันดอกแดง ตำบลบ่อสลิ อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) อาศรมพระบ้นิตตอาสากันห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง มีเครือข่ายภาคีด้านศาสนา วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม สามารถพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้มีการอยู่ดีมีสุขด้วยหลักแห่งไตรสิกขา คือศีล สมาธิ ปัญญา ได้มากขึ้นกว่าเดิม อันจะสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561-2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13 ว่า “มหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนาที่สร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม”¹² เพื่อได้มาซึ่งกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง เป็นต้นแบบของการพัฒนาของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงและพระสงฆ์ทั่วไป เพื่อนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

1.2 วัดอุปประสงค์

- 1.2.1 เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
- 1.2.2 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาสาและพระธรรมจาริก

1.3 คำถามการวิจัย

- 1.3.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงของชุมชนอาศรมดอกแดง อาศรมวัดห้วยบง และอาศรมวัดบ้านจันทร์ มีอะไรบ้าง
- 1.3.2 ปัจจัยและองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาสาและพระธรรมจาริกได้อย่างไรบ้าง
- 1.3.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นิตตอาสาและพระธรรมจาริก สามารถพัฒนาและเชื่อมโยงไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างไรบ้าง

¹² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่, หน้า บทสรุปผู้บริหาร.

1.4 ขอบเขตการวิจัย

1.4.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก รวมถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื้อหา มีดังนี้

1. การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
2. การประกาศพระพุทธานุสาบนพื้นที่สูง
3. กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
4. การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
5. การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา

1.4.2 ขอบเขตพื้นที่ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

1. ขอบเขตด้านพื้นที่ คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ดำเนินการวิจัย เพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน จำนวน 3 แห่ง ดังนี้

- 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

2. ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ที่มีความห่างไกลจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ค่อนข้างมาก ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้ กำหนดเกณฑ์คุณสมบัติแต่ละกลุ่ม รวมทั้งสิ้น 22 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนใน

การคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

- 1) พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ เลขาธิการพระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง
- 2) นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
- 3) นาย สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง
- 4) นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

1.5 นิยามศัพท์

1.5.1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หมายถึง การสร้างองค์ประกอบ ปัจจัยหนุนเสริมชุมชนบนพื้นที่สูงระหว่างชุมชน พระสงฆ์ นักวิจัยที่มีส่วนร่วมกับการพัฒนาพื้นที่ของตนเองให้มีคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม

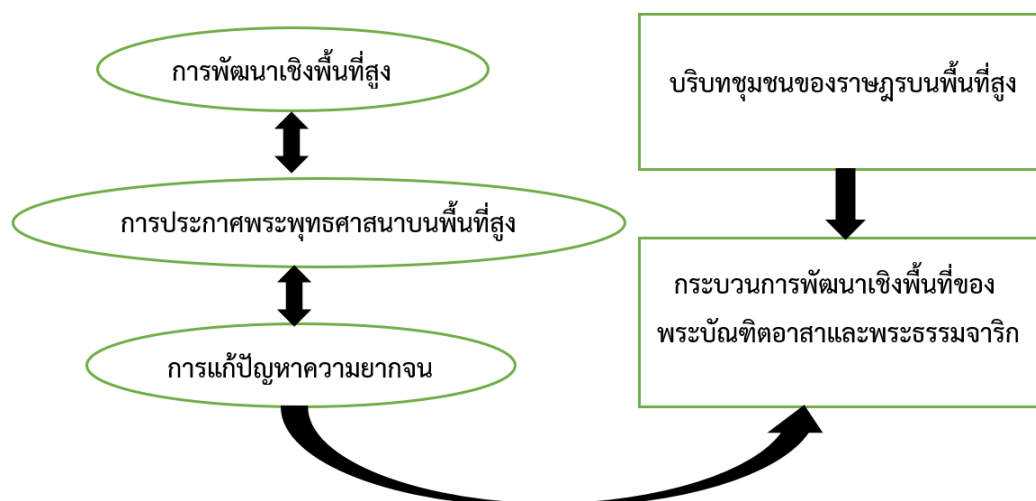
1.5.2 ราชวรบนพื้นที่สูง หมายถึง ประชาชนที่มีภูมิลำเนาและดำรงชีพอยู่ในพื้นที่ที่มีความสูงกว่าระดับน้ำทะเล 500 เมตร และมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 มี 3 ชุมชน ได้แก่ (1) ชุมชนที่อาศัยบริเวณอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ (2) ชุมชนที่อาศัยบริเวณอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ (3) ชุมชนที่อาศัยบริเวณอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

1.5.3 พระบัณฑิตอาสา หมายถึง พระนิสิตที่สำเร็จการศึกษาอย่างต่ำในระดับปริญญาตรี และปฏิบัติศาสนากิจภายใต้หน่วยงานพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง สังกัดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

15.4 พระธรรมจาริก หมายถึง พระสงฆ์ผู้ปฏิบัติศาสนากิจภายใต้หน่วยงานศูนย์พระธรรมจาริกของคณะสงฆ์ไทยที่ประจำอยู่บนพื้นที่สูง

1.6 กรอบแนวคิดการวิจัย

โครงการวิจัย “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีกรอบแนวคิด ดังนี้

1.7 ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

- 7.1.1 ได้องค์ความรู้เรื่องบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
- 7.1.2 ได้รูปแบบกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก
- 7.1.3 ได้องค์ความรู้ใหม่ในกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความยากจนกระจายตัวอยู่ในชุมชนพื้นที่สูง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นภาคการเกษตรและส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม แต่ด้วยการรुकืบของอุตสาหกรรมเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดจากความยากจนที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาคุณภาพชีวิต คณะผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ตามรายละเอียดดังนี้

- 2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
- 2.2 การประกาศพระพุทศศาสนาบนพื้นที่สูง
- 2.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.4 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ
- 2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา
- 2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่งสมความรู้ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่น การสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การอนุรักษ์เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มี

เอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรบของอุตสาหกรรมและการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.1.1 ที่มาของแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงได้ดำเนินมาตั้งแต่พ.ศ. 2494 จากปัญหาด้านความมั่นคงของชาติปัญหา การปลูกพืชเสพติด การทำลายทรัพยากรสิ่งแวดล้อม การกำหนดสภาพบุคคล การมีคุณภาพชีวิตที่ต่ำกว่าเกณฑ์ มาตรฐาน ตลอดจนการด้อยโอกาสทางสังคม ซึ่งชุมชนบนพื้นที่สูงมีความเป็นอัตลักษณ์แตกต่างจากชุมชนทั่วไป ในด้านความเป็นอยู่ชนบธรรมเนียมวัฒนธรรมจารีตประเพณี รวมทั้งภาษาการสื่อสาร ชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในชุมชน บนพื้นที่สูงได้กระจายตัวอยู่ในท้องที่จังหวัดภาคเหนือและภาคตะวันตกของประเทศไทยจำนวน 20 จังหวัด ในปีพ.ศ. 2506 คณะรัฐมนตรีมีมติให้จัดตั้ง “กองส่งเสริมชาวเขา” ขึ้นในกรมประชาสงเคราะห์กระทรวงมหาดไทย เป็นหน่วยงานแรกที่เข้าไปปฏิบัติงานในหมู่บ้านชนเผ่า แต่ผลของการปฏิบัติงานก็ยังไม่ได้ผลเป็นที่น่าพอใจ ในปี พ.ศ. 2507 จึงได้มีการวางแนวทางการนำเอาหลักธรรมไปพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง และทดลองส่งพระภิกษุสงฆ์เรียกว่า “พระธรรมจาริก” นำพระธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาไปเผยแผ่และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจของราษฎรบนพื้นที่สูง และสามารถเข้าถึงบริการของภาครัฐได้มาก ช่วยแก้ไขปัญหายาเสพติดและปัญหาด้านความมั่นคงของชาติ ทำให้ชุมชนเกิดความศรัทธาเลื่อมใสและแสดงตนเป็นพุทธมามกะ สงบุดรหลานเข้ามาบรรพชาเป็นพระภิกษุสามเณร พระพุทธศาสนาจึงได้เผยแผ่สู่กลุ่มชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในถิ่นทุรกันดารบนพื้นที่สูงมากขึ้น¹

สำหรับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงในประเทศไทยนั้น ในหลวงรัชกาลที่ 9 ถือเป็นบุคคลสำคัญในการริเริ่มการแก้ปัญหาความยากจนซึ่งแนวทางสำคัญในการพัฒนาประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชายังนำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมโยงไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสงเคราะห์ ดำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่(บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริม

¹ พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทรชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 116.

วิทยาศาสตร์วิจัยและนวัตกรรม(สกว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกกระตือรือร้นเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

การพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – based) หมายถึง การบริหารจัดการที่ลงไปทำกระบวนการในพื้นที่เป้าหมาย โดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน ทั้งภาคประชาชน ภาครัฐ ภาควิชาการ และองค์กรพัฒนาเอกชน ให้มาร่วมแก้ไขปัญหาในเรื่องใหญ่ที่ทุกคนในพื้นที่เห็นว่าจะต้องแก้ไข และจะสำเร็จได้ด้วยความร่วมมือของคนในพื้นที่อย่างมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนารูปแบบและกลไกการทำงานที่เอื้อต่อการแก้ปัญหา โดยสามารถถอดวิธีการทำงานเป็น 6 ขั้นตอนคือ

1. การเตรียมความพร้อม
2. การพัฒนาเครื่องมือและวิทยาการ
3. การสำรวจและวิเคราะห์ข้อมูล
4. การทำแผนและข้อเสนอภาคประชาชน
5. การบูรณาการแผนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
6. การจัดการความรู้และขยายผล

การพัฒนาชุมชนเป็นการเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม การพัฒนาเชิงพื้นที่นั้นจึงต้องเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานราก ให้มีความเข้มแข็งและส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้

2.1.2 หลักการสำคัญการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

1. ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนา การพัฒนาทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น เจริญขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงจนเกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิต พ.ศ.2525 ได้ให้ความหมายของคำว่า “พัฒนา” คือ “ทำให้เจริญ” การพัฒนาจึงหมายถึง การทำให้เจริญ²

การพัฒนา หมายถึง ความเจริญก้าวหน้า เช่น การพัฒนาชุมชน การพัฒนาวัด การพัฒนาประเทศ คือ การทำสิ่งเหล่านั้นให้ดีขึ้น เจริญขึ้น สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ให้ตรงต่อความต้องการมากขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “การพัฒนา” คือ กระบวนการของการเคลื่อนไหวจากสภาพที่ไม่น่าพอใจไปสู่สภาพที่น่าพอใจจึงเป็น กระบวนการที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ไม่

²ณัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2527), หน้า 25.

หยุดนิ่ง การพัฒนามีความสัมพันธ์โดยตรงกับความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ การพัฒนา หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงที่มีการวางแผนไว้แล้ว คือ การทำให้ลักษณะเดิมเปลี่ยนไป คือ ลักษณะใหม่ที่เข้ามาแทนที่นั้นจะดีกว่าลักษณะเก่า ธรรมชาติ ของการเปลี่ยนแปลงย่อมเกิดปัญหาในตัวของมันเองเพียงแต่ว่าจะมีปัญหามากหรือน้อย ถ้าหากตีความหมายการพัฒนาจะสามารถตีความหมายได้ 2 นัยคือ³

1. การพัฒนา ในความเข้าใจสมัยใหม่ หมายถึง การทำให้เจริญวัตถุรูปแบบและในเชิงปริมาณ เช่น ถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง ด่านชีวิตทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. การพัฒนาแห่งพระพุทธศาสนา หมายถึง การพัฒนาคนทั้งในด้ายร่างกายและ จิตใจ โดยเน้นในด้านคุณภาพชีวิตและหลักของความถูกต้องพอดี ซึ่งก่อให้เกิดผลประโยชน์สูงสุด ความกลมกลืนและความเกลือกกลั้วสรรพชีวิตโดยไม่เบียดเบียนทำลายธรรมชาติและสภาพแวดล้อม⁴

การพัฒนาเป็นรูปแบบอย่างหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ด้วยกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่มีการกระทำให้เกิดขึ้น หรือมีการวางแผนกำหนดทิศทางไว้ล่วงหน้า โดยการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้น

2.1.3 องค์ประกอบการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง

การพัฒนาคุณภาพชีวิตบนพื้นที่สูงสำหรับสาระสำคัญของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ในด้านยุทธศาสตร์ที่ 2 เรื่องการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน และกำหนดตัวชี้วัดด้วยการเพิ่มศักยภาพชุมชน และเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง และได้รับส่วนแบ่งผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจมากขึ้น เพื่อให้มีดัชนีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในทุกภาค ด้วยการเสริมสร้างศักยภาพชุมชน พัฒนาเศรษฐกิจชุมชน และสร้างความเข้มแข็งการเงินฐานรากตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีสิทธิในการจัดการทุน ที่ดิน และทรัพยากร

³นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ในเอกสารการสอน ชุดวิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 47.

⁴ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 33.

ภายในชุมชน โดยกำหนดแนวทางต่าง ๆ ไว้ สำหรับแผนงานสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐานรากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้⁵

1. สร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ ในการสร้างแรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและพัฒนาชุมชน

2. ส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัย และการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาในพื้นที่และการต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ รวมทั้งส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน การสนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน การส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรม (Cluster) ในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน การสร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา รวมถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่นและการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยว

4. สนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์การการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงข่ายการเงินฐานราก โดยมีธนาคารออมสินและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์เป็นแม่ข่าย

5. สนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วม ในการจัดสวัสดิการ บริการ และการจัดการทรัพยากรในชุมชน

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นทิศทางในการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นการสร้าง ความอยู่เย็นเป็นสุขในสังคม ให้เกิดความสมดุลและยั่งยืนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งไม่ได้มุ่งไปที่มูลค่าที่เป็นตัวเงินมาเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จ แต่คำนึงถึงคุณค่าของความเป็นคน และความสุขทางจิตใจของประชาชนเป็นหลัก โดยเฉพาะการสร้างความสุขตามวิถีแห่งความพอเพียง ที่ไม่เบียดเบียนหรือทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและส่วนรวม จะทำให้ชีวิตมีความสุขอย่างสมดุลและเกิด

⁵สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.ddd.go.th/files/75750.pdf>. [1 สิงหาคม 2561].

ความสงบสุขในสังคมได้อย่างแท้จริง⁶ สอดคล้องกับมุมมองในทางเศรษฐศาสตร์⁷ สำหรับทางสายกลาง นั้นเป็นแนวความคิดในการบริโภค แต่พอประมาณภายใต้เงื่อนไขการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น โดยไม่ก่อให้เกิดผลที่เป็นปฏิปักษ์กับระบบนิเวศวิทยา ฉะนั้นคุณค่าที่แท้จริงและการแก้ปัญหาของ มนุษย์เพื่อความอยู่ดีมีสุข จึงต้องมีกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การ บริโภค การแจกจ่าย การสร้างงาน ฯลฯ จะต้องเป็นสัมมาเศรษฐกิจ คือเป็นเศรษฐศาสตร์เชิง จริยธรรมมีเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์ ทั้งร่างกายและจิตใจ รวมตลอดไปถึงสังคม ชุมชนระบบนิเวศ และโลก เป็นส่วนรวมด้วยเป้าหมายเพื่อการยกระดับคุณภาพชีวิตมนุษย์

แนวคิดของร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 ที่เน้นการพัฒนาชุมชน เข้มแข็งนั้น มีความสอดคล้องกับการระดมความคิดเห็นในการร่างธรรมนูญความสุขชุมชน⁸ อัน หมายถึง “หลักกำกับการทำงานและการใช้ชีวิตร่วมกันของคนในชุมชน เป็นเสมือนกติกาการอยู่ ร่วมกัน รวมถึงการจัดระเบียบระบบการทำงานของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้น ๆ ให้ชัดเจนร่วมกัน เพื่อ นำไปสู่เป้าหมายและความอยู่เย็นเป็นสุขที่พึงปรารถนาของชุมชน” ซึ่งต้องอาศัยวิธีการจัดทำ เป้าหมายตัวชี้วัดความสุขชุมชน เพื่อผลักดันให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกันของคนในชุมชน หมู่บ้าน ท้องถิ่น ที่แต่ละแห่งกำหนดขึ้น เป็นเป้าหมายร่วม โดยการเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชน และมีการ ถ่ายทอดความสุขชุมชนนั้นต่อคนทุกระดับ

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ควรมีแผนงานสนับสนุนเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนฐาน รากและชุมชนเข้มแข็ง ดังนี้⁹

1. การสร้างและพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ ในการสร้าง แรงบันดาลใจ ให้เกิดความเชื่อมั่น ศรัทธา มีจุดยืนทางความคิด มีธรรมาภิบาลในการบริหารและ พัฒนาชุมชน

⁶คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report): มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550).

⁷มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย, 2545).

⁸สิน สือสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมาภิบาลความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

⁹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน.

2. การส่งเสริมให้เกิดชุมชนแห่งการเรียนรู้ด้วยกระบวนการวิจัยและการถ่ายทอดองค์ความรู้ในชุมชน ต่อยอดองค์ความรู้ไปสู่เชิงพาณิชย์ ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างการจัดการความรู้ในชุมชน

3. การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนโดยส่งเสริมการประกอบอาชีพของผู้ประกอบการระดับชุมชน สนับสนุนศูนย์ฝึกอาชีพชุมชน ส่งเสริมการเชื่อมต่อระหว่างเครือข่ายอุตสาหกรรมในพื้นที่กับเศรษฐกิจชุมชน สร้างความร่วมมือกับภาคเอกชนและสถาบันการศึกษา ส่งเสริมการท่องเที่ยวท้องถิ่น และการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

4. การสนับสนุนการให้ความรู้ในการบริหารจัดการทางการเงินแก่ชุมชนและครัวเรือน การปรับองค์กรการเงินของชุมชน ให้ทำหน้าที่เป็นสถาบันการเงินในระดับหมู่บ้านตำบล ที่ทำหน้าที่ทั้งการให้กู้ยืมและการออมและจัดตั้งโครงการการเงินฐานราก

5. การสนับสนุนชุมชนให้มีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการบริการและการจัดการทรัพยากรในชุมชน

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ มีองค์ประกอบในการพัฒนาที่สอดคล้องกับการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา ที่เห็นว่าชุมชนบนพื้นที่สูงมีบริบทชุมชนและภูมิสังคมแตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป แนวทางหนึ่งในการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชน พบว่ามี 5 องค์ประกอบในการพัฒนา¹⁰ ได้แก่

1. การอำนวยความสะดวก
2. การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม
3. การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน
4. การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้
5. การถอดบทเรียน

การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดังเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่เพื่อทำ

¹⁰ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

การเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง สามารถจำแนกรูปแบบได้เป็น 5 แบบแผน ได้แก่

- 1) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบยึดหลักเหตุผลอย่าง ครอบคลุม
- 2) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบเพิ่มทีละส่วน
- 3) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบพิจารณาหลายระดับ
- 4) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบสนับสนุนและ ผลักดัน
- 5) การพัฒนาเชิงพื้นที่แบบกลยุทธ์

ทั้งนี้เงื่อนไขการใช้รูปแบบแผนดังกล่าว จำเป็นต้องมีการวิเคราะห์เงื่อนไขความสัมพันธ์ขององค์ ประกอบการเลือกใช้ในการพัฒนาเชิงพื้นที่ให้มีความเหมาะสมกับบริบท แนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ มีกลุ่มนักคิดได้นำเสนอไว้อย่างหลากหลายวิธีการและหลากหลายมุมมอง

หลักสำคัญอีกประการคือการพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะช่วยลดช่องว่างทางสังคมและจัดปัญหาความ ยากจนในชุมชนให้ลดน้อยลง ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐบาล เอกชน องค์กร ชุมชน นักวิชาการ และองค์กรธุรกิจ เพื่อจัดปัญหาความยากจนให้หมดสิ้นไป การพัฒนาชุมชนตามแนววิถี พุทธที่มีผลต่อการพัฒนาชุมชนของท้องถิ่นใน 5 ประเด็น¹¹

1. การจัดการชุมชนบนวิถีแห่งความเป็นจริง
2. การจัดการชุมชนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต
3. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความถูกต้อง
4. การ จัดการชุมชนบนพื้นฐานความสบายใจ
5. การจัดการชุมชนบนพื้นฐานความความสามัคคีของคนในชุมชน

ทั้ง 5 ประเด็นนี้เป็นหลักในการพัฒนาชุมชนให้คนในชุมชนเป็นคนดี รู้จักใช้ชีวิตอย่างพอเพียง มีความขยันในการหาและรักษาทรัพย์ รวมทั้งเป็นสังคมที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันความรู้

¹¹ ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4, กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563, หน้า 239.

ถ่ายทอด ขนบธรรมเนียมประเพณีศิลปวัฒนธรรม และให้คำแนะนำที่เป็นประโยชน์ต่อกันเพื่อเป็นหลักในการดำเนินชีวิต

การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดังเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การเพิ่มของจำนวนประชากรอย่างรวดเร็ว การขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิต

ดังนั้น การวางแผนพัฒนาอย่างบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาบนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นปัญหาดังเดิมที่สะสมมายาวนานและปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ตามสภาวะการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย ด้วยลักษณะของพื้นที่ที่มีความลาดชันสูง ชุมชนมีความหลากหลายในชาติพันธุ์ มีความเชื่อและวิถีชีวิตที่แตกต่างกัน การเข้าถึงระบบการศึกษายังไม่ทั่วถึง การขยายพื้นที่เพื่อทำการเกษตรและที่อยู่อาศัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่จึงต้องสร้างสมดุลในทุกมิติเพื่อยกระดับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่สำคัญคือพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชนให้มีขีดความสามารถ และการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการเพิ่มศักยภาพชุมชน เศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็ง ส่งเสริมให้ชุมชนพึ่งพาตนเอง และรัฐต้องไปมีส่วนสนับสนุนเพื่อให้มีดัชนีชุมชนเข้มแข็งเพิ่มขึ้นในทุกภาคส่วน

2.2 การประกาศพระพุทธรศาสนาบนพื้นที่สูง

2.2.1 ที่มาของการประกาศพระพุทธรศาสนาบนพื้นที่สูง

นับตั้งแต่การเผยแผ่พระพุทธรศาสนาที่มีความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในชมพูทวีปและมีการเปลี่ยนแปลงมาตามลำดับ จนหลังพุทธปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลายก็ได้ช่วยกันประกาศพระพุทธรศาสนาเรื่อยมา แม้จะมีความถดถอยอยู่บ้างในบางสมัย แต่ก็ทรงตัวอยู่ได้จนถึงสมัยของพระเจ้าอโศกมหาราช ผู้ทรงเป็นอัครศาสนูปถัมภในการทำตติยสังคายนา โดยอาราธนาพระโมคคัลลิตุตรดิศสเถระเป็นประธานและได้มีการคัดเลือกพระสงฆ์ โดยแบ่งออกเป็น 9 สาย¹² เพื่อไปเผยแผ่พระพุทธรศาสนายังประเทศต่าง ๆ พระสงฆ์ผู้รับมอบหน้าที่ไปประกาศพระศาสนานั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พระธรรมทูต หรือ ผู้จาริกธรรมไปสอนศาสนา (Missionary) พระสงฆ์ในฐานะพระธรรมทูตถือได้ว่ามีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในการเผยแผ่พุทธธรรมให้เข้าถึงจิตใจของผู้คน

¹²พระอุตรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534), หน้า 237.

การเผยแผ่พระพุทธศาสนานั้นทำกันหลายแบบ เช่น การปฏิบัติตนหน้าเลื่อมใส การสนทนา การแนะนำ การตอบปัญหาข้อข้องใจและการแสดงธรรม เป็นต้น โดยที่พระพุทธเจ้าทรงประทานหลักการเผยแผ่ให้แก่สาวกยึดถือเป็นหลักปฏิบัติว่า แสดงธรรมมีเหตุผลสัมพันธ์ต่อเนื่องกันไป โดยลำดับ ชี้แจงให้เข้าใจในแต่ละแง่แต่ละประเด็น แสดงธรรมด้วยจิตเมตตา มุ่งจะให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ไม่แสดงธรรมเพราะเห็นแก่ลาภสักการะ แสดงธรรมไม่ยกตน ไม่เสียดสีชมผู้อื่น¹³ การเผยแผ่พระพุทธศาสนามีการสืบทอดและพัฒนาตามยุคตามสมัย รูปแบบและวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ในประเทศไทยก็ได้รับการสืบทอดและพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ซึ่งวิธีการเผยแผ่พุทธธรรมของพระสงฆ์ไทยถือเป็นรูปแบบที่ได้รับการพัฒนาในลักษณะต่างๆ ตามจุดประสงค์ทั้งในแง่การให้ความรู้และเพื่อโน้มน้าวใจ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความเลื่อมใสศรัทธาในหลักธรรมคำสอนสู่การปฏิบัติ

2.2.2 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาสมัยพุทธกาล

เมื่อพระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญพุทธกิจเป็นพระบรมศาสดาประกาศเผยแผ่ศาสนาธรรมที่ตรัสรู้ เริ่มตั้งแต่ทรงแสดงปฐมเทศนาโปรดพระปัญจวัคคีย์ ทรงโปรดยสกุลบุตรพร้อมสหาย จนมีพระอรหันตสาวกเกิดขึ้นในโลกจำนวน 60 องค์ คือ พระปัญจวัคคีย์ทั้ง 5 พระยสะ พร้อมพระที่เป็นสหายอีก 55 จึงทรงมีพระประสงค์ที่จะส่งพระอรหันตสาวกเหล่านั้นไปประกาศพระศาสนายังหมู่บ้าน ตำบล หรือ นิคมชนบทต่าง ๆ ของชมพูทวีป โดยก่อนจะส่งไปนั้นพระพุทธองค์ทรงรับสั่งให้ประชุมพระอรหันตสาวกจำนวน 60 องค์แล้ว ทรงประทานพระโอวาทซึ่งถือเป็นอุดมคติในการประกาศเผยแผ่ พระพุทธศาสนา ความเป็นการประชุมครั้งนั้น นับว่าเป็นการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกในพระพุทธศาสนาโดยที่พระพุทธองค์ทรงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้นว่า

.... “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เราพ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ แม้ พวกเธอก็พ้นแล้วจากบ่วงทั้งปวงทั้งที่เป็นของทิพย์ ทั้งที่เป็นของมนุษย์ (เช่นกัน) พวกเธอทั้งหลายจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์, พวกเธออย่าได้ไปรวมโดยทางเดียวกันสอง รูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์ พร้อมทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์สัตว์ทั้งหลายพวกที่มีธุลีคือกิเลสน้อยมี อยู่ แต่เพราะไม่ได้ฟัง

¹³อง.ปญจก. (ไทย). 22/195/174.

ธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย แม้เราก็จักไป ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม เพื่อแสดงธรรม ”...¹⁴

พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการเผยแผ่หลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นปัจจุบัน ทั้งนี้ก็เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์โดยหลักการก็คือ ให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ คือ¹⁵

1. ติญฐัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้
2. สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาติหน้า
3. ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง

2.2.3 การเผยแผ่พระพุทธศาสนาหลังพุทธกาล

หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพานแล้ว บุคคลผู้ทำหน้าที่เผยแผ่พระพุทธศาสนา ได้รับการสานต่อจากพุทธสาวกรุ่นต่อ ๆ มาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช เอกอัครราชทูตผู้ปกครองประเทศอินเดียในสมัยนั้น ทรงเป็นกษัตริย์พระองค์ที่ 3 แห่งราชวงศ์โมริยะ ทรงครองราชสมบัติ ณ พระนครปาฏลิบุตร แคว้นมคธ สืบต่อพระเจ้าพินทุสาร พระราชบิดา และทรงเป็นพระราชนัดดา (หลานปู่) ของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์ต้นราชวงศ์โมริยะ ผู้สืบเชื้อสายมาจากราชวงศ์ศากยะ ราชสกุลของพระพุทธเจ้า ซึ่งหนีชีวิตรอดตายมาจากสงครามฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ศากยะโดยเจ้าชายวิฑูทกะในครั้งปลายพุทธกาลพระเจ้าอโศกมหาราช ทรงเป็นกษัตริย์มหาจักรพรรดิราชที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของชมพูทวีปหรือประเทศอินเดียสมัยโบราณ และทรงเป็นองค์เอกอัครพุทธศาสนูปถัมภกที่สำคัญที่สุดในประวัติศาสตร์แห่งพระพุทธศาสนาเมื่อพระพุทธศาสนาได้รับการนับถือจากพระเจ้าอโศกมหาราช ประชาชนก็ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก พวกนักบวชในศาสนาอื่น ๆ เห็นว่าพระสงฆ์ในพุทธศาสนาได้ลามกสักการะต่าง ๆ มาก ก็พากันปลอมบวชเข้าเป็นภิกษุเพื่ออาศัยกาฬาสตบิณฑบาตเป็นเครื่องเลี้ยงชีพ แต่ไม่ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เป็นเหตุให้สงฆ์ไม่ทาสังฆกรรมร่วมกันนานถึง 7 ปี เมื่อเรื่องนี้ทราบถึงพระเจ้าอโศกมหาราชก็ทรงรับสั่งให้ไต่สวน แล้วส่งทูตไปนิมนต์พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ มาเป็นประธานชำระความยุ่งเหยิงในพระศาสนา ผลของการชำระพระพุทธศาสนา ปรากฏว่ามีพระปลอมถูกบังคับให้สึกถึง 60,000 รูปแล้วพระโมคคัลลีบุตรเถระให้

¹⁴ วิ.ม. (ไทย) 6/32/ 49-50.

¹⁵ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 131.

ประชุมพระสงฆ์ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น 1,000 รูป ทำการสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งที่ 3 ณ โอศการาม เมืองปาฏลีบุตร ซึ่งเป็นเมืองหลวงของแคว้นมคธในสมัยนั้น เมื่อปี พ.ศ.303 การสังคายนาได้ทำกันอยู่ถึง 9 เดือน จึงสำเร็จ เมื่อทำสังคายนาครั้งที่ 3 เสร็จแล้ว พระเจ้าอโศกได้ทรงคัดเลือกพระเถระผู้มี ความสามารถส่งไปเป็นสมณทูต ให้ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสั่งสอนในต่างประเทศ หลายทิศ รายนามสมณทูตที่ปรากฏในปกรณบาลีมี 9 สาย คือ¹⁶

สายที่ 1 คณะพระมัทธันติกะ : ไปแคว้นเมียร์และคันธาระ คือ ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือสุดของอินเดีย ปัจจุบันบางส่วนอยู่ในปากีสถาน บางส่วนอยู่ในอัฟกานิสถาน

สายที่ 2 คณะพระมหาเทวะ : ไปมคธและทล ปัจจุบันได้แก่ รัฐไซเมอร์ อยู่ทางภาคใต้ของอินเดีย แถบลุ่มแม่น้ำ โคธาวารี

สายที่ 3 คณะพระรักชิต : ไปนาวาสี ได้แก่ บริเวณตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย

สายที่ 4 คณะพระธรรมรักชิต : ท่านผู้นี้เป็นฝรั่งชาติกรีก และดูเหมือนจะเป็นฝรั่งคนแรกที่บวชในพระพุทธศาสนา ไปปรันตชนบท แถวชายทะเลเหนือ เมืองบอมเบย์

สายที่ 5 คณะพระมหาธรรมรักชิต : ไปแคว้นมหาราษฎร์ อยู่ทางตะวันออกของเมืองบอมเบย์

สายที่ 6 คณะพระมหารักชิต : ไปประเทศโยนก คือกรีกในเอเชียกลาง

สายที่ 7 คณะพระมัทธิมะ : ไปทางเหนือแถบภูเขาหิมาลัย

สายที่ 8 คณะพระโสณะและพระอุตระ : ไปสุวรรณภูมิ ซึ่งมีผู้สันนิษฐานว่า อาจเป็นดินแดนซึ่งอยู่ในเขตประเทศไทย หรือประเทศพม่าในปัจจุบัน

สายที่ 9 คณะพระมหินทเถระ : พระโอรสของพระเจ้าอโศกเอง ไปเกาะลังกา คือ ประเทศศรีลังกาพระมหินทเถระ เมื่อไปถึงเกาะลังกา ได้ประกาศพระศาสนา สามารถทำให้พระเจ้า เทวานัมปิยติสสะกษัตริย์ลังกาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จนสามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาได้ อย่างมั่นคง ต่อมาพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงโปรดให้พระสังฆมิตตาเถรีพร้อมคณะภิกษุณีนำห่อ พระศรีมหาโพธิ์จากพุทธคยาไปปลูก ณ เมืองอนูราชปุระ ประเทศศรีลังกา พร้อมทั้งให้อุปสมบทแก่ เหล่ากุลสตรีในประเทศศรีลังกาที่ประสงค์จะเป็นภิกษุณีด้วย¹⁷

¹⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, 2541), 183-184.

¹⁷ แก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 70-71.

2.2.4 ความหมายการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

บทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและเหล่าสาวกทั้งหลายมีรูปแบบและวิธีการแตกต่างกันไปตามสถานะและโอกาสแต่ภายใต้ขอบเขตที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติไว้ ปัจจุบันมีรูปแบบและบทบาทการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่แตกต่างจากสมัยพุทธกาล ซึ่งเปลี่ยนไปตามกาลเวลา

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาการเผยแผ่ หมายถึง การทำให้ขยายออกไป การทำให้ขยายวงกว้างออกไป ทำให้แพร่หลายออกไป การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้แก่ การดำเนินงานเพื่อให้หลักธรรมคำสั่งสอนในพระพุทธศาสนาแพร่หลายออกไปในทุกสารทิศ มีผู้ศรัทธาเลื่อมใส เคารพยำเกรงในพระรัตนตรัย น้อมนำเอาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ¹⁸

หลักประโยชน์ 3 คือ วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยยึดหลักประโยชน์และความสุขของมหาชนเป็นที่ตั้ง ถือเป็นวัตถุประสงค์หลักในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังที่พระพุทธเจ้าทรงประทานโอวาทให้แก่เหล่าพระสาวกชุดแรกที่ทรงสั่งสอนให้ไปประกาศพรหมจรรย์ ว่า... “พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ร่วมทางทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ ครบบริบูรณ์บริสุทธ์ สัตว์ทั้งหลาย จาพวกที่มีธุลีคือกิเลสในจักขุน้อยมีอยู่ เพราะไม่ได้ฟังธรรมย่อมเสื่อม ผู้รู้ทั่วถึงธรรมจักมี”...¹⁹ พระพุทธพจน์นี้เป็นเครื่องชี้ชัดถึงบทบาทสำคัญของการสื่อหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเป็นหลักการและนโยบายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของเหล่าพุทธสาวกจนตราเป็นมาปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เพื่อประโยชน์สุขแก่มนุษย์

โดยหลักการก็คือให้เกิดประโยชน์สุขตามพุทธประสงค์ 3 ประการ²⁰ คือ 1) ทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ 2) สัมปรายิกัตถประโยชน์ ประโยชน์ในชาตินี้ 3) ปรมัตถประโยชน์ ประโยชน์อย่างยิ่ง ประโยชน์ คือ ผลตอบสนอง ได้รับสืบมาจากพฤติกรรมที่ประกอบไปด้วยกุศลกรรมที่พระพุทธศาสนาถือเป็นหลักสำคัญ เพราะก่อให้เกิดผลเป็นความสุข ความมั่งคั่งบริบูรณ์ความไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และจุดมุ่งหมายปลายทางของชีวิตที่ถือเป็นสุขสงบเย็น เป็นชีวิตที่อยู่จบพรหมจรรย์สิ้นทั้งปวง ประโยชน์สุขถือเป็นความชัดเจนในคำสอนพุทธศาสนามุ่งหมายความสุขด้วยข้อ

¹⁸ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 478.

¹⁹ที.ม. (ไทย) 4/32/40.

²⁰ช.จ. (ไทย) 30/673/333.

ปฏิบัติให้ถึงสุข มิใช่บรรลุด้วยความทุกข์หรือด้วยข้อปฏิบัติที่เป็นทุกข์แต่มีข้อที่ต้องระวังคือ ผู้ปฏิบัติต้องไม่ติดใจหลงใหลความสุขที่ขึ้นแก่ตน ไม่ปล่อยให้ความสุขที่เกิดขึ้นนั้นครอบงำจิตใจของตน ต้องเป็นอิสระสมบูรณ์จากกิเลสทั้งปวง จึงถือเป็นความสุขที่เป็นจุดหมายปลายทางพระพุทธศาสนา ประโยชน์สุข 3 ประการที่ยกไว้เบื้องต้น จนเกิดได้ก็ด้วยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติอย่างแท้จริง โดยกระทำให้เกิดประโยชน์แก่ตนเองก่อน ในขณะเดียวกันก็มองถึงเพื่อนมนุษย์รอบข้างด้วย การเพียรยังประโยชน์ที่ตนได้ปฏิบัติตามจนเกิดผล

2.2.5 หลักการสำคัญการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพุทธกาล การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาล มีอยู่ 3 รูปแบบ ประกอบด้วย

1. พระธรรมกลี คือ พระธรรมกลีคือผู้ทำหน้าที่ในการเผยแผ่ธรรมะคือตัวสารที่จะส่งไป
2. สาร คือ ธรรมะ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า
3. ผู้ฟัง คือ ผู้รับสาร ในการที่จะทำให้องค์ประกอบเหล่านี้ดำเนินไปได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องมีการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ เรียกว่า พุทธวิธีในการสอน เพราะพระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ที่พร้ง พร้อมไปด้วยคุณสมบัติของนักเผยแผ่ และพุทธวิธีในการสอนอย่างครบถ้วน จึงได้รับการยกย่องว่า “สตุถา เทวมนุสสาน ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เพื่อให้ทราบถึงรูปแบบเผยแผ่ ธรรมะของพระพุทธเจ้าตามแนวพุทธวิธีในการสอน

จุดมุ่งหมายในการสอน ไม่ว่าจะเสด็จไปทางไหน หรือทำอะไรพระพุทธเจ้าทรงตั้งจุดมุ่งหมายเสมอแม้แต่การสอน ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีใครปรากฏอยู่ในข่ายคือพระญาณแล้ว พระพุทธองค์ก็จะเสด็จไปแสดงธรรมโปรด เรียกว่า จุดมุ่งหมายในการสอน หรือลักษณะอาการที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนมี 3 อย่าง ได้แก่²¹

1. อภิญาณธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมด้วยความรู้ยิ่ง คือทรงรู้ยิ่งเห็นเองแล้วจึงทรงสอนผู้อื่นให้ปฏิบัติตาม เพื่อใช้แก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน
2. สนิทานธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมมีเหตุผล คือผู้ฟังตรึกตรองตามหรือเห็นจริงได้ และสามารถเปลี่ยนพฤติกรรมให้ถูกต้องและเหมาะสมยิ่งขึ้น

²¹ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. 2546), หน้า 134.

3. สัปภาภิหาริยธัมมเทศนา ทรงแสดงธรรมให้เห็นจริง คือผู้ฟังนำผลนั้นไปปฏิบัติตาม พร้อมทั้งได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามกำลังของตน

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรม เป็นตัวกำหนดทิศทางในการกระทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณ์ที่แสดงออกมาภายนอก อันจะไปสู่ การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ จากพระพุทธพจน์ที่ยกมานี้ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จาริกไป ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่าการปฏิบัติทั้ง 3 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ ในขณะนั้น

2.2.6 องค์ประกอบของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

คุณสมบัติของผู้สอนหรือนักเผยแผ่ พุทธวิธีในการสอนนั้นต้องเริ่มต้นจากปรัชญาขั้นพื้นฐานอันได้แก่ กัลยาณมิตรและมี สติปัญญาไหวพริบที่ชาญฉลาดเป็นเบื้องต้น จากนั้นต้องประกอบด้วยหลักของนักเผยแผ่กับผู้ฟังหรือ ผู้สอนกับผู้เรียน ที่มีความสัมพันธ์กันในฐานะเป็น กัลยาณมิตรเป็นอันดับต่อไปเพราะในทาง พระพุทธศาสนาถือว่า ผู้เผยแผ่กับผู้ฟังหรือผู้สอนกับผู้เรียน นั้นต้องประสานสัมพันธ์กัน มีความกรุณา ต่อกันโดยเฉพาะในด้านการอบรมสั่งสอนนั้น ย่อมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ ให้เกิดคุณลักษณะของ ผู้สอนซึ่งเรียกว่า องค์คุณของกัลยาณมิตร ดังนั้น พระธรรมกถึกหรือนักเผยแผ่พุทธธรรมที่ดีจึงมี ลักษณะคุณสมบัติซึ่งเป็นองค์ของกัลยาณมิตร 7 ประการ ดังนี้²²

1. ปิโย เป็นที่รักเป็นที่พอใจ ในฐานะเป็นที่สบายและสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา ไต่ถาม
2. ครุ เป็นที่เคารพ ในฐานะประพฤติสมควรแก่ฐานะ ให้เกิดความรู้สึกรับรองใจ เป็นที่พึ่งได้ และปลอดภัย บทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง การบริการสังคม การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการ

²² พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 204.

อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม นำเอาหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย ในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน

3. ภาวนียะ เป็นที่ยกย่อง ในฐานะทรงคุณคือความรู้และภูมิปัญญาแท้จริง ทั้งเป็นผู้ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึกและเอ๋ยอ้างด้วยซาบซึ้งภูมิใจ

4. วตตะ จ เป็นนักพูด รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี

5. วจนกฺขโม เป็นผู้อดทนต่อถ้อยคำ คือพร้อมที่จะรับฟังคำปรึกษา ซักถาม คำเสนอแนะ วิพากษ์วิจารณ์ อดทน ฟังได้ไม่เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว

6. คมภีรณจ กถกตตะ เป็นผู้พูดด้วยถ้อยคำลึกซึ้งได้ สามารถอธิบายเรื่องยุ่งยากซับซ้อน ให้เข้าใจ และให้เรียนรู้เรื่องราวที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไป

7. โน จณฺฐาเน นิโยชเย ไม่ชักนำในฐานะ คือไม่แนะนำในเรื่องเหลวไหล หรือชักจูงไปในทางเสื่อมเสีย

รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก ใช้หลักสังคัมสเกราะห (หลักสังคหวัตถุ, พรหมวิหารธรรม) นำเข้าไปสู่พื้นที่ราษฎรบนพื้นที่สูง ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ไม่เน้นรูปแบบที่ตายตัว เหมือนกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาทั่วไป โดยอาศัยหลักการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกมากกว่าเชิงรับ เพื่อให้สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมชนเผ่า โดยมีการสร้างเครือข่ายทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และภาคีเครือข่ายผ่านเครือข่ายออนไลน์ หนุนเสริมช่วยเหลือทั้ง ส่วนของการบริจาคเงินและเครื่องอุปโภคบริโภค และจิตอาสาในกิจกรรมของพระธรรมจาริก เพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามวัตถุประสงค์และนโยบายขององค์กร²³

2.2.7 กระบวนการการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

กระบวนการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงของพระธรรมจาริก มีกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ ²⁴

²³ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำมณี), พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

²⁴ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำมณี), พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

1. กระบวนการวางแผนการ ดำเนินงาน ตามวัตถุประสงค์ของโครงการพระธรรมจาริก และนโยบายของประธานคณะพระธรรมจาริก

2. กระบวนการปฏิบัติงาน พระธรรมจาริกที่ได้รับมอบหมายตามแผนปฏิบัติงานลงพื้นที่ ดำเนินการตามแผน ซึ่งสงเคราะห์เข้ากับองค์ประกอบหน่วยอบรมประชาชนทั้ง 8 ด้าน ร่วมกับ องค์ภคาศิเครือข่าย ทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน เข้ามาหนุนเสริม และร่วมในการดำเนินการเผยแผ่ พระพุทธศาสนาโดยมีกิจกรรมเป็นตัวขับเคลื่อน

3. กระบวนการตรวจสอบ คือ พระธรรมจาริก หัวหน้าศูนย์อบรมศีลธรรมและส่งเสริม พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง หรือ คณะผู้บริหารส่วนกลางและส่วนภูมิภาค จะลงพื้นที่เพื่อเยี่ยมให้กำลังใจ ประเมินงาน ติดตามผลงาน ช่วยเหลือแก้ไขปัญหา อุปสรรคที่เกิดขึ้น

4. ขบวนการสรุปองค์ความรู้ ในแต่ละเดือนหัวหน้าศูนย์อบรม และพระธรรมจาริก จะต้องสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อเสนอต่อที่ประชุมคณะผู้บริหาร เพื่อสรุปผลงานทางสถิติ ปัญหา อุปสรรค แนวทางแก้ไข เพื่อใช้ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

รูปแบบหรือวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยสรุปที่ปรากฏโดยมากมี 7 วิธีด้วยกัน คือ

1. อุปนิสสนกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่เขากล่าวในขณะที่เข้าไปนั่งใกล้” หมายถึง การนั่ง คุย สนทนาอย่างกันเองโดยสอดแทรกหลักธรรมเข้าไปในการสนทนากัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่ใช้ สำหรับการสนทนาปราศรัยกับบุคคลผู้ไปมาหาสู่ หรือการต้อนรับแขกผู้มาเยือน เป็นการพูดคุยกัน ตามสมควรแก่เหตุการณ์กาลเทศะและบุคคลผู้ฟัง เพื่อตอบคำซักถาม แนะนำชี้แจงให้คำปรึกษา เป็นต้น ไม่เป็นแบบแผนพิธีตรงกับ ที่ท่านโบราณจารย์กล่าวไว้ นั่งจับเข่าคุยกัน บรรยายภาคเป็น กันเอง โดยไม่มีการเตรียมตัวมาก่อน ซึ่งนิยมพูดกันว่า เป็นการเทศน์ธรรมาสน์เตี้ย²⁵

2. ธรรมกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวถึงธรรม” หมายถึง การบรรยายหรืออธิบายธรรม เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงหลักพระธรรมวินัยอย่างเป็นกิจลักษณะ เป็นงานเป็น การเป็นเรื่องเป็นราวในปัจจุบัน ได้แก่การแสดงธรรม การปาฐกถาธรรม การบรรยายธรรม เป็นต้น²⁶

3. โอวาทกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอน” หมายถึง การให้แนะนำตักเตือนให้ละเว้น ความชั่วประพฤติดีเป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงประทานเป็นพระพุทธพจน์หรือพระ

²⁵ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 623.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 157.

โองวาทสันเป็นพระดำรัสเตือน ทรงสั่งสอน โดยเฉพาะเจาะจงเรื่องใดเรื่องหนึ่งเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความสังวรระวัง²⁷

4. อนุศาสนีกถา แปลว่า “ถ้อยคำที่กล่าวสอนให้เห็นจริง” หมายถึง คำกล่าวสอนในลักษณะซ้ำ ๆ ครั่งแล้วครั่งเล่า ย้ำเตือนอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความจำได้ เกิดความชินหูเป็นรูปแบบการเผยแผ่อีกวิธีหนึ่งซึ่งพระพุทธองค์ทรงนำมาใช้ตรัสพร่ำสอนโดยเฉพาะแก่บรรดาพุทธบริษัทฝ่ายบรรพชิตหรือสัทธิก 5 คือ ภิกษุ ภิกษุณีสิกขมานา สามเณร สามเณรีรวมทั้งนักบวชที่อยู่ใกล้ชิด เนื้อหาโดยสาระธรรมโดยส่วนมากจะเป็นคำสอนประเภทความไม่ประมาท ความสามัคคี ความเพียรพยายาม สติสัมปชัญญะ ความอดทน ซึ่งพระพุทธองค์ทรงย้ำ เตือนพุทธบริษัทอยู่เนือง ๆ²⁸

5. อัมมสากัจฉากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่สนทนากัน ในทางธรรม” หมายถึง การสนทนาธรรมเป็นทำนองแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกัน บางครั้งมาในรูปแบบคำถามเพื่อแสวงหาความถูกต้องหรือปรับความเข้าใจซึ่งกันและกัน เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้บ้างโอกาส เพื่อทรงรับรองความคิดเห็นของผู้ฟังบ้าง เพิ่มเติมบ้าง ปรับปรุงบ้าง ปฏิเสธบ้าง ตามควรแก่กรณีปัจจุบัน นอกจากจะเรียกว่า การสนทนาธรรมแล้ว อาจเรียกว่า การอภิปรายการเสนาธรรม โดยผลัดการพูดผลัดกันฟัง²⁹

6. ปุจฉาวิสัชนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่ถาม-ตอบ” หมายถึง รูปแบบการเผยแผ่ที่ขึ้นต้นด้วยการการถาม ตอบ โดยอาจถามน าเพื่อกระตุ้นผู้ฟังให้ตอบ เป็นการทดสอบความรู้ความเข้าใจภายหลังจากที่ได้อธิบายธรรมนั้น ๆ ให้ฟังหรือระหว่างที่สนทนาธรรมกัน เพื่อกระตุ้นเร้าใจให้ผู้สนทนาเกิดความตื่นตัวอยู่เสมอ เป็นรูปแบบการเผยแผ่ที่พระพุทธองค์ทรงใช้ประกอบกับการแสดงพระธรรมเทศนาอื่น ๆ ภายหลังจากที่ตรัสอธิบายความหมายของธรรมนั้น ๆ³⁰

7. อัมมเทศนากถา แปลว่า “ถ้อยคำที่แสดงธรรม” คือ การแสดงพระธรรมเทศนา นั่นเอง เป็นการแสดงธรรมสั่งสอน ชี้แจงเรื่องความดีความชั่ว ประโยชน์และมีใช้ประโยชน์ เพื่อให้ละ ชั่ว ประพฤติดี ทำจิตใจให้บริสุทธิ์เป็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ปรากฏมากในพระสูตรต้นตปิฎก³¹

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 638

²⁸ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 545.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 165.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 163.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 161.

ในปัจจุบันการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ทั้งวัดและพระสงฆ์ได้ทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากเป็นพิเศษ ดังนั้นจะเห็นได้จากมีหน่วยพระธรรมทูต ธรรมจาริก ธรรมพัฒนา และหน่วยอบรมทางจิต เช่น หน่วยอบรมประชาชนประจำตำบล ทั้งนี้การเผยแผ่จะได้ผลก็ต่อเมื่อ³²

1. พระสงฆ์จะต้องศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจในเรื่องพระธรรมวินัย และปฏิบัติตามอย่างจริงจัง สอนอย่างไร ปฏิบัติอย่างนั้น
2. ไม่สอนให้คลาดเคลื่อนจากความจริง เพื่อประโยชน์ของตน
3. ไม่ยึดติดในแง่ใดแง่หนึ่งของหลักธรรม
4. ไม่เห็นแก่ความง่าย ดีความพระธรรมวินัยตามความชอบใจ หรือความต้องการของประชาชน
5. ไม่สนองความต้องการของผู้มีอำนาจ
6. ประสานความเข้าใจ ความเชื่อหรือลัทธิศาสนาอื่น ๆ

ดังนั้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนา จึงมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ที่มองประโยชน์ทั้งที่จะเกิดกับตนเองและผู้อื่น มีสติเป็นตัวจัดความไม่ประมาท โดยตระหนักถึงผลของกุศลกรรมเป็นตัวกำหนดทิศทางในการกระทำให้เกิดประโยชน์ทั้ง 3 ประการ ที่เป็นเหมือนการมองมนุษย์ทุกคนที่จิตใจ มากกว่ามองรูปลักษณ์ที่แสดงออกมาภายนอก อันจะไปสู่การรับฟังคำสอนและนำไปปฏิบัติให้เกิดประโยชน์สูงสุดตามที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้ จากพุทธวิธีในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาดังกล่าวมาแล้วนี้ เป็นการประกาศพระพุทธศาสนาที่ผู้เป็นสาวกต้องยึดถือปฏิบัติตนและทำการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่าง ๆ ที่ได้จาริก ซึ่งถือเป็นหัวใจของการประกาศให้เห็นเป็นจุดเด่นหรือลักษณะพิเศษว่าการปฏิบัติทั้ง 3 ประการ โดยถือเอาประโยชน์ของมหาชนเป็นหลักใหญ่ คือ หลักการทางพระพุทธศาสนาในการเผยแผ่ท่ามกลางกลุ่มศาสนาและเจ้าลัทธิต่าง ๆ

2.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ปัญหาความยากจนในประเทศไทยยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร รัฐบาลได้วางเป้าหมายการยุติความยากจนทุกรูปแบบในทุกมิติอย่างบูรณาการภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9-11 เพื่อมุ่งสู่การบรรลุเป้าหมายยุติความยากจนทุกรูปแบบ มุ่งเน้นที่การพัฒนามนุษย์และให้โอกาสคนเพื่อสร้างและ

³² กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 134-135.

พัฒนาตนเอง ปลุกฝังให้ครัวเรือนที่ยากจนเรียนรู้และคิดค้นวิธีการจัดการชีวิต และพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนและเหมาะสม

2.3.1 ที่มาของแนวคิดการแก้ปัญหาความยากจน

การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของราษฎรบนพื้นที่สูง อยู่ที่มีการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการจากภาครัฐที่เหมาะสม ทั้งนี้ปัญหาความยากจนที่สะสมมานานเกิดจากหลายเหตุปัจจัย พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงเหตุปัจจัยของความยากจน เกิดจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข 4 และอบายมุข 6 ซึ่งมีข้อเหมือนกันในเรื่องการคบคนพาล เหตุเพราะการคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเหตุให้ผู้คบหาประสบกับความเสื่อมทรพย์เสื่อมยศอาภรรตาศักดิ์ เสื่อมความนับถือจากผู้คน ดังพุทธโอวาทที่ว่า“...หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกวาดตุนหรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ไม่ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวหมั่นนั่ง เพราะจะหาความเปนเพื่อนในคนพาลไม่ได้เลย...”³³

ทรงพระราชทานแนวพระราชดำริ“เศรษฐกิจพอเพียง” ที่เน้นการพัฒนาให้ประชาชนและชุมชนในชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น และสามารถพึ่งตนเองได้ อันเป็นแนวทางการพัฒนาสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง หลักการทรงงานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการดำเนินงานในลักษณะทางสายกลาง ที่สอดคล้องกับสิ่งที่อยู่ รอบตัวและสามารถปฏิบัติได้จริง โดยทรงยึดหลักการในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นโยบายการบริหารราชการกระทรวงมหาดไทย จึงให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาความยากจนของคนในชาติ เพื่อสนองตอบต่อนโยบายของรัฐบาล และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบท ตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย จึงกำหนดกรอบนโยบายและแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยกระทรวงมหาดไทยมอบหมายให้กรมการพัฒนาชุมชนเป็นเจ้าภาพหลักในการแก้ไขปัญหาความยากจนภายใต้ โครงสร้างของ “ศูนย์อำนวยการขจัดความยากจนและพัฒนาชนบทตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกระทรวงมหาดไทย (ศจพ. มท.)” โดยน้อมนำ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” และ“หลักการบริหารจัดการเชิงพื้นที่” มาเป็นแนวทางการปฏิบัติงาน และให้บูรณาการทำงานกับหน่วยงานภาคีทุกภาคส่วน ร่วมกับชุมชน ในการตรวจสอบ

³³ ข.ธ. (ไทย)25/61/46.

ครัวเรือนยากจน กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาค่าความยากจน บูรณาการกับทุกภาคส่วนในพื้นที่ร่วมกับชุมชนในการแก้ไขปัญหาค่าความยากจน³⁴

ความหมายของความยากจน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ให้คำนิยามคำว่า “คนจน” หมายถึง บุคคลที่มีความเสี่ยงต่อการมีภาวะทุพโภชนา เนื่องจากความยากจนมีรายได้ไม่เพียงพอ ที่จะบริโภคให้ได้มาตรฐานภาวะโภชนาการ³⁵

ความยากจน คือ สภาพที่ประชาชนมีความเป็นอยู่ต่ำกว่ามาตรฐาน ไม่มีรายได้เพียงพอที่จะใช้จ่ายในการซื้อสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ 1. ความยากจนสัมบูรณ์ คือ สภาพที่ประชาชนไม่มีรายได้เพียงพอที่จะมีชีวิตอยู่ได้ และ 2. ความยากจนสัมพัทธ์ โดยเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกลุ่มของประชาชนที่มีรายได้แตกต่างกัน³⁶

ความยากจน คือ สภาพซึ่งบุคคลขาดการครอบครองทรัพยากรหรือเงิน เช่นความยากจนสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) หรือความยากจนขั้นแค้น (Destitution) หมายถึง บุคคลที่ขาดความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ซึ่งโดยทั่วไปได้แก่ น้ำจืดและอาหารที่สะอาด โภชนาการ สาธารณสุข การศึกษา เครื่องนุ่งห่มและที่พักอาศัย³⁷

ความยากจน หมายถึง สภาพการดำรงชีวิตของบุคคลซึ่งมีรายได้ไม่เพียงพอกับรายจ่าย และไม่สามารถจะบำบัดความต้องการทั้งทางร่างกายและจิตใจ จนเป็นเหตุให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่สังคมวางไว้ หรือสภาพการดำรงชีวิตของบุคคลที่มีรายได้ไม่พอจากรายจ่าย ไม่สามารถจะหาสิ่งจำเป็นมาสนองความต้องการทางร่างกายและจิตใจได้อย่างเพียงพอ จนทำให้บุคคลนั้นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่สังคมวางไว้ ความยากจนขึ้นอยู่กับมาตรฐานของแต่ละสังคม ปัญหาเรื่องความยากจนกำลังเป็นปัญหาสำคัญของประเทศกำลังพัฒนา³⁸

³⁴ อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ, ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาค่าความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือน กรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557), หน้า 48.

³⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.nesdb.go.th. [1 สิงหาคม 2561].

³⁶ สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. [1 สิงหาคม 2561].

³⁷ ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. [1 สิงหาคม 2561].

³⁸ พระอภิศาทศเทพ จานกร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 63-64.

ตามรายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2555 ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(2557) ได้ใช้เส้นความยากจน (Poverty line) เป็นเกณฑ์ในการประเมิน โดยรายงานว่าความยากจนโดยรวมในปี พ.ศ. 2555 ได้ลดลงเหลือร้อยละ 16.4 จากในปี พ.ศ. 2553 ถึง 2554 แต่หากรวมคนจนกับคนเกือบจนแล้วในปี พ.ศ. 2555 มีจำนวนถึงร้อยละ 23.5 ของประชากรทั้งประเทศ จึงบ่งชี้ได้ว่าความยากจนยังคงเป็นปัญหาสำคัญของประเทศไทย ซึ่งบุคคลใดที่มีรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคต่ำกว่าเส้นความยากจนจะถือว่าบุคคลนั้นเป็นคนจน โดยเส้นความยากจนนั้นใช้แนวคิดจากความต้องการอาหารและสิ่งจำเป็นพื้นฐานขั้นต่ำ ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพของแต่ละบุคคล ซึ่งคำนวณเป็นตัวเงินที่สะท้อนต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสิ่งจำเป็นที่ไม่ใช่อาหารให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ เส้นความยากจนจึงสะท้อนมาตรฐานการครองชีพขั้นต่ำของบุคคล³⁹

ประเภทความยากจน

ประเทศไทยมีจำนวนประชากรที่มีเส้นความยากจนต่ำมีถึง 10 เปอร์เซ็นต์⁴⁰ ซึ่งสวนทางกับตัวเลขจีดีพีของประเทศที่ดูเหมือนจะเพียงพอต่อการจัดการความยากจนได้ก็ตาม ความยากจนตั้งอยู่บนข้อเท็จจริงพื้นฐานที่ว่า คนจนไม่ได้จนในระดับที่คงที่ตลอดเวลา เมื่อเวลาผ่านไปบุคคลหรือครัวเรือนสามารถเผชิญปัญหาความยากจนได้ในหลายรูปแบบเช่น ผู้ที่เผชิญกับความยากจนในปีนี้อาจไม่ได้เป็นคนจนในปีหน้าหรือปีต่อ ๆ ไป หรือบางคนอาจยังคงอยู่ในความยากจนอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ผู้ที่ไม่ได้เป็นคนจนอาจตกเข้าสู่ความยากจนได้เมื่อเวลาผ่านไป ความยากจนจึงสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นได้ทั้งจนระยะสั้น ระยะยาว จนแบบชั่วคราวหรือแบบเรื้อรัง งานวิจัยที่รวบรวมผลการศึกษาเกี่ยวกับพลวัตความยากจนโดยส่วนใหญ่แบ่งประเภทของความยากจนออกเป็น 4 กลุ่มใหญ่⁴¹ ได้แก่

- 1) กลุ่มไม่เคยยากจน
- 2) กลุ่มยากจนเป็นครั้งคราว หรือกลุ่มที่เคยจนแต่สามารถออกจากความยากจนได้

³⁹กัลยาณี เสนาสุ, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย”, รายงานวิจัย, (คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559).

⁴⁰Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

⁴¹อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย, ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, 2555), หน้า 26.

3) กลุ่มที่เพิ่งเข้าสู่ความยากจน

4) กลุ่มยากจนถาวรหรือเรื้อรัง

สภาพความเป็นอยู่และสาเหตุของความยากจน แบ่งเป็น 3 ประเภท⁴²ได้แก่

1) คนจนพื้นฐานหรือคนจนเชิงกายภาพ หมายถึง คนที่ขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต มักไม่เป็นที่รู้จักของสังคม สาเหตุแห่งปัญหาบางส่วนเกิดจากที่ดินทำกินมีจำกัด ในขณะที่ครอบครัวขยายตัว ไม่มีที่ดินพอเพียงที่จะทำกิน เด็กรุ่นใหม่ไม่มีทักษะการเกษตรและไม่มีที่ไป สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มดังนี้

1.1 กลุ่มคนจนทั่วไป หมายถึง กลุ่มคนจนที่มีที่ดินทำกินบ้าง แต่มีที่ดินน้อยไม่เพียงพอหรือไม่เหมาะสมสำหรับการเกษตร ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินถาวร หรืออาจมีทรัพย์สินถาวรบ้าง แต่มีมูลค่าต่ำ มักเป็นแรงงานที่มีทักษะขั้นพื้นฐานเท่านั้น ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำแต่มีภาระเลี้ยงดูครอบครัวมาก เช่น มีสมาชิกในครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป ทำให้ไม่พ้นสภาพยากจน การศึกษามักไม่เกินระดับมัธยมศึกษาตอนต้น

1.2 กลุ่มคนจนเรื้อรัง หมายถึง กลุ่มที่มีสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้น ขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน การศึกษาไม่เกินระดับประถมศึกษา ไม่มีเงินออมและไม่มีทรัพย์สินใด ๆ ทั้งทรัพย์สินถาวรและไม่ถาวร มีภาระครอบครัวสูง เช่น เด็กคนชราผู้ป่วยเรื้อรังและรุนแรง คนพิการ หรือเป็นเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นแรงงานรับจ้างหมุนเวียนในภาคเกษตรหรือรับจ้างทั่วไป เป็นแรงงานที่ได้รับค่าจ้างขั้นต่ำหรือต่ำกว่านั้น แต่ภาระเลี้ยงดูครอบครัวตั้งแต่ 3 คนขึ้นไป หรือเป็นแรงงานเด็กต้องทำงานตั้งแต่อายุน้อย จนขาดโอกาสการศึกษาเพื่อหลุดพ้นความยากจน หรือคนว่างงานไม่มีรายได้ทางอื่น

2) คนเสี่ยงจน คนใกล้จน คนเกือบจน หมายถึง กลุ่มคนที่มีความอ่อนไหวหรือความเป็นไปได้ที่จะกลายเป็นคนจนง่ายตาย เพราะสาเหตุหรือปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะเป็นดินฟ้าอากาศ แผ่นดินไหว น้ำท่วม หรือ หัวหน้าครอบครัวเสียชีวิต คนกลุ่มนี้ไม่ขาดแคลนสิ่งจำเป็น หรือไม่มีปัจจัยพื้นฐานน้อยกว่าคนอื่นมากนัก คนกลุ่มนี้เป็นเกษตรกรที่มีที่ดินทำกินเพียงพอ จึงทำให้ต้องกู้หนี้ยืมสินนอกระบบ หรือมีสินทรัพย์ถาวรอยู่บ้าง แต่มีจำนวนน้อยหรือมีมูลค่าต่ำ เป็นลูกจ้างที่มีรายได้พอสมควรแต่ไม่มั่นคง เช่น เป็นลูกจ้างชั่วคราว อายุมาก หรือไม่มีทักษะแรงงานที่เหมาะสมกับเทคโนโลยีสมัยใหม่ มีโอกาสถูกปลดออกจากงานสูงกว่าแรงงานทั่วไป ทำงานที่มีความเสี่ยงต่ออุบัติเหตุสูง มักขาดความรู้ในการวางแผน ชีวิตและแผนบริโภคที่ดี

⁴²สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, 2561.

3) คนจนเชิงเปรียบเทียบ คนจนเชิงสัมพัทธ์ คนจนเชิงโครงสร้าง หมายถึง กลุ่มคนจนที่ไม่ถึงกับขาดแคลนปัจจัยพื้นฐาน แต่ขาดโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเทคโนโลยีและประโยชน์ที่ควรได้รับจากการพัฒนาต่าง ๆ เป็นกลุ่มที่มีการศึกษาไม่สูงนัก(ไม่เกินมัธยมศึกษา) คุณภาพหลักสูตรไม่เหมาะสม การกระจายรายได้ไม่ดีพอ ขาดข้อมูลข่าวสาร(เมื่อเปรียบเทียบกับคนชั้นกลาง ข้าราชการ และนายทุน) มีทุนทางสังคมอยู่บ้าง แต่เป็นระบบอุปถัมภ์ มีอำนาจต่อรองต่ำ

2.3.2 แนวทางการแก้ปัญหาความยากจน

แนวทางการต่อสู้กับความยากจนกับหลักการทรงงานเพื่อแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นการต่อสู้กับความยากจนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของราษฎร ทรงมีแนวพระราชดำริ ดังนี้⁴³

1) ทรงให้ความช่วยเหลือและพัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทานหรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงการส่งเสริมความรู้และอาชีพ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

2) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

3) การดูแลสุขภาพและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ให้มีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดี ให้มีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ และยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง

4) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่าง ๆ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมภาคต่าง ๆ การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัท สุวรรณชาติจำกัดในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้

5) การส่งเสริมหรือสร้างเสริมสิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลน เช่น ความรู้เรื่องการทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง หรือเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง

การทรงงานแก้ไขปัญหาให้แก่พสกนิกรในทุกๆ เรื่องของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นับเป็นการต่อสู้กับความยากจน เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต และให้ราษฎรสามารถมีชีวิตอยู่ได้ตามอัตภาพอย่างมีความสุขและยั่งยืน โดยการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนดูแลสุขภาพ ส่งเสริมสุขภาพประชาชน ส่งเสริมอาชีพและรายได้ มีความรู้ ดังแนวพระราชดำรินี้... “ทรงให้ความช่วยเหลือและ

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 176.

พัฒนาคนในชนบทเป็นหลักใหญ่ ตั้งแต่การพระราชทาน หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการผลิตและประกอบอาชีพของประชาชน จนถึงส่งเสริมความรู้และอาชีพเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

สาเหตุและปัจจัยความยากจน

นักเศรษฐศาสตร์ได้มองสาเหตุของความยากจนนั้นเกิดจากความขาดแคลนในเทคโนโลยี มีรายได้ต่ำ เงินออมต่ำ การลงทุนต่ำ และผลผลิตต่ำ ซึ่งปัจจัยที่นำไปสู่ความยากจนและด้อยโอกาสนั้น มีอยู่ 4 กลุ่มปัจจัย⁴⁴ ได้แก่ 1. ท่าทีต่อชีวิต 2. ปัจจัยการผลิต และการเข้าถึงทรัพยากรของสังคม 3. ความสัมพันธ์ไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม และ 4. ระบบสวัสดิการ

สาเหตุของความยากจนยังสามารถแบ่งออกเป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ คือ⁴⁵

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่

1. การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนา ทักษะต่างๆ

2. การขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์

3. การมีปัญหาสุขภาพ

4. การมีภาระ ในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่

5. การมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่

2.1 นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ เช่น

1. การเน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท

2. การเน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร

3. การเน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์ โดยไม่ได้คำนึงถึง

ความยั่งยืน

4. การเน้นเป้าหมายการเจริญเติบโต ทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ให้กับประชากร

5. การเน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่างๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม

⁴⁴ ฉลาด จันทรสมบัติและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555), หน้า 16.

⁴⁵ พระอภินิหารเทพ จานกร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 64-65.

2.2. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหา ความยากจนทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า

2.3. ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่างๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ

2.4. ความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในระดับต่าง ๆ

จากการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน ยังพบสาเหตุของความยากจนได้ดังนี้⁴⁶

- 1) ประชากรส่วนใหญ่ยังไม่มียานพาหนะ
- 2) ระดับรายได้ของประชากรส่วนใหญ่ไม่เพียงพอต่อค่าครองชีพ
- 3) คนในชนบทส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม มักถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง
- 4) คุณภาพของคนในระดับล่างในด้านต่าง ๆ ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำ
- 5) ความยากจนในครอบครัวของคนในชนบท
- 6) การสูญเสียที่ดินทำกินของคนในชนบท
- 7) การเข้าไปช่วยเหลือของรัฐยังไม่ทั่วถึง

จากการศึกษาวิจัยด้วยวิธีสถิติวิเคราะห์แบบ Multivariate Analysis และการประเมินปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม ซึ่งประมวลความเห็นจากกลุ่มคนจนและผู้ด้อยโอกาสพบว่า ปัจจัยที่เป็นสาเหตุของความยากจนหรือปัจจัยที่เพิ่มความเสี่ยงต่อการเป็นคนจน ได้แก่ 1. อาชีพของผู้ครัวเรือน 2. การศึกษาของสมาชิกในครอบครัว 3. การขาดแคลนที่ดินทำกิน 4. การเข้าถึงบริการพื้นฐานต่าง ๆ นอกจากนี้จากการศึกษาวิเคราะห์พบว่า ยังมีปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีอิทธิพลต่อความยากจนที่สำคัญอีก ได้แก่ 1. ระบบการจัดการทรัพยากรมุ่งเน้น เพื่อเป้าหมายทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์ ทำให้ทรัพยากรไม่กระจายไปถึงคนยากจน 2. กระบวนการทางกฎหมาย สร้างความเหลื่อมล้ำระหว่างคนในสังคม 3. ระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน รวมทั้งยุทธศาสตร์การพัฒนาที่ไม่สมดุลและยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบเปิด มีผลกระทบต่อเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมและเกิดความเสี่ยงสูง⁴⁷

⁴⁶การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107>. [1 สิงหาคม 2561].

⁴⁷ กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

กล่าวโดยสรุปแล้ว สาเหตุของความยากจนเกิดจากปัจจัยดังนี้⁴⁸

1) สาเหตุจากปัจจัยภายใน ได้แก่ การมีความรู้ความสามารถในการประกอบอาชีพต่ำ เนื่องจากการขาดโอกาสในการศึกษาและพัฒนาทักษะต่าง ๆ รวมทั้งการขาดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ นอกจากนี้การมีปัญหาสภาพและการมีภาระในการเลี้ยงดูครอบครัวที่มีขนาดใหญ่ ประกอบกับการมีทรัพย์สินและที่ดินในการทำกินน้อย

2) สาเหตุจากปัจจัยภายนอก ได้แก่ นโยบายการพัฒนาที่ไม่สมดุลของภาครัฐ ที่เน้นพัฒนาเมืองมากกว่าพัฒนาชนบท หรือการพัฒนาชนบทที่เน้นแต่ทุนทางกายภาพโดยขาดการส่งเสริมทุนทางสังคม เน้นการส่งเสริมอุตสาหกรรมมากกว่าการเกษตร เน้นการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ เพื่อการพาณิชย์โดยไม่คำนึงถึงความยั่งยืน เน้นเป้าหมายการเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจมากกว่าการกระจายรายได้ เน้นการเปิดประเทศมากเกินไปในขณะที่ยังไม่มีมาตรการรองรับผลกระทบในด้านต่าง ๆ ที่ดีพอ กระบวนการทางกฎหมายที่เป็นตัวสร้างความเหลื่อมล้ำในสังคม และระบบราชการไม่เอื้อต่อการแก้ปัญหาความยากจน ทั้งในแง่ขั้นตอนในการปฏิบัติงานที่ซับซ้อนและล่าช้า รวมไปถึงความซ้ำซ้อนของหน่วยงานต่าง ๆ ในขั้นตอนการปฏิบัติการ ตลอดจนความไม่สอดคล้องกันของแผนงานและงบประมาณในแต่ละระดับ

นโยบายการแก้ปัญหาความยากจน

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในระดับที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน แม้ประเทศไทยจะมีรายได้ประชาชาติมวลรวมต่อบุคคลในระดับที่สูงขึ้น แต่รายได้ที่เพิ่มขึ้นนั้นกลับไม่ได้ถูกจัดสรรให้แก่ประชากรทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียม โดยแนวทางหลักในการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ อยู่ที่การเพิ่มโอกาสและศักยภาพของคนจน ตลอดจนการส่งเสริมนโยบายและระบบบริหารจัดการภาครัฐที่เหมาะสม⁴⁹ ความพยายามของภาครัฐในอดีตมีแนวทางการแก้ไขปัญหความยากจน โดยมุ่งจุดมุ่งหมายหลัก 2 ประการ คือ 1. การเพิ่มขีดความสามารถและพัฒนาศักยภาพของคนจน ให้สามารถปรับตัวอย่างมีภูมิคุ้มกันและพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน และ 2. การวางรากฐานการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง โดยเน้นการปรับปรุงระบบบริหารจัดการ การส่งเสริมนโยบาย

⁴⁸ พาริซาร์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problem-poor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

⁴⁹ ศุภเจตน์ จันทรสาสน, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

การพัฒนา และปรับปรุงกฎหมายให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน โดยมีแนวทางที่สำคัญและมีความจำเป็นเร่งด่วน ประกอบด้วย⁵⁰

- 1) การปรับปรุงระบบบริหารจัดการภาครัฐเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน
 - 2) การเพิ่มศักยภาพและโอกาสของคนจนและชุมชน
 - 3) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสนับสนุนการมีที่ดินทำกินของเกษตรกรรายย่อย
 - 4) การพัฒนาระบบคุ้มครองทางสังคม
 - 5) การส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคให้เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน
 - 6) การปฏิรูปกฎหมายเพื่อสนับสนุนการแก้ไขปัญหาความยากจน
- สำหรับการส่งเสริมนโยบายเศรษฐกิจมหภาคที่เอื้อต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน มีดังนี้⁵¹

- 1) ส่งเสริมนโยบายการพัฒนาประเทศที่สมดุล โดยการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจเพื่อให้เศรษฐกิจฐานรากมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งตนเองได้มากขึ้น
- 2) ส่งเสริมการเจริญเติบโตของภาคเศรษฐกิจที่ คนจนส่วนใหญ่พึ่งพิง เช่น ภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรมการเกษตร ภาคการก่อสร้าง และภาคบริการ
- 3) ส่งเสริมนโยบายการเงินและการคลัง เช่น มาตรการภาษีที่เอื้อต่อวิสาหกิจ ชุมชน และระบบสินเชื่อรายย่อย (micro credit) การพิจารณาจัดเก็บภาษีที่ดินในอัตราก้าวหน้า และการเพิ่มรายจ่ายภาครัฐในการจัดบริการพื้นฐานทางสังคมแก่คนจน และผู้ด้อยโอกาส
- 4) ส่งเสริมนโยบายการค้าและการเงินระหว่างประเทศ เช่น ส่งเสริมการเปิดเสรีและการเจรจาการค้าที่ส่งผลดีแก่ภาคเกษตรและแรงงาน การลงทุนในสาขาที่เอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน ได้แก่ กิจกรรมที่มีมูลค่าเพิ่มแก่ผลผลิตภาคเกษตร และกิจกรรมที่มีเทคโนโลยีระดับกลางที่จ้างแรงงานฝีมือระดับต่ำไปฝึกอบรม

สำหรับแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนกระทรวงมหาดไทย ได้กำหนดกรอบแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนใน 2 ระดับ คือ 1. ระดับครัวเรือน โดยการให้ความสำคัญกับการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาส เพื่อให้ครัวเรือนยากจนมีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาค

⁵⁰กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (21 มิถุนายน 2545), หน้า 2.

⁵¹พาริซาร์ สะมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problemmpoor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

เกษตรและนอกภาคเกษตร มีโอกาสเข้าถึงแหล่งทุน มีการออม รวมทั้งส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การจัดทำบัญชีรับ-จ่าย และแผนชีวิตครัวเรือน และ 2. ระดับชุมชน ให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการแก้ไขปัญหาความยากจนโดยกระบวนการแผนชุมชนและการจัดการความรู้ เพื่อมุ่งไปสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงใน 3 ระดับ คือ พออยู่พอกิน อยู่ดีกินดี มั่งมีศรีสุข

การมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี สำหรับครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้นั้นเน้นการดำเนินการโดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1. การปรับทัศนคติ 2. เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3. เรียนรู้แหล่งทุนและการออม และ 4. เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสให้ครัวเรือนยากจน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร⁵²

การทำแผนแม่บทชุมชนหรือธรรมนูญชุมชนสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการค้นหาทุนของท้องถิ่น เพื่อจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนไปสู่การพึ่งตนเอง การส่งเสริมให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อหาทางหลุดพ้นจากวิถีคิดแบบพึ่งพาและรอความช่วยเหลือจากรัฐหรือภายนอก ซึ่งในกระบวนการเรียนรู้ชุมชนสามารถร่วมกันทำการวิจัยตนเอง หรือการวิจัยชุมชนเพื่อให้รู้จักตัวเอง รู้จักโลก รู้รากเหง้า และเอกลักษณ์ของตนเองและชุมชน รู้ศักยภาพ ทุน และสิ่งแวดล้อม เรียนรู้การทำรายรับ-รายจ่าย สภาพหนี้สิน ปัญหาต่างๆ และความต้องการที่แท้จริงของตนเอง เพื่อนำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ออกมาเป็นความรู้และเป็นแผนแม่บทชุมชน

กระบวนการการแก้ไขปัญหาความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁵³ ได้แก่

1. การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุแนวทางแก้ไขความยากจน
3. การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
5. อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาความยากจน

⁵²อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557): 48.

⁵³รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

6. การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาความยากจน
7. การแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
8. สรุบทบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงย่อมรู้และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ดัชนีชี้วัดความยากจน

ความยากจนมักถูกวัดจากระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคล เมื่อระดับรายได้หรือระดับการบริโภคของบุคคลนั้นๆ ต่ำกว่าระดับรายได้หรือระดับการบริโภคขั้นต่ำที่จะสามารถบริโภคสินค้าและบริการ โดยสำนักพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนและการกระจายรายได้ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ จัดทำการแบ่งประชากรออกเป็น 5 กลุ่ม โดยจำแนกตามระดับรายได้และวัดความเหลื่อมล้ำทางรายได้ของประชากร ซึ่งพิจารณาจากรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคของประชากรและรายได้ของประชากร โดยนำค่าทั้งสองมาคำนวณสัดส่วนของรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภค และรายได้ของประชากรแต่ละกลุ่มต่อรายจ่ายและรายได้ของประชากรทั้งหมด จากนั้นพิจารณาความเหลื่อมล้ำทางรายได้จากความแตกต่างของสัดส่วนรายจ่ายและรายได้ของกลุ่มที่มีรายได้สูงที่สุดและกลุ่มที่มีรายได้ต่ำที่สุด รวมทั้งคำนวณค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0 และ 1 หากค่าสัมประสิทธิ์ความไม่เสมอภาคมีค่าเข้าใกล้ 1 มากเท่าใด แสดงว่าความเหลื่อมล้ำของรายได้ยิ่งมีมากขึ้นเท่านั้น (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2553) รวมไปถึงการใช้เส้นความยากจน (poverty line) ที่แสดงรายได้เฉลี่ยของประชาชนจำแนกตามภาคและเขตพื้นที่และปีพ.ศ. เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำหรับชี้วัดภาวะความยากจน โดยคำนวณจากต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายของปัจเจกบุคคล ในการได้มาซึ่งอาหารและสินค้าบริการที่จำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต

ทั้งนี้สถานการณ์ความยากจนในประเทศไทยในปี 2561 ได้กำหนดกลุ่มคนยากจนออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่สองนั้นมีรายได้ทั้งปีต่ำกว่า 30,000 บาท ซึ่งเป็นระดับที่ต่ำกว่าเส้นความยากจน กลุ่มนี้มีจำนวนมากที่สุด คือ 5.1 ล้านคน ในจำนวนนี้มีอาชีพเกษตรกรมากถึง 1.8 ล้านคน สัดส่วนที่เหลื่อมล้ำอาชีพอิสระค้าขาย ลูกจ้าง พนักงานภาครัฐ นักเรียน และว่างงาน ซึ่งกลุ่มคนว่างงานนี้มีจำนวนถึง 1.5 ล้านคนถือเป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญที่ภาครัฐจะต้องเข้าไปช่วยให้เขามีงานทำ ฝึกอบรม พัฒนาทักษะฝีมือ เพื่อให้มีรายได้เพิ่มขึ้นจนยืนอยู่เหนือเส้นความยากจน ซึ่งในจำนวนนี้มี

คนที่ไม่มีรายได้เลย 1 ล้านคน หากรัฐบาลส่งเสริมเพื่อทดแทนแรงงานต่างด้าวได้ จะช่วยทำให้คนกลุ่มนี้มีรายได้พ้นเส้นความยากจนทันที⁵⁴

สำหรับเส้นความยากจน (poverty line) ของธนาคารโลกได้กำหนดอยู่ที่ 1.90 ดอลลาร์ต่อวัน (หรือประมาณวันละ 60 บาท/เดือนละ 1,800 บาท) โดยประเทศไทยมีเส้นความยากจนต่ำกว่าอยู่ที่ประมาณ 52 บาทต่อวัน (หรือเดือนละ 1,560 บาท)⁵⁵ ซึ่งกรอบวิเคราะห้การดำรงชีพอย่างยั่งยืนนับเป็นเครื่องมือที่สำคัญ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์วิถีความเป็นอยู่และแนวทางการดำรงชีวิตของคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนจนที่อาศัยอยู่ในชนบท ซึ่งแนวความคิดหลักของการดำรงชีพอย่างยั่งยืนมี 6 ประการ ดังนี้

1) คนเป็นศูนย์กลาง (people-center) มุ่งเน้นสนับสนุนคนเพื่อนำไปสู่เป้าหมายของการดำรงชีวิต โดยเชื่อว่าความยากจนจะลดลงหากการสนับสนุนจากภายนอก ทำงานสอดคล้องกับแนวทางของวิถีการดำรงชีวิต สภาพแวดล้อมทางสังคม และความสามารถในการปรับใช้

2) องค์กรรวม (holistic) ทุกสิ่งทุกอย่างมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน ไม่สามารถแยกส่วนได้ จึงจำเป็นต้องทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่มีอิทธิพล และผลกระทบที่เชื่อมโยงกับการดำรงชีวิต

3) พลวัต (dynamic) ค้นหาเพื่อทำความเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลง โดยสามารถสนับสนุนผลทางบวกบรรเทาผลทางลบที่จะเกิดขึ้นจากผลกระทบภายนอก สร้างบนจุดแข็ง หลักการสำคัญคือ การเริ่มวิเคราะห์จากจุดแข็งหรือสิ่งที่มีอยู่มากกว่าจุดอ่อน หรือความต้องการ

4) เชื่อมโยงมหภาคและจุลภาค (macro-micro links) แนวทางการศึกษาการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ต้องการที่จะเป็นจุดเชื่อมช่องว่างระหว่างระดับนโยบาย สถาบัน ถึงระดับชุมชนและปัจเจกบุคคล

5) การเปลี่ยนผ่านโครงสร้างและกระบวนการ (transforming structures and processes) เป็นองค์ประกอบที่มีผลกระทบโดยตรง และส่งผลต่อการเลือกวิถีการดำรงชีพ ประกอบด้วย 2 ส่วนย่อยคือ 1. โครงสร้าง มี 2 ระดับคือ ระดับสาธารณะ และระดับเอกชน เช่น รัฐบาล องค์กร ประชาสังคม และ 2. กระบวนการ หมายถึง ส่วนขับเคลื่อนของโครงสร้าง เช่น นโยบาย กฎหมายข้อกำหนด สถาบัน และวัฒนธรรม

⁵⁴ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.prachachat.net> > หุ่น-การเงิน. [1 สิงหาคม 2561].

⁵⁵Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].

6) องค์ประกอบด้านบริบทของความผันผวนและความไม่แน่นอน (vulnerability context) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบโดยตรงต่อทรัพย์สิน และผลลัพธ์จากวิถีการดำเนินชีวิต ได้แก่ ภาวะความเสี่ยงหรือผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างไม่คาดคิด เช่น ภัยธรรมชาติ การขาดเงินใช้จ่าย ความขัดแย้งในสังคม ปัญหาสุขภาพมนุษย์ พืช สัตว์ รวมถึงภาวะแนวโน้มการเคลื่อนไหวของปัจจัยต่าง ๆ หรือการเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาล

นอกจากนี้ความจนสามารถวัดได้จากตัวชี้วัดความจนจากปัจจัยในด้านต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความยากจนยังประกอบด้วย⁵⁶

1) การวัดความยากจนเชิงสัมบูรณ์ (Absolute Poverty) เป็นการพิจารณาความยากจนโดยใช้ เกณฑ์แบบสัมบูรณ์ เป็นการกำหนดระดับความยากจนที่ชัดเจน โดยคำนวณความต้องการขั้นพื้นฐาน ในการดำรงชีพออกมาเป็นตัวเงิน ซึ่งกำหนดปริมาณเงินหรือรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิต อยู่ได้ โดยจะใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเครื่องชี้วัดความยากจน เป็นเกณฑ์ที่จะสะท้อน ระดับค่าครองชีพขั้นต่ำที่สุดที่มนุษย์จะยังชีพอยู่ได้

2) การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบ (Relative Poverty) พิจารณาความ ยากจนโดยเปรียบเทียบระดับรายได้ต่าง ๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องชี้สถานะการกระจายรายได้ การวัดความยากจนเชิงสัมพัทธ์หรือเชิงเปรียบเทียบมี 2 วิธีคือ 1. การเปรียบเทียบระดับรายได้ต่างๆ ของประชากรแต่ละกลุ่ม ว่ามีความแตกต่างในส่วนแบ่งของรายได้ทั้งหมดอย่างไร และ 2. การเปรียบเทียบรายได้ของคนจนกับรายได้เฉลี่ยของคนทั้งประเทศ

3) การวัดความยากจนโดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) การวัดความยากจนเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลความจำเป็นขั้นพื้นฐานเพื่อเน้นคุณภาพชีวิตที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำไว้ แบ่งได้เป็น 8 หมวด ได้แก่ 1. สุขภาพอนามัยดี 2. ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม 3. ได้รับการศึกษาและรับรู้ข่าวสารที่เป็นประโยชน์ 4. ครอบครัวสุขสบาย 5. มีอาชีพและรายได้พอเพียง 6. มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน 7. มีการพัฒนาจิตใจ และ 8. มีจิตสำนึกและร่วมกันอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สำหรับสหประชาชาติ (UN) ระบุว่าเส้นความยากจนหรือ Poverty Line ต้องเป็นผู้มีรายได้ต่อปี ต่ำกว่า 975 เหรียญสหรัฐ หรือประมาณ 31,000 บาท ขณะประเทศไทยแยกออกเป็น 2 กลุ่มคือ 1. กลุ่มมีรายได้น้อยกว่าปี 30,000 บาท ซึ่งมีจำนวนประมาณ 5.3 ล้านคน และ 2. ผู้ที่อยู่ตรง ปริมาณเส้นความยากจนมีรายได้ปีละไม่เกิน 100,000 บาท โดยมีประมาณ 6.1 ล้านคน ซึ่งทั้ง สองกลุ่มนี้ได้ขึ้นทะเบียนบัตรสวัสดิการแห่งรัฐหรือเรียกว่าบัตรคนจน โดยมีสัดส่วนถึงร้อยละ 17 ของ

⁵⁶สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธ ศาสตรบัณฑิต, 2561.

ประชากรไทย การแก้ปัญหาจึงต้องเห็นรากเหง้าความยากจนที่มีสัดส่วน 1 ใน 3 ของประเทศ ซึ่งเป็นเกษตรกรทั้งที่มีที่ดินทำกินและไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง เกษตรกรจำนวนมากทำกินอยู่บนที่ดินซึ่งไม่สามารถออกโฉนดได้ คนกลุ่มนี้จึงเป็นคนจนส่วนใหญ่ของประเทศและอยู่ในสภาวะรายได้ไม่แน่นอน จากราคาพืชผล การเก็งกำไร การถูกเอารัดเอาเปรียบในด้านต่าง ๆ หรือประสบภัยภัยพิบัติทางธรรมชาติส่งผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย หรือบางปีมีปริมาณผลผลิตล้นตลาดทำให้ราคาตกต่ำมาก

ทั้งนี้จากตัวเลขของทีดีอาร์ไอระบุว่าคนยากจนแบบจนจริง ๆ มีรายได้ต่ำกว่า 2,300 บาท ต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนถึง 4.8 ล้านคน⁵⁷ การบริหารประเทศตามนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ทำให้เกิดภาวะคนจน 4.0 ซึ่งเป็นยุคที่คาบเกี่ยวระหว่าง 3.0 กับ 4.0 จึงเป็นยุคที่เกิดคนจนมากที่สุด ซึ่งเป็นทั้งคนจนแท้ ๆ ยากจนเรื้อรังอย่างเช่น ชาวไร่ชาวนาในสังคมชนบทจะมีสัดส่วนที่น้อย แต่คนจนที่เป็นคนจนแฝงในสังคมเมืองจะเป็นสัดส่วนที่มากขึ้น ด้วยปัจจัยที่มาจากความมั่งคั่งสร้างสรรคสิ่งที่ยเรียกว่านวัตกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นคนจนในระดับปัญญาชนแทบจะทั้งสิ้น นวัตกรรมที่ทำให้เกิดยุคคนจน 4.0 มากขึ้นโดยนวัตกรรมจากสังคมออนไลน์ (Social Network) และนวัตกรรมที่มาจากนโยบายสาธารณะของรัฐบาล

ฉะนั้นแล้วหน่วยงานภาครัฐ องค์กร และชุมชนต่างๆ ควรมีการจัดทำตัวชี้วัดความสุขมาประยุกต์ใช้ควบคู่กับไปการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน โดยการวิเคราะห์รูปแบบการเสริมสร้างความสุขตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งจะช่วยส่งเสริมให้บุคคลและสังคมสามารถเสริมสร้างความสุขให้เกิดขึ้นได้ในสังคม

2.3.3 การแก้ปัญหาความยากจนตามศาสตร์พระราชา

ศาสตร์พระราชาเป็นคำที่เพิ่งมีการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายใน 4–5 ปีที่ผ่านมา ซึ่งจากการสืบค้นที่มาของคำว่า ศาสตร์พระราชา ไม่อาจทราบได้แน่ชัดว่าใครเป็นผู้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกเมื่อใด และเกิดการใช้นี้ในโอกาสใด การที่จะให้ความหมายคำว่า ศาสตร์พระราชา ให้มีความครอบคลุมตามความหมายที่บรรดานักปราชญ์ ราชบัณฑิต นักวิชาการ นักบริหาร ตลอดจนประชาชนทั่วไป ย่อมเป็นย่อมเป็นการยากที่จะกระทำให้เป็นที่ยอมรับจากทุกกลุ่มในความหมายที่ถูกต้องตรงกัน เนื่องจากเป็นคำที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าที่ได้รับผลจากพระราชกรณียกิจทั้งหลาย ที่พระบาทสมเด็จพระ

⁵⁷ภายในปี 2561....ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

พระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชได้ทรงงานไว้ให้เพื่อพสกนิกรของพระองค์นั้น มีหลากหลายและมากมายกระจายไปทั่วทุกสารทิศ ส่งผลต่อความเป็นอยู่ของราษฎรในทุกสาขาอาชีพ⁵⁸

สำหรับความหมายตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ซึ่งไม่ได้กำหนดเป็นคำเต็มว่า “ศาสตร์พระราชา” และสามารถค้นหาคำโดยแยกเป็น 3 คำ ดังนี้

ศาสตร์ : น. ระบบวิชาความรู้

พระ : น. ใช้ประกอบหน้าคำอื่นแสดงความยกย่อง

ราชา : น. พระเจ้าแผ่นดิน, พระมหากษัตริย์

รวมความหมายจากพจนานุกรม ศาสตร์พระราชาจึงมีความหมายว่า “ระบบวิชาความรู้ของพระมหากษัตริย์”⁵⁹ เมื่อประมวลความหมายจากผู้รู้หลายท่าน และนำมาประกอบเป็นความหมายของคำว่า “ศาสตร์พระราชา” จึงความหมายได้ว่า บรรดาองค์ความรู้และภูมิปัญญาของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้พระราชทานผ่านวิธีการต่าง ๆ ด้วยความมุ่งหมายที่จะป้องกันหรือแก้ไขปัญหา เพื่อสร้างวิถีชีวิตสังคมที่มีความปกติสุข ให้แก่เหล่าพสกนิกรและมนุษยชาติทั้งปวง ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมั่นคงสันติสุขและยั่งยืน

การแก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

จากเหตุการณ์วิกฤตเศรษฐกิจเมื่อปี 2540 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ช่วยเหลือประชาชนที่ตกงาน โดยให้ขยายผลโครงการไปในหลายจังหวัดทุกภาคของประเทศกว่า 56 แห่ง ทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งฟาร์มตัวอย่างขึ้นภายใต้โครงการ “หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ” ณ บ้านดงยอ ตำบลขว้าง อำเภอมือง จังหวัดสกลนคร เป็นแห่งแรก โดยโครงการได้มีการสร้างบ้านพักเกษตรกร 20 หลัง และจัดแบ่งที่ดินเพื่อทำการเกษตรครอบครัวละ 2 ไร่ รวมทั้งจัดสร้างระบบสาธารณูปโภคให้แก่ราษฎรให้มีความทำ เป็นหมู่บ้านตัวอย่างที่ทำการเกษตรโดยไม่ใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง และเป็นแหล่งผลิตอาหารปลอดภัยสำหรับเลี้ยงคนในหมู่บ้าน และเมื่อเหลือจากการบริโภคสามารถนำไปจำหน่ายเสริมสร้างรายได้อีกทางหนึ่งด้วย⁶⁰

⁵⁸สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, (2560), หน้า 28-29.

⁵⁹สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, หน้า 89..

⁶⁰สำนักกรรมการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, หน้า 155.

ประเทศไทยได้น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร มาเป็นแนวทางในการพัฒนาและบริหารประเทศตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9(พ.ศ. 2545 - 2549) และเป็นหลักการสำคัญที่ปรากฏในเอกสารสำคัญของประเทศ ได้แก่ รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันและกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี อนึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) ได้เชิญผู้ทรงคุณวุฒิจากหลายสาขาวิชา มาร่วมกันประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง และได้กราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยบทความเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตนำบทความดังกล่าวไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของ สศช.และทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป สำนักพระราชเลขาธิการได้นำความกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้ว และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาปรับปรุงแก้ไขพระราชทาน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามที่ขอพระมหากรุณา เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 ให้ สศช.นำไปเผยแพร่ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและประชาชนทั่วไป ดังนี้⁶¹

...“เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก ระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียงหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควร ต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่ง ในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับ ให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี”...ทั้งนี้ สศช. ได้อัญเชิญปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นปรัชญานำทางในการพัฒนาและบริหารประเทศ ในการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9(พ.ศ. 2545 - 2549) ซึ่งนับเป็นการเผยแพร่ปรัชญาฯ สู่อำนาจเป็นครั้งแรก

⁶¹สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ธันวาคม 2556), หน้า 198-199.

การพัฒนาที่ครอบคลุมสมดุลและยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดที่ปรากฏอยู่ในกรอบการบริหารและแผนแม่บทการพัฒนาประเทศในทุกระดับ นอกจากนี้คณะรัฐมนตรีได้มีมติเมื่อวันที่ 25 ตุลาคม 2559 โดยสั่งการให้ทุกส่วนราชการ นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงใช้เป็นแนวทางขับเคลื่อนการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน(SEP for SDGs) โดยให้สอดคล้องกับแผนงานตามภารกิจหลักของหน่วยงานในระยะ 20 ปี(พ.ศ. 2560 – 2579) แผนปฏิบัติการระยะ 5 ปี และ 1 ปี หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเป็นเครื่องมือในการบูรณาการ 3 มิติของการพัฒนา คือ เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ในระดับปฏิบัติการให้ส่งผลสัมฤทธิ์อีกด้วย เพราะหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญทั้งกับคน สังคม และสิ่งแวดล้อมไปพร้อมๆ กัน และสอดคล้องกับวาระการพัฒนาที่ยั่งยืน ค.ศ. 2030 ตลอดจนได้เป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 และกรอบยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งก็ได้ผนวกเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เข้าไว้ด้วย

ในปีพ.ศ. 2547 โครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ(United Nations Development Programme : UNDP) ได้จัดทำรายงานการพัฒนาคนฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาประเทศและพัฒนาคน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโดยมีเศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญานำทาง มีการเสนอข้อคิดเชิงนโยบายในด้านต่าง ๆ ตลอดจนแนวทางการนำไปประยุกต์ใช้สำหรับประเทศไทย และได้มีการเผยแพร่ต่อผู้อ่าน 166 ประเทศทั่วโลก ซึ่งมีข้อเสนอแนวทางการขับเคลื่อนการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไว้ 6 ประการ ดังนี้⁶²

- 1) เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง สำหรับการขจัดความยากจน และการลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของคนจน
- 2) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจของชุมชน และการพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้เข้มแข็งเพื่อเป็นฐานรากของการพัฒนาประเทศ
- 3) เศรษฐกิจพอเพียงช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัท ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขัน
- 4) หลักเศรษฐกิจพอเพียงมีความสำคัญยิ่ง ต่อการปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ

⁶²สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, **จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ... กว่า 1 ทศวรรษ**, (บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555), หน้า 63.

5) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายของชาติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ที่เข้ามากระทบโดยกะทันหัน เพื่อปรับปรุงนโยบายต่าง ๆ ให้เหมาะสมยิ่งขึ้น และเพื่อวางแผนยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการเติบโตที่เสมอภาคและยั่งยืน

6) ในการปลูกฝังจิตสำนึกพอเพียงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยนค่านิยมและความคิดของคน เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนาคน

หลักการเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ส่วนหนึ่งพัฒนามาจากพระราชกรณียกิจของพระองค์ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ โครงการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินยุคต้นๆ มีหลัก 3 ประการ คือ 1. การจัดการทรัพยากรน้ำ 2. เทคโนโลยีอันเรียบง่าย และ 3. การจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างใส่ใจ⁶³ โดยเน้นองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ⁶⁴ ได้แก่

1) ความพอประมาณ ทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ โดยเน้นการดำเนินชีวิตตามอัตภาพ หรือสภาวะ ของบุคคลหรือองค์กรในขณะนั้น ด้วยทางสายกลาง สมดุล ไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป ไม่สุดโต่งเกินพอดี เช่น ใช้จ่าย ได้แต่ต้องไม่ฟุ่มเฟือยจนสร้างหนี้สินให้ตนเองและครอบครัว อดออมได้ แต่ต้องไม่ตระหนี่ถี่เหนียวจนตนเองลำบากหรือ เอร็ดเอาเปรียบ

2) ความมีเหตุมีผล เป็นการใช้สติและปัญญาใน การตัดสินใจด้วยเหตุด้วยผล โดยปราศจากอารมณ์หรืออคติ มีความยับยั้งชั่งใจกับความอยากได้ อยากมี อยากเป็น โดยที่ความมีเหตุมีผลต้องเป็นสิ่งที่สามารถอธิบายได้ ไม่ว่าจะเป็นไปตามหลักวิชา หลักกฎหมาย กฎเกณฑ์ ทางสังคม หรือหลักศีลธรรมก็ตาม

3) การมีภูมิคุ้มกันที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อม รับมือกับการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย ความไม่ประมาท ครอบคลุมทั้งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น จากปัจจัยภายในและภายนอก ทั้งที่ควบคุมได้และควบคุมไม่ได้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงเป็นเรื่องธรรมชาติที่เกิดขึ้นตลอดเวลาที่ทุกคน ไม่มีใครสามารถหลีกเลี่ยงการเปลี่ยนแปลงได้ แต่การจะอย่าลดและรับมือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้อย่างมั่นคง ต้องเข้าใจที่มาของการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ว่าเกิดจากสาเหตุอะไร ส่งผลกระทบอย่างไร และที่สำคัญต้องมีการสร้างภูมิคุ้มกันที่เข้มแข็งใน 4 ด้าน คือ

1. ภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจหรือภูมิคุ้มกัน ทางการเงิน ด้วยการใช้จ่ายเงินตามอัตภาพและความจำเป็น ไม่สร้างหนี้สินที่ไม่ทำให้เกิดรายได้ มีการประหยัด อดออม ไว้ในยามจำเป็นหรือใน ภายภาคหน้า โดยอาจทำ บัญชี รายรับรายจ่ายของตนเองและครอบครัว เพื่อเป็นเครื่องมือ เบื้องต้น

⁶³มูลนิธิชัยพัฒนา, ได้มากแม้น้อย ภาคที่ 2: พระราชกรณียกิจ, กรุงเทพมหานคร, หน้า 324.

⁶⁴ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร , เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 1-3.

ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ทำให้เห็นสถานะ การเงินที่แท้จริงและใช้จ่ายด้วยความรอบคอบ หลักการ สร้างภูมิคุ้มกันทางการเงินนั้นต้องคำนึงถึง 1. ความประหยัด เป็นการใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็น แต่ไม่ใช่ตระหนี่ถี่เหนียวไม่ยอมใช้เงินแม้ในสิ่งที่จำเป็น ขณะเดียวกัน ไม่ใช่ความฟุ่มเฟือยหรือใช้เป็น มากในสิ่งที่ ไม่มีความจำเป็น การใช้จ่ายจะมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้น อยู่กับอัตราภาพของตนเองจากรายได้ที่สุจริตและไม่ไปคดโกง รับสินบนหรือเบียดเบียนให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ด้วยเหตุนี้ ความประหยัดจึงต้องตั้งบนพื้นฐานของความ พอเพียง คือ การตระหนักรู้ถึงคุณค่าของเงิน ฉลาดใช้ ตลาด ออมและฉลาดทำบุญตามอัธยาศัย 2. ความมีเหตุมีผล เป็นการตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีสติ บางครั้งอาจ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์หรือกฎกติกาต่างๆ ในสังคมด้วย เช่น การจ่ายภาษีตามกฎหมาย การจ่ายเงินเพื่อทำนุบำรุงศาสนาหรือวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นต้น

2. ภูมิคุ้มกันทางสังคม ด้วยการเสริมสร้าง ความรู้รักสามัคคี ตั้งแต่ระดับครอบครัวขึ้นมา รู้จักเพื่อเพิ่ม เพื่อแบ่งปัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน มีความเมตตากรุณา ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันด้วยความ เคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมและความคิด มีความศรัทธาในเพื่อน มนุษย์และหลักธรรมของแต่ละศาสนา มีความปรารถนาให้เกิดสันติสุขภายในครอบครัว องค์กร สถาบัน ชุมชน สังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันต้องมีภูมิคุ้มกันทางศีลธรรม ด้วยการรู้เท่าทัน และสามารถ หลีกเลียงจากอบายมุขต่างๆ ได้ ใช้ชีวิตด้วยความสมถะ เรียบง่าย ไม่สร้างเงื่อนไขชีวิตให้ ซับซ้อนวุ่นวายมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น จนนำไปสู่ความฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือยและสร้าง ปัญหาหรือความ ยากลำบากให้ตนเอง ครอบครัว สังคมและ ประเทศชาติ และใช้ชีวิตด้วยความสันโดษ ด้วยการมี ความสุขในความพอ พอในสิ่งที่ มี พอในสิ่งที่ได้ และพอในสิ่งที่ เป็น พอใจกับผลของการกระทำที่ได้ทำ อย่างเต็มที่แล้วด้วย ความซื่อสัตย์สุจริตและความเพียรพยายาม

3. ภูมิคุ้มกันด้านวัฒนธรรม ด้วยการ ติดตามรู้เท่าทันผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ ทำให้ การเลื่อนไหลของวัฒนธรรมข้ามชาติเป็นไปอย่างไร้พรมแดน ผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ สมัยใหม่ โดยเฉพาะการลอกเลียน แบบคนดังในสื่อบันเทิงและผลกระทบทางลบจากวัฒนธรรม เสมือนจริงในโลกไซเบอร์ เพื่อป้องกันมิให้ถูกรอบงำทาง วัฒนธรรมอย่างไร้ทิศทาง ตกเป็นเหยื่อใน การเสพและบริโภค สิ่งที่เกิดพหุติ ละเลยและขาดความภาคภูมิใจในวัฒนธรรม ท้องถิ่นและของชาติ โดยเฉพาะภาษาถิ่นและภาษาไทย จนนำไปสู่ความอ่อนแอทางวัฒนธรรมในที่สุด

4. ภูมิคุ้มกันด้านสิ่งแวดล้อม ด้วยการสร้างความตระหนักถึงคุณค่าของ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ เสริมสร้างพฤติกรรมนิยรัรักษ์ สิ่งแวดล้อมและสร้างทักษะในการติดตาม เฝ้าระวัง ดูแล อนุรักษ์ ปันฟูและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติ ทุกประเภทให้คงความอุดมสมบูรณ์ในระยะยาว พร้อมทั้ง ป้องกันและแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ซึ่งหมายรวม ตั้งแต่การมีสุขนิสัยรักความสะอาด ความเป็นระเบียบ เรียบร้อย ไม่ประพฤติดิปฏิบัติตนที่ จะทำให้เกิดมลภาวะ เป็นพิษหรือทำลายสิ่งแวดล้อม

เศรษฐกิจพอเพียงในที่นี้จึงไม่ได้หมายรวมเฉพาะ ด้านเศรษฐกิจหรือการเงินเท่านั้น แต่ครอบคลุมรอบด้านเพื่อนำไปสู่ชีวิตที่พอเพียง ซึ่งเป็นความพอเพียงทั้งทางความคิด คำพูดและการกระทำ เงื่อนไขสำคัญในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้สู่ความสำเร็จ⁶⁵ จึงต้องประกอบด้วย

1) หลักวิชาความรู้ ต้องมีการวางแผนและลงมือ ปฏิบัติด้วยความรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวังตามหลักวิชา ไม่ใช้อารมณ์หรือความเข้าใจเพียงชั่วครู่ชั่วคราวของตนเอง หรือความเชื่อที่ไร้เหตุผล ที่อิงกับไสยศาสตร์ หรือ โหราศาสตร์ด้วยความมกมาย แต่ต้องมีข้อมูลและองค์ ความรู้ที่ถูกต้อง ครบถ้วนมาประกอบการตัดสินใจในทุกเรื่อง และมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่องเป็นระยะ ทั้งนี้ ในการสร้างคนให้มีความรู้ จึงต้องมีการลงทุนจัดการศึกษา ฝึกอบรมและการวิจัยเพื่อพัฒนาในทุกองค์การทุกระดับ เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น

2) หลักคุณธรรม ต้องปรับเสริมพื้นฐานจิตใจ ของคนในชาติให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่รัฐ นักทฤษฎี นักธุรกิจในทุกระดับ เนื่องจากคุณธรรมเป็นเครื่องกำกับจิตใจให้คนประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่สังคมเห็นตรงกัน ว่าเป็นความจริงความดีและความงาม ซึ่งสามารถนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสถานะที่เป็นอยู่ของแต่ละคนแต่ละองค์กรและแต่ละพื้นที่ได้ โดยคุณธรรมครอบคลุมหลักศีลธรรมขั้นพื้นฐานของแต่ละศาสนา หลักจริยธรรมทั้งจริยธรรมทั่วไปหรือจริยธรรมเฉพาะวิชาชีพ หลักนิติธรรมหรือกฎหมายระเบียบข้อบังคับต่างๆ หลักธรรมาภิบาลหรือบรรษัทภิบาลที่ใช้ในการบริหารหน่วยงานองค์กร คุณธรรมประจำตระกูล ชุดคุณธรรมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่คนไทยในวโรกาสต่างๆ

3) หลักการดำเนินชีวิต ต้องมีความขยันหมั่นเพียร มานะอดทน ใช้สติและปัญญาในการดำรงชีวิตด้วยความ รอบคอบ

คุณประโยชน์ที่จะได้จากการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในทุกระดับ ดังนี้

1) บุคคลมีชีวิตสมดุล ครอบครัวสมดุล ชุมชน สมดุล ธุรกิจสมดุล ประเทศชาติสมดุล พร้อมรับมือกับ การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและรุนแรงในทุกด้านได้ เป็นอย่างดี

2) ขจัดปัญหาความยากจนและลดความเสี่ยง ทางเศรษฐกิจของคนจน

3) เป็นพื้นฐานของการสร้างพลังอำนาจและพัฒนา ศักยภาพของชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อเป็นรากฐานของ การพัฒนาประเทศ

⁶⁵ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, หน้า 3-4.

4) ช่วยยกระดับความรับผิดชอบต่อสังคมของ ภาคธุรกิจ ด้วยการสร้างข้อปฏิบัติในการทำธุรกิจที่เน้น ผลกำไรระยะยาวในบริบทที่มีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

5) ช่วยปรับปรุงมาตรฐานของธรรมาภิบาล ในทุกภาคส่วน ด้วยการเน้นประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และการมีผู้รับผิดชอบในการบริหารจัดการทั้งในระดับ นโยบายและระดับปฏิบัติ

6) ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายสาธารณะ ของหน่วยงานต่างๆ และประเทศชาติ ได้อย่างเหมาะสม สามารถสร้างภูมิคุ้มกันต่อสถานการณ์ความเสี่ยง ที่เข้ามา กระทบโดยฉับพลัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงไม่ได้หมายถึงการอยู่อย่างประหยัด ต้องใช้ชีวิตอย่างสมถะหรือเป็นเรื่องของการเกษตรเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่คือหลักคิดที่จะนำไปประยุกต์ใช้ได้กับทุกเรื่อง สำหรับคนทุกคนเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างสมดุลและมั่นคง ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงรอบด้านให้อยู่เย็นเป็นสุขและเป็นประโยชน์ต่อตนเองและส่วนรวมอย่างแท้จริง อีกทั้งยังเป็นหนทางสร้างรากฐานสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมแห่งคุณธรรม และสังคมแห่งความสุข ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศชาติและสังคมโลกอย่างยั่งยืน

การนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ส่งผลให้เกิดชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งแนวคิดของชุมชนอยู่เย็นเป็นสุขคือ ต้องเป็นชุมชนที่มีสุขภาวะที่ดี มีระบบเศรษฐกิจเป็นธรรมและเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง ครอบคลุมอบอุ่น สภาวะแวดล้อมที่ดี คนในชุมชนมีความสมานฉันท์ ซึ่งองค์ประกอบเพื่อชุมชนอยู่เย็นเป็นสุข ประกอบด้วย

- 1) ผู้นำชุมชนมีความเป็นผู้นำและเข้มแข็ง
- 2) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มของคนในชุมชน
- 3) การประชุมเพื่อพูดคุยสื่อสารอย่างสม่ำเสมอ
- 4) การสนับสนุนงบประมาณและสนับสนุนทางวิชาการจากภาครัฐ
- 5) การมีศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน
- 6) การปลูกข้าว ปลูกผักปลอดสารพิษ และเลี้ยงสัตว์ไว้รับประทาน

2.4 แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีดังนี้⁶⁶

- 1) ทฤษฎีแก่งดินอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

⁶⁶สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 46.

2) ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝกพืชจากพระราชดำริ เป็นกำแพงที่มีชีวิตในการอนุรักษ์และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน

3) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศฝนหลวง

4) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ เครื่องดักหมอกเพื่อนำมาใช้ ประโยชน์ทางการเกษตร

5) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการทำให้เจือจาง ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจาก พระราชดำริ ทฤษฎีน้ำดีไล่น้ำเสียโดยใช้หลักการตามธรรมชาติแห่งแรงโน้มถ่วงของโลก

6) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนา อันเนื่องมาจากพระราชดำริบึงมักกะสัน

7) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้กระบวนการทางชีววิทยาผสมผสานกับเครื่องกล เติม อากาศแบบสระ เติมอากาศชีวภาพบำบัดตามแนวพระราชดำริบึงพระราม 9

8) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่างพืชน้ำกับระบบการเติมอากาศณ บริเวณหนองสนม-หนองหาน

9) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบำบัดน้ำเสียและวัชพืชบำบัดดิน แหยมผักเบี้ย

10) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการเติมอากาศ โดยใช้วิธีทำให้อากาศสามารถละลายลงไปในน้ำ เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและการเพาะตัวอย่างรวดเร็วของแบคทีเรีย จนมีจำนวนมากพอที่จะ ทำลายสิ่งสกปรกในน้ำให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กังหันน้ำชัยพัฒนา

11) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียโดยกระบวนการทางฟิสิกส์เคมี ด้วยการทำให้ตกตะกอน ตาม พระราชดำริสารเร่งตกตะกอน

12) ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมฉับ

13) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

14) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

15) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เส้นทางเกลืออันเนื่องมาจาก พระราชดำริตามหลักสังคมวิทยาการแพทย์

16) แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

2.4.1 การดำเนินงานของโครงการหลวง

การดำเนินการของโครงการหลวงมีวิสัยทัศน์คือการมุ่งวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่ชุมชนบนพื้นที่สูง และรักษาและฟื้นฟูสภาพแวดล้อม

รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน จนสามารถเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้คนให้หันมาปลูกพืชทดแทนได้ อย่างไรก็ตามพืชผลทดแทนดังกล่าวมิใช่สิ่งที่ชาวบ้านคุ้นเคย ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในการจัดตลาดเพื่อรองรับผลผลิตดังกล่าว พระองค์จึงมีพระราชดำริให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้าไปแก้ไขปัญห และนำมาซึ่งการจัดตั้งเป็นบริษัทออย์ค้ำผลิตภัณฑ์อาหาร จำกัด ซึ่งเน้นการค้าเนินการด้านการตลาดให้กับผลผลิตทางการเกษตรในโครงการหลวงอย่างครบวงจร โดยมีได้มุ่งหวังผลกำไร ยกย่องราคาสินค้าเกษตรของโครงการหลวงผ่านการแปรรูปสินค้าอย่างมีคุณภาพ และการจัดหาช่องทางจัดจำหน่ายที่เข้าถึงผู้บริโภค⁶⁷

วัตถุประสงค์ของโครงการหลวง มีดังนี้⁶⁸

- 1) เพื่อวิจัยและพัฒนาองค์ความรู้ที่เหมาะสมต่อสภาพภูมิสังคมบนพื้นที่สูง
- 2) เพื่อพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นและพึ่งพาตนเองได้
- 3) เพื่อส่งเสริม พื้นฟู และอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์
- 4) เพื่อส่งเสริมและพัฒนากิจการหลังการเก็บเกี่ยวและการตลาดสินค้าโครงการหลวง
- 5) เพื่อพัฒนาโครงการหลวงให้เป็นศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

ภารกิจของมูลนิธิโครงการหลวง มีเป้าหมายการดำเนินงานตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนี้⁶⁹

- 1) ช่วยชาวเขาเพื่อมนุษยธรรม
- 2) ช่วยชาวไทยโดยลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ คือ ป่าไม้ และต้นน้ำลำธาร
- 3) กำจัดการปลูกฝิ่น
- 4) รักษาดินและใช้พื้นที่ให้ถูกต้อง คือให้ป่าอยู่ในส่วนที่เป็นและทำไร่ ทำสวน ในส่วนที่ควรเพาะปลูก อย่าให้สองส่วนนี้รุกร้าซึ่งกันและกัน
- 5) เพิ่มการปลูกพืชเพื่อเพิ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของประเทศ

การใช้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาทำให้มองเห็นเป็นองค์รวมมากขึ้นโดยมองเป็นระบบนิเวศ พันธกิจหลักของโครงการหลวงจึงเป็นการทำให้ชาวเขามีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชน

⁶⁷ ภาววิน ศิริประภาณุกุล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐกิจศาสตร์: ในหลวงกับวิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1 สิงหาคม 2561].

⁶⁸ ศ.ดร.สันตติ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุริยวัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, (มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร: Betagro, 2560), หน้า 53.

⁶⁹ ศ.ดร.สันตติ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุริยวัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๕ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, หน้า 60.

เข้มแข็ง มีอาชีพ รายได้มั่นคง ที่มาจากความเชื่อใจในการทำงานร่วมกัน แล้วช่วยดูแล อนุรักษ์ และฟื้นฟูพื้นที่ป่าต้นน้ำ ให้คงความสมบูรณ์ ลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุพันธกิจ โครงการหลวงจึงมีการปฏิบัติงานที่ยึดปัจจัยสำคัญ 3 ด้านคือ เศรษฐกิจ คน และทรัพยากรธรรมชาติ

ปัจจัยที่สนับสนุนให้การพัฒนาพื้นที่สูงประสบความสำเร็จมีดังนี้⁷⁰

1) การที่ประชาชนและรัฐให้ความสำคัญกับนโยบาย ที่จะส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้จากโครงการหลวงและโครงการตามแนวพระราชดำริต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเสริมสร้างให้ชุมชน มีความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

2) มีกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่ได้รับความนิยมเพิ่มขึ้นเป็นอันมาก ซึ่งเป็นโอกาสสำคัญในการได้รับความร่วมมือจากชุมชน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งฟื้นฟูเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

3) มีกระแสความนิยมในการบริโภคอาหารที่มีความปลอดภัยและอาหารสุขภาพเพิ่มขึ้นทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เปิดโอกาสในการขยายตลาดสินค้าที่เกี่ยวข้องกับอาหารปลอดภัย และอาหารสุขภาพที่ผลิตจากความหลากหลายของพืชพรรณบนพื้นที่สูงได้อีกมาก

4) ความสำเร็จในการปลูกพืชทดแทนฝิ่นเป็นที่ยอมรับจากนานาชาติ ที่มีสภาพพื้นที่ภูเขาและมีปัญหาการปลูกพืชเสพติดเช่นเดียวกัน ทำให้มีความสนใจจากหลายหน่วยงานและจากหลายประเทศที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากบทเรียนแห่งความสำเร็จของโครงการหลวงในลักษณะการร่วมเป็นภาคีในการพัฒนาพื้นที่สูง รวมทั้งการปลูกพืชทดแทนพืชเสพติด ซึ่งจะเป็นโอกาสของประเทศไทยที่จะสามารถพัฒนาขีดความสามารถ โดยกระบวนการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในระดับนานาชาติ

ในช่วงที่ผ่านมามีการดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูงที่ประสบผลสำเร็จเป็นรูปธรรมมากที่สุด คือ การดำเนินงานของโครงการหลวง โดยสามารถส่งเสริมการปลูกพืชเศรษฐกิจทดแทนฝิ่น การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเขา และการฟื้นฟูสภาพสิ่งแวดล้อม โดยโครงการหลวงเป็นแหล่งรวมของทุนที่เป็นองค์ความรู้ของการพัฒนาพื้นที่สูงที่สำคัญของประเทศ

2.4.2 แนวคิดเกษตรทฤษฎีใหม่

สำหรับปัญหาหลักของเกษตรกรในอดีตจนถึงปัจจุบันที่สำคัญประการหนึ่ง คือการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตพื้นที่อาศัยน้ำฝนซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนใหญ่ของประเทศ ที่อยู่ในเขตที่มีฝนค่อนข้างน้อยและส่วนมากเป็นนาข้าวและพืชไร่ เกษตรกรยังคงทำการ

⁷⁰รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

เพาะปลูกได้ปีละครั้งในช่วงฤดูฝนเท่านั้น และมีความเสี่ยงกับความเสียหายอันเนื่องมาจากความแปรปรวนของดินฟ้า อากาศและฝนทิ้งช่วง แม้ว่าจะมีการขุดบ่อหรือสระน้ำไว้ใช้บ้าง แต่ก็ไม่มีขนาดแน่นอน หรือมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัญหาให้น้ำใช้ไม่เพียงพอ รวมทั้งระบบการปลูกพืชไม่มีหลักเกณฑ์ใด ๆ และส่วนใหญ่ปลูกพืชชนิดเดียว ด้วยเหตุนี้พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร จึงได้พระราชทานพระราชดำริเพื่อเป็นการช่วยเหลือเกษตรกร ที่ประสบความยากลำบากดังกล่าวให้ สามารถผ่านพ้นช่วงเวลาวิกฤต โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำได้โดยไม่เดือดร้อนและยากลำบากนัก ที่ทรงเรียกว่า “ทฤษฎีใหม่”⁷¹ อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยมีลักษณะการดำเนินโครงการที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมยั่งยืน ดังนี้

1) โครงการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ เพื่อเพิ่มพื้นที่การผลิตเกษตรอินทรีย์ สร้างมูลค่าเพิ่ม ปริมาณการค้าและการบริโภคเกษตรอินทรีย์ในประเทศ รวมทั้งผลักดันให้การรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ไทยให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล

2) ส่งเสริมการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ด้วยการจัดตั้งธนาคารปุ๋ยอินทรีย์ โดยเน้นให้เกษตรกรนำเอาเศษวัสดุเหลือใช้ในไร่นาครัวเรือนและโรงงานอุตสาหกรรม มาเป็นวัตถุดิบในการผลิตปุ๋ย

3) การน้อมนำหลักทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร ไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเองอย่างเหมาะสม ให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของเกษตรกรตามภูมิสังคมของแต่ละพื้นที่ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ลดรายจ่าย ลดหนี้สิน และเพิ่มรายได้

พระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นทั้งหลักการและวิธีการใหม่ เป็นพระราชดำริที่มีความยิ่งใหญ่ทางความคิด 9 ประการ⁷² ได้แก่

- 1) เป็นแนวคิดแบบพหุนิยม ทั้งในแง่การคิด และการกระทำ ไม่เป็นเอกนิยม และทวินิยม
- 2) เป็นแนวคิดที่ยอมรับการดำรงอยู่ร่วมกันของสิ่งที่แตกต่างกัน เช่น เกษตรแบบพึ่งตนเอง ดำรงอยู่ร่วมกันกับการผลิตทางเกษตรอุตสาหกรรม หรืออุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสูง หรืออุตสาหกรรมประเภทให้บริการได้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะเกษตรพอเพียงไปเป็นการผลิตรูปแบบอื่น

⁷¹ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), **ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง**, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ไม่ระบุปี พ.ศ.), หน้า 2.

⁷² ชัยอนันต์ สมุทวณิช, **ทฤษฎีใหม่: มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด**, หน้า 10-20.

3) เป็นแนวคิดที่ปฏิบัติได้ ทำให้เห็นจริงได้ เป็นทฤษฎีที่ผนึกประสารเป็นเนื้อเดียวกับการปฏิบัติ มิใช่เพียงทฤษฎีลอยๆ ปฏิบัติไม่ได้

4) เป็นทฤษฎีที่มีความง่ายไม่ซับซ้อน เข้าใจง่าย จึงมีพลังสูง คนทั่วไป คนทุกระดับสามารถเข้าใจเข้าถึง และนำไปทำให้เห็นผลจริงได้

5) เป็นทฤษฎีที่นำประสบการณ์ของประเทศไทยและลักษณะสภาพแวดล้อม ลม ฟ้า อากาศ การเปลี่ยนแปลงทางฤดูกาล วิถีชีวิต ฐานะทางเศรษฐกิจสถานการณ์เฉพาะหน้าและอนาคต ตลอดจนลักษณะเด่นของชีวิตความเป็นอยู่ และการผลิตของไทย ซึ่งเป็นประเทศผลิตธัญญาหาร มารวมกันเข้าเป็นทฤษฎีใหม่

6) เป็นแนวคิดที่ทันสมัย ได้จังหวะเวลาที่เหมาะสม ในการเตือนให้ผู้มีบทบาททางการจัดทำ และดำเนินการตามนโยบาย ตามแผนการพัฒนา ให้มีสติ มีความระมัดระวังในการกำหนดนโยบาย การกำหนดแผนการพัฒนาประเทศ

7) เป็นแนวคิดแบบองค์รวม เพราะมีหลายมิติทั้งด้านเศรษฐกิจวัฒนธรรม และปรัชญา การดำรงชีวิต มีผลในการส่งเสริมจริยธรรม แห่งความพอและความพอเพียง

8) เป็นแนวคิดที่มีพลังในการกระตุ้นให้ผู้ยากไร้มีพลังเข้าใจถึงความเป็นจริง ไม่มีปมด้อย หรือท้อแท้ ท้อถอยในโชคชะตา เพราะผู้ปฏิบัติสามารถมีความสุขได้ตามอัตภาพ และเข้าใจหลักของสันโดษ ไม่ถูกมอง หรือถูกหักมวกเป็นผู้ด้อยพัฒนา หรือมีปัญหา เป็นขวากหนามของการพัฒนา

9) เป็นแนวคิดที่ปลอดจากการเมือง ผลประโยชน์และอุดมการณ์ จึงเป็นทฤษฎีที่มีความเป็นสากล สามารถนำไปใช้โดยปราศจากข้อข้องใจด้านการเมือง เป็นผลดีต่อประเทศที่มีปัญหาล้ำลายประเทศไทยที่จะนำไปใช้

การทำเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นแนวคิดแห่งการพึ่งตนเองตามแนวพระราชดำริ มิได้หมายถึงการอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ติดต่อกับภายนอก แต่เป็นแนวทางการพึ่งตนเองให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมั่นคงใน 3 ระดับ⁷³ ได้แก่

ขั้นที่ 1 ยั่งยืน : ทำให้ชุมชนพออยู่พอกิน ทำกินทำใช้ เป็นการพึ่งตนเองในลักษณะของการเสริมสร้างพื้นฐาน ให้เกษตรกรยืนได้อยู่บนลำแข้งของตนเอง ให้พออยู่พอกินมีผลผลิตเพียงพอที่จะบริโภคภายในครัวเรือนก่อน หากมีส่วนเกินจึงนำไปแลกเปลี่ยนซื้อขายในตลาดท้องถิ่นได้

ขั้นที่ 2 พอเพียง : ให้หลายๆ ครอบครัว ให้ชุมชนร่วมกันคิดร่วมกันทำเพราะหลายเรื่องจะทำเพียงลำพังไม่ได้ระดับที่สอง เป็นการพัฒนาให้มีความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับชุมชน

⁷³สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (ม.ป.พ.), หน้า 217-220.

โดยเพิ่มการผลิตและทำให้มีสินค้าและบริการในท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น ด้วยการนำเอาผลผลิตส่วนเกินในครอบครัวต่างๆ มาจัดการร่วมกันในระดับชุมชนซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายทาง เช่น ผ่านการจัดตั้งกลุ่ม การผลิตร่วมกัน การรวมกลุ่มกันในรูปสหกรณ์ออมทรัพย์ของชุมชน การร่วมมือกันด้านการผลิต จัด การตลาดและพัฒนาสวัสดิการของชุมชนในรูปแบบต่างๆ

ขั้นที่ 3 อยู่รอด : ให้ขยายผลทางธุรกิจไปยังภายนอก ไม่ว่าจะเป็นองค์กรธุรกิจ ธนาคาร หรือหน่วยงานต่าง ๆ เป็นการพัฒนาชุมชนให้สามารถติดต่อกับระบบตลาดและเศรษฐกิจนอกหมู่บ้าน เพื่อจำหน่ายผลผลิตส่วนเกิน จัดหาทุน วิชาการ ความรู้ทางเทคโนโลยี และทรัพยากรจากภายนอกเพื่อใช้ในกิจการของชุมชน ซึ่งหากชุมชนมีความเข้มแข็งเพิ่มขึ้น ก็อาจมีการเจรจาต่อรองความร่วมมือกับบริษัทต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ของชุมชนและธุรกิจระหว่างประเทศ ดังแนวคิดบันได 3 ขั้น

แนวพระราชดำริกับการแก้ปัญหาความยากจน สามารถสรุปได้ดังนี้⁷⁴

1) การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนด้วยการพระราชทานสิ่งจำเป็น หรือสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลัก ที่จำเป็นต่อการผลิต อันเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

2) การดูแลรักษาและส่งเสริมสุขภาพประชาชน ด้วยทรงตระหนักว่าหากพลสกนิกรทั้งปวงมีสุขภาพแข็งแรงพร้อมด้วยสุขภาพจิตที่ดีแล้ว ย่อมมีแรงกำลังในการประกอบอาชีพ ยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง ส่งผลให้เป็นบุคลากรที่มีความพร้อมในการร่วมเสริมสร้างและพัฒนาประเทศ ให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นต่อไป รวมทั้งขจัดปัญหาสังคมด้านต่าง ๆ ในระยะแรกของการเสด็จพระราชดำเนินทรงเยี่ยมราษฎรในส่วนภูมิภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงทรงมีพระราชดำริด้านการแพทย์ สาธารณสุข และสังคมสงเคราะห์ เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่ยากไร้ในถิ่นทุรกันดาร

3) การส่งเสริมอาชีพและรายได้ เพื่อยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตด้วยโครงการต่าง ๆ ให้ราษฎรสามารถเลี้ยงปากเลี้ยงท้อง และสามารถยืนหยัดพึ่งตัวเองได้ เช่น การจัดตั้งศูนย์ศึกษา การพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในภูมิภาคต่าง ๆ เพื่อเป็นศูนย์รวมการศึกษาค้นคว้าทดลองวิจัย และแสวงหาแนวทางและวิธีพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อม และการประกอบอาชีพของราษฎรที่อาศัยในแถบนั้น การฝึกอาชีพราษฎรกับมูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ และการจัดตั้งบริษัทสุวรรณชาติ จำกัด ในพระบรมราชูปถัมภ์ เพื่อจำหน่ายสินค้าที่ผลิตจากโครงการที่ทรงส่งเสริมไว้ เป็นต้น

⁷⁴สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงานกปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (ม.ป.พ.), หน้า 170-175.

4) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนที่สำคัญ คือ ความรู้ ทรงเห็นว่าชาวชนบทควรมีความรู้เรื่องการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม

5) การนำความรู้ด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสม เข้าไปถึงมือชาวบ้านอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เป็นขบวนการเดียวกัน เป็นเทคโนโลยีการผลิตที่ชาวบ้านรับได้ และสามารถนำไปปฏิบัติอย่างได้ผลจริง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนำความรู้ทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในทุกสาขาวิชา มาใช้ในการพัฒนาทุกแขนง ไม่ทรงปิดกั้นเทคโนโลยีใหม่จากต่างประเทศ แต่ทรงเน้นว่าจะต้องเลือกใช้เทคโนโลยี ที่เป็นประโยชน์มาปรับปรุงใช้ได้ดีพอเหมาะกับสภาพและฐานะของประเทศ

การแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างและเชิงปัจเจก มีความสำคัญเพื่อให้คนยากจนสามารถแก้ปัญหาได้จริงด้วยตนเอง โดยการสร้างความร่วมมือหรือหาแนวทางการสนับสนุนกับชุมชนและหน่วยงานต่าง ๆ ให้สามารถปรับตัวได้อย่างสอดคล้อง และรู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของโลกได้อย่างต่อเนื่อง กระบวนการแก้ไขปัญหาคความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁷⁵ได้แก่

- 1) การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไขความยากจน
- 3) การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 4) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
- 5) อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาคความยากจน
- 6) การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาคความยากจน
- 7) การแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 8) สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

จากแนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาคความยากจนทั้ง 8 ข้อนั้น การพัฒนาควรจะเน้นทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป จึงจะเกิดเป็นแผนพัฒนาชีวิตและแผนชุมชน รวมทั้งการสร้างคุณธรรมจริยธรรมในสังคม โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการแก้ไขปัญหายั่งยืน

การแก้ไขปัญหาคความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น จึงต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ ลดรายจ่ายในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนใน

⁷⁵รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิธัมมจักกัปปวัตน์ 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน(ม.ป.พ.) หน้า 84-86.

ชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ เพื่อดูแลปัญหาการว่างงานให้กับคนในชุมชน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

2.4.3 หลักการปฏิบัติงานและวิธีการพัฒนา⁷⁶

1) ทรงยึดหลักที่ไม่ใช้วิธีการสั่งการให้เกษตรกรปฏิบัติตาม เพราะไม่อาจช่วยให้คนเหล่านั้นพึ่งตนเองได้ เนื่องจากการปฏิบัติงานโดยไม่ได้เกิดจากความพึงใจ

2) ทรงเน้นให้พึ่งตนเองและช่วยเหลือตนเองเป็นหลักสำคัญ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมักจะทรงทำหน้าที่กระตุ้นให้เกษตรกรทั้งหลายคิดหาช่องทางที่จะช่วยตนเอง พึ่งตนเองโดยไม่มีการบังคับการแสวงหาความร่วมมือจากภายนอกต้องกระทำเมื่อจำเป็นจริง ๆ

3) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงใช้หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (People Participation) เป็นจุดหลักสำคัญในการพัฒนาตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยการดำเนินการเช่นนั้น จะช่วยให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด

4) หลักสำคัญอีกประการหนึ่ง ในการแนะนำประชาชนเกี่ยวกับโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ คือ ทรงใช้หลักประชาธิปไตยในการดำเนินการ เห็นได้ชัดเจนในทุกครั้งที่เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมเยียนประชาชนและเกษตรกรร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น หากเจ้าหน้าที่ทักท้วงสิ่งใดทางวิชาการ กราบบังคมทูลแล้วก็ทรงรับฟังข้อสรุปอย่างเป็นกลาง หากสิ่งใดที่เจ้าหน้าที่กราบบังคมทูลว่าปฏิบัติได้ แต่ผลลัพธ์อาจไม่คุ้มค่างบเงินที่ลงไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ทรงให้เปลี่ยนแปลงโครงการได้เสมอ

5) ทรงยึดหลักสภาพของท้องถิ่นเป็นแนวทางในการดำเนินงานตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทั้งด้านสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณี ของแต่ละท้องถิ่นในแต่ละภูมิภาคของประเทศ เพราะทรงตระหนักดีว่าการเปลี่ยนแปลงใดที่ดำเนินการโดยฉับพลัน อาจก่อผลกระทบต่อค่านิยม ความคุ้นเคย และการดำรงชีพในวิถีประชาชนเหล่านั้นเป็นอย่างมาก

6) พระราชดำริที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การสร้างความแข็งแกร่งให้ชุมชน ด้วยการสร้างโครงสร้างพื้นฐานหลักที่จำเป็นต่อการผลิต อันจะเป็นรากฐานนำไปสู่การพึ่งตนเองได้ในระยะยาว

⁷⁶มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. [1 สิงหาคม 2561].

โครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ คือแหล่งน้ำ เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ ที่ต้องพึ่งพาอาศัยน้ำฝนจักได้มีโอกาสที่จะมีผลิตผลได้ตลอดปี ซึ่งเป็นเงื่อนไขปัจจัยสำคัญยิ่งที่จะทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้ในเรื่องอาหารได้ระดับหนึ่ง และเมื่อชุมชนแข็งแรงพร้อมดีแล้ว ก็อาจจะมีการสร้างโครงสร้างพื้นฐานอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการยกระดับรายได้ของชุมชน เช่น เส้นทางคมนาคม ฯลฯ ซึ่งการพัฒนาในลักษณะที่เป็นการมุ่งเตรียมชุมชน ให้พร้อมต่อการติดต่อสัมพันธ์กับโลกภายนอกอย่างเป็นขั้นตอน ที่ทรงเรียกว่า การระเบิดจากข้างใน

7) การส่งเสริมหรือสร้างเสริม สิ่งที่ชาวชนบทขาดแคลนและเป็นความต้องการอย่างสำคัญ คือ ความรู้ ด้านต่าง ๆ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงตระหนักว่า ชาวชนบทควรจะมีความรู้ในเรื่องของการทำมาหากิน การทำการเกษตรโดยใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมโดย ทรงเน้นถึงความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ในความสำเร็จในเรื่องการพึ่งตนเอง ซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ราษฎรในชนบทได้มีโอกาสได้รู้ได้เห็นถึงตัวอย่างของความสำเร็จนี้ และนำไปปฏิบัติได้เองซึ่งทรงมีพระราชประสงค์ที่จะให้ตัวอย่างของความสำเร็จทั้งหลาย ได้กระจายไปสู่ท้องถิ่นต่าง ๆ ทั้งประเทศ วิธีการให้ความรู้แก่ประชาชนนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริที่เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการพัฒนาว่า

8) ทรงนำความรู้ในด้านเทคโนโลยีการเกษตรที่เหมาะสมเข้าไปถึงมือชาวชนบทอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยทรงมุ่งเน้นให้เป็นขบวนการเดียวกับที่เป็นเทคโนโลยีทางการผลิตที่ชาวบ้านสามารถรับไปและสามารถไปปฏิบัติได้ผลจริง ดังนี้

1. การรวมกลุ่มประชาชนเพื่อแก้ไขปัญหาหลักของชุมชนชนบท โดยเฉพาะการรวมตัวกันเป็นรูปของสหกรณ์ เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนเผชิญอยู่ร่วมกัน ให้การทำมาหากินของชุมชนโดยส่วนรวมเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประหยัด

2. การส่งเสริมโดยกระตุ้นผู้นำชุมชนให้เป็นผู้ดำเนินการพัฒนา นับเป็นอีกวิธีหนึ่งที่ทรงใช้ในบางพื้นที่ตามความเหมาะสม ทรงพิจารณาผู้นำโดยเน้นในด้านคุณธรรม ความโอปปาติกะ เป็นคนในท้องถิ่นและรักท้องถิ่น จากนั้นทรงอาศัยโครงสร้างสังคมไทยโดยเฉพาะระบบอุปถัมภ์ กระตุ้นให้ผู้นำชุมชนที่มักจะมีฐานะดี ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างสรรค์ความเจริญให้กับท้องถิ่น โดยชาวบ้านที่ยากจนให้ความสนับสนุนร่วมมือ ซึ่งในที่สุดแล้วผลแห่งความเจริญที่เกิดขึ้นจะตกแก่ชาวบ้านในชุมชนนั้นทุกคน

การมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาให้สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนแต่ละกลุ่ม มีเป้าหมายให้ครัวเรือนดำรงชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงและมีรายได้เฉลี่ยสูงกว่า 23,000 บาทต่อคนต่อปี สำหรับครัวเรือนที่สามารถพัฒนาตนเองได้นั้นเน้นการดำเนินการโดยใช้ 4 ฐานการเรียนรู้ คือ 1. การปรับทัศนคติ 2. เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง 3. เรียนรู้แหล่งทุนและการออม และ 4. เรียนรู้การทำบัญชีครัวเรือนและการจัดทำแผนชีวิต โดยระดมความร่วมมือในการทำงานของส่วนราชการ องค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน และภาคเอกชน เพื่อการลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ ขยายโอกาสให้ครัวเรือนยากจน มีทางเลือกในการประกอบอาชีพทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร⁷⁷

กระบวนการการแก้ไขปัญหาคความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน⁷⁸ ได้แก่

1. การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุแนวทางแก้ไขความยากจน
3. การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
4. การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
5. อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาคความยากจน
6. การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาคความยากจน
7. การแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
8. สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนจึงควรเน้นบทบาทของชุมชนมากขึ้น เช่นการส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาคความยากจนในท้องถิ่นของตนเอง และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้ เนื่องจากชุมชนมีความใกล้ชิดกับปัญหามากที่สุด จึงย่อมรู้และเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชนได้มาก ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของคนยากจนและชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองได้นั้น ต้องควบคู่ไปกับการนโยบายการดำเนินการของภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การแก้ไขปัญหาคความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น จึงต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรพทรัพยากรในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ ลดรายจ่ายในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

⁷⁷อสนีัย พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาคความยากจนด้วยตนเองในระดับครัวเรือนกรณีศึกษา: ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่ 11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557): 48.

⁷⁸รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

2.5 การแก้ปัญหาความยากจนในทางพระพุทธศาสนา

มนุษย์ทุกเชื้อชาติศาสนาต่างก็ปรารถนาความสุขในชีวิต ในพระพุทธศาสนาแม้คนผู้สละผู้ อยู่ครองเรือน ที่ไม่ประสงค์ออกบวชประพฤติพรหมจรรย์เพื่อพ้นทุกข์ ยังสามารถประพฤติปฏิบัติตน ให้ชีวิตประสบความสุขความเจริญได้ โดยการยึดหลัก สุข 4 ประการ คือ 1. อตฺถิสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการมีทรัพย์ ที่แสวงหาได้ด้วย ความสุจริตและอดุสหา 2. โภคสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการใช้จ่ายทรัพย์ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และเกิดประโยชน์ต่อตนเองและครอบครัวมากที่สุด 3. อนนฺตสุข คือ ความสุขที่เกิดจากการไม่เป็นหนี้ และ 4. อนวัชชสุข คือ ความสุขที่เกิดจากประกอบอาชีพที่ปราศจากโทษ⁷⁹ กล่าวได้ว่าความสุขหนึ่งย่อมเกิดจากการมีทรัพย์ในการเลี้ยงดูตนเองและครอบครัวด้วยความพอประมาณ ฉะนั้นการเป็นหนี้หรือความยากจนย่อมเป็นเหตุสำคัญที่ผลักดันให้เกิดความทุกข์ในการดำเนินชีวิต

2.5.1 ความหมายความยากจนในพระไตรปิฎก

สำหรับความหมายของความยากจนในพระไตรปิฎก ได้กล่าวถึงบุคคลที่ถูกเรียกว่าคนจน ไว้หลายบทบัญญัติ เช่น พระพุทธเจ้าทรงตรัสกับพราหมณ์ไว้ว่า บุคคลที่ขัดสนไม่มีทรัพย์สินเงินทอง เป็นของตน คือ คนยากจน⁸⁰ดังปรากฏในจกักรัตติสูตร ที่กล่าวไว้ว่า

...ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน(ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย...

ในสคาถวรรค สังยุตตนิกาย ยังได้กล่าวถึงลักษณะของคนจน⁸¹ ดังนี้

...บุคคลบางคนในโลกนี้เกิดในตระกูลต่ำ คือตระกูลจันฑาล ตระกูลช่างสานตระกูล นายพราน ตระกูลช่างรถ หรือตระกูลคนเทยยะ ซึ่งถือว่าเป็นตระกูลยากจน เป็นกลุ่มคนที่มีข้าว มีน้ำ และสิ่งของเครื่องใช้น้อย เครื่องนุ่งห่มเป็นไปอย่างผืดเคือง สถานที่อยู่อาศัยที่ทำมาหากินก็ ลำบาก และกลุ่มคนในตระกูลดังกล่าวจะมีผิวพรรณที่ดูหม่นหมอง ไม่น่าดู มีลักษณะต่ำเตี้ย

⁷⁹พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ, **สุขที่ได้ธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สร้างเสริมสุขภาพองค์กร (Happy Workplace) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.), 2556).

⁸⁰ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/437/44.

⁸¹ส.ส. (ไทย) 15/132/44.

สุขภาพร่างกายมีแต่ความเจ็บป่วย บางรายตาบอด บางรายเป็นง่อย หรือเป็นโรคอัมพาต มักไม่ได้รับข้าว น้ำ เสื้อผ้า ฯลฯ...

กล่าวได้ว่าลักษณะทางกายภาพของคนจนนั้นใกล้เคียงกับสถานะของผู้ด้อยโอกาส ซึ่งขาดแคลนปัจจัยสี่ มีคุณภาพชีวิตที่ย่ำแย่ มีรายได้ไม่เพียงพอต่อความต้องการขั้นพื้นฐาน และย่อนำไปสู่การถูกดูแคลนจากสังคม ขาดโอกาสในการเข้าถึงบริการขั้นพื้นฐานของภาครัฐ ซึ่งหากพิจารณาในมุมมองพระพุทธศาสนาเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดกับผลแห่งกรรม เหตุแห่งกรรมไม่ดีในอดีตย่อมส่งผลให้เกิดมามีชีวิตที่ยากลำบากและมีฐานะยากจน นอกจากนี้ยังมีความยากจนไม่ใช่มิติทางด้านกายภาพเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการขาดความดีงาม ขาดศีลธรรม ขาดคุณธรรม และขาดสติปัญญา ด้วยเช่นกัน ดังปรากฏความในอินสุต⁸²ดังนี้

...ในวินัยของพระอริยเจ้าผู้ใดไม่มีศรัทธา ไม่มีhiri ไม่มีโอตตปปะ ปอกพุนบาปกรรม กระทำกายทุจริต วจีทุจริตและมโนทุจริต ย่อมปรารถนา ย่อมดำริว่า คนเหล่านี้อย่ารู้จักเรา ปอกพุนบาปกรรมในที่นั้นๆ อยู่ บ่อยๆ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ เราตถาคตย่อมกล่าวว่า เป็นทุกข์เหมือนอย่างนั้น เขาผู้มีบาปกรรม มีปัญญาทรม ทราบความชั่วของตนอยู่ เป็นคนจน มีหนี้สิน เลี้ยงชีวิตอยู่อย่างเดือดร้อน ลำดับนั้น ความดำริที่มีในใจ เป็นทุกข์เกิดขึ้น เพราะความเดือดร้อนของเขา ย่อมติดตามเขาที่บ้าน หรือที่ป่าเขาผู้มีบาปกรรม มีปัญญาทรม ทราบความชั่วของตนอยู่ ย่อมเข้าถึงกำเนิดดิรัจฉานบางอย่าง หรือถูกจองจำในนรก ก็การจองจำนั้นเป็นทุกข์ ที่นักปราชญ์หลุดพ้นไปได้ บุคคลผู้ยังใจให้เสื่อมใส ให้ทวนด้วยโรคทรพย์ทั้งหลาย ที่ได้มาโดยชอบธรรม ย่อมเป็นผู้ยึดถือช่วยชนะไว้ได้ในโลกทั้งสองของผู้มีศรัทธาอยู่ครองเรือน คือ เพื่อประโยชน์เกื้อกูลในปัจจุบัน และเพื่อความสุขในสัมปรายภพ การบริจาคของคฤหัสถ์ดังกล่าวมานั้น ย่อมเจริญบุญ ผู้ใดมีศรัทธาตั้งมั่นมีใจประกอบด้วยhiri มีโอตตปปะ มีปัญญา และสำรวมในศีล ในวินัยของพระอริยเจ้า ผู้นั้นแลเราเรียกว่ามีชีวิตเป็นสุข ในวินัยของพระอริยเจ้า ฉะนั้นเหมือนกัน เขาได้ความสุขที่ไม่มีอาภิส ยังอุเบกขา (ในจตุตถฌาน) ให้ดำรงมั่นละนิวรณ์ 5 ประการ เป็นผู้ปรารถนาความเพียรเป็นนิตย์ บรรลุฌานทั้งหลาย มีเอกัคคตาจิตปรากฏ มีปัญญารักษาตัว มีสติจิตของเขาย่อมหลุดพ้นโดยชอบ เพราะทราบเหตุในนิพพาน เป็นที่สิ้นสังโยชน์ทั้งปวง ตามความเป็นจริง เพราะไม่ถือมั่นโดยประการทั้งปวง หากว่าเขาผู้มีจิตหลุดพ้นโดยชอบคงที่อยู่ในนิพพาน เป็นที่สิ้นไปแห่งกิเลสเป็นเครื่องประกอบสัตว์ไว้ในภพ ย่อมมีญาณหยั่งรู้ถึงความหลุดพ้นของเราไม่กำเรบไซ้ ญาณนั้นแลเป็นญาณชั้นเยี่ยม ญาณนั้นเป็นสุข ไม่มีสุขอื่นยิ่งกว่า ญาณนั้นไม่มีโรค หมดมัวหมอง เป็นญาณเกษมสูงสุดกว่าความไม่มีหนี้ ฯ”...

⁸²อง.ปญจก. (ไทย) 22/392/316.

ฉะนั้นแล้วหากกายและจิตใจต่างพึ่งพาอาศัยประกอบกัน แนวทางแห่งการรักษาศีลย่อมเป็นหนทางไปสู่ความเจริญทั้งในทางโลกและทางธรรม ดังมีคำกล่าวที่ว่า ศีลคืออริยทรัพย์

2.5.2 สาเหตุแห่งความยากจนในพระไตรปิฎก

พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ว่า คนจนจะพ้นจากความยากจนได้ต้องอดทนต่อความยากจนในปัจจุบัน และต้องเอาชนะความตระหนี่ด้วยการหมั่นสั่งสมบุญกุศลไว้อย่างสม่ำเสมอ อย่าได้ขาดแม้แต่วันเดียว ดังคำสอนของพระองค์ที่ปรากฏในพิลารโกสยชาดกว่า "คนตระหนี่กลัวจนจึงให้ทานไม่ได้ ความตระหนี่นั้นจึงเป็นภัยสำหรับคนที่ไม่ให้ ดังนั้นจึงกำจัดความตระหนี่ให้เหินห่าง ครอบงำมลทินใจเสียแล้วให้ทานกันเถิด เพราะว่าในภพชาติหน้าบุญเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่งของสัตว์โลกทั้งหลายได้" เพราะฉะนั้นผู้ที่พ้นความจนได้นั้น จะต้องพึงระลึกอยู่เสมอว่า⁸³

1. คนยากจน คือ คนขาดแคลนทรัพย์เพราะความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความประมาทไม่ทำบุญไว้ในอดีต จึงทำให้ต้องมาเกิดเป็นคนยากจนในปัจจุบัน

2. คนอยากจน คือ คนที่มีทรัพย์แต่ต้องไปเกิดเป็นคนยากจน เพราะความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความประมาท ไม่ทำบุญไว้ในปัจจุบัน จึงต้องไปเกิดเป็นคนยากจนในอนาคต

3. คนจนยาก คือ คนที่ยากจะพบความยากจน เพราะไม่มีความตระหนี่หวงแหนทรัพย์ มีความไม่ประมาท หมั่นสั่งสมบุญไว้อย่างสม่ำเสมอตั้งแต่ปัจจุบัน ย่อมได้ไปเกิดเป็นมหาเศรษฐีในอนาคต

ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับสาเหตุของความยากจนนั้น ยังเกิดจากนโยบายของภาครัฐเป็นส่วนประกอบใหญ่ ดังที่ปรากฏในจกักรัตติสูตร⁸⁴มีความว่า

...ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้นำประเทศไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลายผู้ไร้ทรัพย์ ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน(ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลายการพุดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย...การพุดส่อเสียด...กาเมสุมิฉฉาจาร...ธรรมสองอย่างคือมรสุวาทและการพุดเพื่อเจื้อ อภิขมาและพยาบาท มิฉฉาทิฎฐิก็ได้ถึงความแพร่หลาย”...

พระพุทธเจ้าทรงเตือนสติชาวพุทธทั้งหลายให้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต ดังนี้

1) ต้องกลัวความยากจน

⁸³กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 59.

⁸⁴ที.ปา. (ไทย) 11/45/77.

- 2) ต้องตั้งใจกำจัดความยากจนอย่างถูกต้องวิธี
- 3) ต้องป้องกันความยากจนข้ามภพข้ามชาติ

การมีสติระลึกรู้ถึงอันตรายของความยากจนจะได้ไม่ประมาท เอาแต่ขยันหาทรัพย์อย่างเดียวแต่ตระหนี่ไม่สร้างบุญ แต่ต้องสร้างตัวสร้างฐานะเป็นจนกระทั่งรวยทรัพย์ และขยันทำบุญเป็นจนกระทั่งบรรลุนิพพาน แม้ตราบใดที่ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดถือกำเนิดในวัฏสงสาร แม้ยังไม่อาจกำจัดกิเลสจนกระทั่งบรรลุนิพพานเข้าสู่พระนิพพาน แต่ก็จะไม่ตระหนี่กำล่ำบาก ไม่ต้องพบกับความยากจนอีกต่อไปอย่างแน่นอน⁸⁵

เหตุปัจจัยของความยากจนจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข 4 และอบายมุข 6

อบายมุข 4 (เหตุแห่งเครื่องฉิบหาย 4 อย่าง)

อบายมุข คำนี้มาจากคำบาลี แปลว่า ทางแห่งความเสื่อม หรือปากแห่งความเสื่อม หมายความว่า สิ่งที่เป็นอบายมุข หากผู้ใดคลุกคลี กระทำ ส้องเสพ ทำให้มาก ย่อมจะนำไปสู่ความเสื่อมอย่างไม่ต้องสงสัย เสื่อมทั้งในโลกนี้ เสื่อมทั้งในโลกหน้า เรียกว่ามีชีวิตอยู่ก็เสื่อม ตายไปแล้วก็เสื่อม ในที่นี้มี 4 ประการ คือ⁸⁶

1. ความเป็นนักเลงหญิง
2. ความเป็นนักเลงสุรา
3. ความเป็นนักเลงเล่นการพนัน
4. การคบคนชั่วเป็นมิตร

อบายมุข 6 (หลักธรรมที่ว่าด้วยช่องทางของความเสื่อม, ทางแห่งความพินาศ, เหตุย่อยยับแห่งโภคทรัพย์) คือ ปากทางแห่งความเสื่อม เป็นผลที่เกิดขึ้นมาจากอกุศลกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นอาการของความโลภกับความหลง⁸⁷ เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจของปุถุชนคนธรรมดาโดยทั่วไป ดังปรากฏในสังคาลสูตรแห่งคัมภีร์ที่มหินทปาลิกวรรค ว่าอริยสาวกไม่ข้องแวะอบายมุข 6 ประการแห่งโศกะทั้งหลาย คือ

1. การหมกมุ่นในการเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย อันเป็นเหตุแห่งความประมาทเป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย
2. การหมกมุ่นในการเที่ยวไปตามตรอกซอกซอย ในเวลากลางคืน เป็นอบายมุขแห่งโศกะทั้งหลาย

⁸⁵กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาคาญความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545), หน้า 57.

⁸⁶อง.อฎฐก. (ไทย) 23/114/292.

⁸⁷อง.อฎฐก. (ไทย) 23/144/292.

3. การเที่ยวดมหรสพเป็นอบายมุขแห่งโกะคะทั้งหลาย
4. การหมกมุ่นในการเล่นการพนันอันเป็นเหตุแห่งความประมาท เป็นอบายมุขแห่งโกะคะทั้งหลาย
5. การหมกมุ่นในการคบคนชั่วเป็นมิตร เป็นอบายมุขแห่งโกะคะทั้งหลาย
6. การหมกมุ่นในความเกียจคร้าน เป็นอบายมุขแห่งโกะคะทั้งหลาย⁸⁸

ทั้งอบายมุข 4 และอบายมุข 6 ต่างมีข้อเหมือนกันในเรื่องการคบคนพาล เหตุเพราะการคบหาสมาคมกับคนพาลเป็นเหตุให้ผู้คบหาประสบกับความเสื่อมทรัพย์ เสื่อมยศลาภบรรดาศักดิ์ เสื่อมความนับถือจากผู้คน ฉะนั้นเมื่อบุคคลไม่สามารถจะคบหาคนดีเป็นเพื่อนไว้ปรึกษาหารือได้ ก็พึงหลีกเลี่ยงคนพาลเสีย เพราะจะนำปัญหาโทษภัยมาสู่ตนเอง ดังพุทธโอวาทที่ว่า... “หากบุคคลเที่ยวหาคนดีกว่าตนหรือเสมอกับตนไม่ได้ ก็ไม่ควรถือการเที่ยวไปคนเดียวให้มั่นคง เพราะจะหาความเป็นเพื่อนในคนพาลไม่ได้เลย”...⁸⁹ ตรงข้ามกับการคบบัณฑิตผู้ไม่ประมาทในทุกเวลา ผู้ละชั่วทำดีสม่ำเสมอ มีวิสัยทัศน์ในการมองที่แตกต่างไปจากคนพาล ย่อมไม่ประมาทในทุกสถานที่ทุกเวลา ปรับปรุงตนเองให้รู้เท่าทันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เปรียบเหมือนบัณฑิตนั้นยืนอยู่ในที่สูง ก็จะเห็นคนหรือสัตว์ที่อยู่เบื้องต่ำได้อย่างสะดวกแก่สายตา⁹⁰ ไม่ติดขัดเลย ขณะเดียวกันก็เป็นเหมือนผีเท้าเร็ว สามารถจะวิ่งทั้งทางคู่ต่อสู้คือคนพาลไปไกลลิบตาเลยทีเดียว เพราะบัณฑิตไม่ประมาทรีบทำบุญ ทำกุศล บำเพ็ญประโยชน์นั่นเอง จึงชื่อว่าวิ่งไปเร็วเหมือนม้าที่มีกำลังดี ทั้งม้าที่เมื่อยล้าไป⁹¹

นอกจากนี้แล้วการคบบัณฑิตจะช่วยสร้างให้ฐานะดีขึ้น เพราะเป็นผู้มีศีลธรรมในการบริหารทรัพย์สินให้เจริญรุ่งเรือง รู้จักใช้สอยทรัพย์ในทางที่เกิดประโยชน์ ขณะเดียวกันก็เก็บไว้อีกส่วนหนึ่งในคราวจำเป็นต้องใช้ บัณฑิตทำตนสร้างครอบครัวของตนเหมือนกับผึ้ง รังแต่น้อยไปหาใหญ่ดังปลวกทำรัง แม้คราวมีภัยมิตรก็ช่วยปกป้องไว้ได้⁹² และบัณฑิตฝึกตนดีแล้วย่อมเป็นแบบที่ดีแก่คนอื่นได้แก่ บุคคลที่สามารถแนะนำพร่ำสอนให้คนอื่นทำความดีได้ เหมือนบอกขุมทรัพย์ให้เจริญก้าวหน้าไม่เสื่อมถอย ดังพุทธโอวาทที่ว่า... “บุคคลพึงเห็นผู้มีปัญญาจักชี้อะไร มักพูดปรามไว้ เหมือนผู้ขับออก

⁸⁸ที.ปา. (ไทย) 11/247/202.

⁸⁹ช.ธ. (ไทย) 25/61/46.

⁹⁰ช.ธ. (ไทย) 25/28/33.

⁹¹ช.ธ. (ไทย) 25/29/33.

⁹²ที.ปา. (ไทย) 11/265/211 – 212.

ชุมทรัพย์ พึงคบผู้ที่เป็นบัณฑิตเช่นนั้น เพราะเมื่อคบคนเช่นนั้น ย่อมมีแต่ความเจริญ ไม่มีความเสื่อมเลย”...⁹³

2.5.3 ทุกข์ของความยากจนในพระไตรปิฎก

ความจนเป็นทุกข์ของคนในโลกที่ยังครองเรือนอยู่ คนจนซึ่งใจยากไร้ย่อมกู้หนี้ แม้การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์ในโลก ครั้นกู้หนี้แล้วก็ย่อมต้องใช้ดอกเบี้ย แม้การต้องไปใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนซึ่งใจยากไร้ครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลา พวกเจ้าหนี้ย่อมตามทวงเขา แม้การถูกตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนซึ่งใจยากไร้เมื่อถูกเจ้าหนี้ทวงแล้วยังไม่มีให้ พวกเจ้าหนี้ก็เลยติดตาม แม้การถูกติดตามก็เป็นทุกข์ในโลก คนจนซึ่งใจยากไร้ถูกเจ้าหนี้ติดตามทัน ยังไม่ทันจะให้ พวกเจ้าหนี้ที่ก็จับเขามาจองจำเสียแล้ว แม้การถูกจองจำก็เป็นทุกข์ในโลก ดังปรากฏในเกวัญสูตร⁹⁴ ดังนี้

...อุปมานิ वर्ณं दुर्गराญ्ญं เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงกู้หนี้ไปประกอบการงาน การงานของเขาจะพึงสำเร็จผล เขาจะพึงใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้น และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเขา จะพึงมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยาเขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่าเมื่อก่อนเราหนี้ไปประกอบการงานบัดนี้ การงานของเราสำเร็จผลแล้ว เราได้ใช้หนี้ที่เป็นต้นทุนเดิมให้หมดสิ้นแล้ว และทรัพย์ที่เป็นกำไรของเรายังมีเหลืออยู่สำหรับเลี้ยงภริยา ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีหนี้เป็นเหตุ ฉันใด...

...ดुर्गराญ्ญं เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก เจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้ และไม่มีกำลังกาย สมัยต่อมา เขาพึงหายจากอาพาธนั้น บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกาย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราเป็นผู้มีอาพาธ ถึงความลำบาก เจ็บหนักบริโภคอาหารไม่ได้และไม่มีกำลังกาย บัดนี้ เราหายจากอาพาธนั้นแล้ว บริโภคอาหารได้ และมีกำลังกายเป็นปกติ ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความไม่มีโรคนั้นเป็นเหตุฉันใด...

...ดुर्गरาญ्ญं เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงถูกจำอยู่ในเรือนจำ สมัยต่อมา เขาพึงพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัย ไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย เขาจะพึงคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเราถูกจองจำอยู่ในเรือนจำ บัดนี้ เราพ้นจากเรือนจำนั้นโดยสวัสดิ์ไม่มีภัยแล้ว และเราไม่ต้องเสียทรัพย์อะไรๆ เลย ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีการพ้นจากเรือนจำนั้นเป็นเหตุฉันใด...

⁹³อง.ปญจก. (ไทย) 22/392/316.

⁹⁴ที.สี. (ไทย) 9/11/338.

...ดูกรแก้วมณี เปรียบเหมือนบุรุษจะพึงเป็นทาส ไม่ได้พึงตัวเอง พึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ สมัยต่อมา เขาพึ่งพ้นจากความเป็นทาสนั้น พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่นเป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจ เขาจะพึงมีความพอใจ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่าเมื่อก่อนเราเป็นทาส พึ่งตัวเองไม่ได้ ต้องพึ่งผู้อื่น ไปไหนตามความพอใจไม่ได้ บัดนี้ เราพ้นจากความเป็นทาสแล้ว พึ่งตัวเอง ไม่ต้องพึ่งผู้อื่น เป็นไทยแก่ตัว ไปไหนได้ตามความพอใจดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัส มีความเป็นไทยแก่ตัวนั้นเป็นเหตุ ฉันทใด...

...ดูกรแก้วมณี เปรียบเหมือนบุรุษ มีทรัพย์ มีโภคสมบัติ พึ่งเดินทางไกลกันดารหาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า สมัยต่อมา เขาพึ่งข้ามพ้นทางกันดารนั้นได้ บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์ เขาจะพึงมีความคิดเห็นอย่างนี้ว่า เมื่อก่อนเรามีทรัพย์ มีโภคสมบัติเดินทางไกลกันดาร หาอาหารได้ยาก มีภัยเฉพาะหน้า บัดนี้ เราข้ามพ้นทางกันดารนั้น บรรลุถึงหมู่บ้านอันเกษมปลอดภัยโดยสวัสดิ์แล้ว ดังนี้ เขาจะพึงได้ความปราโมทย์ ถึงความโสมนัสมีภูมิสถานอันเกษมนี้เป็นเหตุ ฉันทใด...

...ดูกรแก้วมณี ภิกษุพิจารณาเห็นนิรณ 5 ประการเหล่านี้ที่ยังละไม่ได้ในตน เหมือนหนีเหมือนโรค เหมือนเรือนจำ เหมือนความเป็นทาส เหมือนทางไกลกันดาร และเธอพิจารณาเห็นนิรณ 5 ประการที่ละได้แล้วในตน เหมือนความไม่มีหนี เหมือนความไม่มีโรค เหมือนการพ้นจากเรือนจำ เหมือนความเป็นไทยแก่ตน เหมือนภูมิสถานอันเกษม ฉันทนั้นแล...

ความยากจนจึงสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้⁹⁵

- 1) ความยากจน เป็นความทุกข์ของคนผู้บริโภคคาม (ผู้อยู่ครองเรือนหรือคฤหัสถ์)
- 2) คนจนย่อมกู้หนี้ การกู้หนี้ก็เป็นทุกข์
- 3) คนจนครั้นกู้หนี้แล้ว ย่อมใช้ดอกเบี้ย การใช้ดอกเบี้ยก็เป็นทุกข์
- 4) คนจนครั้นใช้ดอกเบี้ยแล้ว ไม่ให้ดอกเบี้ยตามกำหนดเวลาก็ถูกตามทวง การถูกตามทวงก็เป็นทุกข์
- 5) คนจนเมื่อถูกเจ้าหนี้ทวง ถ้าไม่ให้ยอมถูกติดตาม การถูกติดตามก็เป็นทุกข์
- 6) คนจนถูกเจ้าหนี้ติดตามทันทัน ถ้าไม่ให้ ย่อมถูกจองจำ การถูกจองจำก็เป็นทุกข์
- 7) คนที่เป็นหนี้กันนับว่าเป็นคนจนอยู่แล้ว แต่การเป็นหนี้ที่มีติดบอดจากกุศลธรรมคุณงามความดีด้วยแล้วนับว่าเป็นคนจนยิ่งกว่าจน

⁹⁵สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0: นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิต, 2561.

กล่าวได้ว่าความเป็นคนจนและการก้ำกัยเรียกว่าเป็นทุกข์ในโลก ย่อมเดือดร้อนเหตุเพราะเจ้าหนี้ทั้งหลายย่อมติดตามหากไม่ใช้นั้น ความทุกข์หรือผลกระทบที่เกิดจากความยากจน เป็นเสมือนงล่อที่ติดตามไปทุกช่วงเวลา โดยเฉพาะปัญหาจากการเป็นหนี้ที่ไม่เคยหยุดคุกคามทางความรู้สึก ก่อเป็นความทุกข์ทางใจที่แสนสาหัส และส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของตนเองและครอบครัว

2.5.4 หลักธรรมในการแก้ปัญหาความยากจน

การแก้ไขปัญหาความยากจนมีความจำเป็นที่ต้องแก้ปัญหาให้สอดคล้องกันทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และจิตใจ ประเทศไทยมีประชาชนส่วนใหญ่เป็นพุทธศาสนิกชนจึงมีพุทธศาสนาเป็นบรรทัดฐาน ความสำเร็จของการพัฒนาชุมชนจึงจำเป็นต้องคำนึงถึงหลักพุทธธรรม โดยนำไปใช้ควบคู่กับการแก้ไขปัญหาความยากจน สามารถปรับใช้ในการหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจนให้ประชาชนมีชีวิตที่ดี ควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจริยธรรมศีลธรรมของประชาชนในชุมชนได้ด้วย หลักทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ คือ หลักแห่งการทำงานเพื่อสร้างทรัพย์ทรัพย์ให้มั่นคง ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญช่วยเตือนใจไว้แก่ใจ กล่าวเช่นเดียวกันถึงประโยชน์ในปัจจุบัน 4 อย่าง หรือเรียกว่าหัวใจเศรษฐกิจ “อุ อา กะ สะ” คือ ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน เป็นหลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ เป็นหลักธรรมที่เป็นเครื่องเตือนใจของปุถุชนคนทั่วไป ที่หวังจะหลุดพ้นจากบ่วงของความจน อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ⁹⁶

ทฤษฎีธรรมมิกัตถประโยชน์ 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์ในปัจจุบัน⁹⁷ ซึ่งพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้ให้ความหมายของทฤษฎีธรรมมิกัตถสังวัตตนิกรม 4 (ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน, หลักธรรมอันอำนวยการประโยชน์สุขขั้นต้น)⁹⁸

1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจสอบหาอุปายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี

การถึงพร้อมด้วยความหมั่น มีความขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงานและการประกอบอาชีพอันสุจริต ฝึกฝนให้มีความชำนาญจนเกิดความเชี่ยวชาญในงานที่ทำอยู่ อีกทั้งยังรู้จักใช้สติปัญญาในการพิจารณาหาวิธีการที่จะสามารถดำเนินการให้ได้ผลดี การประกอบอาชีพการงานเพื่อเลี้ยงชีพตนเองและครอบครัวต้องมีความขยันในการทำงานตามหน้าที่ หรือตามอาชีพของตนโดยไม่

⁹⁶พระอธิการทัศนเทพ ฐานโกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์ นครพนม”, วารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม, 2559): 66-67.

⁹⁷อง.อฎฐก. (ไทย) 23/144/289.

⁹⁸พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสนา ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 16, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินต์ติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2551), หน้า 116.

เกียจคร้าน ความขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ จะทำให้ได้รับประโยชน์ในปัจจุบันคือ มีทรัพย์สินเงินทองสำหรับซื้อหาปัจจัยสี่เพื่อนำมาใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่ขาดแคลน และความขยันหมั่นเพียรจะช่วยทำให้มีทรัพย์สินเงินทองเพิ่มมากขึ้นอันจะส่งผลให้มีฐานะที่มั่นคงด้วย

2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย

การรู้จักรักษาทรัพย์สินและรู้จักประหยัดในการใช้ทรัพย์นั้น หมายความว่า เมื่อเราขยันหมั่นเพียรพยายามแสวงหาทรัพย์สินเงินทองมาเพื่อสร้างอนาคต สร้างชื่อเสียง ถ้าไม่รู้จักเก็บรักษาทรัพย์สินหรือชื่อเสียงนั้นไว้ก็ย่อมจะพบกับความเสื่อมหรือหมดไปอย่างรวดเร็ว การรักษาชื่อเสียงนั้น หมายถึง การหลีกเลี่ยงการกระทำความชั่วหรือการมัวเมากับอบายมุขทั้งปวง เช่น ไม่ดื่มสุรา ไม่เสพยาเสพติด ไม่เล่นการพนันทุกประเภท เป็นต้น การรักษาทรัพย์นั้นหมายถึง การรู้จักใช้จ่ายทรัพย์อย่างเหมาะสมไม่ฟุ่มเฟือยรู้จักเก็บหอมรอมริบ ส่วนการประหยัดนั้น หมายถึง การรู้จักใช้จ่ายเงินทองให้เกิดประโยชน์สูงสุด ให้รู้ว่าสิ่งไหนควรหรือไม่ควรที่จะใช้จ่ายทรัพย์นั้น ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็อารักขสัมปทาเป็นไฉน กุลบุตรในโลกนี้ มีโรคะที่หามาได้ด้วยความหมั่นเพียรสั่งสมด้วยกำลังแขน มีเหื่อไหลไทรยสตัวชอบธรรม ได้มาโดยธรรม เขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูลด้วยทำไว้ในใจว่า ไฉนหนอ พระราชาไม่พึงบริโภครทรัพย์เหล่านี้ของเรา โจรไม่พึงลัก ไฟไม่พึงไหม้ น้ำไม่พึงพัดไป ทายาทผู้ไม่เป็นที่รักไม่พึงลักไป ภิกษุทั้งหลายนี้ เรียกว่าอารักขสัมปทา...”⁹⁹

3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา

มนุษย์ไม่สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้โดยลำพัง จึงมีความจำเป็นต้องมีเพื่อนต้องมีการพึ่งพาอาศัยบุคคลอื่นต้องมีสังคม ทั้งนี้ ผู้คนที่อยู่ในสังคมนั้นต่างมีทั้งคนดีและคนไม่ดีปะปนกันไป การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญมาก เพราะถ้าเราเลือกคบคนชั่วเป็นมิตร อาจทำให้ชีวิตเรตกต่ำไปอยู่ในทางที่ชั่วหรือพบกับความหายนะได้ แต่หากเราเลือกคบคนดีเป็นมิตรย่อมจะนำพาชีวิตให้เราพบเจอแต่สิ่งดีๆ เรื่องดีๆ ดังนั้น การเลือกคบคนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็กัลยาณมิตตเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้ อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตนเจรจา นั่งสนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นคฤหบดีหรือบุตร คฤหบดีเป็นคนหนุ่มหรือคนแก่ ผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อม ด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา ศึกษาสัทธา สัมปทาตามผู้ถึงพร้อม ด้วย

⁹⁹ อง.อฏฐก. (ไทย) 23/15/295 - 297.

ศรัทธา ศึกษาศีลสัมปทา ตามผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ศึกษาจาคสัมปทาตามผู้ถึงพร้อมด้วยจาคะ ศึกษา ปัญญาสัมปทาตาม ผู้ถึงพร้อมด้วยปัญญา ดูกรภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่ากัลยาณมิตตตาฯ”...¹⁰⁰

4) สมชีวิตา (มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ้งเฟ้อ ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

ในการดำรงชีวิตนั้นไม่ควรใช้จ่ายทรัพย์อย่างสุรุ่ยสุร่าย การใช้จ่ายทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรในทางที่สุจริตจะต้องพิจารณาถึงความจำเป็นหากเราต้องการให้ชีวิตสุขสบายจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิตก็ควรจะต้องเดินสายกลาง คือ ไม่มากจนฟุ่มเฟือย และไม่น้อยจนเป็นการตระหนี่ ดังพระพุทธพจน์ว่า...“ภิกษุทั้งหลาย ก็สมชีวิตาเป็นไฉน ภิกษุทั้งหลาย กุลบุตรในโลกนี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้...ภิกษุทั้งหลาย ก็ถ้ากุลบุตรผู้มีรายได้มาก แต่เลี้ยงชีพอย่างฝืดเคือง จะมีผู้ว่าเขากุลบุตรผู้นี้จักตายอย่างอนาถา แต่เพราะกุลบุตรผู้นี้รู้ทางเจริญแห่งโภคะ และรู้ทางเสื่อมแห่งโภคะแล้ว เลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้ฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ฝืดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่าสมชีวิตาฯ”...¹⁰¹

สันโดษ 3 คำว่าสันโดษ มาจากภาษาบาลีว่า สันโตสะ สันแปลว่า ตน โตสะ แปลว่ายินดี สันโดษ จึงแปลว่า ยินดี ชอบใจ พอใจ อิ่มใจ จุใจ สุขใจ กับของของตน ความหมายโดยย่อ คือ ให้รู้จักพอ รู้จักประมาณ¹⁰²ความยินดีในของของตนนี้ จะเป็นเครื่องกำจัดความเกียจคร้านเบื่อหน่าย และโลภอยากได้ของผู้อื่นมาเป็นของตน ความสันโดษ คือ ความยินดีในสิ่งที่ตนได้นำความสุขมาให้¹⁰³ ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์ ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า ตถฺหิ สุขํ ยํ อิตริตฺเรน¹⁰⁴ แปลว่า ความยินดีด้วยปัจจัยตามมีตามได้นำสุขมาให้¹⁰⁵ หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนายังสอนต่อไปอีกว่า เมื่อได้สิ่งใดมาแล้วก็ควรมีความยินดี มีความพอใจในสิ่งที่ตนได้มานั้น ไม่ควรโลภมาก เพราะอาจทำให้เกิดความเสื่อมขึ้นมาได้ รวมทั้งสอนให้เป็นผู้ที่ไม่ให้ดูหมิ่นดูแคลนในลาภหรือสิ่งที่ตนได้มาโดยชอบธรรมซึ่งมั่นคง

¹⁰⁰ อก.อฎฐก. (ไทย) 23/15/298.

¹⁰¹ อก.อฎฐก. (ไทย) 23/15/298.

¹⁰² พระมหาสมชาย ฐานวุฑโฒ, มงคลชีวิต ฉบับ “ทางก้าวหน้า”, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด, 2551), หน้า 214.

¹⁰³ พระเทพเวที (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2536), หน้า 324.

¹⁰⁴ ขุ.ธ. (บาลี) 25/331/74.

¹⁰⁵ ขุ.ธ. (ไทย) 25/331/136.

มีปริมาณมากหรือน้อยก็ควรต้องพึงพอใจ ดังพุทธพจน์ในคัมภีร์วินัยปิฎก ภิกขุณีวิภังค์ว่า ยัมมํ เตเนตฺตํ ฏฐํ อติโลโก ทิ ปาปโก¹⁰⁶ แปลว่า ได้สิ่งใดควรพอใจสิ่งนั้น ความโลภเกินไปเป็นความชั่วร้าย¹⁰⁷ และพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์ขุททกนิกาย ธรรมบทว่า นลาภํ นาติมณฺเญยฺย นานุญสํ ปิหฺยณฺจเร¹⁰⁸ แปลว่า ไม่ควรดูหมิ่นลาภของตน ไม่ควรเที่ยวปรารถนาลาภของคนอื่น¹⁰⁹

หลักสันโดษ 3 มีความหมายดังนี้¹¹⁰

1) ยถาลาภสันโดษ คือ ความยินดีตามที่ได้ หมายถึง ได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรพยายามของตน โดยถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ก็ยินดีพอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะสิ่งที่ไม่ได้หมายความว่า เมื่อได้ทำอย่างเต็มที่แล้ว หากไม่ได้ตามที่ต้องการ ก็ไม่กระวนกระวาย ไม่วิ่งตามความอยาก ต้องระงับยับยั้งความอยากให้ได้ โดยให้นึกถึงข้อเท็จจริงว่า ไม่มีสิ่งใดสนองความต้องการแห่งจิตใจให้พอได้อย่างแท้จริง เหมือนไฟไม่อาจให้เต็มได้ด้วยเชื้อ มหาสมุทรไม่อาจให้เต็มได้ด้วยน้ำ หรือคนมักมากไม่อาจเต็มไปด้วยปัจจัยทั้งหลายนั่นเอง

2) ยถาลาภสันโดษ คือ ความยินดีตามกำลังที่มีอยู่ หมายถึง มีความยินดีหรือพอใจเพียงพอแก่กำลังกาย กำลังทรัพย์ กำลังสติปัญญา และกำลังความสามารถของตน ไม่ควรให้น้อยหรือเกินขอบเขตกำลังเพราะเป็นเรื่องที่ไม่เหมาะสม คนแต่ละคนมีกำลังหรือความสามารถไม่เท่ากัน ดังนั้นจึงต้องรู้จักตนเอง อย่าสำคัญตนผิดและอย่าดูถูกตนเอง สิ่งทีบุคคลพึงได้รับนั้นควรเหมาะสมแก่สมรรถภาพ และความสามารถของตน

3) ยถาสารูปสันโดษ คือ ความยินดีตามสมควร หมายถึง มีความยินดีหรือความพอใจตามสมควรแก่ฐานะภาวะและความเป็นอยู่ของตน เป็นที่รู้กันว่าคนเราย่อมมีฐานะและความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน บุคคลในสังคมย่อมมีความเป็นอยู่ที่แตกต่างกัน แต่ทั้งนี้ต้องรู้จักและตระหนักในความสามารถของตน ต้องพยายามขวนขวายเปลี่ยนแปลงฐานะ และความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นเท่าที่จะเป็นได้

อริยสัจ 4

1) ทุกข์ คือ สภาพปัญหาความทุกข์ ความไม่สบายกายสบายใจ สภาพความขัดสน

¹⁰⁶วิ.ภิกขุณี. (บาลี) 3/793/78.

¹⁰⁷วิ.ภิกขุณี. (ไทย) 3/793/128.

¹⁰⁸ขุ.ธ. (บาลี) 25/365/81.

¹⁰⁹ขุ.ธ. (บาลี) 25/365/81.

¹¹⁰พระสาธิต จิตปณฺโณ (สิงโตทอง), “การปฏิบัติตามหลักสันโดษของชาวบ้าน บ้านหนองข่า ตำบลหนองเหียง อำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554), หน้า 11-12.

- 2) สมุทัย คือ สาเหตุแห่งปัญหา เหตุที่ทำให้เกิดทุกข์
- 3) นิโรธ คือ ความพ้นทุกข์ หลุดพ้นจากความทุกข์ยากลำบากทางกายใจ
- 4) มรรค คือ หนทางแห่งการที่จะไปสู่ความพ้นทุกข์นั้น

พุทธธรรมคือพื้นฐานการหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาคายใจจน สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานเป็นหลักในการวิเคราะห์ชุมชนในการแก้ปัญหา ซึ่งต้องอาศัยหลักอริยสัจ 4¹¹¹ ในการวิเคราะห์เรื่องความยากจนด้านสถานการณ์ชุมชน ปัญหา และสาเหตุ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและรับรู้ นั้น มีเทคนิคสำคัญอีกประการหนึ่งคือ แนวคำถามที่ประยุกต์จากหลักอริยสัจ 4¹¹² ประการ คือ

- 1) ทุกข์ของคนยากจนและครอบครัวที่ทำให้เกิดความยากจนมีอะไรบ้าง
- 2) สาเหตุแห่งทุกข์ในแต่ละเรื่องมาจากอะไร
- 3) เป้าหมายในการแก้ปัญหาคืออะไร
- 4) วิธีการหรือแนวทางการแก้ปัญหาคายใจอย่างไร

อิทธิบาท 4¹¹³ เป็นหลักธรรมให้ถึงความสำเร็จ ปฏิบัติตามหลักธรรม ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จแห่งกิจการนั้นๆ ซึ่งมี 4 ข้อ คือ

- 1) ฉันทะ มีใจรัก คือ พอใจจะทำสิ่งนั้น และทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้เป็นผลสำเร็จ อย่งดีแห่งกิจหรืองานที่ทำ มิใช่สักว่าทำพอให้เสร็จหรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร
- 2) วิริยะ พากเพียรทำ คือ ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดเลย ก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ
- 3) จิตตะ เอาจิตฝึกฝืน คือ ตั้งจิตรับรู้สิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิด ไม่ปล่อยจิตใจ ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ
- 4) วิมังสา ใช้ปัญญาสอบสวน คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้ออ้างหย่อนเกินเลยบกพร่องขัดข้อง เป็นต้น ในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

¹¹¹พระราชนิพนธ์ จตฺตวิริย (จงเจณ), “การพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์เพื่อหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาคายใจ”, **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552).

¹¹²สมพันธ์ เตชะอธิก, ธนากร ผินสุ่ และจุติมาพร พลพงษ์, **คู่มือแก้ไขปัญหาคายใจ, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, สนับสนุนการโดยมูลนิธิมั่นพัฒนา.** (หจก.ขอนแก่นการพิมพ์, 2560), หน้า 7-12.

¹¹³ที.ปา. (ไทย) 11/231/233.

จากงานวิจัยหนึ่งยังพบว่า ผู้ที่ไม่เป็นหนี้มีความสุขมากที่สุด ผู้ที่มีความสุขรองลงมาคือ ผู้ที่เป็นหนี้แต่ไม่รู้สึกรู้สึกระในการชำระหนี้ ส่วนผู้ที่มีความสุขน้อยที่สุดคือ ผู้ที่เป็นหนี้และรู้สึกรู้สึกระในการชำระหนี้หนักถึงหนักมาก ควบคุมด้วยตัวแปร อายุ เพศ สถานภาพสมรส และลักษณะทางเศรษฐกิจและสังคม สุขภาพกาย และความรู้สึกพอใจเพียง (Gray et al.2008b) ดังนั้นสรุปได้ว่าการไม่เป็นหนี้มีความสุขอย่างแน่นอนตามหลักคำสอนทางศาสนา ส่วนการเป็นหนี้ทำให้คนไทยมีความสุขลดลง¹¹⁴ สังคมมีผู้คนเป็นจำนวนมากอาศัยอยู่ร่วมกัน ซึ่งสมาชิกแต่ละกลุ่มแต่ละครอบครัวต่างก็มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ประกอบด้วยครอบครัวเล็กๆ หลายๆ ครอบครัว หรือประกอบด้วยสังคมเล็กๆ หลายๆ สังคม เป็นพื้นฐานความยั่งยืนของประเทศ การน้อมนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา จึงเป็นมรรควิธีที่สร้างความสงบสุขหรือสันติภาพในสังคมได้

สาราณียธรรม คือ ธรรมที่ทำให้เกิดความสามัคคี หรือหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม แบ่งออกเป็น 6 วิธีปฏิบัติ คือ¹¹⁵

1) เมตตาทายกรรม ทายกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยเหลือกิจธุระของผู้ร่วมหมู่คณะด้วยความเต็มใจ แสดงกิริยาอาการสุภาพ เคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

2) เมตตาวจกรรม วจีกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ช่วยบอกแจ้งสิ่งที่ประโยชน์ สั่งสอน แนะนำตักเตือนด้วยความหวังดี กล่าววาจาสุภาพ แสดงความเคารพนับถือกันทั้งต่อหน้าและลับหลัง

3) เมตตา मनกรรม มโนกรรมที่พึงทำประกอบด้วยจิตที่มีเมตตาทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ ตั้งจิตปรารถนาดี คิดทำสิ่งที่ประโยชน์แก่กัน มองกันในแง่ดี มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใสต่อกัน

4) สาธารณโภคิตา บริโภคโดยไม่แบ่งแยก คือ ไม่แบ่งแยกบุคคล ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการแบ่งปันอย่างเสมอภาคและเท่าเทียมกัน และเมื่อได้สิ่งใดมาโดยชอบธรรม แม้เป็นของเล็กน้อยก็ไม่หวงไว้ผู้เดียว นำมาแบ่งปันเฉลี่ยแจกจ่าย ให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมใช้สอยบริโภคทั่วกัน

5) สีสามัญญตา มีศีลบริสุทธิ์เสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความประพฤติสุจริตดีงาม ถูกต้องตามกฎหมาย กฎระเบียบวินัย ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ เช่นเดียวกับเพื่อนในสังคม ไม่ทำตนให้เป็นที่น่ารังเกียจของหมู่คณะ

¹¹⁴รศรินทร์ เกรย์ วรชัย ทองไทย เรวดี สุวรรณพเก้า, “ความสุขเป็นสากล” ,รายงานสถานการณ์สุขภาพจิตประจำปี ภายใต้แผนงานสร้างเสริมสุขภาพจิตเพื่อสุขภาวะสังคมไทย สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ , หน้า 110.

¹¹⁵ที.ปา. (ไทย) 11/324/321-322, อง.ฉก.ก. (ไทย) 22/12/427, และดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า 200-201.

6) ทัศนวิสัยมีอยู่ตา มีความเห็นถูกต้อง ดึงมาเสมอกันกับเพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือ มีความเห็นชอบร่วมกัน ตรงกัน สนับสนุนหรือส่งเสริมต่อความคิดเห็นกันและกัน ในหลักการที่จะนำไปสู่ความสันติสุขหรือปัญหาต่างๆ ในสังคม

ในสังคมใดก็ตามที่บุคคลในสังคมมีความพร้อมเพรียงสมัคสมานสามัคคีกันในการกระทำกิจกรรมทุกๆ อย่าง ย่อมทำให้สังคมนั้นๆ เจริญก้าวหน้าและมีความสุข ดังพระพุทธเจ้าตรัสว่า... “ความพร้อมเพรียงของหมู่คณะ (สงฆ์) เป็นเหตุให้เกิดสุข...”¹¹⁶

อปปริหานิยธรรม¹¹⁷ คือ ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียวสำหรับหมู่ชนหรือสังคมจำแนกออกเป็น 7 ประการ คือ

- 1) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์
- 2) พร้อมเพรียงกันประชุม พร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่พึงทำ
- 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่มีได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว และถือปฏิบัติมั่นในหลักการที่วางไว้เดิม
- 4) เคารพและเชื่อฟังผู้ใหญ่
- 5) ปกป้องคุ้มครองเด็ก สตรี และคนชรา ไม่ข่มเหง อดคร่ำขื่นใจ
- 6) ดูแล ปกป้อง บูชา บูชานิยสถาน บูชานิยวัตถุ และอนุสาวรีย์ต่างๆ เป็นอย่างดี
- 7) ให้การดูแล รักษา คุ้มครอง ป้องกัน และให้การอุปถัมภ์บำรุงต่อบรรพชิตหรือนักบวชทั้งหลาย

พระสงฆ์นักพัฒนานับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนตามหลักการ “บวร” ซึ่งเคยมีพื้นฐานมาจากครอบครัวที่ยากจน สามารถมองเห็นสภาพปัญหาของชุมชนมาตั้งแต่วัยเด็ก จนเกิดแรงจูงใจในการทำงานพัฒนาชุมชน โดยใช้หลักทางโลกไม่ให้เข้าทางธรรมไม่ให้เกิดเสียในการกำหนดบทบาทการเป็นสมณะที่ดี มีความรู้ศาสตร์สมัยใหม่ นำไปประยุกต์ช่วยเหลือชุมชนตามหลักพรหมวิหารธรรมและสังคหวัตถุธรรม ผ่านกระบวนการทำงานด้วยหลักอริยสัจสี่ มาปรับใช้ในขั้นตอนของการวิเคราะห์สรุปบทเรียน การเชื่อมโยงสภาพปัญหา สาเหตุที่ก่อให้เกิดความยากจน และแนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจน ประกอบเสริมด้วยหลักอิทธิบาท 4 สัปปุริสธรรม 7 หัวใจเศรษฐกิจ 4 และอปปริหานิยธรรม ผ่านกิจกรรมการเทศน์ การฝึกอบรม การสร้างเงื่อนไขการเรียนรู้ การปรับใช้การจัดกิจกรรมแก่ชนในชุมชน เช่น การรณรงค์ให้ลด ละ เลิกอบายมุข การงดเหล้าเข้าพรรษา การจัดตั้งกลุ่มสัจจะออมทรัพย์ การพัฒนาอาชีพ การอนุรักษ์ทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า บนฐานของความเชื่อและ

¹¹⁶วิ.จ. (ไทย) 7/354/217.

¹¹⁷อง.สศตค. (ไทย) 23/21/31-32.

พิธีกรรมที่มีอยู่ในชุมชน รวมถึงการจัดตั้งระบบสวัสดิการชุมชนโดยใช้วัดเป็นศูนย์กลาง¹¹⁸ แนวทางเหล่านี้ล้วนเป็นหลักธรรมสำหรับการสร้างบรรยากาศแห่งความสงบสุข สมัยครุสमानสามัคคี และเจริญก้าวหน้าในสังคม ทำให้สังคมและชุมชนเข้มแข็ง

นอกจากนี้การแก้ปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการตามนัยแห่งกฎพันตสูตร ยังเป็นแนวทางการแก้ปัญหาที่มีหลักการและขั้นตอนในทางปฏิบัติ สามารถนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาได้ เป็นส่วนสำคัญในการจัดการความขัดแย้งไม่ให้เกิดขึ้นและลูกกลมในหมู่ประชาชน เป็นการแก้ไขปัญหาความยากจนที่ยั่งยืนแบบพุทธบูรณาการ¹¹⁹ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ดังนี้

1) การแก้ปัญหาพื้นฐานต้นเหตุ โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการแก้ปัญหาพื้นฐาน

2) การสร้างเครือข่ายบริหารประเทศ โดยเน้นความร่วมมือทั้งในระหว่างประเทศและภายในประเทศทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตามหลักสามัคคีธรรมและสาราณียธรรม

3) การสร้างศรัทธาและความเชื่อมั่นให้กับประชาชน เจ้าหน้าที่ของรัฐต้องมีคุณสมบัติตามหลักการของทศพิธราชธรรม ราชสังคหวัตถุ พรหมวิหาร 4 เป็นต้น

4) การสร้างความเข้มแข็งให้ผู้ปกครอง ในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดแก่ผู้นำประเทศหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ตามหลักการแห่งโกศลธรรม

5) การส่งเสริมและสนับสนุนคนดี

หากพิจารณาถึงการแก้ปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการตามนัยแห่งกฎพันตสูตรตามที่ได้กล่าวข้างต้นนั้น การให้ความสำคัญกับผู้ดำเนินการแก้ปัญหาความยากจนจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ดังปรากฏในจักกวัตติสูตร มีความตอนหนึ่งว่า...“ภิกษุทั้งหลาย โดยนัยดังนี้แล เมื่อผู้ครองแผ่นดินไม่จัดเสริมเพิ่มทรัพย์ให้แก่ชนทั้งหลาย ผู้ไร้อริยทรัพย์ความยากจนก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อความยากจนถึงความแพร่หลาย การลักทรัพย์ก็ถึงความแพร่หลาย เมื่อการลักทรัพย์ถึงความแพร่หลาย ศัสตราก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อศัสตราถึงความแพร่หลาย การฆ่าฟันสังหารกัน (ปาณาติบาต) ก็ได้ถึงความแพร่หลาย เมื่อการฆ่าฟันสังหารกันถึงความแพร่หลาย การพูดเท็จก็ได้ถึงความแพร่หลาย การพูดส่อเสียด กาเมสมุจฉาจาร ธรรมสองอย่าง คือ ผรุสวาท และการพูดเพ้อเจ้อ อภิขณาและพยาบาท มิจฉาทิฎฐิ ก็ได้ถึงความแพร่หลาย..” ซึ่งคุณธรรมสำหรับผู้ปกครองจึงควรมุ่งเน้นปฏิบัติตามหลักทศพิธราชธรรม อันเป็นหลักการสำคัญในการกล่อมเกลารามณ์ หรือเป็นธรรม

¹¹⁸พระฐานี จตวิริโย (จอเจน), “การพัฒนาขีดความสามารถของพระสงฆ์เพื่อหนุนเสริมการแก้ไขปัญหาความยากจน”, วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2552).

¹¹⁹กรณีศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการ”, ในวารสารสวนปรง, ปีที่ 32 ฉบับที่ 2, (พฤษภาคม-สิงหาคม 2559): 43-44.

ที่หล่อเลี้ยงอารมณ์ของคนที่เป็ผู้นำ เมื่อผู้นำสามารถกำกับและควบคุมอารมณ์ของผู้นำ ให้สามารถบริหารจัดการอารมณ์และความรู้สึกของตัวเอง ให้มีสุขภาพจิตดี คุณภาพจิตดี และสมรรถภาพจิตดี สามารถปรับใจให้สอดคล้องกับวิกฤติการณ์ต่าง ๆ ที่เข้ามากระทบและทดสอบจิตใจ และสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ไม่มีอคติ และมุ่งประโยชน์ส่วนรวมที่จะเกิดขึ้นแก่สังคมเป็นสำคัญ เนื่องจากผู้นำจะต้องเข้าไปสัมพันธ์กับคนหมู่มาก สามารถให้ทั้งคุณและโทษแก่คนจำนวนมาก จะต้องมึอารมณ์ที่สงบนิ่ง ไม่เป็นทาสของกิเลสที่เข้ามาทำลายการตัดสินใจของผู้นำ ซึ่งหากเกิดสภาพทางอารมณ์ที่ไม่นิ่งเพียงพอ จะส่งผลกระทบต่อกรปฏิบัติหน้าที่ของผู้นำ จนเกิดผลเสียต่อชุมชนและสังคม¹²⁰

ฉะนั้นแล้วการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทย¹²¹ สามารถสรุปเป็นหลักปฏิบัติตน 7 ประการ ดังนี้ 1. เน้นการพึ่งตนเอง 2. เน้นการใช้ชีวิตอย่างไม่ประมาท 3. เน้นอธิสหา 4. เน้นการดำเนินชีวิต 5. เน้นการไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น พยายามละกิเลสและความโลภ 6. การเน้นความซื่อสัตย์สุจริต 7. มีความละเอียดและเกรงกลัวการกระทำความผิด ประกอบกับการใช้หลักทฤษฎีธรรมิกัตถะประโยชน์ 4 ประการ คือ 1. อุฏฐานสัมปทา คือ ขยันหา 2. อารักขสัมปทา คือ รู้จักเก็บ 3. กัลป์ยาณมิตตตา คือ คบคนดี และ 4. สมชีวิตา คือ มีชีวิตพอเพียง รวมถึงคุณธรรมที่จะทำให้ประสบผลสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ด้วยหลักอิทธิบาท 4 ประการ คือ 1. ฉันทะ คือ ความพอใจในสิ่งนั้น 2. วิริยะ คือ ความเพียรพยายาม 3. จิตตะ คือ ความคิดฝักใฝ่ และ 4. วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง โดยหลักธรรมเหล่านี้จะสามารถนำมาบูรณาการ และประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง

นอกจากนี้แนวคิดพุทธเศรษฐศาสตร์สามารถแก้ปัญหาความยากจนที่ต้นเหตุได้ คือ การลดความต้องการหรือความทะยานอยาก โดยให้มีความรู้จักประมาณในการบริโภค และบริโภคเท่าที่จำเป็นอย่างมีคุณภาพ บริโภคเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี เป็นการบริโภคสินค้าและการบริการด้วยปัญญา ซึ่งความยากจนที่อธิบายด้วยรายได้โดยเฉพาะอย่างยิ่งความยากจนสัมพัทธ์นั้น เป็นการอธิบายที่ไม่ได้อยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง การแก้ไขความยากจนโดยมุ่งที่การเพิ่มรายได้นั้น นอกจากจะไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้แล้ว อาจจะไปสู่ระบบทำลายตนเอง การแก้ปัญหาความยากจนหรือความทุกข์จึงมิใช่เป็นการใช้เงินหรือทรัพยากรเป็นหลัก แต่เป็นการจัดการอย่างชาญฉลาด

¹²⁰กรณิศ ดวงใบ, “การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยพุทธบูรณาการวิทยานิพนธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545).

¹²¹พระอธิการทัตเทพ ฐานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ปัญหาความยากจนในสังคมไทย”, ในวารสารมจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1 ฉบับที่ 3, (กันยายน – ธันวาคม 2559): หน้า 68.

คือการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา¹²² ดังนั้นแล้วการแก้ปัญหาคือความยากจนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ควรเริ่มต้นจากตนเองในด้านจิตใจเป็นสำคัญก่อน ประกอบด้วยการใช้สติและการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสาเหตุ และหาแนวทางบรรเทาผลกระทบจากความทุกข์จากความยากจน

ดังนั้น การแก้ปัญหาคือความยากจนตามแนวทางพระพุทธศาสนา ควรเริ่มต้นจากตนเองในด้านจิตใจเป็นสำคัญก่อน ประกอบด้วยการใช้สติและการใช้ปัญญาพิจารณาถึงสาเหตุ และหาแนวทางบรรเทาผลกระทบจากความทุกข์จากความยากจน ด้วยหลักพุทธธรรม 4 ประการ คือ อุ อา กะ สะ ได้แก่ (1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น คือ ขยันหมั่นเพียรในการปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดส่อง ตรวจตรา หาอุบายวิธีสามารถจัดดำเนินการให้ได้ผลดี (2) อารักขสัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษา คือรู้จักคุ้มครองเก็บรักษาโภคทรัพย์และผลงานอันตนได้ทำไว้ด้วยความขยันหมั่นเพียร โดยชอบธรรม ด้วยกำลังงานของตน ไม่ให้เป็นอันตรายหรือเสื่อมเสีย (3) กัลยาณมิตตตา คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนาสำเนียงศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณมีศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา (4) สมชีวิตา มีความเป็นอยู่เหมาะสม คือ รู้จักกำหนดรายได้และรายจ่ายเลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ฝืดเคืองหรือฟุ้งเฟ้อ ให้รายได้เหนือรายจ่าย มีประหยัดเก็บไว้

2.6 แนวคิดและทฤษฎีตามพระราชดำริ

โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นจุดเริ่มต้นของความพยายาม ในการดำเนินการทุกวิถีทางเพื่อที่จะให้พสกนิกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงทรงมีพระราชปรารภในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรทุกแห่ง ไม่ว่าจะเป็นป่าลึกหรือขุนเขาทุรกันดาร เพื่อสัมผัสชีวิตความเป็นอยู่และทราบถึงความเดือดร้อนตลอดจนความต้องการของราษฎร เพื่อช่วยเหลือและบรรเทาความทุกข์จากปัญหาต่าง ๆ

แนวทางและวัตถุประสงค์ของศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญ มีดังนี้ ¹²³

¹²² พระครูศรีปริยัติคุณาภรณ์, แนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ในหลักพุทธศาสนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.src.mbu.ac.th/images/stories/pdf/007.pdf. [1 สิงหาคม 2565].

¹²³ มูลนิธิชัยพัฒนา. [ออนไลน์], แหล่งที่มา. http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. [14 ต.ค 2566].

1) การแก้ไขปัญหาตามสภาพความเป็นจริงที่แตกต่างกัน การพัฒนาจะต้องเริ่มต้นจากสภาพความเป็นจริง ศึกษาว่าปัญหาของพื้นที่นั้นคืออะไร และเลือกใช้วิธีการแก้ไขปัญหาต่างๆ แปรเปลี่ยนไปตามสภาพพื้นที่และสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

2) การแลกเปลี่ยนสื่อสารระหว่างนักวิชาการ นักปฏิบัติและประชาชน การศึกษาค้นคว้า ทดลอง วิจัยต่างๆ ที่ได้ผลแล้ว ควรจะนำไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่จริงได้ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาจึงควรเป็นแหล่งผสมผสานวิชาการและการปฏิบัติเป็นแหล่งความรู้ของราษฎร เป็นแหล่งศึกษาทดลองของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานและเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนถ่ายทอดประสบการณ์และแนวทางแก้ไขปัญหา ระหว่างคน 3 กลุ่ม คือ ราษฎร เจ้าหน้าที่ ซึ่งทำหน้าที่พัฒนาส่งเสริมและนักวิชาการ

3) การพัฒนาแบบผสมผสาน ศูนย์ศึกษาการพัฒนาแต่ละแห่งเป็นแบบจำลองของพื้นที่ และรูปแบบการพัฒนาที่ควรจะเป็นในพื้นที่ลักษณะหนึ่ง ๆ นั้น จะสามารถใช้ประโยชน์อย่างเต็มที่ ได้โดยวิธีใดบ้าง มิใช่การพัฒนาเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่พยายามใช้ความรู้หลายสาขาที่สุด โดยให้แต่ละสาขาเป็นประโยชน์เกื้อหนุนกับการพัฒนาสาขาอื่น ๆ ด้วย

4) การประสานงานระหว่างหน่วยราชการ แนวทางการดำเนินงานของศูนย์ศึกษาการพัฒนาทุกแห่ง เน้นการประสานงาน การประสานแผน และการจัดการระหว่างกรม กอง และส่วนราชการต่าง ๆ ให้เกิดเป็นจริงขึ้น

5) เป็นศูนย์รวมในการให้บริการแก่ประชาชน เพื่อให้ได้รับความสะดวกและมีประสิทธิภาพในการนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ประโยชน์สูงสุด ตลอดจนได้รับการบริการจากทางราชการของส่วนราชการต่าง ๆ ทำให้ประชาชนสามารถดำเนินการได้รวดเร็วประหยัดค่าใช้จ่ายในการติดต่อราชการ เป็นการปฏิรูปมติใหม่ของระบบบริหารราชการแผ่นดินในการบริการของทางราชการแบบใหม่ที่สิ้นสุดตรงจุดเดียว One Stop Service หรือ การบริการแบบเบ็ดเสร็จ

การทรงงานด้านการพัฒนานั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปัญหาทางด้านการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของพสกนิกร การแก้ปัญหาด้านการจัดการน้ำ ปัญหาดิน สิ่งแวดล้อม การสร้างนวัตกรรมใหม่ การพระราชทานเกษตรทฤษฎีใหม่ และสหกรณ์ และปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยพระองค์ไม่ได้ทรงเน้นไปในการพัฒนาจนสามารถสร้างรายได้ให้มีฐานะร่ำรวย แต่เป็นการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ เพื่อให้พสกนิกรมีการดำรงชีพที่เหมาะสม ส่วนหากจะสามารถสร้างฐานะให้ร่ำรวยขึ้นได้นั้น ก็ถือเป็นความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะทำได้นั่นเอง

ศาสตราจารย์พระราชเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน¹²⁴ มุ่งเน้นพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

¹²⁴ สำนักกรรมธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชฯ, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ. (2560), หน้า 72-152.

1) ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการน้ำ

1. ฝ่ายต้นน้ำลำธาร
2. ฝนหลวง
3. เขื่อน อ่างเก็บน้ำ
4. ฝ่าย เขื่อนทดน้ำ หรือ ประตูระบายน้ำ
5. แก้มลิง
6. เครือข่ายอ่างเก็บน้ำ (อ่างพวง)
7. ระบบระบายน้ำ เช่น คลองลัด คลองผันน้ำ
8. การบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีทางธรรมชาติ

2) ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการดิน

2.1 การพัฒนาทรัพยากรดินตามศาสตร์พระราชา

1. พระราชดำริเกี่ยวกับ “เกษตรทฤษฎีใหม่”
2. พระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง”
3. พระราชดำริเกี่ยวกับ “แก้งัดดิน”
4. พระราชดำริเกี่ยวกับ “การหมักดิน”
5. พระราชดำริเกี่ยวกับ “การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ”
6. พระราชดำริเกี่ยวกับ “การปลูกพืชตระกูลถั่วบำรุงดิน”
7. พระราชดำริเกี่ยวกับ “การจัดพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์”

2.2 การพัฒนาทรัพยากรดินในภาคเหนือ

1. การพัฒนาทรัพยากรดินภาคกลาง
2. การพัฒนาทรัพยากรดินภาคตะวันออก
3. การพัฒนาทรัพยากรดินภาคใต้

3) ศาสตร์พระราชาวาด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

1. การสร้างความเข้าใจในสรรพสิ่ง
2. การเข้าถึงการจัดการอย่างแท้จริง
3. การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร
4. การจัดการมลพิษในสิ่งแวดล้อมโดยใช้ธรรมปราบอธรรม
5. การพัฒนาอย่างยั่งยืน

4) ศาสตร์พระราชาวาด้วยนวัตกรรม

1. หญ้าแฝก
2. การดัดแปรสภาพอากาศเพื่อให้เกิดฝน (ฝนหลวง)

3. การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล
4. เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย หรือที่รู้จักว่า “กังหันน้ำชัยพัฒนา”
5. เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ
6. การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธิ์เป็นน้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ
7. ภาพยนตร์ของเสียที่ขับออกจากร่างกาย
8. อุปกรณ์ควบคุมการผลักดันของเหลว
9. การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยวเพื่อให้เหมาะแก่การเพาะปลูก (โครงการแก้แล้งดิน)
10. ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพีชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ
11. ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์และชุดสำเร็จเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์หรือที่เรียกว่า “อุทกพลวัต”

- 5) ศาสตร์พระราชาวาดด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่
 1. เกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชา
 2. ศาสตร์พระราชาด้านการสหกรณ์
 - 6) การดำเนินการศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
 1. การศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – Based Approach) ให้ขับเคลื่อนต่อไปอย่างยั่งยืนเป็นรูปธรรมใน 4 ภูมิภาค
 2. การศึกษาดูงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมหลักและศูนย์ย่อยเพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและสนับสนุนโครงการพระราชดำรินิคมหลัก และเพิ่มเติมอีกจำนวน 3 โครงการ
 3. แนวทางในการสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมหลัก
- แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมหลัก มีดังนี้¹²⁵**
- 1) ทฤษฎีแก้แล้งดินอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมหลัก
 - 2) ทฤษฎีการป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝกพืชจากพระราชดำรินิคมหลักเป็นกำแพงที่มีชีวิตในการอนุรักษ์และคืนธรรมชาติสู่แผ่นดิน
 - 3) ทฤษฎีว่าด้วยการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศฝนหลวง
 - 4) แนวคิดการพัฒนาทรัพยากรแหล่งน้ำในบรรยากาศ เครื่องดักหมอกเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ทางการเกษตร

¹²⁵ สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินิคมหลักในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 46.

5) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการทำให้เจือจาง ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ทฤษฎีน้ำดีไล่น้ำเสียโดยใช้หลักการตามธรรมชาติแห่งแรงโน้มถ่วงของโลก

6) หลักการบำบัดน้ำเสียโดยการกรองน้ำเสียด้วยผักตบชวา ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริบึงมวกะสัน

7) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสีย โดยใช้กระบวนการทางชีววิทยาผสมผสานกับเครื่องกล เติมอากาศแบบสระ เติมอากาศชีวภาพบำบัดตามแนวพระราชดำริบึงพระราม 9

8) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยการผสมผสานระหว่างพืชน้ำกับระบบการเติมอากาศณบริเวณหนองสนม-หนองหาน

9) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียด้วยระบบบ่อบำบัดน้ำเสียและวัชพืชบำบัด แหลมผักเบี้ย

10) ทฤษฎีบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีการเติมอากาศ โดยใช้วิธีทำให้อากาศสามารถละลายลงในน้ำ เพื่อเร่งการเจริญเติบโตและการเพาะตัวอย่างรวดเร็วของแบคทีเรีย จนมีจำนวนมากพอที่จะทำลายสิ่งสกปรกในน้ำให้หมดสิ้นไปโดยเร็ว ตามแนวทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ กังหันน้ำชัยพัฒนา

11) ทฤษฎีการบำบัดน้ำเสียโดยกระบวนการทางฟิสิกส์เคมี ด้วยการทำให้ตกตะกอน ตามพระราชดำริสารเร่งตกตะกอน

12) ทฤษฎีการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตามแนวทางการบริหารจัดการด้านน้ำท่วมล้น

13) ทฤษฎีการพัฒนาพื้นที่ป่าไม้อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

14) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

15) แนวคิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เส้นทางเกลืออันเนื่องมาจากพระราชดำริตามหลักสังคมวิทยาการแพทย์

16) แนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานไว้นั้น มีอยู่กว้างขวางและหลากหลาย ครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาในหลายสาขา ไม่จำกัดเฉพาะในเรื่องของการเกษตรกรรม แต่ยังรวมถึงเรื่องของการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคม และการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกมิติ เพื่อความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน

2.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุเทพ สารบรรณ ศึกษาเรื่องการศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา พบว่า วิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทเจ้า มีบทบาทในการเผยแผ่ในลักษณะการให้คำแนะนำให้คำปรึกษา สนทนา ตอบปัญหาข้อข้องใจและ แสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาและบุคคลทั่วไป ด้วยวิธีการต่าง ๆ หลักประโยชน์ หลักไตรสิกขาและหลักตระหนักถึงศักยภาพมนุษย์ เช่น การบรรยาย การอธิบายขยายข้อความ เปรียบเทียบและถามตอบ เป็นต้น จนเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสและยอมรับนับถือพระรัตนตรัยกันอย่างแพร่หลาย แต่ก็มีบางส่วนที่มีได้หันมานับถือพระรัตนตรัย เพราะยังยึดติดอยู่กับลัทธิดั้งเดิม ถึงกระนั้นก็ยังมีความเคารพนับถือในตัวท่านเป็นกรณีพิเศษ ซึ่งก็เท่ากับว่าท่านได้สร้างความเข้าใจอันดีระหว่าง กลุ่มความเชื่อต่าง ๆ นับว่าเป็นตัวอย่างแห่งการประกอบศาสนกิจ ดำเนินชีวิต และเผยแผ่ พระพุทธศาสนาของพุทธศาสนิกชนในปัจจุบันได้เป็นอย่างดี¹²⁶

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมือแปร) ศึกษาเรื่องศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง : กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและพระธรรมจาริก มีกลยุทธ์และวิธีการเผยแผ่ในช่องทางที่หลากหลายและต่อเนื่อง รูปแบบของการอบรมศีลธรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ การออกเยี่ยมเยียนและการช่วยเหลือชาวบ้านด้วยปัจจัยสี่ การบรรยายธรรมเสียงตามสาย การบรรยายธรรมผ่านสถานีวิทยุ กิจกรรมธรรมสังฆาทำบุญสังฆา การทำวัตรสังฆา การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษา จัดค่ายคุณธรรมสำหรับเยาวชน ปฏิบัติธรรม รักษาอุโบสถศีล ตลอดจนการสอดแทรกพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาในพิธีกรรมดั้งเดิมของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง¹²⁷

ประเสริฐ ชัยพิกุลิต ศึกษาเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการขยายงานด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในหมู่บ้านชาวเขา ทั้งในเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ จำเป็นต้องมีการสรรหาและฝึกอบรมแกนนำ ชาวพุทธที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านเพิ่มขึ้นให้ มากเท่าที่สามารถทำได้ ซึ่งจะเป็นตัวแทนของพระธรรมจาริก ได้เป็นอย่างดีและเป็นการแก้ปัญหาการขาด

¹²⁶ สุเทพ สารบรรณ. “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า บทคัดย่อ.

¹²⁷ พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ขีหมือแปร), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

แคลนพระธรรมจาริกด้วย อย่างไรก็ตามการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกที่มีปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลก เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุดในปัจจุบันคือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในกิจกรรมการเผยแผ่ที่สำคัญ คือ การใช้สื่อเสียงตามสาย การสร้างและฝึกแกนนำชาวพุทธ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และวันสำคัญของชาติ การสอนศีลธรรมในโรงเรียน การปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและการ จัดงานแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ซึ่งคาดว่าจะมีชาวเขาหันมายอมรับนับถือพระพุทธศาสนามากขึ้น และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น¹²⁸

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี) ศึกษาเรื่อง พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่าการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงนั้น พระธรรมจาริกจะเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงไม่เหมือนกับการเผยแผ่โดยทั่วไป จะต้องบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าร่วมกับกิจกรรมการ พัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ เพื่อพัฒนารัฐบาลบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายและใจ หลักธรรมที่พบว่า นำมาบูรณาการมากที่สุด คือ หลักสังคหวัตถุ เพื่อยึดเหนี่ยวจิตใจ หรือสร้างมิตรไมตรีให้เกิดขึ้นก่อน เป็นการนำเข้าถึงพื้นที่ได้มากที่สุด ร่วมกับหลักพุทธธรรมอื่นเมื่อเข้าถึงจึงได้ใช้หลักการพัฒนาทั้งด้าน กายภาวนา ศีลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งแก่ตน ในฐานะเป็นหน่วยหนึ่งของสังฆะ ประโยชน์ผู้อื่น คือราษฎรบนพื้นที่สูงในพื้นที่ต่าง ๆ และประโยชน์สาธารณะ คือองค์กรพระธรรมจาริก ประเทศชาติพระพุทธศาสนา¹²⁹

ไพศาล สรรสรวิสุทธิ¹³⁰ แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วม โดยการบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนเพื่อแก้ไขความยากจนโดยการจัดทำแผนแม่บทของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจน โดยกำหนดวิสัยทัศน์หรือปรัชญาการ

¹²⁸ ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปาง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550).

¹²⁹ พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี), พระธรรมจาริก: กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

¹³⁰ไพศาล สรรสรวิสุทธิ, แนวทางการแก้ไขปัญหาคความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, ในว าร ส าร วิจัย แ ล ะ พัฒ น าม ห า วิ ท ย า ลั ย ร าช ภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน 2555), หน้า 37.

แก้ไขปัญหาความยากจน 3 ประเด็น ได้แก่ 1. ลดรายจ่าย 2. เพิ่มรายได้ 3. สร้างโอกาส โดยประเด็นที่ถูกนำไปปฏิบัติก่อนคือ การเพิ่มรายได้โดยการสร้างกลุ่มชนมชนและกลุ่มดินมีชีวิต ในส่วนของการลดรายจ่ายและสร้างโอกาส จะให้แต่ละครอบครัวไปกำหนดแผนปฏิบัติการเอง สำหรับโครงสร้างของการบริหารจัดการองค์การบริหารส่วนตำบลในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน มีบทบาทในการกระตุ้นและให้คำแนะนำ และผสมผสานกับบทบาทในการประสานงานกลุ่มอาชีพ ชุมชน และภาคประชาชน

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล¹³¹ ศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำระดับครัวเรือนและชุมชนในพื้นที่ 8 จังหวัด พบว่าส่วนใหญ่แล้ววิถีชีวิตของเกษตรกรเรื่องที่ทำกินมักไม่มีกรรมสิทธิ์ในความเป็นเจ้าของในทางกฎหมาย มีพื้นที่อาศัยตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนห่างไกล ความเจริญ การประกอบอาชีพหลักขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ส่วนปรากฏการณ์ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏ ส่วนใหญ่แล้วเกิดขึ้นในพื้นที่เกษตรกรรม ที่มีการค้าขายผ่านพ่อค้าคนกลาง มีการขนส่งที่ต้องใช้เส้นทางการคมนาคมสายหลัก ผ่านพ่อค้าคนกลางที่มีอำนาจการต่อรองที่เหนือกว่าและกลุ่มคนที่มีสถานะเท่าเทียมกัน

พิมพงา เพ็งนาเรนทร์¹³² สรุปไว้ว่าพื้นที่ที่มีปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำส่วนใหญ่เป็นพื้นที่เกษตรกรรมที่ห่างไกลความเจริญ ผู้ประสบปัญหาไม่มีโอกาสและทางเลือกในการประกอบอาชีพอื่น ปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาดังกล่าวล้วนเกิดขึ้นมาจากตัวเอง ประกอบกับสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยในการประกอบอาชีพ และการถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า นอกจากนี้ยังเริ่มได้รับผลกระทบจากความเจริญที่คืบคลานเข้ามาทีละเล็กละน้อย เข้ามาเปลี่ยนลักษณะนิสัย ชีวิตความเป็นอยู่ให้ฟุ้งเฟ้อ อันนำไปสู่ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในที่สุด การแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำจึงควรเริ่มต้นจากตนเอง โดยอาจใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิต แนวคิดดังกล่าวมุ่งเน้นให้บุคคลมีความพอประมาณ มีเหตุมีผล และมีภูมิคุ้มกัน มีสติในการคิดไตร่ตรองในการดำเนินชีวิตประจำวัน การพัฒนาด้านการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในระดับภาพรวมของประเทศ สามารถสะท้อนด้วยตัวชี้วัดในด้านต่าง ๆ เพื่อแก้ปัญหาในระดับชุมชนและกลุ่มเป้าหมาย ภาพรวม ในการเปลี่ยนแปลงสถานะด้านความยากจนและช่องว่างในสังคมแนวทาง ซึ่งในการดำเนินการตัวชี้วัดความยากจนและ

¹³¹ คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฉบับที่ 11 คู่มือปฏิบัติ, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย. (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556), หน้า 9-10.

¹³² พิมพงา เพ็งนาเรนทร์, “การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”, ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558), หน้า 54, 123-125.

ความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ชนบท มีดังนี้ 1. การประพาสทุจริต 2. การไม่ซื้อสัตย์ 3. คุณภาพการศึกษา 4. ที่อยู่อาศัย 5. การไม่มีอาชีพที่มั่นคง 6. การถูกผูกมัดในระบบการผลิตทางการเกษตร ส่วนตัวชี้วัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำหลักเชิงบริบทพื้นที่ทางไกลทุรกันดาร ได้แก่ 1. ที่ดินทำกิน 2. โครงสร้างพื้นฐาน 3. ระบบจัดการทรัพยากร 4. การทุจริต เอารัดเอาเปรียบ

สมหมาย ปะติตังโฆ และคณะ¹³³ ศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่าประชาชน ชุมชน มีความรู้ความเข้าใจในหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับปานกลาง และมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยการลดรายจ่าย การประหยัดคอตอม และการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า โดยเริ่มปฏิบัติจากตัวเอง และครอบครัว ประกอบกับแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านการดำเนินชีวิต โดยการลดการใช้จ่ายในครัวเรือน ลดปริมาณการซื้อจากภายนอก เน้นผลิตใช้ด้วยตนเอง และแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในด้านการประกอบอาชีพ คือ ผลิตและจำหน่ายสินค้าสำหรับใช้ในครัวเรือน ซึ่งรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสม ต้องเริ่มจากคนในชุมชนมีองค์ความรู้ มีแหล่งเรียนรู้ทางเศรษฐกิจพอเพียง และได้รับการมีส่วนร่วมของชุมชน

สุริยะ หาญพิชัย และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง¹³⁴ สรุปไว้ว่าสภาพความยากจนสมบูรณ์ของเกษตรกรไทยแม้มีแนวโน้มลดลงตามการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ก็พบว่าความยากจนสัมพัทธ์หรือความเหลื่อมล้ำของรายได้กลับอยู่ในระดับที่รุนแรง โดยเฉพาะรายได้ของเกษตรกรไทยในภาคการเกษตรกับลูกจ้างในภาคอุตสาหกรรมมีรายได้เฉลี่ยเหลื่อมล้ำกันสูง แม้ว่าเกษตรกรในชนบทบางส่วนจะมีใช้คนยากจนตามเกณฑ์ แต่ก็ยังจัดอยู่ในกลุ่มคนผู้มีรายได้ต่ำ เนื่องจากปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นแรงกดดันที่ทำให้ความยากจน โดยเปรียบเทียบระหว่างเมืองกับชนบททวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น จนทำให้เกษตรกรในกลุ่มคนที่มียาได้ต่ำ ยังได้รับความเดือดร้อนทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม อันเนื่องมาจากภาระค่าใช้จ่ายที่มีราคาเพิ่มสูงขึ้น แม้ว่าการมีรายได้สูงกว่าเส้นความยากจนตามเกณฑ์มาตรฐานและไม่ถือเป็นคนจนก็ตาม แต่จากการที่ความแตกต่างของรายได้ระหว่างประชากรกลุ่มที่รวยที่สุดและกลุ่มที่จนที่สุด มีความแตกต่างเหลื่อมล้ำกันมากขึ้น และรายจ่ายเพื่อการอุปโภคบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง เป็นเหตุทำให้ความยากจนที่ลดลง แต่ไม่สามารถทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น

¹³³สมหมาย ปะติตังโฆ และคณะ, การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษากันตนาถตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, ใน ว ร ส า ร วิ จ ย และ พ ั ฒ น า, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2558), หน้า 68.

¹³⁴สุริยะ หาญพิชัย และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง, “ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท”, ใน วารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558), หน้า 102-118.

การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท จึงเป็นสิ่งที่ภาครัฐต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกัน และการจัดปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันในระบบราชการให้หมดสิ้นไป

สุเทพ พันธ์ประสิทธิ์¹³⁵ทำการวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนในประเทศไทย ยังพบข้อความรู้ที่ได้จากการวิจัยในรูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจน ซึ่งมีวิธีการดังนี้

1. การแก้ปัญหาความยากจนในระดับหมู่บ้าน โดยจะเน้นในกลุ่มคนที่มีรายได้น้อย โดยเริ่มในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในการแก้ปัญหานั้นควรจะมีการส่งเสริม ให้มีการกระจายรายได้ให้คนมีงานทำ มีการยกระดับฐานะคนระดับล่างให้สูงขึ้น
2. การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรไทย โดยทางรัฐบาลจะต้องเข้าไปช่วยเหลือทางด้านผลผลิตของเกษตรกร เพื่อช่วยเหลือทางด้านราคาผลผลิตทางการเกษตร
3. การแก้ปัญหาความยากจนของครอบครัวและชนบท ซึ่งควรจะมีการส่งเสริมทางการศึกษาของบุตร และควรจะมีการให้บริการทางด้านสาธารณสุขขั้นมูลฐาน เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของครอบครัวและประชากรในชนบท
4. การจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมในระดับหมู่บ้าน เพื่อจะเป็นการแก้ปัญหาความยากจนในบางท้องที่ ส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันและทำกิจกรรมร่วมกัน
5. การพัฒนาศักยภาพให้แก่ทรัพยากรมนุษย์ระดับล่าง โดยจะให้มีการส่งเสริมการศึกษา และมีการกระจายรายได้

ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ¹³⁶ ศึกษาเรื่องการพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าหมู่บ้านมีระดับความยากจนเชิงรายได้ที่รุนแรงมาก มีการกระจายรายได้ที่ไม่เท่าเทียมกัน สาเหตุของความยากจนเรียงจากมากไปหาน้อยคือ (1) มีหนี้สินมาก (2) มีปัญหาด้านรายได้และรายจ่าย (3) ปัญหาด้านที่ดินทำกิน (4) ปัญหาด้านการศึกษา และ (5) ปัญหาสังคม ซึ่งรูปแบบที่ควรใช้เพื่อแก้ปัญหา มี 3 ขั้น คือ (1) ขั้นแรกนั้นควรมีการจัดอบรมด้านวิชาชีพ การบริหารหนี้สิน และทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง (2) ขั้นที่สอง คือการส่งเสริมให้มีการปฏิบัติจริงภายหลังจากที่ได้รับการฝึกอบรม และ (3) ขั้นที่สาม คือการจัดตั้งตลาดซื้อขายสินค้าเกษตรของชาวบ้านที่ผลิตได้ การจัดตั้งธนาคารประชาชนเพื่อเสริม

¹³⁵สุเทพ พันธ์ประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, 2543. [ออนไลน์], แหล่งที่มา. DPU Reserch Center www.dpu.ac.th/dpurc/research-107.

¹³⁶ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, การพัฒนาแบบบูรณาการเพื่อแก้ปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย มข. , สิงหาคม. (มหาวิทยาลัยขอนแก่น , 2558), หน้า 724.

ประสิทธิภาพในการผลิต และควรปลูกจิตสำนึกให้แก่ชาวบ้าน โดยการจัดทำป้ายรณรงค์ตรงทางเข้าหมู่บ้านในทุกจุด ซึ่งมีข้อความว่า “เมื่อลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นลง รายได้หรือเงินเก็บจะเพิ่มขึ้น” หรือ “หมู่บ้านนี้ปลูกพืชผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่าย” เป็นต้น

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ ศึกษาเกี่ยวกับบริบทการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครู พบว่าการจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้เชิงพื้นที่โดยสำรวจและรวบรวมข้อมูลหมู่บ้านเพื่อเป็นองค์ความรู้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนก่อนวัยเรียน และผู้เรียนการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผู้ไม่รู้หนังสือ การพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอก ในส่วนการใช้องค์ความรู้เชิงพื้นที่ของครูที่นำองค์ความรู้ไปดำเนินการจนเกิดแนวปฏิบัติที่ดี ได้แก่ ชุมชนมีแผนพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ชุมชนมีเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พลเมืองมีจิตสำนึกท้องถิ่น ผลของการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน คือ ชุมชนมีพลังเข้มแข็งในการอนุรักษ์ ประเพณี สืบทอดวัฒนธรรมชนเผ่า จัดตั้งกลุ่มสมุนไพรมะเขือเทศบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพและ อนามัยของชุมชน มีกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น สร้างปัญญาและข้อบังคับของชุมชนเพื่อ อยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างสันติสำหรับแนวทางการจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่าง ยั่งยืนของครูศูนย์การเรียนรู้ชุมชนมี 5 องค์ประกอบ คือ (1) การอำนวยความสะดวก สะดวก (2) การจัดทำแผนชุมชนแบบมีส่วนร่วม (3) การเพิ่มคุณค่าทุนชุมชน(4) การสร้างนวัตกรรมชุดความรู้ และ(5) การถอดบทเรียน¹³⁷

ผลจากการศึกษาแนวคิดทฤษฎี จึงกล่าวได้ว่าพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตอาสาสมัครที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาของควรปณิธานเพื่อสงเคราะห์ชาวโลกตามพุทธประสงค์ เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่คนหมู่มากนั้น วิธีการที่เหมาะสมที่สุด คือ ใช้กระบวนการมีส่วนร่วมกับบ้าน วัด โรงเรียนในการพัฒนาอาชีพให้กลุ่มผู้สนใจในชุมชน การพัฒนาทักษะชีวิต โดยใช้วิธีการประสานงานกับผู้นำชุมชน การสร้างเครือข่ายในท้องถิ่น การมีส่วนร่วมประชุมกับชุมชน และการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารเพื่อให้คนชุมชนได้รับรู้การเปลี่ยนแปลงจากภายนอกทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนโดยรวมในประเทศดีขึ้น การแก้ปัญหาความยากจนของเกษตรกรบนพื้นที่สูง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่ภาครัฐ นักวิจัยต้องให้ความสำคัญต่อการพัฒนาปรับปรุงการให้บริการของรัฐเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมกันเข้าถึงทรัพยากรใช้สอยอย่างยั่งยืน กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง พระสงฆ์ต้องการบูรณาการหลักพุทธธรรมในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ไปเผยแผ่

¹³⁷ ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1.

พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูงไม่เหมือนกับการเผยแผ่โดยทั่วไป จะต้องบูรณาการหลักพุทธธรรมเข้าร่วมกับกิจกรรมการพัฒนาด้านอื่น ๆ เพื่อเข้าถึงพื้นที่ เพื่อพัฒนาราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งด้านกายและใจ เมื่อเข้าถึงจึงได้ใช้หลักการพัฒนาทั้งด้าน กายภาพนา ศิลภาพนา จิตภาพนา และปัญญาภาพนา เพื่อให้บรรลุเป้าหมายคือประโยชน์ทั้งแก่ตน ประโยชน์ผู้อื่น อันจะประโยชน์ต่อสถาบันหลักของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

แนวทางการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกต้องอาศัยปัจจัย 3 ด้าน ได้แก่ (1) การทำงานเป็นทีม การให้อาศรมแต่ละแห่งสร้างกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่างแกนนำชาวบ้านและและชาวบ้านในชุมชนรวมทั้งหน่วยงานองค์กรในชุมชน ให้ร่วมมือประสานงานกันเพื่อให้เกิดทีมงานที่เข้มแข็งสร้างบุคลากรให้สามารถทำงานร่วมกันอย่างมีสว่นรวม (2) การพัฒนาศักยภาพพระสงฆ์ แต่ละแห่งดำเนินการพัฒนาและเสริมทักษะ เทคนิคในการทำงานแก่พระสงฆ์ ให้มีความรู้ความสามารถในการพัฒนาชุมชน คือให้มีความรู้เรื่องหลักการ วิธีการกระบวนการในการพัฒนา และส่งเสริมให้การศึกษา สร้างแรงจูงใจ ฝึกอบรมให้มีทักษะและประสบการณ์ในการพัฒนา เพื่อให้พระธรรมจาริกมีคุณภาพสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในชุมชนบนพื้นที่สูง (3) การมีส่วนร่วม การทำงานในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมกับชุมชน มีเวทีรับฟังความคิดเห็นในการร่วมดำเนินการต่าง การร่วมรับผิดชอบ และการติดตามประเมินผลงาน มีการวางแผนเป็นระดับพื้นที่และการวางกลยุทธ์ในการพัฒนา ดังนั้น การพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกจึงต้องใช้กลยุทธ์ด้วยการส่งเสริมการเผยแผ่หลักพุทธธรรม ส่งเสริมการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่งเสริมสุขอนามัยและสาธารณสุขขั้นพื้นฐาน รวมถึงการเข้าร่วมกับชุมชนแบบมีส่วนร่วมสร้างจิตสำนึกให้ชุมชนฟื้นฟูส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น เสริมสร้างศักยภาพชุมชน ให้มีส่วนร่วมในพื้นที่ฟื้นฟูส่งเสริมอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีสิ่งแวดล้อมชุมชน และประสานความร่วมมือภาคีเครือข่ายให้องค์กรอื่นด้วยการการจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ของชาติและประจำเผ่า อันเป็นต้นทุนทางสังคมวัฒนธรรมที่สามารถแก้ไขความยากจนได้อเนกอย่างยั่งยืน

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีเป้าหมายในการศึกษาวิจัย คือ ศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย เพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการสร้างสัมมาอาชีพของราษฎรบนพื้นที่สูง มีขั้นตอนการวิจัยดังนี้

3.1 รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก โดยใช้แนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้

1) การสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย เพื่อทราบกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านการบริหารจัดการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ
2. ด้านการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ของหน่วยงานเทศบาลอำเภอ
3. ด้านการบริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนราษฎรบนพื้นที่สูง
4. ด้านการส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาพื้นที่สูง

2) การศึกษาบริบทชุมชนร่วมกับชาวบ้านและทำการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรับทราบปัญหาเชิงพื้นที่และนำไปสู่การพัฒนากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก สำหรับเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาคความยากจน มีจำนวนผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 18 ราย ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรมชุมชนมากกว่า 4 ปี จำนวน 3 อาศรมๆ ละ 1 รูป รวมจำนวน 3 รูป

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ ราษฎรชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย

3) ทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (กลุ่มเดิม) เพื่อทราบกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

4) ประมวลข้อมูลจากการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลในเชิงคุณภาพ แล้วนำมาวิเคราะห์สังเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.2 พื้นที่ในการศึกษาวิจัย

คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาวิจัยในชุมชนที่มีพระสงฆ์ประจำอยู่อาศรมมากกว่า 4 ปี จำนวน 3 อาศรม ประกอบด้วย

1) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรงกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสารโร) เป็นเจ้าสำนัก

ข้อมูลชุมชนทั้ง 3 แห่ง โดยสังเขป มีดังนี้

1. บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.สอด จ.เชียงใหม่ ซึ่งที่ตั้งของอาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ในชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวดอยและการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่อิง ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย

โดยอาศรมพระบ้นจิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ มีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการภายใต้การกำกับดูแลโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แต่เดิมชุมชนบ้านดอกแดงส่วนใหญ่นับถือผีบรรพบุรุษ แต่

ปัจจุบันส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนา โดยการริเริ่มจากพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. ซึ่งเดิมมีภูมิลำเนาในชุมชนแห่งนี้ในปี พ.ศ. 2537 ได้ร่วมกับชาวบ้านในการสร้างที่พักสงฆ์

จากการสำรวจบริบทชุมชนบ้านดอกแดงพบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรน้อย ประมาณ 200 หลังคาเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการปลูกข้าวกลี้ยงดอยเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก ยังมีการนับถือศาสนาคริสต์อีกส่วนหนึ่ง และยังมีการนับถือประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ แม้มีความที่แตกต่างกันด้านลัทธิความเชื่อ แต่ชาวบ้านชุมชนบ้านดอกแดงมีความสามัคคี และมีจิตใจเอื้อเฟื้อกันและกันอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

2. บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ซึ่งที่ตั้งของอาศรมพระบัณฑิตอาสาวัดห้วยบง แต่เดิมชุมชนเป็นหมู่บ้านปกากะญอเก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีชาวปกากะญออาศัยอยู่กันมานานประมาณ 160 ปี ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึงตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลง เพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

โดยอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฺฒโก) เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการภายใต้การกำกับดูแลโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกากะญอตั้งแต่ปี 2566 ซึ่งมีสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึงหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

3. บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ซึ่งที่ตั้งของอาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ราษฎรในชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม มีประชากร 21 หลังคาเรือน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเมื่อราว 300 ปีก่อน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขาสูงชัน ล้อมรอบ มีการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบยังชีพโดยไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เช่นแกะเพื่อนำมาทำผ้าทอขนแกะ และได้รับความนิยมนเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใกล้กับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์

โดยอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทริกจิราภรณ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการภายใต้การกำกับดูแลของศูนย์ประสานงานพระธรรมจาริกภาคเหนือ ณ วัดศรีโสดา อ.เมือง จ. เชียงใหม่ ปัจจุบันภายในวัดมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้นำสินค้าท้องถิ่นที่หลากหลาย มาจัดจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวที่นิยมมาศึกษาด้านวัฒนธรรมและนิเวศชุมชน

3.3 ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาครั้งนี้ ระยะทางมีความห่างไกลค่อนข้างมากจาก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ใช้ระยะเวลาการเดินทางประมาณ 3-4 ชม. คณะผู้วิจัยแบ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัย ออกเป็น 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรมชุมชนมากกว่า 4 ปี จำนวน 3 อาศรมๆ ละ 1 รูป รวมจำนวน 3 รูป ดังนี้

1. พระมหาฐานันดร เขมปญโญ,ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
2. พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวตฺตโก) เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
3. พระครูจันทรภิรักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นาย ประเสริฐ มหฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นาย วัชร พริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นาง นางนลินพร มวลจันทร์ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย ที่มีความสนใจในการพัฒนาที่จะพัฒนาตนเองและเศรษฐกิจชุมชน การคัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญจึงได้มีการประสานผู้นำชุมชนในการคัดเลือกชาวบ้านในพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ซึ่งมีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1. นาย กฤษฏา ครองชูเชิด *ค้าขาย/เกษตรกร
2. นาย ไพรัช โพธิแก้ว *ค้าขาย/เกษตรกร
3. นาง อรรธรณ สุ่มคลลาภ *ค้าขาย/เกษตรกร
4. น.ส. พิรยา พิศาลวนาลัย *บัณฑิตจบใหม่

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง ณีฐมล พาชู *เกษตรกรและค้าขาย
3. น.ส. จิตติดา ตานา *ค้าขายสินค้าชุมชน
4. นาย วรยุทธ จุตตะสา *ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. ฉวีวรรณ กงมะลิ *แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สุดารัตน์ เต็มสิริ *ค้าขาย/ผ้าย้อมสีธรรมชาติ

3. นาง วชิรินทร์ ศิริชัยพฤษภ

*ท่องเที่ยวชุมชน

4. นาย ทองดี ธีรวร

*เกษตรกรไร้กาแพ

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

1. พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฒโฒ เลขาธิการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดาพระอารามหลวง ด้านการบริหารจัดการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ

2. นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ด้านการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ของหน่วยงานเทศบาลอำเภอ

3. นาย สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูงด้านการบริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง

4. นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ด้านการส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาพื้นที่สูง

รวมประชากร/กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลทั้งสิ้น 22 รูป/คน

3.4 เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย 1) แบบสำรวจเชิงพื้นที่ และ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แบบสำรวจเชิงพื้นที่ รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อศึกษาสภาพของราชภูรบนพื้นที่สูงเป็นอย่างไร มีปัญหา สาเหตุ อุปสรรค ในการดำเนินชีวิตอย่างไร มีความต้องการในการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาความยากจนอย่างไรบ้าง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น อาชีพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก เช่น การให้ความสำคัญในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆของอาศรม พระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก การหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์กับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราชภูรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อหนุนเสริมแนวทางในการสร้างสัมมาชีพ เช่น ประเภท/ชนิดของสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน การผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน ปัจจัยหรือองค์ประกอบการขายสินค้า 4 ความต้องการในการพัฒนาและยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น 2 ชุด คือ

1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลจากเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 รูป/คน ใน 4 ด้าน คือ 1) ด้านการบริหารจัดการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ 2) ด้านการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ของหน่วยงานเทศบาลอำเภอ 3) ด้านการบริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง 4) ด้านการส่งเสริมการวิจัยและการพัฒนาพื้นที่สูง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กระบวนการหรือกิจกรรมชุมชน กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน กลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ กระบวนการส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ลักษณะการทำงานหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนในชุมชน เช่น กิจกรรมชุมชน ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน การรวมกลุ่ม การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 2 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราชวรบนพื้นที่สูง เพื่อเพื่อศึกษาหน้าที่หรือบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ในการพัฒนาชุมชนของด้วยการยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มรายได้มากขึ้น รวมถึงการเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อรวบรวมข้อมูลจากราชวรบนพื้นที่สูง จากทั้ง 3 ชุมชนๆละ 6 รูป/คน รวมจำนวน 18 รูป/คน ใน 3 กลุ่ม คือ 1) พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรมชุมชนมากกว่า 4 ปี 2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3) ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย มีรายได้ต่อปีไม่เกิน 50,000 บาท บ้าง แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เช่น อาชีพ เพศ อายุ ระดับการศึกษา

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์ ในด้านการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชน กระบวนการหรือกิจกรรมชุมชน กระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน กลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ กระบวนการส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้าน ลักษณะการทำงานหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนในชุมชน เช่น กิจกรรมชุมชน ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน การรวมกลุ่ม การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง เพื่อศึกษาหน้าที่หรือบทบาทและการมีส่วนร่วมของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ในการพัฒนาชุมชนด้วยการยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มรายได้ รวมถึงการเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชน เพื่อให้เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

สำหรับการสร้างเครื่องมือการวิจัย ได้ดำเนินการดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากหนังสือ รายงานการวิจัย ชุดความรู้ เกี่ยวกับกระบวนการศึกษาวิจัยที่มุ่งศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก โดยใช้แนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย
2. สร้างเครื่องมือการวิจัยโดยตรวจสอบความเที่ยงตรงเนื้อหาของเครื่องมือ และความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย
3. ออกแบบเครื่องมือการวิจัยที่ครอบคลุมและสอดคล้องกับประชากร/กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เตรียมแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม รวมถึงการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ เช่น ตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ
4. ตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย โดยผู้ทรงคุณวุฒิของสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. ยื่นขอพิจารณาใบอนุญาตจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
6. ทำการทดลองสัมภาษณ์กับบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อปรับปรุงเครื่องมือให้มีความเหมาะสมตามข้อเสนอแนะ
7. เตรียมผู้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดประชุมผู้เก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อทำความเข้าใจแนวคำถาม/แนวทางการสัมภาษณ์/แบบสอบถาม
8. วางแผนการลงสำรวจพื้นที่และเก็บรวบรวมข้อมูล
9. ติดต่อและขออนุญาตการเก็บรวบรวมข้อมูล
10. คัดเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญและพิทักษ์สิทธิของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3.5 การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัย

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการปฏิบัติการศึกษาวิจัยมีขั้นตอนการดำเนินการ คณะผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงพื้นที่สูง ซึ่งมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย ดำเนินการวิจัยภาคสนาม (Field Study) ด้วยแบบสำรวจเชิงพื้นที่ มีรายละเอียด ดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ คณะวิจัยได้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบริบทชุมชน เช่น ภูมิสังคม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น วิถีชีวิตชุมชน ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรม เพื่อเก็บข้อมูลพื้นฐานด้านนี้สิ้น รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา ที่เป็นปัจจัยในปัญหาความยากจนที่สะสมและยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม โดยกำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา และการคัดเลือกชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกอยู่เกิน 4 ปี

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสำรวจเชิงพื้นที่เป็นเครื่องมือวิจัย สำหรับชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกอาศัยในอาศรมเกิน 4 ปี ได้แก่ (1) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลิ อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ และ (3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

3. การสรุปข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจำแนกข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 1

ระยะที่ 2 ศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ด้วยแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย ในการดำเนินการวิจัยภาคสนาม (Field Study) ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก

1. ขั้นเตรียมการ ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งหนังสือ รายงานการวิจัย และเอกสารอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

1. จัดเตรียมเครื่องมือที่ใช้ในการสัมภาษณ์
2. ติดต่อประสานงานผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อนัดหมายการขอสัมภาษณ์
3. นำส่งหนังสือขออนุญาตเก็บข้อมูล
4. เตรียมอุปกรณ์ลงพื้นที่ เช่น เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เตรียมสมุดจดบันทึก และอุปกรณ์ต่างๆ ให้พร้อมก่อนดำเนินการสัมภาษณ์

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการจำแนกข้อมูล การวิเคราะห์เนื้อหา และการสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Analytic induction) โดยผลการวิเคราะห์ที่ได้จะตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อ 2

ระยะที่ 3 การสรุปผลการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย

สรุปขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลและการดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประชุมคณะวิจัย
2. ขอลงนามจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อนำไปขอความร่วมมือในพื้นที่ชุมชน ทั้ง 3 แห่ง
3. ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ชุมชน และเจ้าหน้าที่ภาครัฐ รวมจำนวน 22 รูป/คน เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. ศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงพื้นที่สูง ซึ่งมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย ดำเนินการวิจัยภาคสนาม (Field Study) ด้วยแบบสำรวจเชิงพื้นที่ ทั้ง 3 ชุมชน
5. ศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ด้วยแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย ดำเนินการวิจัยภาคสนาม (Field Study) ด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึกโดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 21 รูป/คน
6. สรุปผลการดำเนินงาน เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีขั้นตอน กิจกรรมการวิจัย และระยะเวลาในการวิจัยดังนี้

ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	เดือน ที่ 1	เดือน ที่ 2	เดือน ที่ 3	เดือน ที่ 5	เดือน ที่ 7	เดือน ที่ 9
1.ศึกษาเอกสารและแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประชุมคณะวิจัย	●					
2. ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้ง 3 ชุมชน และเจ้าหน้าที่ ภาครัฐ รวมจำนวน 22 ราย เพื่อทำการเก็บรวบรวมข้อมูล		●				
3. สำรวจเชิงพื้นที่ทั้ง 3 ชุมชน			●	●		
4. สัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 21 รูป/คน				●	●	
5. สรุปผลการดำเนินงาน					●	
6. วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัย					●	●

ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการวิจัยและระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย

3.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) จากแบบสำรวจเชิงพื้นที่ และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 2 ชุด โดยคณะผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์และเนื้อหา ดังนี้

1. วิเคราะห์สภาพบริบทชุมชน เช่น ปัญหา อุปสรรค และความต้องการในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง
2. วิเคราะห์สภาพการปฏิบัติหน้าที่ พันธกิจ พระบัติตอาสา พระธรรมจาริก บทบาทหน้าที่ พันธกิจ สภาพการปฏิบัติหน้าที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกบนพื้นที่สูง
3. นำผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง 2 ข้อ มาวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อสรุปแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.7 การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

การนำเสนอข้อมูลจะอยู่ในลักษณะการนำเสนอข้อมูลในเชิงคุณภาพ โดยการพรรณนาความ (Descriptive Presentation) ให้ทราบถึงบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงพร้อมภาพประกอบ และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนที่เหมาะสมตามบริบทของชุมชนบนพื้นที่สูง ตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยมีผลตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก
3. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาวิจัย

บทที่ 4

ผลการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง โดยการศึกษาจากพื้นที่วิจัย 3 ชุมชน คือ 1) บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ 2) บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ 3) บ้านจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) คณะผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล เรียบเรียง และสังเคราะห์ผลงานวิจัย โดยนำเสนอตามลำดับวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และ 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก ผลการศึกษามีดังนี้

4.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ปัญหาอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่สูง พบว่า ก่อน พ.ศ. 2512 พื้นที่สูงของประเทศไทย มีชาวเขาอาศัยอยู่กว่า 275,000 คน โดยอาศัยอยู่ในพื้นที่ 20 จังหวัดของภาคเหนือและภาคอีสาน สภาพพื้นที่สูงส่วนใหญ่รกร้างและอยู่ห่างไกลตามแนวชายแดนของประเทศ ประชากรส่วนใหญ่มีสภาพยากจน เกษตรกรปลูกข้าวและข้าวโพดเป็นอาชีพซึ่งได้ผลตอบแทนต่ำและมีการปลูกฝิ่นในช่วงปลายฤดูฝนและเก็บเกี่ยวในช่วงฤดูหนาว มีการตัดไม้ทำลายป่า โดยการเผาและทำลายป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยในช่วงฤดูแล้ง (สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง, 2562, หน้า 1) จากการสำรวจเชิงพื้นที่ทั้ง 3 แห่งเพื่อศึกษาบริบทชุมชน พบว่า ปัญหาความยากจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม ชาวบ้านมีความต้องการการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ เส้นทางสัญจร ระบบไฟฟ้า และการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้ชุมชนซึ่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมก็ยังคงมีปัญหาสะสมเชิงพื้นที่มานาน เช่น การใช้สารเคมีเกษตรไม่เหมาะสม เกิดการปนเปื้อนของสารเคมีเกษตรตกค้างทั้งในสิ่งแวดล้อม ผลผลิต และสิ่งแวดล้อม ยังคงมีการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ทำให้รายได้ไม่ต่อเนื่องทั้งปีตามรอบการเก็บเกี่ยวผลผลิต และยังไม่มีการส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร การขนส่งสินค้าการเกษตรมีความล่าช้าถ้าไม่มีรถยนต์ส่วนตัว เนื่องจากอยู่ในพื้นที่ห่างไกลจาก ทำให้ผลผลิตเกิดความเสียหายและขายได้ราคาต่ำ

จากการเก็บข้อมูลโดยการสำรวจเชิงพื้นที่มุ่งศึกษาสภาพบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง ที่เป็นปัจจัยในสาเหตุแห่งความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง และองค์ประกอบของบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงที่จะช่วยหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจน คณะผู้วิจัยได้ทราบถึงบริบทของชุมชน เช่น ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์ ประชากร ภูมิสังคม ความเชื่อ ศาสนา เศรษฐกิจชุมชน วิถีชีวิต ประเพณี

วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รายได้และหนี้สิน ชุมชนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอญอและนับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและเอกลักษณ์ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น การศึกษาบริบทชุมชนเป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 สภาพทั่วไปของชุมชนบนพื้นที่สูง ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ. เชียงใหม่

ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ เป็นที่ตั้งของอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ในชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน เป็นชุมชนเกษตรกรรมมีอาชีพหลักคือการปลูกข้าวดอยและการทอผ้าฝ้าย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดมาหลายชั่วอายุ มีลักษณะภูมิประเทศ เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบลุ่มพื้นที่ส่วนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โถ ซึ่งปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ มีสัตว์ป่านานาชนิดอาศัยอยู่ ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบจึงเป็นแหล่งกำเนิดของลำห้วยหลายสาย

โดยอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ มีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการภายใต้การกำกับดูแลโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย แต่เดิมชุมชนบ้านดอกแดงส่วนใหญ่นับถือผีบรรพบุรุษ แต่ปัจจุบันส่วนใหญ่หันมานับถือพระพุทธศาสนา โดยการริเริ่มจากพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. ซึ่งเดิมมีภูมิลำเนาในชุมชนแห่งนี้ ในปี พ.ศ. 2537 ได้ร่วมกับชาวบ้านในการสร้างที่พักสงฆ์ จากการสำรวจบริบทชุมชนบ้านดอกแดงพบว่า เป็นหมู่บ้านที่มีจำนวนประชากรน้อยประมาณ 200 หลังคาเรือน ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มีการปลูกข้าวกล้องดอยเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านนับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนมาก ยังมีการนับถือศาสนาคริสต์อีกส่วนหนึ่ง และยังมีการนับถือประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษ แม้มีความที่แตกต่างกันด้านลัทธิความเชื่อ แต่ชาวบ้านชุมชนบ้านดอกแดงมีความสามัคคีและมีจิตใจเอื้อเฟื้อเพื่อกันและกันอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

1) **ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา** บ้านดอกแดงก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2479 โดยแยกตัวออกมาจากหมู่บ้านแม่อมลอง ประชากรส่วนใหญ่เป็นเผ่ากระเหรี่ยง หรือเรียกว่าชาวปกากะญอ ตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2479 มีประเพณีประจำเผ่าที่สืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่นโดยผู้นำพิธีกรรม ซึ่งได้รับความเคารพอย่างสูงสุดในชุมชนให้เกียรติถือเป็นผู้ที่ทำพิธีจะขาดเสียไม่ได้ถึงยุคปัจจุบันยังทำอยู่

2) **สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ** เป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบสูง มีลำห้วยหลายสายที่ใช้ในการทำเกษตรของหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลผ่าน แต่ในฤดูแล้งน้ำในลำห้วยจะแห้งแล้งไม่เพียงพอ

การทำการเกษตร ตั้งอยู่ห่างจากตัวอำเภอฮอด ประมาณ 70 กม.อากาศหนาวเย็นตลอดปี มีป่าสน มีภูเขาสลับซับซ้อน และมีทิวทัศน์ที่สวยงาม สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน สลับซับซ้อน ทอดยาวตามแนวเหนือ/ใต้ อยู่แนวเดียวกับเทือกเขาดอยอินทนนท์ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 400 ถึง 1,200 เมตร

(1) **ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ** เป็นภูเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนแม่ลายและพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่โจ้ ระหว่างเดือนพฤษภาคม-กันยายน และฤดูหนาว ระหว่างเดือนตุลาคม-กุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นฤดูที่เหมาะสมสำหรับการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสบรรยากาศความหนาวเย็นอยู่ที่ประมาณ 15 องศาเซลเซียส ส่วนในฤดูร้อนอุณหภูมิอยู่ที่ประมาณ 35 องศาเซลเซียส ทำให้อุณหภูมิในพื้นที่เฉลี่ยอยู่ที่ 25 องศาเซลเซียส

(2) **พื้นที่ป่าไม้** พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าผสมผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยอยู่ แต่ยังพบการแผ้วถางพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพื่อทำการเกษตรและการสร้างที่อยู่อาศัย

(3) **แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค** ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบ ลักษณะภูมิศาสตร์ของหมู่บ้านเป็นสันเขา จึงเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสายและมีลำธารไหลผ่านกลางหมู่บ้าน มีลำห้วยแม่น้ำอมลองเป็นแหล่งน้ำที่ใช้ภายในหมู่บ้าน และมีระบบน้ำประปาใช้สอยในครัวเรือนและภาคการเกษตร

(4) **การคมนาคมและการสื่อสาร** ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ อยู่ระหว่างเส้นทางระหว่างเชียงใหม่-ฮอด หรือ ตอยเต่า-ฮอด และเส้นทางจากฮอด-แม่สะเรียง เส้นทางค่อนข้างคดเคี้ยวและลาดชันมาก การสัญจรเดินทางค่อนข้างยากลำบาก ซึ่งจากตัวเมือง อ.ฮอดไปบ้านดอกแดงประมาณ 40 กิโลเมตร เส้นทางจากถนนทางหลวงไปยังถนนชุมชนบ้านดอกแดง บางช่วงเป็นเส้นทางลาดยางด้วยปูนซีเมนต์เป็น แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นถนนลูกรังและมีช่วงแคบติดสันเขา ต้องใช้ความระวังในการขับขี่ ยิ่งในช่วงฤดูฝนนั้นการขนส่งหรือการเดินทางมีความลำบากและอันตรายมาก ไม่มีไฟฟ้าส่องสว่างตามช่วงถนน

3) **สภาพทางประชากร** ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกยอ ในหมู่บ้านมีจำนวนประชากรน้อย ประมาณ 200 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรประมาณ 700 คน

4) สภาพทางสังคม

(1) **ด้านศาสนา** ในด้านการนับถือศาสนาและลัทธิความเชื่อนั้น ในอดีตชาวบ้านดอกแดงส่วนใหญ่นับถือผีบรรพบุรุษ ปัจจุบันส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์อีกบางส่วน และยังมีการนับถือประเพณีเลี้ยงผีบรรพบุรุษด้านเดิม ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา เกิดจากการริเริ่มจากพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิต อาสาบ้านดอกแดง เดิมมีภูมิลำเนาในชุมชนแห่งนี้ ต่อมาในปี พ.ศ. 2537 ชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างที่

พักสงฆ์จากบริเวณเดิมที่เคยจัดเตรียมไว้เป็นสถานที่รองรับการเสด็จพระราชดำเนินของสมเด็จพระบรมราชาธิราชในรัชกาลที่ 9 มีพื้นที่ประมาณ 2 ไร่ และต่อมากำหนดเขตโดยรอบเป็นพื้นที่พักสงฆ์ในปัจจุบันมีเนื้อที่ประมาณ 60 ไร่

(2) ด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนประถมศึกษาจนถึงชั้นปีที่ 6 มีนักเรียน จำนวน 53 คน ครู จำนวน 7 คน

ภาพที่ 4.1 โรงเรียนดองแดง

(3) วิถีชุมชน สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ไม้, ไม้ไผ่ ไม่ค่อยพบบ้านเรือนที่ทำจากอิฐหินปูน มีอาคารบ้านเรือนร้างที่ไม่ได้ใช้งานซึ่งสามารถบูรณะซ่อมแซมเพื่อนำมาใช้เป็นตลาดชุมชนได้ ด้วยสภาพอากาศมีอากาศชุ่มเย็นตลอดปี จึงเหมาะแก่การปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพอากาศที่สามารถต่อยอดนำไปขายเป็นสินค้าได้ ตัวอย่าง กาแฟ, ลำไย, ลิ้นจี่, สตอเบอร์รี่, ผักเมืองหนาว, ส้ม และอื่นๆ หากมีการพัฒนาสินค้าจะสามารถสร้างรายได้ในชุมชนได้ แม้ชุมชนมีความที่แตกต่างกันบ้าง แต่ชาวบ้านชุมชนบ้านดองแดงก็มีความสามัคคีและยังมีจิตใจเอื้อเฟื้อกันและกันอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขและสันติภาพ มีการแสดงออกในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการเอาแรงกัน เช่น วันนี้ฉันไปช่วยคุณ วันหน้าคุณมาช่วยฉัน จะไม่ค่อยมีการว่าจ้างบุคคลหรือแรงงานในการทำงาน

5) สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

(1) ด้านการเกษตร เนื่องจากลักษณะของดินเป็นดินร่วนและดินร่วนปนทราย ซึ่งเหมาะแก่การเพาะปลูก ทำให้ราษฎรตำบลบ่อสลีประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ จากสภาพดินที่เหมาะสมแก่การปลูกทำให้เกษตรกรได้ผลผลิตที่ดี มีโรงเรือนแปลงเกษตรสาธิตของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง แต่ชุมชนมีพืชพันธุ์พื้นบ้านหลายอย่างที่สามารถพัฒนาเป็นสินค้าชุมชนได้ มีวัตถุดิบหลายอย่างที่สามารถแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ส่งขายได้ เช่น มะขามป้อม, มะพลอด, อ้อย, ไม้ไผ่, ถั่วดำ, ถั่วแดง ข้าวดอย, ผ้าทอชนเผ่า, มะเขือเทศ, ข้าวโพด ซึ่งมีการเพาะปลูกตามครัวเรือนและปลูกเป็นอาชีพหลัก ในการทำไร่ทำสวนสวนมากจะปลูกเฉพาะกินเองภายในครอบครัว การปลูกเพื่อค้าขายมี

ข้าว, ข้าวโพด, ผักชี และผักต่างๆ เช่น เพาะปลูกมะเขือเทศ มีรายได้ถึงปีละประมาณ 50,000-80,000 บาทต่อปี ด้วยสภาพอากาศเย็นสบายเกือบตลอดทั้งปี จึงทำให้พืชผักงอกงามได้ผลผลิตดี การเดินทางสัญจรมีความสะดวกยกเว้นในฤดูฝน และมีพ่อค้ามารับซื้อสินค้าทางการเกษตรถึงพื้นที่ แต่พบว่ามีเกษตรกรบางส่วนยังคงใช้เคมีเกษตรในการเพาะปลูก

ภาพที่ 4.2 ผลผลิตทางการเกษตร

ชาวบ้านส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำไร่-ทำนา มีอาชีพเสริมก็คือค้าขาย เลี้ยงสัตว์ เช่น วัวควาย และนอกจากข้าวดอยและข้าวกล้อง ซึ่งเป็นสินค้าที่โดดเด่นของชุมชน ที่ได้รับการส่งเสริมจากโครงการ U2T มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในปัจุบันประมาณ 2565 และมีสินค้าชุมชน เช่น ผ้าทอเสื่อกะหรี่ มีต้นทุนการผลิตประมาณ 101-150 บาท ราคาขาย 250-350 บาท ไม้กวาด มีต้นทุนการผลิตประมาณ 20 บาทราคาขาย 35 บาท สินค้าบางส่วนมีช่องทางการจำหน่ายในตลาดร้านค้าชุมชน แต่ยังไม่มีการมีวิสาหกิจชุมชน และแพลตฟอร์มออนไลน์ เช่น ลาซาด้า หรือ ช้อปปี้

ภาพที่ 4.3 การปลูกข้าวดอยดอกแดง

(2) รายได้จากการทำเกษตรกรรม

1. กะหล่ำปลีที่มีพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 40,000 บาท ผลผลิตที่ได้มา 60,000 บาท มีค่าแรงในการปลูกต่อวัน 6,000 บาทบวกค่าแรงเก็บเกี่ยวต่อวัน 5,000 บาทและค่าขนส่ง 4,000 บาท เหลือกำไรที่ได้ประมาณ 30,000 บาทต่อปี

2. มะเขือเทศมีพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 40,000 บาท ครั้งหนึ่งปลูกได้ 1-3 ครั้ง บวกค่าแรงในการปลูกต่อวัน 1,500 บาท และค่าแรงเก็บเกี่ยวต่อวัน 2,100 บาท รวมค่าขนส่ง 6,000 บาท เหลือกำไรประมาณ 30,000 บาทต่อรอบการเพาะปลูก

3. ถั่วดำ-ถั่วแดง ในพื้นที่ปลูก 1 ไร่ มีต้นทุน 1,500 บาท (เมล็ด) /3 ถัง บวกค่าแรงในการปลูก 1,500 บาท รวมค่าแรงเก็บเกี่ยว 3,000 บาท และค่าขนส่ง 1,000 บาท เหลือกำไรประมาณ 30,000 บาทต่อรอบการเพาะปลูก แต่มีความไม่แน่นอนด้านสภาพภูมิอากาศและปริมาณน้ำฝนในแต่ละปีที่มีการเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้ที่ไม่แน่นอนในแต่ละครอบครัว

การเพาะปลูกถั่วดำถั่วแดงและข้าวโพดกะหล่ำปลีมะเขือเทศ ถือเป็นอาชีพหลักของชุมชนในหมู่บ้านที่ทำเกษตรกรรม และยังมีโรงสีข้าวและโรงเก็บข้าวที่แต่ละบ้านที่ปลูกข้าวกินไว้กินเอง แต่ในบางปีผลผลิตเก็บเกี่ยวได้น้อยเนื่องจากสภาพฝนฟ้าอากาศ จึงไม่เพียงพอในการวางขายในตลาดชุมชนและภายนอกพื้นที่

(2) ด้านปศุสัตว์ การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเลี้ยงตามธรรมชาติส่วนมาก เช่น หมู วัว เป็ด ไก่ วัว ควาย ส่วนมากจะพบเห็นการเลี้ยงหมูใต้ทุนบ้าน ชาวบ้านมีการสะสมมูลสัตว์เพื่อปุ๋ยคอก

(3) ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านดอกแดงมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่พร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยม เช่น ดอย 360 องศา อุทยานแห่งชาติแม่อิง สวนป่าสน

(4) ด้านธุรกิจ ร้านค้าและตลาดภายในชุมชนบ้านดอกแดงพบว่ามีไม่มาก มีเพียงประมาณ 2-3 ร้านที่เปิดให้บริการจำหน่ายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านขายอาหารมีเพียง 1-2 ร้าน

6) สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) การแต่งกาย ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

(2) ภาษา ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

(3) การจักสาน ชุมชนมีวัตถุดิบต้นไผ่เป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจักสานไว้ใช้เอง เช่น ชะลอมใส่พืชผักผลไม้ แต่ยังไม่มีการถ่ายทอดทักษะสู่เยาวชนเป็นเพียงการสืบสานต่อในครัวเรือน จึงยังไม่ได้มีการผลิตเพื่อการค้าหรือสร้างอาชีพ

ภาพที่ 4.4 งานจักสาน

(4) การรักษานามัยพื้นบ้าน ในชุมชนและละแวกใกล้เคียงยังไม่มีสถานพยาบาลของรัฐ ยามเจ็บไข้จึงต้องรักษาพยาบาลกันเองโดยหมอพื้นบ้านหรือ ที่เรียกว่าผู้นำทางจิตวิญญาณ คือ โดยใช้ภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษและใช้สมุนไพรในการรักษาอาการเบื้องต้น หากอาการเจ็บป่วยรุนแรงมากก็จำเป็นต้องเดินทางไกลมายังตัวอำเภอฮอด ประมาณ 1 ชม.หรือมายังโรงพยาบาลสวนดอก อ.เมืองเชียงใหม่ ใช้เวลาเดินทางไปกลับกว่า 7-8 ชม.

(5) ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ข้าวกับวิถีชุมชนมีความสัมพันธ์กับความเชื่อชาวบ้าน จะไม่นำข้าวไปเอาออกนอกพื้นที่ชุมชน หากปีนั้นได้มีพิธีเลี้ยงผีด้วยควาย ซึ่งเป็นความเชื่อตามบรรพบุรุษ ผู้เฒ่าผู้แก่บอกว่าประมาณ 3 ปี จะมีพิธีนี้ 1 ครั้ง ซึ่งจะอยู่ช่วงประเพณีมัดมือ “หิซอโค” แปลว่า (มัดมือขึ้นปีใหม่) “ลาคุปู” แปลว่า (มัดมือสิ้นปี) ของหมู่บ้าน พิธีกรรมคือวิถีชุมชนนี้บรรพบุรุษได้ยึดถือกันมาแล้ว ผู้ที่ลบลู่ ทำอะไรๆ ก็มักจะติดๆ ขัดๆ เช่น ผลผลิตข้าวควรจะได้เยอะก็ได้ข้าวน้อย มีข้อห้ามสำคัญ คือ ครอบครัวที่มีหญิงตั้งครรภ์ ห้ามไปร่วมกินเลี้ยงในพิธีเลี้ยงผีของคนอื่นๆ ไม่ได้

ภาพที่ 4.5 วิถีข้าวกับพิธีกรรมชุมชน

การเก็บรักษาข้าวแบบพื้นเมืองท้องถิ่น คือทำเล้า(ฉางข้าว)ไว้ใกล้กับบ้านเรือนและมีการเก็บเพื่องข้าวเพื่อให้วัวควายกินในหน้าแล้ง ตามถนนหนทางและบริเวณบ้านเรือน

ข้าวบนดอยดอกแดงต้องผ่านกรรมวิธีหลายอย่าง ดังนี้

1. ต้องมีการเลี้ยงเจ้าที่ฝ่าย เพื่อขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์เจ้าที่ ทำให้มีน้ำดีในช่วงการทำนา
2. หลังจากทำนาปลูกข้าวเสร็จก็จะเลี้ยงเจ้าที่ที่ดูแลนาข้าว เพื่อให้ดูแลต้นข้าวและนาข้าว ให้ดีและให้ได้ผลผลิตเยอะ
3. ตอนเก็บเกี่ยวผลผลิต จะมีพิธีเรียกขวัญข้าว
4. หลังจากเก็บเกี่ยวเสร็จมากลับมาที่บ้านใสในยังฉาง จะทำพิธีขอบคุณสิ่งศักดิ์สิทธิ์คือ เจ้าที่ที่รักษายังฉาง เป็นอันเสร็จพิธีของการทำนา
5. ชุมชนยังคงอนุรักษ์พิธีลงแขกเกี่ยวข้าว หรือเรียกว่าการเอามือ คือการแลกเปลี่ยนแรงงานด้วย แรงงานแทนการจ้างงาน เป็นการลดต้นทุนและเสริมสร้างความสามัคคี ในระหว่างทำงานและการได้ ทานข้างร่วมกันกลางวงใหญ่ เหมือนการสานสัมพันธ์กิจกรรมชุมชนเพราะทุกคนจะออกมาช่วยกันจน เสร็จงาน

4.1.2 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

เป็นที่ตั้งของอาศรมพระบัณฑิตอาสาวัดห้วยบง แต่เดิมชุมชนเป็นหมู่บ้านปกากะญอ เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม มีชาวปกากะญออาศัยอยู่กันมานานประมาณ 160 ปี ในอดีต พื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึงตั้ง ชื่อว่าบ้านห้วยบง ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้ง การสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลง เพราะ มีจำนวนประชากรมากขึ้นที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า

โดยอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัด เชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฺฒโก) เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการ ภายใต้การกำกับดูแลโดยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปัจจุบันเป็นที่ตั้งของศูนย์การ เรียนรู้ชุมชนปกากะญอตั้งแต่ปี 2566 ซึ่งมีสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ รวมถึง หน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง

1) ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา ชุมชนบ้านห้วยบงแต่เดิมเรียกว่าบ้านหนองเจ็ด หนอง เนื่องจากมีลำห้วย 7 สายไหลผ่านพื้นที่ ซึ่งชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำแม่แจ่ม เป็นหมู่บ้านปกากะญอ ที่เก่าแก่มาแห่งหนึ่งในเขตขุนน้ำแม่แจ่ม หรือที่ชาวปกากะญอ เรียกว่า มูเจะคี บริเวณ พื้นที่เต็มไปด้วยป่าต้นสนจำนวนมากเป็นหลายพันไร่ มีคำขวัญว่า "กัลยาณิวัฒนาสูงสง่า ป่าสนพันปี แหล่ง วัฒนธรรมสามชนเผ่า พระธาตุเก่าล้ำค่า ทหาราแหล่งต้นน้ำ งามเลิศล้ำดินแดนในฝัน" ชาวบ้าน ใน อดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกอขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ชาวบ้านจึง ตั้งชื่อว่าบ้านห้วยบง เริ่มมีการตั้งรกรากมากกว่า 160 ปี ทำเลที่ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเหนือระดับทะเล

ประมาณ 800-1200 เมตรติดกับภูเขาเขตติดต่ออ.ปาย และอ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยง

2) สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ

(1) **ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ** ชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทางทิศตะวันตกประมาณ 165 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 3-4 ชั่วโมง บนหนทางที่คดเคี้ยวตามสันเขาสูงชัน บ้านห้วยบงเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ท่ามกลางภูเขาเขียวในเขตป่าดิบเขาสลับป่าสน ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและมีชีวิตพึ่งพาผูกพันกับผืนป่า พื้นที่เต็มไปด้วยเนินเขาสลับซับซ้อน อยู่สูงกว่าระดับทะเล 900-1,400 เมตร เป็นพื้นที่ราบสูง มีลำห้วย และทางน้ำขนาดเล็กหลายสาย ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าสน มีสภาพอากาศร้อนชื้นและหนาวเย็นในช่วงฤดูหนาว ประมาณ 15 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำที่สุด 3 องศาเซลเซียสและอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส

(2) **พื้นที่ป่าไม้** ในอดีตพื้นที่เต็มไปด้วยทรัพยากรป่าไม้ และมีกอไม้ไผ่บงกชขนาดใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางชุมชน ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านเริ่มที่จะอพยพเข้ามาจากที่ต่างๆมากขึ้น ทำให้มีการบุกรุกป่าทั้งการสร้างบ้านเรือนและการประกอบอาชีพมากขึ้น ป่าที่เคยอุดมสมบูรณ์ด้วยเริ่มเสื่อมโทรมลง เพราะมีจำนวนประชากรมากขึ้นที่มีความต้องการใช้ประโยชน์จากป่า

(3) **แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค** พื้นที่ชุมชนอยู่ใกล้ตัวเมือง ซึ่งเป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลวัดจันทร์เฉลิมพระเกียรติและโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล

(4) **การคมนาคมและการสื่อสาร** การเดินทางมายังชุมชนสามารถใช้ 2 เส้นทาง คือ เชียงใหม่-ปาย-วัดจันทร์ และวัดจันทร์-สะเมิง เส้นทางแคบคดโค้งและความลาดชันมากทำให้การเดินทางค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝนบางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้ สำหรับการเดินทางด้วยรถโดยสารมีวันละ 2 รอบ ทั้งขาเข้าเมืองและออกเมือง ในตัวเมืองมีที่ทำการไปรษณีย์ไทยและขนส่งเอกชน คือเคอรี่และเฟลซ

3) **สภาพทางประชากร** ชุมชนบ้านห้วยบงหรือเดิมเรียกว่าบ้านหนองเจ็ดหน่วย มีจำนวนประชากรประมาณ 1,000 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร เช่น ทำไร่หมุนเวียน ค้าขายทอดผ้า รับจ้างทั่วไป

4) สภาพทางสังคม

(1) **ด้านศาสนา** ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน มีจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา มีผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หยี่โซ่ หรือ ความศรัทธาในท้องถิ่น มีพระธรรมจาริก และศิษยาภิบาลประจำท้องถิ่น เป็นต้น ชาวบ้านทั้งสองศาสนามีความกลมเกลียวและความสามัคคีกัน เมื่อชุมชนมีเทศกาลงานบุญทุกคนก็จะมาร่วมแรงร่วมใจช่วยงานกัน

ภาพที่ 4.6 เส้นทางไปยังชุมชนบ้านห้วยบง

(2) ด้านการศึกษา โรงเรียนที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านห้วยบง คือ โรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ เป็นประจำอำเภอกัลยาณิวัฒนา ซึ่งเปิดสอนตั้งแต่ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-6 มีนักเรียนประมาณ 220 คน ครูและบุคลากรทางการศึกษารวมประมาณ 20 คน มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอยู่ตั้งอยู่ใกล้กับอีกหมู่บ้านอีก ชาวบ้านส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษา เพราะในอดีตชาวบ้านยังไม่ให้ความสนใจเรื่องการศึกษามากนัก ปัจจุบันเริ่มส่งลูกหลานเข้าเรียนต่อในระดับมหาวิทยาลัยมากขึ้น ชุมชนยังมีที่ตั้งของศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง ซึ่งมีสถาบันการศึกษาและหน่วยงานหลายแห่งได้เข้ามาศึกษาดูงานและใช้เป็นพื้นที่วิจัย กลายเป็นแหล่งรวบรวม ถ่ายทอด และเรียนรู้หลากหลายด้าน ทั้งภาษา ศิลปะ วัฒนธรรม สังคม และศาสนา โดยมีวัดเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ของชุมชน

ภาพที่ 4.7 ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง

(3) วิถีชุมชน ชุมชนบ้านห้วยบงมีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม การแต่งกาย ภาษาพูด และภาษาเขียนเป็นของตัวเอง มีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย รักความสงบ มีสายสัมพันธ์แน่นแฟ้นในระบบเครือญาติ ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับ

ถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณมีบรรพชนจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา และมีผู้นำศาสนาในแต่ ละหมู่บ้านได้แก่ หยีโซ่ หรือ บุคคลผู้ได้รับความศรัทธาในชุมชน

วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกพันกับวิถีข้าว พิธีกรรมต่างๆ โดยเฉพาะในนาข้าวจึงมีเครื่องดนตรี ประเภทเป่า เรียกว่า แกว ทำมาจากเขาสัตว์ งา หรือไม้ เช่น งาช้าง เขาควาย เขาวัว จะใช้เป่าขณะ เดินทางไปทำงานตามท้องไร่ท้องนา ในฤดูเก็บเกี่ยวข้าวจะมีการเป่าเสียงดังเพื่อให้ทุกคนได้ยิน เพื่อบอกกล่าวถึงเวลาเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ซึ่งชุมชนบ้านห้วยบงยังคงอนุรักษ์เครื่องดนตรีชนิดนี้อยู่ ภายในศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

5) สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

(1) ด้านการเกษตร นอกจากการประกอบอาชีพเกษตรเป็นหลัก ทั้งข้าวและพืช ไร่ เช่น ถั่วลิสง พักทองญี่ปุ่น สาลี่ พลับ ท้อ อะโวคาโด ชาและกาแฟ ผลผลิตทางการเกษตรบางชนิด มีพ่อค้าคนกลางมารับซื้อถึงที่ โดยเฉพาะผักทองญี่ปุ่นที่มีการเพาะปลูกจำนวนมาก ภายในวัดห้วยบงมี สวนกาแฟป่า ปลอดสารพิษเนื่องจากเติบโตตามธรรมชาติ ต้นกาแฟมีอายุกว่าร้อยปีอยู่หลังวัดห้วยบง กว่า 100 ไร่ เป็นสายพันธุ์โรบัสต้าที่ได้รับความนิยมในตลาด ด้วยภูมิประเทศที่เหมาะสมต่อการเติบโต ของกาแฟ ทำให้รสชาติดี กลิ่นหอมเข้ม ซึ่งในอดีตชาวบ้านนิยมปลูกเมี่ยง (ชา) แต่ให้ผลตอบแทนต่ำ มาก จึงหันมาปลูกกาแฟกันมากขึ้นเพราะให้ผลตอบแทนที่ดีกว่า แต่ยังคงขาดการแปรรูปและส่งเสริม เป็นอาชีพ และการสนับสนุนด้านการแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีเพียงพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อ ผลผลิตไปแปรรูปและขายต่อ

ภาพที่ 4.8 กิจกรรมส่งเสริมการขายกาแฟในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่

(2) ด้านปศุสัตว์ ชาวบ้านยังมีการเลี้ยงสัตว์เช่นไก่พื้นเมืองและหมู

(3) ด้านการท่องเที่ยว ชุมชนตั้งอยู่ไม่ไกลจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ สวนป่าหลวงบ้านวัดจันทร์ ตกห้วยฮ่อม จุดชมวิวพระธาตุจอมแจ้ง วิหารแว่นตา ณ วัดจันทร์ มีบริการ โฮมสเตย์และที่พักอุทยานไว้บริการนักท่องเที่ยว

(4) **ด้านธุรกิจ** เกษนนำชุมชนได้มีการรวมตัวก่อตั้งวิสาหกิจชุมชนกลุ่มแม่บ้านห้วยบง เพื่อเป็นศูนย์กลางรวบรวมสินค้าชุมชนเพื่อจำหน่ายในพื้นที่และนอกพื้นที่ ชุมชนมีการค้าขายที่เป็นจุดเด่น เช่น ผ้าทอมือ ทอเป็นชุดประจำท้องถิ่น ยาม ผ้าคลุมไหล่ รับจ้าง เนื่องจากชุมชนใกล้แหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม จึงมีร้านค้าและร้านอาหารเกิดขึ้นมากมาย จึงมีร้านค้าชุมชน เช่น ร้านอาหารขนาดเล็ก ร้านขายอาหาร ของฝากและของที่ระลึก บั๊มน้ำมันหยอดเหรียญ ตลาดนัดขายสินค้าชุมชนและพืชผลทางการเกษตร

ภาพที่ 4.9 ชุมจำหน่ายสินค้าชุมชนในเทศกาลวันขึ้นปีใหม่

6) สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) **การแต่งกาย** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

(2) **ภาษา** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

(3) **หัตถกรรมและงานฝีมือ** มีการจักสานเพื่อใช้สอยและจำหน่าย ซึ่งชุมชนมีวัตถุดิบต้นไผ่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะเป็นการแปรรูปไม้ไผ่เป็นแก้วน้ำหรือแจกัน ชะลอมไก่อ แต่ที่โดดเด่นมากคือผ้าทอมือ เช่น ยาม ชุดพื้นบ้าน ผ้าคลุม

(4) **การรักษาอนามัยพื้นบ้าน** ยังคงรักษาความเชื่อทางบรรพบุรุษเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย จะมีการบูชาโดยการเลี้ยงผีตามความเชื่อที่ว่า การเจ็บไข้เพราะมีดวงวิญญาณของบุรุษมาเบียดเบียน เพื่อมาขอส่วนบุญจากญาติพี่น้อง รวมถึงการใช้พืชพรรณสมุนไพรในพื้นที่ของวัดเป็นพื้นที่สำหรับการศึกษาและรวบรวมข้อมูลด้านสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรป่า

(5) ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม ผู้นำทางความเชื่อ (ฮีโป่) และผู้อาวุโสในชุมชน มีบทบาททางความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน เช่น งานสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า งานบุญปีใหม่ เลี้ยงผีต้นน้ำ

ภาพที่ 4.10 ภาพศิลปะภายในศูนย์ปกากะญอศึกษาวัดห้วยบง

4.1.3 สภาพทั่วไปของชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

พระธรรมจาริกวัดจันทร์ ราษฎรในชุมชนประกอบด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มปกากะญอ ประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา ทำสวน และการทอผ้าเป็นอาชีพเสริม มีประชากร 21 หลังคาเรือน ได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธเมื่อราว 300 ปีก่อน สภาพพื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าและภูเขาสูงชัน ล้อมรอบ มีการทำนาแบบขั้นบันไดตามไหล่เขา มีการเพาะปลูกแบบยังชีพโดยไม่มีการปลูกพืชเศรษฐกิจ มีการทำไร่หมุนเวียนและเลี้ยงสัตว์เช่นแกะเพื่อนำมาทำผ้าทอขนแกะ และได้รับความนิยมเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ใกล้กับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์

โดยอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอ กัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทริกจิราภรณ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก อาศรมแห่งนี้เป็นโครงการภายใต้การกำกับดูแลของศูนย์ประสานงานพระธรรมจาริกภาคเหนือ ณ วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ปัจจุบันภายในวัดมีศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้นำสินค้าท้องถิ่นที่หลากหลาย มาจัดจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวที่นิยมมาศึกษาด้านวัฒนธรรมและนิเวศชุมชน

1) ประวัติความเป็นมา บ้านจันทร์มีชื่อเป็นภาษาท้องถิ่นชาวปกากะญอว่า “โฮ่ค่อทึ” ซึ่งคำว่าโฮ่ แปลว่าพระเจดีย์ (พระธาตุ) โฮ่ค่อทึ จึงมีความหมายว่าบ้านดินทาดู ชุมชนบ้านจันทร์เป็นชุมชนเกษตรกรรม และชุมชนชาติพันธุ์ของกะเหรี่ยง (ปกากะญอ) ในอดีตพบซากโบราณสถานจำนวนมาก สันนิษฐานว่า อาจเคยเป็นวัดร้างเก่ามาก่อน ปัจจุบันเป็นแหล่งเที่ยวชมป่าสน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวกะเหรี่ยงหรือเรียกว่า ปกากะญอ ชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองเชียงใหม่ไปทาง

ทิศตะวันตกประมาณ 165 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทาง ประมาณ 3-4 ชั่วโมง บนหนทางที่คดเคี้ยวตามสันเขาสูงชัน ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน พื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำแม่แจ่ม บริเวณพื้นที่เต็มไปด้วยป่าต้นสนจำนวนมากเป็นหลายพันไร่ มีคำขวัญว่า "กัลยาณิวัฒนาสูงสง่า ป่าสนพันปี แหล่งวัฒนธรรมสามชนเผ่า พระธาตุเก่าล้ำค่าหกธาราแหล่งต้นน้ำ งามเลิศล้ำดินแดนในฝัน" ตั้งอยู่บนภูเขาสูงเหนือระดับทะเลประมาณ 800-1,200 เมตรติดกับภูเขาเขตติดต่อ อ.ปาย และ อ.แม่สะเรียง จ.แม่ฮ่องสอน ชาวบ้าน

ชุมชนแห่งนี้สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นมานานกว่า 300 ปี ที่ผ่านมามีวัดจันทรที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายด้วยรูปแบบวิหารที่แปลกตา เหมือนหลังคาใส่แว่นตา บ้างก็นิยมเรียกว่าวิหารแว่น แต่วัดจันทรเกือบกลายเป็นวัดร้าง จนกระทั่งมีพระสงฆ์จากประเทศพม่าเห็นว่าบริเวณนี้สงบยิ่งนักจึงปักกลดบำเพ็ญเพียรภาวนา ต่อมาชาวบ้านจึงช่วยกันบูรณปฏิสังขรณ์พระเจดีย์ โดยมีหลวงพ่อดุตตะเป็นประธานต่อมาท่านมรณภาพระหว่างเดินทางกลับพม่า ท่านครูบาศรีวิชัยซึ่งเป็นนักบุญแห่งล้านนาได้เดินทางธุดงค์มาจากอ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน พบเจดีย์ยังบูรณะไม่เสร็จจึงชวนชาวบ้านมาช่วยกันบูรณะต่อจนสำเร็จ

ภาพที่ 4.11 อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร

2) สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ

(1) ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ ชุมชนเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร จึงเป็นเส้นทางที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวด้วยทิวทัศน์ที่งดงามเหมือนต่างประเทศแถบหนาว

(2) พื้นที่ป่าไม้ เป็นป่าผสมผสานระหว่างป่าสนและป่าเต็งรัง อยู่ในพื้นที่ป่าช้า ป่าต้นน้ำ ป่าอนุรักษ์ ป่าชุมชน ป่าใช้สอย มีการใช้ประโยชน์จากไม้ในการสร้างบ้านและใช้เป็นเชื้อเพลิง เช่น ไม้สน และต้นไผ่ ซึ่งถือว่าเป็นพืชที่สำคัญของหมู่บ้านที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์ได้ เช่น การขุดหน่อไม้มาปรุงอาหารและขาย ลำต้นไผ่นำมาสร้างที่อยู่อาศัยและอุปกรณ์การเกษตร เป็นภาชนะเช่น แก้วน้ำ สำหรับใช้ในงานหรือพิธีกรรมต่างๆ รวมถึงหนอนในไผ่ก็สามารถนำมารับประทานได้

ภาพที่ 4.12 สภาพป่าสนรายล้อมในชุมชน

(3) แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค มีแหล่งน้ำธรรมชาติที่สำคัญคือ ห้วยแจ่ม หลวง ห้วยฮ่อม ห้วยแม่อุบ ห้วยนาเกล็ดหอย และห้วยยา มีประปาภูเขาซึ่งมีแหล่งต้นน้ำมาจากอ่าง ห้วยบ้านร้างและห้วยอ้อ และน้ำฝน ยังมีระบบน้ำประปาไว้บริโภคใช้สอย

(4) การคมนาคมและการสื่อสาร การเดินทางมายังชุมชนสามารถใช้ 2 เส้นทาง คือ เชียงใหม่-ปาย-วัดจันทร์ และวัดจันทร์-สะเมิง เส้นทางแคบคดโค้งและมีความลาดชันมากทำให้การเดินทางค่อนข้างยากลำบาก โดยเฉพาะในช่วงหน้าฝนบางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้ สำหรับการ เดินทางด้วยรถโดยสารมีวันละ 2 รอบ ทั้งขาเข้าเมืองและออกเมือง ในตัวเมืองมีที่ทำการไปรษณีย์ไทย และขนส่งเอกชน คือเคอร์รี่และเฟลซ

3) สภาพทางประชากร ชุมชนบ้านวัดจันทร์จำนวนประชากรประมาณ 900 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร คำขาย ทอผ้า พนักงาน ลูกจ้างเอกชน รับจ้างทั่วไป มีการรวมตัว ออกเป็นหลายกลุ่มเพื่อสร้างความกลมเกลียวสามัคคีและคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เช่น สมาชิก กองทุนหมู่บ้าน อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน ราษฎรอาสาสมัคร พิทักษ์ป่า สมาชิกกลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ สมาชิกกลุ่มสตรี/แม่บ้าน สมาชิกกลุ่มอาสาสมัคร อสม.

สถิติจำนวนประชากรแยกตามเพศ (คน)
ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

หมู่ที่	ชื่อบ้าน	จำนวนประชากรแยกตามเพศ (คน)		รวมทั้งสิ้น
		ชาย	หญิง	
๑	ห้วยฮ่อม	๒๐๘	๑๙๕	๔๐๓
๒	สันม่วง	๒๔๘	๒๔๘	๔๙๖
๓	วัดจันทร์	๔๓๙	๔๑๓	๘๕๒
๔	หนองเจ็ดหน่วย	๔๘๓	๔๗๓	๙๕๖
๕	แจ่มน้อย	๒๒๕	๒๑๕	๔๔๐
๖	หนองแดง	๓๔๓	๓๑๕	๖๕๘
๗	เด่น	๓๗๗	๓๓๐	๗๐๗
รวม		๒,๓๒๓	๒,๑๘๙	๔,๕๑๒

ข้อมูล ณ วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๖๕ ได้รับความอนุเคราะห์จาก สำนักงานทะเบียนราษฎรอำเภอกัลยาณิวัฒนา

ภาพที่ 4.12 ข้อมูลจำนวนประชากร ตำบลบ้านจันทร์

แหล่งข้อมูล http://www.banchan.go.th/index.php?_mod=MldrUFRRPT0&no=aFRoS.w.

4) สภาพทางสังคม

(1) **ด้านศาสนา** ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีบางส่วนที่นับถือศาสนาคริสต์ ที่มี “วัดแว่น” ซึ่งเป็นคำเรียกที่ใช้กันในชุมชน ด้วยวิหารที่มีลักษณะเหมือนสวมแว่นตาอยู่หน้าวิหาร เนื่องจากวิหารหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ผนังส่วนหนึ่งทำด้วยแผ่นไม้สักและปิดบังแสงแดดข้างจึงได้เจาะแผ่นไม้บางส่วนของจั่วออกที่มีลักษณะคล้ายดวงตา เพื่อให้แสงอาทิตย์ส่องเข้ามาในวิหาร เมื่อทำเสร็จมีลักษณะคล้ายแว่นตา ซึ่งก่อนหน้านั้นไม่ได้นำกระจกมาสวมใส่แต่อย่างใด แต่เกรงว่าทรัพย์สินในวิหารที่มีพระประธานเป็นพระสิงห์ 3 อายุกว่า 300 ปี และพระพุทธรูปองค์อื่นๆ อีกจำนวนมากอาจจะสูญหาย จึงนำกระจกกรองแสงสีด้ามืดไว้ วิหารหลังนี้จึงดูเหมือนสวมแว่นตาดำไว้กลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชนและนักท่องเที่ยว และนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์งานหัตถกรรมและของที่ระลึกต่างๆ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

(2) **ด้านการศึกษา** มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านวัดจันทร์ โรงเรียนระดับประถมศึกษา คือโรงเรียนบ้านวัดจันทร์

(3) **วิถีชุมชน** ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ สืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ทั้งการแต่งกาย อาหารการกิน วิถีกิจกรรม ประเพณี ลัทธิและความเชื่อ เช่น การนับถือผี เคารพบูชาธรรมชาติ แม่นมีระบบเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาในชุมชนและผลกระทบทั้งด้านบวกและด้านลบจากการท่องเที่ยว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสืบสาน รักษา คุณค่านั้นไว้ ซึ่งแทบทุกบ้านจะมีอุปกรณ์ทอผ้า ซึ่งการทอผ้าเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ผ้าที่ทอก็นำมาสวมใส่กันเองโดยเฉพาะพิธีงานสำคัญ

5) สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

(1) **ด้านการเกษตร** พื้นที่ทำการเกษตรมีทั้งนาข้าว ไร่ สวน แปลง ในการปลูกข้าวสวนผลไม้และวนเกษตร มีการใช้รถไถแทนวัวควายบ้างในการทำการเกษตร และบ้างก็ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชทองญี่ปุ่น ข้าวกล้อง กะหล่ำปลีรูปหัวใจ กะหล่ำปลี ผักกาดขาวปลี กะหล่ำปลีแดง ชุกินี ผักกาดหวาน ผักกาดหอมห่อ ถั่วลันเตาหวาน ถั่วแขก และปลูกผลไม้เพื่อจำหน่ายเช่น เสาวรส อาโวคาโด เคพกูสเบอร์รี่ สาลี่ ส้ม เกรฟฟรุต บ๊วย พลับ ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และสินค้าทางการเกษตรที่โดดเด่นที่สุดคือ กาแฟสายพันธุ์อาราบิก้า ที่มีรสชาติอร่อยด้วยสภาพภูมิอากาศและดินที่ดี จนเป็นชุมชนที่จำหน่ายกาแฟทั้งสดและแปรรูปโดยผู้ประกอบการในพื้นที่

ภาพที่ 4.13 การคัดเลือกกาแฟเชอร์รี่เพื่อนำไปกะเทาะเปลือกก่อนนำเมล็ดกาแฟไปตากแห้ง

(2) **ด้านปศุสัตว์** การเลี้ยงสัตว์ในป่า เลี้ยงโค กระบือ โดยเลี้ยงแบบธรรมชาติ คือปล่อยให้สัตว์เข้าไปหากินเองในป่าช่วงเช้าถึงเย็น และมีไถ่พื้นบ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร

(3) **ด้านการท่องเที่ยว** อาานิสงส์จากการเป็นพื้นที่ใกล้เคียงกับอุทยานแห่งชาติป่าสนวัดจันทร์ ชุมชนจึงมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศที่ใช้เส้นทางจากอ.ปาย แวะเวียนเข้ามาในชุมชนเพื่อเดินทางท่องเที่ยวต่อไปยัง อ.สะเมิง

(4) **ด้านธุรกิจ** ชุมชนเริ่มมีร้านค้าและศูนย์บริการเพิ่มขึ้น เช่น ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่พักหรือโฮมสเตย์

6) สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) **การแต่งกาย** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

(2) **ภาษา** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

(3) **การหัตถกรรมและจักสาน** ชุมชนแห่งนี้มีวัดจันทร์ที่มีวิหารเพียงหนึ่งเดียวในประเทศไทยที่มีแปลกตามาก คือคล้ายกับไฉ่แวนตาจนถูกเรียกจนติดปากว่า วัดแวน กลายเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของชุมชน และนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์งานหัตถกรรมเป็นผ้าทอกระเหรี่ยง เช่น ย่อม หมวก ผ้าคลุมไหล่ ชุดประจำถิ่น โดยเฉพาะย่ามวัดจันทร์ ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว

ภาพที่ 4.14 สัญลักษณ์วัดแว่น เป็นวิหารไม้โบราณภายในวัดจันทร์

(4) การรักษาอนามัย มีโรงพยาบาลวัดจันทร์เฉลิมพระเกียรติเป็นโรงพยาบาลประจำอำเภอ แต่ก็ยังมีการสืบสานวิธีการรักษาโดยหมอพื้นบ้านและหมอต้าแย

(5) ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม นอกจากพิธีเรียกขวัญหรือการมัดมือรับขวัญ พิธีที่สำคัญของชุมชนคือวิธีข้าว การบวงสรวงผีเกิดจากความเชื่อว่านาข้าวแต่ละแปลงมีผีที่ดูแลผืนนา นั้น วิธีการบวงสรวงนั้นชาวบ้านจะนำเลือดไก่มาเช่นไหว้โดยป้ายเลือดไว้ที่เสาไม้ไผ่ จากนั้นนำชนไก่มาปักไว้เป็นสัญลักษณ์

4.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 ชุมชนน้อมนำแนวคิดการพัฒนาตามพระราชดำริ มี 4 ด้าน คือ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝก เนื่องจากพื้นที่สูงมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 มักเกิดปัญหาหน้าดินตามไหล่เขาพังทลายในช่วงฤดูฝน น้ำป่าไหลหลากรุนแรงทะลักหรือน้ำป่าพัดพาบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาเสียหาย และถนนหนทางเส้นทางสัญจรในชุมชนถูกตัดขาด ไม่สามารถกักเก็บน้ำตามธรรมชาติไว้ใช้ในยามฤดูแล้ง 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่สูงมีอากาศหนาวเย็นมาก เหมาะแก่การเติบโตของต้นสนซึ่งในฤดูแล้งจะกลายเป็นเชื้อเพลิงของไฟป่าในทุกๆ ปี เป็นปัญหาหมอกควันไฟสะสมสร้างปัญหามลพิษ และการลักลอบตัดไม้เพื่อการค้าจากนายทุน การบวชป่า การเลี้ยงผีต้นน้ำ จึงเป็นกิจกรรมที่รวมความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาร่วมกับวิถีชุมชน ในการรักษาผืนป่าซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำลำธารหลายสาย และป่าเป็นพื้นที่อาศัยของกาแฟ ชา และผลไม้เมืองหนาวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ 3) ทฤษฎีใหม่ คือ การทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก ประมาณ 15 ไร่ ด้วยการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย นา ข้าว 30% สระน้ำ 30% พืชไร่พืชสวน 30% อีก 10% สำหรับสร้างบ้านและเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และมีน้ำใช้เพื่อการเพาะปลูกตลอดทั้งปี เนื่องจากชุมชนพื้นที่สูงมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาลาดเอียง และชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมือง

อาหารเป็นปัจจัย 4 จึงจำเป็นมากในการดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างพึ่งตนเองได้ 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในวิถีดำเนินชีวิต

กระบวนการเหล่านี้ประกอบกับศักยภาพในพันธกิจของพระสงฆ์ช่วยเสริมความเข้มแข็งชุมชน ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักภavana 4 คือ 1) ทางกาย ด้วยหลักสุขภาวะ 5 อ คือ อาหาร อุดมธาร อากาศ ออกกำลังกาย อารมณ์ 2) ทางใจ มีการสวดมนต์ธรรมในวันพระและวันสำคัญของชุมชน 3) ทางสังคม มีกิจกรรมที่เกื้อกูลกันในชุมชนด้วยสัจธรรม 4) ทางปัญญา มีการปฏิบัติวิปัสสนาภavana ให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4 ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมสร้างรูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2023) มีการเสริมสร้างรูปแบบ 4 แบบคือ 1) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป 2) รูปแบบในการใช้หลักสาธารณสงเคราะห์ 3) รูปแบบการสร้างภาคีเครือข่ายการทำงานอย่างมีส่วนร่วม 4) รูปแบบใช้กิจกรรมนำศรัทธาร่วมกับเครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม และเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ จะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง การบริการสังคม การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้นำเอาหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือผ่านกิจกรรมที่หลากหลายในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน บทบาทดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาแต่ครั้งพุทธกาล ในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้เหมาะสมตามสมรรถภาพของพระธรรมทูตตามสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มีแนวทางการบริหารงานโดยแผนการขยายพื้นที่ให้มีพระอยู่ประจำอาศรม ขยายหมู่บ้านบวรโดยการเข้าไปสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่ทำบุญ อบรมคุณธรรมจริยธรรม เน้นหนักให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเข้าไปจัดกิจกรรมทำวัตรสัจจร ทำบุญสัจจรตามหมู่บ้านต่างๆ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น หากกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ยังคงดำเนินไปอย่างเหนียวแน่นและได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอื่น เช่น ภาคีเครือข่ายต่างๆ ให้เกิดความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่นนั้นการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ในระดับประเทศและนานาชาติได้

บทบาทของพระสงฆ์ไม่ได้มุ่งเน้นที่การสร้างรายได้หรือส่งเสริมอาชีพในชุมชน เนื่องจากข้อจำกัดในพระวินัยสงฆ์ซึ่งต้องงดเว้นวิถีชีวิตและการกระทำอันเป็นของชาวบ้าน คืองดเว้นกิจกรรมความเคยชิน หรือการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านต่างๆ เช่น การค้าขาย การหุงต้มอาหาร การใช้เสื้อผ้าอย่าง

คฤหัสถ์ เช่น เหตุการณ์คราวหนึ่งที่มีชาวบ้านบางส่วนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการส่งเสริมอาชีพการแปรรูปกาแฟบนพื้นที่สูง ที่มีความเห็นว่าพระสงฆ์นักพัฒนาไม่ควรมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในขั้นตอนการตลาด เพราะอาจจะมีข้อขัดแย้งและครุ่นคิดเรื่องเงิน แม้เงินนั้นจะส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนก็ตาม อันจะเป็นเหตุให้เข้าหาความเสื่อมในการรักษาพระวินัยได้

การทำงานเชิงพื้นที่สูงโดยน้อมนำแนวคิดและทฤษฎีด้านต่างๆ ตามศาสตร์พระราชามาเป็นกรอบนโยบายการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น เรื่องของสื่อความรู้และเครือข่ายการมุ่งเน้นให้ชุมชนบนพื้นที่สูงอยู่ดีมีสุขพัฒนาสืบสาน รักษา ต่อยอด งานโครงการหลวงตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เน้นการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ด้วยขั้นตอนการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง 6 ประการ และแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 16 เรื่อง แนวทางดังกล่าวนี้จะช่วยแก้ไขปัญหาคายากจนของชุมชนบนพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน

ภาพที่ 4.15 ภาพการสัมภาษณ์เชิงลึก คุณระพีพร เกตุแก้ว

นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ทั้งนี้จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 อาศรม พบข้อสังเกต 4 ด้าน ทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส ดังนี้

	วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
จุดแข็ง	การให้ความเคารพและการยอมรับพระสงฆ์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ

จุดอ่อน	ขาดกิจกรรมการอบรมองค์ความรู้ต่างๆ ในการเสริมทักษะให้ทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมและเทคโนโลยี และการเชื่อมต่อเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่ไปสู่ภาคเอกชน
อุปสรรค	ระยะทางที่ห่างไกลและการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ใช้ระยะเวลานานและยากลำบาก มีต้นทุนการเดินทางในการพัฒนา และข้อจำกัดบางประการในพระวินัยที่กำหนดขอบเขตและข้อจำกัด ต่อการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ร่วมกับชุมชนและสังคม
โอกาส	ได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาและนักวิจัยในการศึกษาวิจัย ร่วมบูรณาการองค์ความรู้และเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและยกระดับชุมชน

ตารางที่ 4.1 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

กระบวนการการแก้ไขปัญหาคความยากจนควรประกอบด้วย 8 ขั้นตอน¹ ได้แก่

- 1) การค้นหาผู้นำแก้ไขความยากจน และประสานงานความร่วมมือทุกภาคส่วน
- 2) วิเคราะห์สถานการณ์ชุมชน ปัญหา สาเหตุ แนวทางแก้ไขความยากจน
- 3) การจัดทำตัวชี้วัด และค้นหาคนยากจนทั้งเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 4) การจัดกระบวนการเรียนรู้ในพื้นที่ต้นแบบ
- 5) อบรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อจัดทำแผนแก้ไขปัญหาคความยากจน
- 6) การจัดตั้งกองทุนแก้ไขปัญหาคความยากจน
- 7) การแก้ไขปัญหาคความยากจนเชิงโครงสร้างและปัจเจก
- 8) สรุปบทเรียน ติดตามประเมินผล สร้างเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสม่ำเสมอ

แนวทางเบื้องต้นในการแก้ไขปัญหาคความยากจนทั้ง 8 ข้อ นั้น การพัฒนาควรจะเน้นทั้งในด้านวัตถุและด้านจิตใจควบคู่กันไป จึงจะเกิดเป็นแผนพัฒนาชีวิตและแผนชุมชน รวมทั้งการสร้างคุณธรรมจริยธรรมให้องงาย โดยการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ให้เกิดการแก้ไขปัญหาคที่ยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลการศึกษารูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย (สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) 2565, หน้า 22. ที่พบว่า 1) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริก มี 3 รูปแบบ 1. รูปแบบการเผยแผ่ตามภารกิจโครงการพระธรรมจาริก 2. รูปแบบการเผยแผ่ด้วยจิตอาสา 3. รูปแบบการเผย

¹ รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิธัมมจักขุ 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

แผ่พระพุทธศาสนาแบบทั่วไป จากการรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสำรวจเชิงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ดังนี้

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ประกอบด้วย 1) คุณภาพชีวิตทางกาย 2) คุณภาพชีวิตทางใจ 3) คุณภาพชีวิตทางสังคม และ 4) การคุณภาพชีวิตทางปัญญา การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภาวะ 4 ประกอบด้วย (การเจริญ, การทำให้เป็นใหม่ขึ้น, การฝึกอบรม, การพัฒนา : cultivation; training; development)² ดังนี้

1. กายภาวนา (การเจริญกาย, พัฒนากาย, การฝึกอบรมกาย ให้รู้จักติดต่อกว้างขวางกับสิ่งทั้งหลายภายนอกทางอินทรีย์ทั้งห้าด้วยดี และปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ มิให้เกิดโทษ ให้กุศลธรรมงอกงาม ให้อกุศลธรรมเสื่อมสูญ, การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ : physical development)

2. สีลภาวนา (การเจริญศีล, พัฒนาความประพฤติ, การฝึกอบรมศีล ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี เกื้อกูลแก่กัน : moral development)

3. จิตภาวนา (การเจริญจิต, พัฒนาจิต, การฝึกอบรมจิตใจ ให้เข้มแข็งมั่นคงเจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตุนิยมสมาธิ และสดชื่น เบิกบาน เป็นสุขผ่องใส เป็นต้น : cultivation of the heart; emotional development)

4. ปัญญาภาวนา (การเจริญปัญญา, พัฒนาปัญญา, การฝึกอบรมปัญญา ให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง รู้เท่าทันเห็นโลกและชีวิตตามสภาวะ สามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระ ทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและปลดปล่อยพ้นจากความทุกข์ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา : cultivation of wisdom; intellectual development)

1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสุขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2) อากาศ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ กิจกรรมของสงฆ์ตามพระวินัยจึงมีความสำคัญต่อการครองตน เป็นตัวอย่างด้านความประพฤติที่ดีงามให้แก่ชาวบ้าน ...“ทำวัตรที่เป็นพระก่อน ให้การอยู่ของเราเนียบ อยู่กฎก็สะอาด ที่หลับที่นอนกฎก็ต้องสะอาด จากธรรมะสวดมนต์ ธรรมะจริยธรรมได้อันนี้อยู่ในใจ แสดงพื้นฐานให้ชาวบ้านเขานับถือ ถ้าจะอยู่ในพื้นที่ ขอให้ท่านทำแค่

² แหล่งข้อมูล. http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=37. พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม.[14 ตค.66].

นี้แหละ ทำแค่นี้อยู่ในใจชาวบ้านแล้ว”...“ที่หลับฝันนอนสะอาด ตื่นมาพับ การครองผ้าก็ให้เรียบร้อย ไปบิณฑบาตทุกวัน ให้เป็นอุปัชฌาย์ก่อน แล้วจึงค่อยไปบวชชาวบ้าน”... ข้อความนี้ปรากฏในพุทธพจน์ดังนี้...“สำหรับภิกษุทั้งหลาย การลุกขึ้นแต่เช้าตรู่ กระทำการปฏิบัติสรีระกัฏฐิ กระทำวัตรที่ลานพระเจดีย์ เป็นต้นกัฏฐิ นั่งบนอาสนะที่สงัดแล้วคิดว่า ภิกษุทั้งหลายในวิหารนี้ จงมีความสุข ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ ชื่อว่าเมตตามโนกรรม. สำหรับคฤหัสถ์ทั้งหลาย การคิดว่า ขอพระผู้เป็นเจ้าทั้งหลายจงอยู่เป็นสุข ไม่มีเวร ไม่มีทุกข์ ดังนี้ ชื่อว่าเมตตามโนกรรม...”³

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกายของราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องเริ่มต้นที่ตัวตนของพระองค์เองก่อนในการเป็นแบบอย่างที่ดี เมื่อชาวบ้านรับรู้มองเห็นพระสงฆ์เป็นต้นแบบ ย่อมเกิดความเคารพ นับถือ ศรัทธา และเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้น เมื่อถึงคราวทำกิจกรรมชุมชนย่อมเกิดการมีส่วนร่วมในทิศทางเดียวกัน คุณภาพทางกาย เช่น การรักษาอนามัยเรื่องการขับถ่ายบนพื้นที่สูง ซึ่งบางแห่งยังไม่มีห้องน้ำหรือส้วมที่ถูกสุขลักษณะ เป็นสาเหตุแห่งการเจ็บป่วยและโรคระบาดได้ในชุมชน พระสงฆ์สามารถถ่ายทอดคำสอนในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาให้แก่ชาวบ้านได้ เช่น การสร้างห้องส้วมแบบง่ายๆ ตามพระไตรปิฎก ดังนี้

...สมัยนั้น พวกภิกษุถ่ายทอดอุจจาระลงในที่นั้นๆ ในอาราม อารามสกปรก ภิกษุทั้งหลายจึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถ่ายทอดอุจจาระในที่สมควร” อารามมีกลิ่นเหม็น ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตหลุมถ่ายทอดอุจจาระ” ขอบปากหลุมถ่ายทอดอุจจาระพัง ฯลฯ พระผู้มีพระภาครับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อคันกันดิน 3 ชนิด คือ คันที่ทำด้วยอิฐ คันที่ทำด้วยศิลา คันที่ทำด้วยไม้” หลุมอุจจาระพื้นต่ำ น้ำจึงท่วม ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ถมพื้นให้สูง” ดินที่ถมพัง ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ก่อคันกันดินที่ถมได้ 3 ชนิด คือ คันที่ทำด้วยอิฐ คันที่ทำด้วยศิลา คันที่ทำด้วยไม้” ภิกษุทั้งหลายขึ้นลงลำบาก ฯลฯ รับสั่งว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตบันได 3 ชนิด คือ บันไดอิฐ บันไดศิลา บันไดไม้”...⁴

2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสวดมนต์ในวัตรประจำวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจในยามชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนหรือสนใจจากภัยภายในและภายนอก พระสงฆ์หรือวัดเป็นที่พึ่งทางจิตใจได้ เช่น การจัดกิจกรรมต่างๆในวัดก็เพื่อเป็นวิธีหนึ่งในการหลอมรวมพลังและให้กำลังใจซึ่งกันและกัน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสรุป

³ วจ.ฉก. (ไทย) 22/11/426.

⁴ วิ.จ. (ไทย) 7/291/75.

ได้ว่า การดำเนินชีวิตอย่างมีสติ มีจิตใจที่เข้มแข็ง ด้วยการเข้าใจในหลักธรรมและปฏิบัติตามจะส่งผลต่อจิตใจได้ในกุศล การสาธยายธรรมจึงเป็นหน้าที่สำคัญของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ที่ประจำอยู่ตามอาศรมในพื้นที่ห่างไกล เป็นกระบวนการหนึ่งในการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เหตุแห่งการสาธยายธรรมนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ ดังนี้

...“ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่ง เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวายอภิวาทแล้วนั่ง ณ ที่สมควร ได้ทูลถามพระผู้มีพระภาคดังนี้ว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ พระองค์ตรัสว่า ‘ผู้อยู่ด้วยธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม’ ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยเหตุเท่าไรหนอ พระผู้มีพระภาคตรัสว่า...ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถาอุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม และเวทลละ เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายในเพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการเรียนธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้แสดงธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมาแก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการแสดงธรรมนั้นภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการแสดงธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...”ภิกษุในธรรมวินัยนี้สาธยายธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา แก่ผู้อื่นโดยพิสดาร เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการสาธยายธรรมนั้นภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้ตริกตาม ตรองตาม พังตามด้วยใจซึ่งธรรมตามที่ตนได้สดับมา ตามที่ตนได้เรียนมา เธอปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ละการหลีกเร้นอยู่ ไม่ประกอบความสงบใจภายใน เพราะการตริกตามธรรมนั้น ภิกษุนี้เราเรียกว่าเป็นผู้มากด้วยการตริกธรรมไม่เรียกว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรม...ภิกษุในธรรมวินัยนี้เรียนธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาถาอุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัပ္ภุตธรรม และเวทลละ เธอไม่ปล่อยให้วันคืนล่วงเลยไป ไม่ละการหลีกเร้นอยู่ ตามประกอบความสงบใจภายใน เพราะการเรียนธรรมนั้น ภิกษุเชื่อว่าเป็นผู้อยู่ด้วยธรรมอย่างนี้แล...เราแสดงภิกษุผู้มากด้วยการเรียนธรรม ผู้มากด้วยการแสดงธรรม ผู้มากด้วยการสาธยายธรรม ผู้มากด้วยการตริกธรรม ผู้อยู่ด้วยธรรม ด้วยประการฉะนี้แล ภิกษุ...”กิจใดที่ศาสดาผู้หวังประโยชน์แก่อกุล อนุเคราะห์ อาศัยความเอ็นดู พึงทำแก่สาวกทั้งหลาย กิจนั้น เราได้ทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ภิกษุ นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง เธอจงเพ่งอย่าประมาท อย่าเป็นผู้มีวิปปฏิสาร (ความร้อนใจ) ในภายหลังเลย นี่เป็นอนุสาสนีของเราเพื่อเธอทั้งหลาย ⁵

3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การ

⁵ อก.ปญจก.(ไทย) 22/73/128.

เกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ชายขอบที่มีความห่างไกลซึ่งยังมีปัญหาเสียดังแฝงอยู่ในกลุ่มเยาวชน การปฏิบัติหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกจึงต้องพร้อมรับมือกับปัญหาและอุปสรรคหลายด้าน การศึกษาข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อปรับตัวและเข้าใจวิถีชุมชนจึงเป็นภาระกิจที่ต้องอาศัยพรหมวิหารธรรม ก่อนการเริ่มทำกระบวนการ ต้องไปศึกษาข้อมูลก่อนว่าสภาพชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างไร อาจจะเข้าไปในส่วนของการไปพูดคุย ต้องดูว่ามีการนับถือพุทธไหม้ ถ้ามีหลายศาสนาต้องเข้าร่วมมือกันได้ เพื่อให้เห็นว่าพุทธศาสนา ไม่มีการแบ่งแยกแต่เป็นการพัฒนาอย่างสันติ การเข้าไปพูดคุยอาจจะใช้วิธีการก็คือชวนเป็นเพื่อนคุย หรือการชวนไปทำกิจกรรมร่วมกันก่อน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกสามารถสรุปถึงกระบวนการใช้คุณธรรมด้านของความสามัคคี เพื่อให้การทำงานต่างๆ สำเร็จผลได้ดี

ความสำคัญของการอยู่ร่วมกันในชุมชนและสังคมอย่างสันติ ปรากฏข้อธรรมในปฐมสารณียสูตรว่าด้วยสารณียธรรม ดังนี้⁶ ...“ภิกษุทั้งหลาย สารณียธรรม (ธรรมเป็นเหตุให้ระลึกถึงกัน) 6 ประการนี้ สารณียธรรม 6 ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ 1) ตั้งมั่นเมตตาทายกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นี่ก็เป็นสารณียธรรม 2) ตั้งมั่นเมตตาวจีกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นี่ก็เป็นสารณียธรรม 3) ตั้งมั่นเมตตามโนกรรมในเพื่อนพรหมจารีทั้งหลาย ทั้งต่อหน้าและลับหลัง แม่นี่ก็เป็นสารณียธรรม 4) บริโภคโดยไม่แบ่งแยก ลาภทั้งหลายที่ประกอบด้วยธรรม ได้มาโดยธรรม โดยที่สุจริตแม้เพียงบิณฑบาต บริโภคร่วมกับเพื่อนพรหมจารีทั้งหลายผู้มีศีล แม่นี่ก็เป็นสารณียธรรม 5) มีศีลที่ไม่ขาด ไม่ทะลุ ไม่ต่าง ไม่พร้อย เป็นไท ท่านผู้รู้สรรเสริญ 6) มีอริยวิสุทธิอันเป็นธรรมเครื่องนำออก เพื่อความสิ้นทุกข์โดยชอบ...”

4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาสำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และสร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ เช่น การบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ประเพณีข้าวใหม่ การเลี้ยงผีต้นน้ำ การทำแนวกันไฟ การปลูกป่าและบวชป่า พระสงฆ์จะจัดกิจกรรมในช่วงเวลา 3- 10 วัน แล้วแต่ลักษณะกิจกรรม โดยเน้นการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาควบคู่ไปกับกิจกรรมชุมชน เพราะการฝึกวิปัสสนาเป็นหนทางแห่งการไปสู่สุดตถุภูมิ คือประดุจยั้งแห่งความสุขที่เข้าใกล้ความหลุดพ้น พระพุทธเจ้าทรงเปรียบเทียบความสำคัญของบุคคลผู้ฝึกกับไม่ฝึกไว้ต่างกันดังนี้... “พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุผู้เจริญวิปัสสนา 500 รูป ดังนี้... “มัจจุราช

⁶ อ.ปญจก.(ไทย) 22/11/426.

ย่อมไม่เห็นบุคคลผู้พิจารณาเห็นโลก เหมือนเห็นฟองน้ำ เหมือนเห็นหยาดน้ำค้าง... “ท่านทั้งหลายจงมาดูโลกนี้ ที่วิจิตรดุจราชรถ ที่พวกคนเขลาหมกมุ่นอยู่ แต่พวกผู้รู้หาซึ้งอยู่ไม่”... “ผู้ใดประมาทแล้วในกาลก่อน ภายหลังไม่ประมาท ผู้นั้นย่อมทำโลกนี้ให้สว่างไสว ดุจดวงจันทร์พ้นจากเมฆ ฉะนั้น”...⁷

กระบวนการที่พระสงฆ์ใช้ในกิจกรรมการมีส่วนร่วมกับในชุมชนให้เกิดสันติสุข ด้วยการฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า สังคหวัตถุ 4 ดังปรากฏเหตุในสมัยพุทธกาล ดังนี้... “ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ (ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยว) 4 ประการนี้ 1. ทาน (การให้) 2. เพยยวัชชะ (วาจาเป็นที่รัก) 3. อตถจริยา (การประพฤติประโยชน์) 4. สมานัตตตา (การวางตนสม่ำเสมอ)...ภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ 4 ประการนี้แล...ท่าน เพยยวัชชะ อตถจริยาในโลกนี้และสมานัตตตาในธรรมนั้นๆ ตามสมควร สังคหธรรมเหล่านี้แลช่วยอุ้มชูโลก เหมือนลึงสลักที่ยึดคุมรถซึ่งแล่นไปได้ฉะนั้น ถ้าไม่พึงมีธรรมเหล่านี้ มารดาหรือบิดา ก็ไม่พึงได้การนับถือหรือการบูชาเพราะบุตรเป็นเหตุ แต่เพราะบัณฑิตเล็งเห็นความสำคัญของสังคหธรรมเหล่านี้ ฉะนั้น บัณฑิตเหล่านั้นจึงถึงความใหญ่ และเป็นผู้นำสรรเสริญ”...⁸

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพัฒนาจึงควรใช้หลักการทรงงานตามแนวพระราชดำริด้านแนวทางในการปฏิบัติงาน 3 ประการคือ เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา

เข้าใจ การทำความเข้าใจในบริบทชุมชนและภูมิสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงที่มีความหลากหลายและมีความต้องการในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ต้องเข้าใจว่าวิถีชีวิตอยู่กันอย่างไร นับถืออะไร มีวิถีชีวิตอยู่ร่วมกับความเป็นอยู่กับธรรมชาติอย่างไร

เข้าถึง การเข้าถึงด้านจิตใจ ความเชื่อ การนับถือ พิธีกรรม วัฒนธรรม ศาสนา โดยปรับให้เข้ากับพระพุทธศาสนาได้อย่างสมดุลและตามหน้าที่ของพระสงฆ์

พัฒนา การพัฒนาในส่วนที่ยังขาด ทำในส่วนที่ยังไม่สำเร็จให้สมบูรณ์ เพื่อให้เกิดประโยชน์อรรถ 3 คือ 1. ทัศนคติที่มีกตัญญูประโยชน์ คือประโยชน์ในปัจจุบัน 2. สัมปรายกิตตะประโยชน์ คือประโยชน์ในเบื้องหน้า 3. ปรมัตถะประโยชน์ คือประโยชน์อย่างสูงสุด

หลักการทรงงานตามแนวพระราชดำริ ทรงใช้หลัก “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” อยู่เสมอ ซึ่งก่อนจะทำอะไรต้องมีความเข้าใจในภูมิประเทศ เข้าใจประชาชนในหลากหลายปัญหาทั้งด้านกายภาพ จารีตประเพณี และวัฒนธรรม รวมถึงต้องทำความเข้าใจกับประชาชนเพื่อการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและคนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการระบุปัญหาที่ชัดเจนและแก้ไข

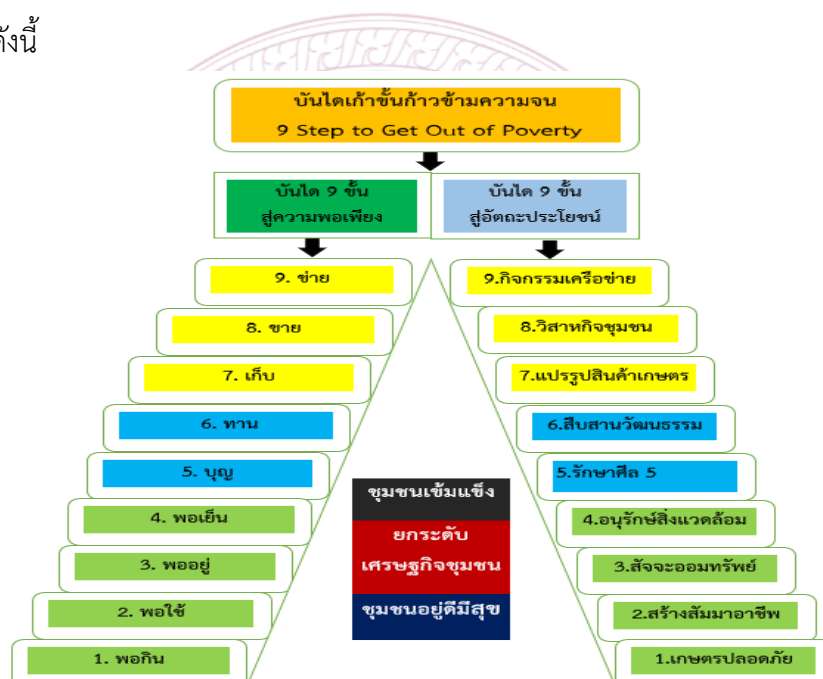
⁷ ชุ.ช. (ไทย) 25/170-172/86.

⁸ อ.จตุกก. (ไทย) 21/32/50.

ปัญหาได้อย่างบูรณาการ รอบคอบ ครบทุกมิติ เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมั่นคงและยั่งยืน⁹ บนความหลากหลายในวิถีชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง แม้ประสบกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิตตามยุคสมัยโดยเหตุกระตุ้นจากปัจจัยแวดล้อม การน้อมนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จะช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน

4.3 องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย

การศึกษาเรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก ทำให้ได้องค์ความรู้จากการศึกษาวิจัย ดังนี้

ตารางแผนภูมิที่ 4.2 บันไดเก้าขั้นก้าวข้ามความยากจน

รูปแบบ บันไดเก้าขั้นก้าวข้ามความจน ดังกล่าวนี สามารถนำไปถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ในเชิงหลักการและการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในชุมชนอื่นๆได้ เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศและวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวด้านอาหารปลอดภัย และต่อยอดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง จากต้นทุนทางวัฒนธรรมหรือภูมิสังคมที่มีอัตลักษณ์ เป็นแนวทางช่วย

⁹ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ธันวาคม 2556), หน้า 45-46.

เสริมสร้างรายได้ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากได้ โดยหลักการพึ่งพาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาและแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้อย่างยั่งยืน

ด้วยสภาพปัญหาชุมชนบนพื้นที่สูงที่เกิดจากปัจจัยในหลากหลายมิติ มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน การพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงจึงต้องคำนึงถึงคุณภาพชีวิตอย่างเป็นองค์รวม ควบคู่ไปกับการสร้างสมดุลในการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม โดยการส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สามารถปรับตัวก้าวทันต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน และภาคีเครือข่าย จึงจะสามารถจัดปัญหาผลกระทบจากความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพ กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จึงเป็นการเกื้อกูลอนุเคราะห์ และสงเคราะห์แก่ชนหมู่มา ดังพระประสงค์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มุ่งหมายให้สังฆสาวก ถือเป็นข้อประพจน์ในการสร้างความเจริญทั้งทางโลกและทางธรรม ดังนี้... “จรถ ภิกขเว จาริกัม พุชฺชนหิตาย พุชฺชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानัม (วิ.ม. (บาลี) 10/51/52). แปลว่า... “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไปเพื่อเกื้อกูล แก่คนหมู่มา เพื่อสุขแก่คนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์ เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”... (วิ.ม. (ไทย) 10/87/47).

การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่น ต้องส่งเสริมให้มีการพัฒนาจิตสำนึกที่มั่นคงในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง โดยจัดการสรรทรัพยากรในท้องถิ่นให้เอื้อต่อวิถีการผลิตตามเกษตรธรรมชาติ ลดรายจ่ายในครัวเรือน เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนโดยฝึกอาชีพให้กับคนในชุมชนโดยการส่งเสริมจากภาครัฐ เพื่อดูแลปัญหาการว่างงานให้กับคนในชุมชน หรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในกลุ่มหรือระหว่างกลุ่มอื่น ๆ เพื่อคอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันหรือแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ต้นแบบจากชุมชนที่เข้มแข็ง รวมถึงการใช้ชุมชนเป็นฐานในการจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการวิจัย เพื่อให้เกิดกระบวนการเสริมพลังให้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือราษฎรบนพื้นที่สูง ส่งเสริมให้ชุมชนบนพื้นที่สูงสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง สอนพระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2535 มีความว่า “...ถ้าประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิดตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาคือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนโดยตรง...” งานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยตามแนวพระราชดำริ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงบนฐานข้อมูลบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง ให้สามารถต่อยอดไปสู่การสร้างรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกของราษฎรบนพื้นที่สูงเพื่อแก้ปัญหาความยากจน มีวัตถุประสงค์คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง และ 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกนำไปสู่การสร้างรูปแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ ที่เน้นสร้างความเข้มแข็งในชุมชนซึ่งมีต้นทุนทางภูมิสังคมหลากหลายด้าน จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อาศรมทั้ง 3 แห่ง มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 22 ราย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ (1) พระบ้นจิตอาสา/พระธรรมจาริก 3 ราย (2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3 ราย (3) ชาวบ้าน 12 ราย (4) กลุ่มตัวแทนภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง 4 ราย โดยใช้แบบสำรวจเชิงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก ผลการศึกษามีดังนี้

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ที่ทำงานกับชุมชนบนดอยสูง ท่ามกลางวิถีชีวิตชุมชนที่แตกต่างหลากหลาย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ปะกาเกอและนับถือศาสนาพุทธ มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับเกษตรกรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น บริบทชุมชนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่อาศรมทั้ง 3 แห่ง เช่น ประวัติความเป็นมา ภูมิศาสตร์ ประชากร ภูมิสังคม ความเชื่อและศาสนา เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่น รายได้และหนี้สิน เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจน ดังนี้

1. **ประวัติความเป็นมาของพื้นที่ที่ศึกษา** ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาติพันธุ์ชาวปกากะญอหรือกะเหรี่ยง ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน พื้นที่ชุมชนตั้งอยู่ในต้นน้ำสำคัญหลายสายของจังหวัดเชียงใหม่ ชุมชนก่อตั้งรกรากมากกว่า 150-300 ปี บางกลุ่มจากการอพยพมาจากจังหวัดแม่ฮ่องสอน

2. **สภาพทางภูมิศาสตร์กายภาพ** เป็นพื้นที่ราบสลับกับที่ราบสูง ในเขตป่าดิบเขาสลับป่าสน ดำเนินชีวิตแบบเรียบง่ายและมีชีวิตพึ่งพาผูกพันกับผืนป่า พื้นที่เต็มไปด้วยเนินเขาสลับซับซ้อน มีลำห้วยหลายสายที่ใช้ในการทำเกษตรของหมู่บ้านที่มีลำห้วยไหลผ่าน มีภูเขาสลับซับซ้อน และมี

ทิวทัศน์ที่สวยงาม สภาพทั่วไปเป็นภูเขาสูงชัน มีความสูงจากระดับน้ำทะเลตั้งแต่ 400 ถึง 1,400 เมตร เป็นพื้นที่ราบสูง มีลำห้วย และทางน้ำขนาดเล็กหลายสาย ลักษณะพืชพรรณส่วนใหญ่เป็นป่าสน

1) ลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศ เป็นภูเขาสูงสลับกับพื้นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการเดินทางเข้าไปท่องเที่ยวเพื่อสัมผัสบรรยากาศความหนาวเย็นอยู่ที่ประมาณ มีสภาพอากาศร้อนชื้นและหนาวเย็น ในช่วงฤดูหนาว ประมาณ 15 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำที่สุด 3 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิสูงสุดโดยเฉลี่ย 26 องศาเซลเซียส

2) พื้นที่ป่าไม้ พื้นที่ส่วนใหญ่ยังคงมีป่าไม้อุดมสมบูรณ์ เป็นป่าผสมผลัดใบหรือป่าเบญจพรรณ มีความหลากหลายทางชีวภาพ มีสัตว์ป่าบางชนิดอาศัยอยู่ แต่ยังพบการแผ้วถางพื้นที่ป่าเพิ่มขึ้น เพื่อทำการเกษตรและการสร้างที่อยู่อาศัย

3) แหล่งน้ำและระบบสาธารณูปโภค ด้วยภูมิประเทศที่เป็นภูเขาสูงสลับพื้นที่ราบเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยหลายสาย มีประปาภูเขาและระบบน้ำประปาใช้สอยในครัวเรือนและการเกษตร

4) การคมนาคมและการสื่อสาร เส้นทางค่อนข้างคดเคี้ยวและลาดชันมาก การสัญจรเดินทางค่อนข้างยากลำบาก ต้องใช้ความระวังในการขับขี่ ยิ่งในช่วงฤดูฝนนั้นการขนส่งหรือการเดินทางมีความลำบาก บางเส้นทางไม่สามารถเดินทางได้อาจมีน้ำป่าหลากฉีกเส้นทาง การขนส่งสารพัดไปในตัวเมือง มีที่ทำการไปรษณีย์และขนส่งเอกชน

5) สภาพทางประชากร ชุมชนมีจำนวนประชากรประมาณ 700-1,000 คน ส่วนใหญ่มีอาชีพหลักคือการทำเกษตร เช่น ทำไร่หมุนเวียน ค้าขาย ทอผ้า รับจ้างทั่วไป

6) สภาพทางสังคม

(1) ด้านศาสนา ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนา ควบคู่ไปกับความเชื่อดั้งเดิมที่นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์และจิตวิญญาณบรรพชน มีจำนวนหนึ่งที่นับถือคริสต์ศาสนา มีผู้นำศาสนาในแต่ละหมู่บ้านได้แก่ หยีโซ่ หรือ ความศรัทธาในท้องถิ่น มีพระธรรมจาริก และศิษยาภิบาลประจำท้องถิ่น เป็นต้น ชาวบ้านทั้งสองศาสนามีความกลมเกลียวและมีความสามัคคีกัน เมื่อชุมชนมีเทศกาลงานบุญทุกคนก็จะมาร่วมแรงร่วมใจช่วยงานกัน

(2) ด้านการศึกษา มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและโรงเรียนระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา โรงเรียนขนาดเล็กมีนักเรียนประมาณ 50 คน ขนาดกลางมีนักเรียนประมาณ 200 คน

(3) วิถีชุมชน ชาวบ้านมีวิถีชีวิตผูกพันกับธรรมชาติ สืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมตามบรรพบุรุษ ทั้งการแต่งกาย อาหารการกิน วิถีกิจกรรม ประเพณี ลัทธิและความเชื่อ เช่น การนับถือผีเคารพบูชาธรรมชาติ

7) สภาพทางเศรษฐกิจชุมชน

(1) **ด้านการเกษตร** พื้นที่ทำการเกษตรมีทั้งนาข้าว ไร่ สวน แปลง ในการปลูกข้าวสวนผลไม้และวนเกษตร มีการใช้รถไถแทนวัวควายบ้างในการทำการเกษตร และบ้างก็ใช้สารเคมีในการกำจัดวัชพืช ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมปลูกพืชเมืองหนาว ซึ่งได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวง

(2) **ด้านปศุสัตว์** การเลี้ยงสัตว์ส่วนใหญ่จะเลี้ยงตามธรรมชาติส่วนมาก เช่น หมู วัว เป็ด ไก่บ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร ส่วนมากจะพบเห็นการเลี้ยงหมูใต้ทุนบ้าน ชาวบ้านมีการสะสมมูลสัตว์เพื่อปุ๋ยคอก โค และกระบือเลี้ยงแบบธรรมชาติ คือปล่อยให้สัตว์เข้าไปหากินเองในป่าช่วงเช้าถึงเย็น และมีไก่พื้นบ้าน ไก่ดำ หมูป่า ที่นิยมเลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร

(3) **ด้านการท่องเที่ยว** ชุมชนมีต้นทุนทางทรัพยากรธรรมชาติที่พร้อมต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม พื้นที่ตั้งอยู่ใกล้แหล่งท่องเที่ยว เช่น อุทยานแห่งชาติ น้ำตก

(4) **ด้านธุรกิจ** ชุมชนไม่อนุญาตให้คนภายนอกหรือนายทุนเข้ามาทำกิจการในชุมชนพื้นที่มีร้านค้าให้บริการ เช่น ร้านขายสินค้าเบ็ดเตล็ด ร้านกาแฟ ร้านอาหาร ร้านขายของที่ระลึก ที่พัก หรือโฮมสเตย์

8) สภาพทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น

(1) **การแต่งกาย** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงสวมใส่ชุดพื้นบ้านในชีวิตประจำวัน โดยผู้หญิงที่ยังไม่ได้แต่งงานจะสวมใส่ชุดผ้าทอยาวคลุมเข่าสีขาว สำหรับเยาวชนคนรุ่นใหม่นิยมสวมใส่ชุดตามยุคสมัยปัจจุบันมากขึ้น แต่ทั้งนี้ชาวบ้านจะแต่งกายด้วยชุดประจำชาติในงานพิธีหรือเทศกาลสำคัญ

(2) **ภาษา** ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงใช้ภาษาพื้นบ้าน แต่มีกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ใช้ภาษาราชการในการสื่อสารกับบุคคลภายนอกและสังคม

(3) **หัตถกรรมและงานฝีมือ** มีการจักสานเพื่อใช้สอยและจำหน่าย ซึ่งชุมชนมีวัตถุดิบต้นไผ่เป็นจำนวนมาก ส่วนมากจะเป็นการแปรรูปไม้ไผ่เป็นแก้วน้ำหรือแจกัน ชะลอมไถ่ แต่ที่โดดเด่นมาก คือผ้าทอมือ เช่น ยาม ชุดพื้นบ้าน ผ้าคลุม

(4) **การรักษาอนามัยพื้นบ้าน** ยังคงรักษาความเชื่อทางบรรพบุรุษเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วย จะมีการบูชาโดยการเลี้ยงผีตามความเชื่อว่าการเจ็บไข้เพราะมีดวงวิญญาณของบุรุษมาเบียดเบียน เพื่อมาขอส่วนบุญจากญาติพี่น้อง รวมถึงการใช้พืชพรรณสมุนไพรพื้นบ้านและสมุนไพรป่า ยามเจ็บไข้มักรักษาพยาบาลกันเองโดยหมอพื้นบ้านหรือ หากอาการเจ็บป่วยรุนแรงมากก็จำเป็นต้องเดินทางมายังตัวอำเภอ หรือโรงพยาบาลประจำจังหวัด

(5) **ความเชื่อเรื่องพิธีกรรม** ผู้นำทางความเชื่อและผู้อาวุโสในชุมชน มีบทบาททางความเชื่อและพิธีกรรมในชุมชน เช่น งานสืบสานวัฒนธรรมชนเผ่า งานบุญปีใหม่ เลี้ยงผีต้นน้ำ

5.1.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ภารกิจหลักของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้ครอบคลุมชุมชน บริบทชุมชนบนพื้นที่สูงมีเอกลักษณ์เป็นต้นทุนทางภูมิสังคมที่สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ กระบวนการทำงานของพระสงฆ์พบทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค และโอกาส ดังนี้

	วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
จุดแข็ง	การให้ความเคารพและการยอมรับพระสงฆ์ ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการทำกิจกรรมต่างๆ
จุดอ่อน	ขาดกิจกรรมการอบรมองค์ความรู้ต่างๆ ในการเสริมทักษะให้ทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมและเทคโนโลยี และการเชื่อมต่อเครือข่ายการพัฒนาเชิงพื้นที่ไปสู่ภาคเอกชน
อุปสรรค	ระยะทางที่ห่างไกลและการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ใช้ระยะเวลานานและยากลำบาก มีต้นทุนการเดินทางในการพัฒนา และข้อจำกัดบางประการในพระวินัยที่กำหนดขอบเขตและข้อจำกัด ต่อการปฏิบัติงานของพระสงฆ์ร่วมกับชุมชนและสังคม
โอกาส	ได้รับความสนใจจากสถาบันการศึกษาและนักวิจัยในการศึกษาวิจัย ร่วมบูรณาการองค์ความรู้และเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาและยกระดับชุมชน

ตารางที่ 5.1 วิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

5.2 อภิปรายผล

5.2.1 บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นปัจจัยหรือองค์ประกอบสำคัญในการหนุนเสริมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 แห่ง มีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ และระดับการศึกษา อาจสรุปได้ว่าชุมชนที่มีความพร้อมมากกว่าในด้านสถานศึกษา สิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภค แหล่งค้าขาย จะมีรายที่มากกว่า แต่อาจจะมีหนี้สินที่มากกว่าตามมาได้ จึงสามารถอนุมานได้ว่าความเจริญทางวัตถุ ย่อมนำพาซึ่งความต้องการที่มากขึ้นตามเหตุปัจจัยและสิ่งแวดล้อมทางสังคม

5.2.2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก แม้ยังไม่ได้หนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงได้มาก แต่เป็นกลไกในการสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้นก่อนอย่างมั่นคงโดยเฉพาะการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุข ประกอบด้วย 1) การ

พัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย มนุษย์มีกายเป็นฐานที่ตั้งของใจในการดำเนินชีวิต การพัฒนาคุณภาพชีวิตขั้นพื้นฐานตามหลักสุขภาวะ 5 ด้าน จึงมีความสำคัญสำหรับทุกช่วงวัย คือ 1) อาหาร 2) อากาศ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ 2) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ** พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกประจำอาศรมมีการสาธยายธรรมในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ พระสงฆ์เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนทางจิตวิญญาณ เป็นที่พึ่งพิงทางใจ ในยามชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก 3) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม** กิจกรรมสร้างจิตสำนึกเรื่องยาเสพติด ส่งเสริมการอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระสงฆ์จึงต้องมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชนด้วย **สารณียธรรม** 4) **การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา** การสร้างกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนา สำหรับคนทุกกลุ่มวัย ให้เข้าใจหลักอริยสัจสี่กับการดำเนินชีวิตประจำวัน เป็นการบรรเทาทุกข์และสร้างสมดุลทางจิตใจอย่างมีคุณภาพ ลักษณะกิจกรรมที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกทำร่วมกับชุมชนจะมีความเกี่ยวข้องกับประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และธรรมชาติ การฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ประกอบด้วยคุณธรรม 4 ประการ เรียกว่า **สังคหัตถ์ 4**

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณในการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษา เช่น พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคการศึกษาในระบบออนไลน์ และระบบสาธารณสุขชุมชนเพิ่มจากการรักษาตามประเพณี เพราะปัจจุบันมีโรคภัยรุนแรงและร้ายแรงมากมาย ที่มีความยากลำบากในการป้องกัน แก้ไข รักษา และควบคุม

5.3.2 ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

มหาเถรสมาคมหรือสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนาควรให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณร่วมกับหน่วยงานการปกครองระดับชุมชน ในการจัดหลักสูตรการสอน ประกาศนียบัตร หรือการอบรม เกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หรือการพัฒนาชุมชนของพระพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื่องจากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงมีความสำคัญและมีบทบาท เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนในภาครัฐที่มีศักยภาพแต่ขาดการสนับสนุนและส่งเสริม

5.3.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาวิจัยต่อไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักสหประชาชาติ Sustainable Development Goals

บรรณานุกรม

1. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2535.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐฉบับที่ 2525. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, 2525.

_____. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๓๔.

มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย. ปกรณวิเสสภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์วิญญาน, 2539.

_____. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2532.

_____. ฎีกาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(1) หนังสือ:

ยุค ศรีอริยะ, “กลียุกกับหายเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550.

ธรรมเกียรติ กั่นอริ, “กลียุกกับหายเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550.

พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอ่น), “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา”, กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ไทยออฟเซต, 2548.

พระธรรมวัชรบัณฑิต, ศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565.

พระเมธีธรรมาจารย์ รศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำปรารภ.

สกว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 108.

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 11.

พัชรินท์ สิริสุนทร, “แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 130.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

วิทยาการเชิงกุล, “การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉบับกระแส, ๒๕๕๗), หน้า ๑๗-๑๘.

ณัฐพล ชันธไชย, แนวความคิดและทฤษฎีในการพัฒนาประเทศและการพัฒนาชนบทในการบริหารงานพัฒนาชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2527), หน้า 25.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2525), หน้า 33.

สิน สือสวน, องค์ความรู้ชุดเครื่องมือส่งเสริมคุณธรรมธรรมาภิบาลความสุขชุมชน, (กรุงเทพมหานคร: ศูนย์คุณธรรม (องค์การมหาชน) มหาวิทยาลัยมหิดล, 2559), หน้า 3.

สำราญ ชูช่วย, การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม, คณะศิลปศาสตร์ สาขาวิชาศึกษาทั่วไป วิทยาลัยราชพฤกษ์. (เมษายน 2554), หน้า 21.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน.

ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพมหานคร: อักษรเจริญทัศน์, 2526), หน้า 478.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 12, (กรุงเทพมหานคร: การศาสนา, พ.ศ. 2546), หน้า 134.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 13, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พรินติ้ง แมส โปรดักส์ จำกัด, 2548), หน้า 204.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ 31, (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2561), หน้า 623.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์, หน้า 545.

กรมการศาสนา, กระทรวงศึกษาธิการ, คู่มือพระสังฆาธิการว่าด้วยเรื่องการคณะสงฆ์และการ พระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2540), หน้า 134-135.

โครงการพระธรรมจาริก, รายงานผลการปฏิบัติงานฯ ประจำปี 2552, เชียงใหม่: มทป, 2552.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7, กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.

รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน, หน้า 84-86.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สัจธรรมแห่งแนวพระราชดำริ สู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน, (ธันวาคม 2556), หน้า 198-199.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ(สศช.) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (มพพ.) สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์, จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ... กว่า 1 ทศวรรษ, (บริษัท ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์ จำกัด, 2555), หน้า 63.

มูลนิธิชัยพัฒนา, ได้มากแม้น้อย ภาคที่ 2 : พระราชกรณียกิจ, กรุงเทพมหานคร, หน้า 324.

สำนักงาน กปร., แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพมหานคร, 2560), หน้า 46.

ศ.ดร.สันตติ โรจนสุนทร ราชบัณฑิต-ดร.สุริย์วัลย์ เมฆกมล, “ขาดทุน คือ กำไร” พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ๘ สถิตในดวงใจ ไทยนิรันดร์, (มูลนิธิวิทยาศาสตร์การเกษตร : Betagro, 2560),

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์ปริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), ไม่ระบุปีพ.ศ.), หน้า 2.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช, “ทฤษฎีใหม่ : มิติที่ยิ่งใหญ่ทางความคิด”, หน้า 10-20.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (สำนักงาน กปร.), ทฤษฎีใหม่ ชีวิตที่พอเพียง, (ม.ป.พ.), หน้า 217-220.

รวมผลงานวิจัยของมูลนิธิมั่นพัฒนา 2560, พอเพียงเพื่อยั่งยืน,(ม.ป.พ.) หน้า 84-86.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, พิมพ์ครั้งที่12, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิ โกมลคีมทอง, 2552).

(๒) ดุษฎีนิพนธ์/วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธำณเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่
พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย, 2562).

มนูญ มุกข์ประดิษฐ์, “มัชฌิมาปฏิปทาในพระไตรปิฎกกับทางสายกลางในแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
อันเนื่องมาจากพระราชดำริ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2545).

พระอุตรคุณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ). ประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในอินเดีย. พิมพ์ครั้งที่ 2.

(กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2534), หน้า 237.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, (กรุงเทพมหานคร:
โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2528), หน้า 131.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรม, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, 2541), หน้า 52.

เสถียร โพธิ์นันทะ, ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
2541), 183-184.

แก้ว ชิตตะขบ, ประวัติความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงาน
พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2553), หน้า 70-71.

อานันท์ชนก สกนธวัฒน์, พลวัตของความยากจน:กรณีศึกษาครัวเรือนชาวนาในพื้นที่เขตชนบทภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลางของไทย, ทุนอุดหนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย (สกว.), (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ซีโน พับลิชชิ่ง (ประเทศไทย) จำกัด, 2555),
หน้า 26.

ราชบัณฑิตสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท นาน
มีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด, 2546), หน้า 779.

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), ทางสายกลางของการศึกษาไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2,
(กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2527), หน้า 16 –
18.

วรรณรักษ์ มิ่งมณีนาคนิ, เศรษฐศาสตร์เบื้องต้นสำหรับบุคคลทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่10, (
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2553). หน้า 85.

จิตพนธ์ ชุมเกต, การพัฒนาผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนไทยมุสลิม อำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากรงบประมาณ ปี 2560.

สุเทพ สารบรรณ. “การศึกษาวิธีการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระสงฆ์จังหวัดพะเยา”, สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2556), หน้า บทคัดย่อ.

พระปลัดสุชาติ สุวฑฒโก (ชีหมื่อแปร), “ศึกษาผลสัมฤทธิ์ของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง: กรณีศึกษาในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553), หน้า บทคัดย่อ.

ประเสริฐ ชัยพิกุลิต, “กระบวนการมีส่วนร่วมของชาวเขาในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกในหมู่บ้านห้วยปง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550)

พระอุดมบัณฑิต (สมศักดิ์ สุทธิธณเมธี), พระธรรมจาริก : กระบวนการ และรูปแบบ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาบน พื้นที่สูง อาศรมพระธรรมจาริกบ้านเข็กน้อย จังหวัดเพชรบูรณ์, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2562).

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยมหิดล, โครงการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาระบบการติดตามและประเมินผลกระบวนการแก้ปัญหาความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม ภายใต้โครงการบริหารจัดการแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 11สู่การปฏิบัติ, สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเซีย. (มหาวิทยาลัยมหิดล, 2556), หน้า ฎ-ฎ.

วิรัตน์ บงปลาต, “ศึกษาวิเคราะห์หลักพุทธธรรมในการพึ่งตนเองของกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ บ้านพันเสา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561).

(๓) รายงานวิจัย:

คณะผู้วิจัยมหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, “โครงการศึกษาเพื่อจัดทำดัชนีชี้วัดภาวะเศรษฐกิจและสังคมโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานฉบับสมบูรณ์ (Final Report) : มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2550).

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

กัลยาณี เสนาสุ, “ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความสุขของคนไทย”, รายงานวิจัย, (คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2559).

ฉลาด จันทรสมบัติและคณะ, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์โครงการพัฒนาความร่วมมือแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาสังคมและสุขภาวะจังหวัดมหาสารคาม ระยะที่ 1 2554, (คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2555), หน้า 16.

พระมหาสุทิตย์ อาภากรโธ (อบอู่) และคณะ. “การสร้างและพัฒนาตัวชี้วัดความสุขของประชาชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558).

(๔) บทความ:

ปรีชา ปาโนรัมย์ และคณะ, การพัฒนารูปแบบบูรณาการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน กรณีศึกษาบ้านโคกใหญ่ หมู่ 9 ตำบลเสม็ด อำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย มข. , สิงหาคม. (มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2558), หน้า 724.

สมหมาย ปะติตังโธ และคณะ, การศึกษาแบบบูรณาการเพื่อการแก้ไขปัญหาความยากจนในชุมชน โดยใช้ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง: กรณีศึกษาบ้านตราดตวน ตำบลชุมเห็ด อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, ในวารสารวิจัย และ พัฒนา, มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 10, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน, 2558), หน้า 68.

สุริยะ หาญพิชัย และวราภรณ์ ทรัพย์รวงทอง, “ความยากจนของเกษตรกรไทยในชนบท”, ในวารสารรัชต์ภาคย์. ปีที่ 9, ฉบับที่ 18. (มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, 2558), หน้า 102-118.

พิมพ์ภา เพ็งนาเรนทร์, “การแก้ไขปัญหาความยากจนและเสริมสร้างภูมิคุ้มกันของท้องถิ่นตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง”, ในวารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี. ปีที่ 9, ฉบับที่ 2. (กรกฎาคม – ธันวาคม, 2558), หน้า 54, 123-125.

ไพศาล สรรสวัสดิ์, แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาตำบลเขาทอง อำเภอพยุหะคีรีจังหวัดนครสวรรค์, ในวารสารวิจัย และ พัฒนามหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. ปีที่ 7, ฉบับที่ 1. (มกราคม-มิถุนายน 2555), หน้า 37.

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, “ทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท” ในเอกสารการสอน ชุด
วิชาการพัฒนาชุมชน หน่วยที่ 1 – 7, พิมพ์ครั้งที่ 8, (กรุงเทพมหานคร:

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2534), หน้า 47.

ชรินทร์มั่งคั่ง และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนของครูในศูนย์การเรียนรู้
ชุมชนชาวไทยภูเขา จังหวัดเชียงใหม่” ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ปี
ที่ 19, ฉบับที่ 1.

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่
สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์
อิสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 122.

ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และ กัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ,
ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, ปีที่ 5 ฉบับที่ 4, กรกฎาคม
– สิงหาคม, 2563, หน้า 239.

พระอรุณเมธี พุทธิภัทรานนท์ และนรินทร์ชัย พัฒนพงศา, ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่
สูง ของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ, ในวารสารวิชาการมหาวิทยาลัยพาร์
อิสเทิร์น, ปีที่ 8 ฉบับที่ 2 ธันวาคม 2557-พฤษภาคม 2558, หน้า 116.

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร และคณะ, ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองใน
ระดับครัวเรือน กรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐาน อำเภอ
โคกศรีสุพรรณ จังหวัดสกลนคร, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร,
ปีที่ 11 ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557), หน้า 48.

พระอธิการทัศเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์
นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน –
ธันวาคม, 2559) : 63-64.

พระอธิการทัศเทพ จานกโร, “พุทธธรรมกับการแก้ไขปัญหาความยากจนในสังคมไทยวิทยาลัยสงฆ์
นครพนม”, ในวารสาร มจร. พุทธปัญญาปริทรรศน์, ปีที่ 1, ฉบับที่ 3, (กันยายน –
ธันวาคม, 2559) : 64-65.

อัสนีย์ พรหมสาขา ณ สกลนคร, “ยุทธศาสตร์การแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยตนเองในระดับ
ครัวเรือนกรณีศึกษา : ครัวเรือนที่มีรายได้ตกเกณฑ์ความจำเป็นพื้นฐานอำเภอโคกศรี
สุพรรณ จังหวัดสกลนคร”, ในวารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ปีที่
11, ฉบับที่ 53 (เมษายน – มิถุนายน, 2557) : 48.

สมชัย ศรีนอก, “คนจน 4.0 : นวัตกรรมสร้างความจนและแก้ไขปัญหาความจน”, สารนิพนธ์พุทธ
ศาสตรบัณฑิต, 2561

ทาริตา แต่งเส็ง, ญัฐวิภา ทองรุ่ง และกัมปนาท วงษ์วัฒนพงษ์, การพัฒนาชุมชนตามแนววิถีพุทธ, ในวารสาร Journal of Modern Learning Development, มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.ปีที่ 5, ฉบับที่ 4 (กรกฎาคม – สิงหาคม, 2563), หน้า 239.

สมเกียรติ สกลสุรเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, ในวารสารWMS Journal of Management Walailak University. ปีที่ 5, ฉบับที่ .3 (กันยายน–ธันวาคม, 2560): หน้า 46-56.

วงศ์ธีรา สุวรรณิน, แนวทางการเพิ่มมูลค่าสินค้าชุมชนบนรากฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน กรณีศึกษาชุมชนต้นแบบในจังหวัดหนองคาย, ในวารสาร BU ACADEMIC REVIEW, ปีที่ 19, ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน, 2563), หน้า 110.

พระเทพรัตนมุนี (สายพงศ์ อโนมปญโญ / กองสินธุ์), การเกษตรแนวพุทธเพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน, ในวารสารช่อพะยอม. ปีที่ 25, ฉบับที่ 1. (มกราคม – มิถุนายน), 2557.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

คู่มือการพัฒนามูลค่าเพิ่ม (Value Creation Handbook), กรมพัฒนาธุรกิจการค้า.

หนังสือพิมพ์แนวหน้า (วันที่ 07 มิย. 2555) สารสนเทศสุขภาพไทย healthinfo.in.th.

กรอบประเด็นการระดมความคิดเห็นเรื่อง คนจน: โอกาสใหม่ในการพึ่งตนเอง, เอกสารประกอบการประชุมประจำปี 2545 ความอยู่ดีมีสุขของคนไทย: 5 ปีหลังวิกฤตเศรษฐกิจ, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.), 21 มิถุนายน 2545.

คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน(พช.): กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยกรกฎาคม, คู่มือการจัดเก็บข้อมูลความจำเป็นพื้นฐานปี 2560-2564, (2559), หน้า 1-3.

สำนักกรรมาธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ปฏิบัติหน้าที่สำนักงานเลขาธิการสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปประเทศ, (2560), หน้า 28-29.

สำนักกรรมาธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, หน้า 89..

สำนักกรรมาธิการ 1, รายงานความคืบหน้าของคณะกรรมการขับเคลื่อนสืบสานศาสตร์พระราชา, หน้า 155.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นพ.เกษม วัฒนชัย องคมนตรี, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับการประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตและบริหารพัฒนาองค์กร, เอกสารวิชาการมูลนิธิสถาบันวิจัยพัฒนาประเทศตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง.

รายงาน “ยุทธศาสตร์การวิจัยรายประเด็นด้านพื้นที่สูง” (พ.ศ. 2555-2559), หน้า 2-4.

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชนด้วยเกษตรแปรรูป “เศรษฐกิจฐานราก” ทางเลือกใหม่ของประเทศไทย, <https://www.bangkokbanksme.com..> 2561.หน้า 3-6.

สุเทพ พันประสิทธิ์, การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจน, คณะเศรษฐศาสตร์, 2543. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: DPU Reserch Center www.dpu.ac.th/dpurc/research-107.

ภาวิน ศิริประภาณกุล, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 กับเศรษฐศาสตร์ : ในหลวงกับวิสาหกิจเพื่อสังคม. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.pier.or.th/?abridged>. [1 สิงหาคม 2561].

ภายในปี 2561....ไทยจะไร้คนจนจริงหรือ?. [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.tanitsorat.com/file/ภายในปี2561ไทยไร้คนจนจริงหรือ.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

ศุภเจตน์ จันทร์สาส์น, สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางรายได้ในประเทศไทย, มหาวิทยาลัยกรุงเทพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.bu.ac.th/knowledgecenter/executive_journal/jan_mar_12/pdf/aw01.pdf. [1 สิงหาคม 2561].

การวิเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับสถานะความยากจนใน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.dpu.ac.th/dpurc/research-107>. [1 สิงหาคม 2561].

พาริซาร์ สมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือนยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://region3.prd.go.th/problemppoor/cause.htm>. [1 สิงหาคม 2561].

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.). (ร่าง) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 กรมพัฒนาที่ดิน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.udd.go.th/www/files/75750.pdf>. [1 สิงหาคม 2561].

พาริซาร์ สะมะ, รายงานศึกษาการแก้ไขปัญหาความยากจนตามโครงการการบริหารจัดการครัวเรือน
 ยากจนแบบบูรณาการ อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
[http://region3.prd.go.th/ problem poor/cause.htm](http://region3.prd.go.th/problem poor/cause.htm). [1 สิงหาคม 2561].
 [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.mcu.ac.th/pages/philosophy-commitment-vision-mission>, 15/10/2564.
 [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.chiangmainews.co.th/page/archives/1239537/>,
 20/10/2564.
 สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
www.nesdb.go.th. [1 สิงหาคม 2561].
 สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://www.royin.go.th>. [1 สิงหาคม 2561].
 ความยากจน, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>. [1 สิงหาคม 2561].
 Thailand: 10% still below poverty line | Investvine, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
investvine.com/thailand-10-still-poverty-line. [1 สิงหาคม 2561].
 ปี 2561 ปีแห่งการยกระดับรายได้และ คุณภาพชีวิตของผู้มีรายได้น้อย, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<https://www.prachachat.net> > หุ่น-การเงิน. [1 สิงหาคม 2561].
 มูลนิธิชัยพัฒนา, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: http://www.chaipat.or.th/site_content/70-3/283-self-reliance.html. [1 สิงหาคม 2561].

๒. ภาษาอังกฤษ

(I) Books:

Argandona, Antonio. (2011). Stakeholder theory and valuecreation(Working paper WP-922). Navara,Spain: IESE Business School, University of Navara. อ้างใน
 สมเกียรติ สกุลสุระเอกพงศ์, มูลค่าเพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม,
 2560.
 Fuller, G.W. (1994) . New Product Development from Concept to Marketplace.
 CRCPress, Inc. USA : Boca Raton, Florida.อ้างใน สมเกียรติ สกุลสุระเอกพงศ์, มูลค่า
 เพิ่มของผลิตภัณฑ์และบริการในกิจการเพื่อสังคม, 2560.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัย

1. โครงการวิจัยย่อยที่ 1

- 1) หนังสือรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 2) ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
- 3) แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ โทรสาร ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๓๔
www.mcu.ac.th

ที่ อว ๘๐๐๗/ว.๔๗๖

๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง รับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย

เรียน พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร. / นักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ตามที่ท่านได้มีหนังสือขอใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย เพื่อทำการวิจัยในเรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย ได้พิจารณาข้อเสนอการวิจัยของท่านแล้ว มีความเห็นว่า ข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการนี้ มีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนด ไม่ต้องแก้ไขปรับปรุงแต่ประการใด จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

จึงเรียนมาเพื่อทราบและดำเนินการต่อไป.

เรียนมาด้วยความนับถือ

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน

ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ใบรับรองจริยธรรมการวิจัยของข้อเสนอการวิจัย
เอกสารข้อมูลคำอธิบายสำหรับผู้เข้าร่วมการวิจัยและยินยอม

หมายเลขข้อเสนอการวิจัย ว.๔๗๖/๒๕๖๕

ข้อเสนอการวิจัยนี้และเอกสารประกอบของข้อเสนอการวิจัยตามรายงานการศึกษาด้านล่าง ได้รับการพิจารณาจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการฯ มีความเห็นว่าข้อเสนอการวิจัยที่จะดำเนินการมีความสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมาย ข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ จึงเห็นสมควรให้ดำเนินการวิจัยตามข้อเสนอการวิจัยนี้ได้

ชื่อข้อเสนอการวิจัย: กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
(The Process of Area-Based Development of Phra Bundit Asa and Phra Dhammajarik for Solution of Poverty of the Highland People)

รหัสข้อเสนอการวิจัย: -

สถาบันที่สังกัด: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

ผู้วิจัยหลัก: พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร.

เอกสารที่พิจารณาทบทวน

๑. แบบเสนอโครงการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูลผู้เข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๓. หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕
๔. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	ฉบับที่ วันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๖๕

(พระสุธีรัตนบัณฑิต, รศ.ดร.)

รองประธานคณะกรรมการฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน
ประธานคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

หมายเลขใบรับรอง: ว.๔๗๖/๒๕๖๕

วันที่ให้การรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

วันหมดอายุใบรับรอง: ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๖

แบบประเมินผลการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ชื่อนักวิจัย..... พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร. ส่วนงาน..... มจร.วิทยาเขตเชียงใหม่
ชื่อโครงการวิจัย กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง
รหัส MCU RS.....

๑.ความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิ

๑. โครงร่าง	-ครบถ้วน
๒. เอกสารชี้แจงข้อมูล แก่ผู้ร่วมโครงการ	-ครบถ้วน
๓. หนังสือแสดงเจตนา ยินยอมเข้าร่วมวิจัย	-ครบถ้วน
๔. เครื่องมือการวิจัย	-ชุดกิจกรรมกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ ระบุขั้นตอนกิจกรรม การประเมินและติดตาม ตามวิธีการ วิจัยที่ได้กำหนดไว้
อื่นๆ	

๒.ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม

ความเห็นเพิ่มเติม.....เอกสารครบถ้วน

คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

ภาคผนวก ข

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยพัฒนาเชิงพื้นที่

1. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
2. หนังสือรับรองความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

เครื่องมือวิจัยโครงการวิจัยย่อยที่ 1

3. แบบสำรวจบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
4. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 3 ชุมชน/อาศรม
5. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญเจ้าหน้าที่รัฐ

เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย (Patient/Participant Information Sheet)

ชื่อโครงการแผนงานวิจัย

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง

ชื่อผู้วิจัย

1. พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.	หัวหน้าแผนงาน
พระครูพิสุทธินานุศาสตร์ (ชิตชัย สีตอกไม้)	ผู้ร่วมวิจัย
รศ. ดร.สมบุญ ตาสนธิ	ผู้ร่วมวิจัย
ดร.เดชา ตาละนิก	ผู้ร่วมวิจัย
ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว	ผู้ร่วมวิจัย
2. พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.	หัวหน้าโครงการย่อยที่ 1
3. รศ. ดร.สมบุญ ตาสนธิ	หัวหน้าโครงการย่อยที่ 2

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ สถานที่ติดต่อ: มจร วัดสวน
ดอก พระอารามหลวง เลขที่ 139 ต.สุเทพ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ 50200

สถานที่วิจัย

1. อาศรมพระบ้นจิตอาสากันห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด
เชียงใหม่
2. อาศรมพระบ้นจิตอาสากันดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่

3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

บุคคลและวิธีการติดต่อ เมื่อมีเหตุฉุกเฉินหรือความผิดปกติที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย

พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ มือถือ 082-201-1191

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
2. ผศ. ดร.ภัทรพร คุ้มยากร วิทยาลัยศิลปะ สื่อ และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ความเป็นมาของโครงการ

โลกปัจจุบันอยู่ในยุคของการเปลี่ยนผ่านจากยุคการครอบงำแบบพึ่งพาสู่การครอบงำแบบไร้พรหมแดนได้ก่อให้เกิดผลสะท้อนอย่างสูงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม¹ สภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และวัฒนธรรมบริโภคมัย สถานะครอบงำ ความวิกฤติในวิถีชีวิตและสังคมจึงเกิดขึ้นอย่างรอบด้าน คุณค่าจากมรดกวัฒนธรรมดั้งเดิมก็มีอาจจะรักษาและสืบทอดไว้ได้ สิ่งใหม่ที่รับเข้ามาตามกระแสสมัยก็เป็นตัวเร่งภัยพิบัติ เพราะไม่สามารถจะ เข้าถึงคุณค่าอันมีในชาติตน และคุณค่าทางสากล (กรณีเลือกรับจากต่างชาติ) ความไม่พอใจ ความคับข้องใจต่อชีวิตและการงานทำให้เกิดความเครียด ชักนำไปสู่ปัญหาสุขภาพจิต และการใช้ความรุนแรงในการจัดการปัญหา จึงเป็นสังคมมากปัญหา มีความขัดแย้งดำรงอยู่ในหลายลักษณะ มีความ ฉ้อฉล ละเมิดศีลธรรมจรรยาในระดับต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มชน กลุ่มวิชาชีพ โดยแผ้วถางกว้างจนน่าปริวิตก²

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากจะเป็นการดำเนินการที่สำคัญในการพัฒนาและยกระดับประเทศให้เป็นประเทศรายได้สูง ที่มีการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง เป็นการวางรากฐานที่มั่นคงให้กับเศรษฐกิจไทยในอนาคต โดยการส่งเสริมเศรษฐกิจระดับชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพในการแข่งขัน สามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะช่วยก่อให้เกิดการยกระดับมาตรฐานการครองชีพและความ

¹ ยุค ศรีอริยะ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 26.

² ธรรมเกียรติ กันอริ, “กลียุคกับภัยเศรษฐกิจไทย”, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์, 2550), หน้า 135.

เป็นอยู่ของประชาชนในชุมชนให้ดีขึ้น และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน ความเหลื่อมล้ำ และความไม่เสมอภาคตามเป้าหมายการพัฒนาของยุทธศาสตร์ชาติ โดยเฉพาะด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เพื่อให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์ จากการพัฒนาอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม ผ่านการปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและพฤติกรรม และด้านการสร้าง ความสามารถในการแข่งขัน โดยการพัฒนาและส่งเสริมการสร้างมูลค่าสินค้าเกษตรเพื่อสร้างรายได้ให้เกษตรกร และการส่งเสริมวิสาหกิจเริ่มต้นและวิสาหกิจชุมชน พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจรากฐานชุมชน ให้เหตุผลว่า “เพราะชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศ ถ้าไม่ส่งเสริมการเรียนรู้และการสร้างความรู้ของชุมชนเพื่อการนำไปสู่การพึ่งพาตนเองและการสร้างความสุขของชุมชน การพัฒนาประเทศในภาพรวมจะประสบความสำเร็จได้อย่างไร”³

ประเทศไทยยังคงมีปัญหาคความยากจนยังคงกระจายตัวอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทยยังคงประกอบอาชีพเกษตรกรเป็นอาชีพหลัก โดยเฉพาะชุมชนบนพื้นที่สูงมีความหลากหลายและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน มีความสลับซับซ้อนในหลายมิติ เช่น ปัญหาด้านความเหลื่อมล้ำในทุกช่วงวัย การมีรายได้ที่ต่างกันในแต่ละครอบครัวจึงส่งผลกระทบต่อประกอบอาชีพที่ไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งปิดกั้นโอกาสด้านการศึกษาและโอกาสทางสังคม การพัฒนาเชิงพื้นที่จึงมีเป้าหมายและทิศทางการพัฒนาเพื่อมุ่งสร้างความเข้มแข็งของประเทศ การส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งตนเองได้และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ภาครัฐ เอกชน องค์กร และภาคีเครือข่ายแบบบูรณาการ จึงจะสามารถจัดปัญหาและผลกระทบจากความยากจนได้ แต่อย่างไรก็ตามภายใต้ยุทธศาสตร์แห่งชาติในการพัฒนาเศรษฐกิจในสถานการณ์โลกปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงหลายด้าน ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายอย่างใน สังคม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากภายในประเทศ หรือการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกประเทศ รวมไปถึง สถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคอุบัติใหม่ที่มีส่งผลให้รูปแบบการทำงานของทุกภาคส่วนเปลี่ยนแปลงไป⁴

วิสัยทัศน์ว่า “มหาวิทยาลัยที่จัดการศึกษาพระพุทธศาสนา บูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ และสร้างพุทธนวัตกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจและสังคม” ภายใต้วิสัยทัศน์นี้ ยังได้กำหนดประเด็น

³ พระมหาสุทิตย์ อาภากรโ (อบอ่น), “นวัตกรรมการเรียนรู้: คน ชุมชน และการพัฒนา”, (กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทยออฟเซต, 2548), หน้า 62.

⁴ พระธรรมวชิรบัณฑิต, ศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำนำ.

ยุทธศาสตร์ให้ครอบคลุมพันธกิจของมหาวิทยาลัย ตามพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2540 นั่นคือ ผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ วิจัยและพัฒนา ส่งเสริมพระพุทธศาสนา และบริการวิชาการแก่สังคม และทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม นอกจากนี้ แผนพัฒนามหาวิทยาลัยฉบับนี้ ยังได้เชื่อมโยงกับแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570)⁵ ได้ด้วย การพัฒนาเชิงพื้นที่ของในหลวงรัชกาลที่ 9 เพื่อการแก้ปัญหาความยากจนนั้น เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ องค์ความรู้ศาสตร์พระราชาจึงนำไปสู่การเกิดโครงการพัฒนาชนบท เกิดการจัดตั้งองค์กรและมูลนิธิเพื่อขยายผลต่อยอดแนวพระราชดำริ ให้เชื่อมโยงไปสู่การวางรากฐานยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งที่ผ่านมาหลายหน่วยงานได้มุ่งเน้นการดำเนินงานเพื่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เช่น โครงการหลวง สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง มูลนิธิชัยพัฒนา มูลนิธิปิดทองหลังพระตามแนวพระราชดำริ สำนักงาน กปร. กรมประชาสัมพันธ์ ตำรวจตระเวนชายแดน รวมถึงหน่วยงานด้านการวิจัย เช่น หน่วยบริหารและจัดการทุนวิจัยและนวัตกรรมด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) เป็นต้น ซึ่งหน่วยงานทั้ง 2 นี้ ได้ดำเนินการส่งเสริมและสนับสนุนการทำงานของสถาบันการศึกษา ในการพัฒนางานวิจัยที่จะสามารถหนุนเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ยกระดับเศรษฐกิจชุมชน และพัฒนาโครงสร้างทางสังคมในทุกมิติอย่างยั่งยืน

องค์กรพระพุทธศาสนาซึ่งมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโครงสร้างทางสังคม ได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกซึ่งเป็นโครงการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ ดำเนินการจัดส่งพระสงฆ์เพื่อเข้าไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนพื้นที่สูง ให้พระสงฆ์เป็นกลไกขับเคลื่อนและพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็ง เพื่อดำเนินการเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง มุ่งเน้นกิจกรรมในการพัฒนาจิตใจและคุณภาพชีวิต และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงในถิ่นทุรกันดาร การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจึงได้มีบทบาทต่อการพัฒนาชุมชนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น กระเหรี่ยง ม้ง เมี่ยน ลีซอ มูเซอ อาข่า อาข่า ลัวะ ถิ่น ขมุ และไทยใหญ่ ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางภาษา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตามวิถีชุมชนและสืบทอดตามบรรพบุรุษ ซึ่งในอดีตนั้นมีปัญหาเชิงพื้นที่ด้านยาเสพติด การทำไร่เลื่อนลอย และความมั่นคงของชาติ โดยในปี พ.ศ. 2508 จึงได้มีการจัดตั้งโครงการพระธรรมจาริกขึ้น โดยความเห็นชอบของคณะสงฆ์และมหาเถรสมาคมกับกรมประชาสัมพันธ์ โดยเริ่มโครงการทดลองด้วยการส่งพระสงฆ์รุ่นแรก จำนวน 50 รูป เรียกว่า “พระธรรมจาริก” ซึ่งในครั้งพุทธกาลพระพุทธเจ้าทรงมี

⁵ พระเมธีธรรมาจารย์ รศ.ดร., “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2565), หน้า คำปรารภ.

พระราชดำริในการประชุมปฐมนิเทศสำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวางกำลังพระธรรมทูตให้พอเหมาะสมกับสมรรถภาพของพระธรรมทูต ตามลักษณะของปัญหาในแต่ละพื้นที่ที่ไม่เหมือนกัน การทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการพัฒนาเชิงพื้นที่ของกลุ่มชาติพันธุ์ชาวเขาหรือราษฎรบนพื้นที่สูง จึงต้องอาศัยกระบวนการทำงานทั้งเชิงรุกและเชิงรับ⁶

ต่อมาในปี พ.ศ. 2543 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ได้จัดทำโครงการบัณฑิตอาสาพัฒนาชาวเขาและหลักสูตรการศึกษาสำหรับพระธรรมจาริกขึ้น เพื่อขยายผลตามนโยบายการบริหารงาน และหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงโดยทำงานร่วมกับพระธรรมจาริกในพื้นที่ทุรกันดาร เป็นโครงการของคณะสงฆ์ไทยที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการและรับใช้สังคม หรือ สาธารณสงเคราะห์ เสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ด้วยจิตอาสาไม่เมตตา สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกิ พุชชนิตาย พุชชนสุขาย โลกานุกมปาย อตถายหิตาย สุขาย เทวมนุสสานิ⁷ แปลว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่มา เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย”⁸ ในทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงผลกระทบจากการเบียดเบียนและความยากจนนั้น ว่าเป่นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ของมนุษยทุกเชื้อชาติศาสนา ดังที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า “...ดูกรภิกษุทั้งหลาย แม้ความเป็นคนจนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การถูกข่มขืนก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การรับใช้ดอกเบี๋ยก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การทวงก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การติดตามก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก แม้การจองจำก็เป็นทุกข์ของบุคคลผู้บริโภคคามในโลก...”⁹ พระสงฆ์ในฐานะที่ต้องอยู่ร่วมกับสังคมต้องประพฤติดนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคม สำหรับพระธรรมจาริกมีพันธกิจหลักของ 4 ด้านคือ (1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง (2) การบริการสังคม เช่น การศึกษา การสงเคราะห์ ลด ละ เลิกอบายมุข (3) การอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง (4) การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยผลงานที่ประสบความสำเร็จในปี 2563 อาทิ การ

⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 108.

⁷ วิ.ม. (บาลี) 4/32/27.

⁸ วิ.ม.ท. (ไทย) 4/32/40.

⁹ อง.ฉก. (ไทย) 22/8/364-367.

อบรมคุณธรรมแก่กลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูง และจะต้องส่งเสริมให้กลุ่มชาติพันธุ์ ประกอบสัมมาอาชีพ การเลี้ยงชีพในทาง ที่ชอบ โดยการเว้นจากมิฉฉาชีพทุกชนิด ประกอบแต่การงานที่สุจริต ไม่ผิด กฎหมาย ไม่ผิดศีลธรรม ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเอง บุคคลอื่น และสังคม ทั้งนี้ ระบุถึง อาชีพการค้าขายที่ผิด หรือไม่ชอบธรรม¹⁰ ที่เรียกว่า มิฉฉาฉินชา 5 ประการ ซึ่งประกอบด้วย การค้า ขายศัสตราวุธ การค้าขายสัตว์ การค้าขายเนื้อ การค้าขายของมีนเมา และการค้าขายยาพิษ¹¹ สามารถนำมาปรับใช้ในประเด็นการแก้ปัญหาความยากจนอย่างมีส่วนร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนบทบาทและหน้าที่ของพระบัณฑิตอาสาจะคอยทำงานหนุนเสริมให้กับพระพระธรรมจาริกโดย มีภาระกิจหลัก เช่น จัดกิจกรรมในการส่งเสริมความสามัคคีในชุมชน การสงเคราะห์ชาวบ้าน การ พัฒนาอาศรมให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมใน วันสำคัญของชาติและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การออกเยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ ในชุมชนตามความเหมาะสม การจัดทำข้อมูลชุมชนและขยายพื้นที่การปฏิบัติงาน เป็นต้น¹²

ทั้งนี้แนวทางการบริหารงานได้มีแผนการขยายพื้นที่ให้มีพระอยู่ประจำอาศรม ขยายหมู่บ้าน บริวารโดยการเข้าไปสร้างศาลาบำเพ็ญบุญ เพื่อให้ชาวบ้านมีสถานที่ทำบุญ อบรมคุณธรรมจริยธรรม เน้นหนักให้พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเข้าไปจัดกิจกรรมทำวัตรสัจจรร ทำบุญสัจจรรตาม หมู่บ้านต่าง ๆ ทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง ให้ครอบคลุมหมู่บ้านกลุ่มราษฎรบนพื้นที่สูง มากยิ่งขึ้น ซึ่งกลุ่มชาวชาติพันธุ์นั้นส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมมาแต่เดิม แต่ยังขาดการ พัฒนาและการยกระดับเศรษฐกิจชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น มีเอกลักษณ์เชิงพื้นที่ที่มีความ โดดเด่นด้านต้นทุนทางชุมชน สามารถพัฒนาและยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและการ ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้ เช่น พื้นที่บนดอยาวี อ.แม่สรวย จ.เชียงราย หรือบ้านปางไฮ อ.ดอย สะเก็ด และบ้านม่อนแจ่ม อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ เป็นต้น

แต่เนื่องด้วยสภาพชุมชนพื้นที่สูงมีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 จึงเป็นอุปสรรค สำคัญต่อการพัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ยังคงมีการลักลอบบุกรุกแผ้วถางพื้นที่

¹⁰ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 11.

¹¹ อ.ปญจก. (ไทย) 22/117/295.

¹² สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการ ส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 90.

ปาเพื่อการเกษตรเชิงเดี่ยว และปัญหาพัวพันเกี่ยวกับกระบวนการค้ายาเสพติดข้ามชาติ อีกทั้งการเข้าถึงระบบการศึกษาของราษฎรไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องไปจนถึงชั้นอุดมศึกษา ทั้งนี้ยังคงพบปัญหาการทำไร่เลื่อนลอย และการสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แนวทางในการแก้ปัญหาของชุมชนจึงควรเริ่มที่กลุ่มคนที่ยึดมั่นในศาสนาธรรม ความเชื่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้อาวุโสใน ชุมชน ด้วยกระบวนการเสริมแรงจิตใจและสร้างพลังจากมิติภายใน อาศัยคุณค่าความเชื่อในศาสนาธรรม สูการรำพึงภาวนา ไตร่ตรอง การย้อนกลับมามองดูชีวิตที่ผ่านมา และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติที่มีคุณค่าความหมาย ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์สูงสุดที่พึ่งพาอาศัยกัน ต่อยอดวัฒนธรรมเดิมของชุมชนสู่การสร้างการเรียนรู้ผ่านมิติศาสนา พระพุทธศาสนา คริสต์ศาสนา และประเพณีเดิม ซึ่งเชื่อมโยงเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณกับวิถีชีวิตของคนทุกรุ่นที่เข้าร่วมทำโครงการ ด้วยการนำวัฒนธรรมใหม่มาต่อยอดวัฒนธรรมเดิมที่ทรงคุณค่า¹³ อีกทั้งความสำคัญของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่ต้องควบคู่ไปกับการพัฒนาทางด้านจิตใจอย่างสมดุล

ผลจากการใช้แนวทางการพัฒนาประเทศไปสู่ความทันสมัย ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่สังคมไทยอย่างมากในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม สังคมและสิ่งแวดล้อม อีกทั้งกระบวนการของความเปลี่ยนแปลงมีความสลับซับซ้อนจนยากที่จะอธิบายในเชิงสาเหตุและผลลัพธ์ได้ เพราะการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดต่างเป็นปัจจัยเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน สำหรับผลของการพัฒนาในด้านบวกนั้น ได้แก่ การเพิ่มขึ้นของอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัตถุ และสาธารณูปโภคต่าง ๆ ระบบสื่อสารที่ทันสมัย หรือการขยายปริมาณและกระจายการศึกษาอย่างทั่วถึงมากขึ้น แต่ผลด้านบวกเหล่านี้ส่วนใหญ่กระจายไปถึงคนในชนบท หรือ ผู้ด้อยโอกาสในสังคมน้อย แต่ว่ากระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้เกิดผลลบติดตามมาด้วย เช่น การขยายตัวของรัฐเข้าไปในชนบท ได้ส่งผลให้ชนบทเกิดความอ่อนแอในหลายด้าน ทั้งการต้องพึ่งพิง ตลาดและพ่อค้าคนกลางในการส่งสินค้าทุน ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ระบบความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการรวมกลุ่มกันตามประเพณีเพื่อการจัดการทรัพยากรที่เคยมีอยู่แต่เดิมแตก สลายลง ภูมิความรู้ที่เคยใช้แก้ปัญหาและสั่งสมปรับเปลี่ยนกันมาถูกลืมเลือนและเริ่ม สูญหายไป จากผลด้าน ลบในการพัฒนาต่าง ๆ เหล่านี้ยังส่งผลกระทบโดยตรงกับกลุ่มชาติพันธุ์ใน ยากที่จะหลีกเลี่ยงได้¹⁴ อย่างไร

¹³ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย” (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 82.

¹⁴ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ขยทตโต, ผศ.ดร. และคณะ, “การประกอบสัมมาชีพตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคตะวันตก”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2561), หน้า 3.

ก็ตามการพัฒนาและยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนพื้นที่สูงจะเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของราษฎรบนพื้นที่สูงได้อย่างมั่นคง หากมีการขับเคลื่อนอย่างเข้าใจและเข้าถึงในการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงอย่างเป็นรูปธรรม เนื่องด้วยราษฎรบนพื้นที่สูงนั้นร่ำรวยด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม ภูมิสังคม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีวิถีการดำรงชีพพึ่งพิงอยู่ป่าและการเกษตร มีการสั่งสมความรู้ประสบการณ์หรือภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษ เช่นการสะสมเมล็ดพันธุ์บนภูเขาซึ่งควรแก่การอนุรักษ์เป็นมรดกทางอาหาร เทคนิคการถนอมอาหารไว้รับประทานยามหน้าแล้ง หรือพืชสมุนไพรที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เป็นกลุ่มชนที่ดูแลป่าต้นน้ำหลายแห่งในประเทศ แต่ด้วยการรุกรืบของอุตสาหกรรมและการเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เน้นปริมาณการผลิตมากกว่าความสมดุลของธรรมชาติ จึงส่งผลกระทบต่อโครงสร้างความมั่นคงด้านคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงทั้งทางตรงและทางอ้อม นักวิจัยและพระสงฆ์จะต้องตระหนักความสำคัญของความรู้และทักษะในการค้นหาความรู้ของมนุษย์เป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้และพัฒนาอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้ทันต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยผลที่ได้รับจากองค์ความรู้ไปสู่การพัฒนาองค์กร ชุมชน¹⁵

จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น ดังนี้ (1) การถือครองที่ดินอย่างถูกต้องและการเข้าถึงทรัพยากร (2) สิทธิในการได้รับสัญชาติเพื่อให้เข้าถึงสวัสดิการแห่งรัฐต่างๆ อย่างเท่าเทียม (3) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่าง (4) สร้างความเป็นธรรมในการเข้าถึงการศึกษาให้เยาวชนเรียนในระดับที่สูงขึ้น (5) สร้างความเป็นธรรมในการบริการสาธารณสุข ตลอดจนการอนุรักษ์การแพทย์พื้นบ้านและสมุนไพร (6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูภาษาและวิถีวัฒนธรรม (7) การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (8) การส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากยกระดับขีดความสามารถในการผลิตควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี (9) การส่งเสริมทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น ภาษาอังกฤษ การใช้เทคโนโลยีและแพลตฟอร์มเพื่อการศึกษาและการประกอบอาชีพ (10) การส่งเสริมให้เกิดการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพลเมืองไทยกับกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ (11) การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยธรรมชาติ ภัยพิบัติ และปัญหาสิ่งแวดล้อม¹⁶

การเปลี่ยนแปลงเพื่อพร้อมเติบโตอย่างยั่งยืน (Transform) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างและปัจจัยพื้นฐาน เช่น กฎหมาย ระเบียบ นโยบาย และสถาบันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและ

¹⁵ พชรินทร์ สิริสุนทร, “แนวคิด ทฤษฎี เทคนิคและการประยุกต์เพื่อการพัฒนาสังคม”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556), หน้า 130.

¹⁶ สกสว., “กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทย: งานวิจัยและความท้าทาย”, (กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม, 2564), หน้า 253.

การเมืองการปกครอง ให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลงที่จะส่งผลกระทบต่อศักยภาพโดยรวมของประเทศเพื่อพลิกวิกฤต จากแรงกดดันทั้งภายนอก และภายในให้เป็นโอกาสสำหรับการพัฒนาประเทศสู่การเติบโตอย่างมีคุณภาพทั่วถึง เป็นธรรมและยั่งยืนต่อไป¹⁷ วิทยากร เชียงกูลกล่าวไว้ว่า “การพัฒนาที่แท้จริงควรหมายถึงการทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุขความ สะดวกสบายความอยู่ดีกินดีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจและความสงบสันติซึ่งนอกจากจะ ขึ้นอยู่กับการได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้วประชาชนยังต้องการพัฒนา ทางด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมที่ดีการพักผ่อนหย่อนใจและการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้งเราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา **คุณภาพ** เพื่อให้เห็นว่าการ พัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้นหากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า”¹⁸

คณะผู้วิจัยจึงได้ทำโครงการชุดวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและ พระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และมีโครงการวิจัยย่อยอีก 2 โครงการ ประกอบด้วยโครงการย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสา และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” และโครงการย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อ แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” จากพื้นที่จากอาศรมต้นแบบจำนวน 3 แห่ง คือ (1) อาศรมบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ (2) อาศรมบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อ. กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ (3) อาศรมบ้านโป่งขาว ตำบลบ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ซึ่ง จะเป็นส่วนหนึ่งในการหนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูง สามารถจะพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนมุ่งเป้าให้เกิดความอยู่ดีมีสุขตามแนววิถีพุทธ ตามแผนยุทธศาสตร์ของชาติ (2561- 2580) และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยตามแผนที่ 13

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง

¹⁷ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, “แผนพัฒนามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยฯ ระยะที่ 13 (พ.ศ. 2566 – 2570) ฉบับเผยแพร่”, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2565), หน้า 2.

¹⁸ วิทยากร เชียงกูล, “การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์”, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉัณ แกระ, 2557), หน้า 17-18.

2. เพื่อพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
3. เพื่อสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

รายละเอียดที่จะปฏิบัติต่อผู้เข้าร่วมวิจัย

ท่านได้รับเชิญให้เข้าร่วมการวิจัยนี้เพราะ ท่านเป็นกลุ่มเป้าหมายของโครงการแผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” โดยได้ศึกษาวิจัยในพื้นที่ 3 อาศรม คือ

1. อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
 2. พระบัณฑิตอาสา และอาศรมพระธรรมจาริก บ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่
 3. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- หากท่านตัดสินใจเข้าร่วมการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยจะมีแบบสำรวจเพื่อที่จะนำข้อมูลที่ได้ไปพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง จะสอบถามและสัมภาษณ์ ดังนี้

1. ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลเดิมและแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. สัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลเดิมและแนวทางการพัฒนาเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาเชิงพื้นที่ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ความเสี่ยงที่อาจเกิดขึ้นเมื่อเข้าร่วมการวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง ดังนี้

1. ไม่มีความเสี่ยงจากการตอบแบบสอบถาม
2. ไม่มีความเสี่ยงจากการสัมภาษณ์

แนวทางการป้องกันความเสี่ยงของโครงการวิจัย คือ ผู้เข้าร่วมการวิจัยมีสิทธิ์ถอนตัวออกจากโครงการวิจัยเมื่อใดก็ได้ โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และการไม่เข้าร่วมการวิจัยหรือถอนตัวออกจากโครงการวิจัยนี้ จะไม่มีผลกระทบต่อการศึกษาหน้าที่การงานการประกอบสัมมาอาชีพที่สมควรจะได้รับแต่ประการใด

ประโยชน์และผลข้างเคียงที่จะเกิดแก่ผู้ร่วมการวิจัย

ด้านการนำไปใช้ประโยชน์หลักเศรษฐกิจ เป็นการช่วยกระตุ้นการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง และเกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธสามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนการจัดทำธรรมนูญชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง อย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกราษฎรบนพื้นที่สูงเป็นผู้ได้รับประโยชน์จากโครงการแผนงานวิจัยนี้ รวมถึงผู้ประกอบการท่องเที่ยวชุมชน เจ้าของร้านค้าชุมชน นักท่องเที่ยว เครือข่ายพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ศูนย์พระธรรมจาริก วัดศรีโสดา อ.เมือง จ.เชียงใหม่

ช่วยกระตุ้นการเพิ่มศักยภาพชุมชนด้วยทุนทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ให้เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวิถีพุทธ โดยการจัดโปรแกรมด้านการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรพื้นที่สูง และเกิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ สามารถนำไปสู่การขับเคลื่อนการจัดทำธรรมนูญชุมชนในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง อย่างยั่งยืนด้วยกระบวนการทำงานของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ 1) ส่งเสริมการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นจากพื้นที่วิจัยจากสินค้าที่เป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และทรัพยากรท้องถิ่น ด้วย"ศูนย์จำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง" เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากได้ 2) เชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การเก็บข้อมูลเป็นความลับ

ข้อมูลส่วนตัวของผู้เข้าร่วมการวิจัยทุกท่านจะถูกเก็บรักษาไว้เพื่องานวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ ในการแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงเท่านั้น ไม่มีการเปิดเผยต่อสาธารณะเป็นรายบุคคล แต่จะรายงานผลการวิจัยเป็นข้อมูลส่วนรวม ข้อมูลของผู้เข้าร่วมการวิจัยเป็นรายบุคคล อาจมีคณะบุคคลบางกลุ่มเข้ามาตรวจสอบได้ เช่น ผู้ให้ทุนวิจัย สถาบัน หรือองค์กรของรัฐที่มีหน้าที่ตรวจสอบ คณะกรรมการจริยธรรม เป็นต้น หากมีข้อมูลเพิ่มเติมทั้งด้านประโยชน์และโทษที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะแจ้งให้ทราบโดยเร็วไม่ปิดบัง

หนังสือรับรองความปลอดภัยแก่ผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

ข้าพเจ้า พระ/นาย/นาง/นางสาว..... นักวิจัย/
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ขอรับรองความปลอดภัยของผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย เรื่อง “การ
พัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบน
พื้นที่สูง” ดังต่อไปนี้

1. ความปลอดภัยในชีวิตและร่างกาย ขณะเข้าร่วมโครงการวิจัย หากเกิดการเจ็บไข้ ผู้วิจัยจะ
เป็นรับผิดชอบการรักษาพยาบาล ตามความเหมาะสม
2. ความปลอดภัยในเกียรติยศ และชื่อเสียง ผู้วิจัยจะไม่นำข้อมูลส่วนบุคคลของผู้เข้าร่วม
โครงการวิจัยไปเผยแพร่ ซึ่งอาจจะกระทบต่อเกียรติยศชื่อเสียงของผู้ร่วมโครงการวิจัยและผู้อื่น
3. ความมั่นคงในอาชีพการงาน ผู้วิจัยขอรับรองว่าผู้เข้าร่วมโครงการวิจัยที่จะยังคงมีความ
มั่นคงในอาชีพการงานของตน ไม่ว่าจะทำงานในองค์กรอย่างนี้ หรือในองค์กรอื่น โดยที่โครงการวิจัย
ชุดนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และสันติขึ้นทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับองค์กร

คำอธิบายของผู้วิจัย

ข้าพเจ้าได้อธิบายรายละเอียดของโครงการ ตลอดจนประโยชน์ของการวิจัย รวมทั้งข้อเสี่ยงที่
อาจเกิดขึ้นแก่ผู้เข้าร่วมการวิจัยทราบแล้วอย่างชัดเจนโดยไม่มีสิ่งใดปิดบังซ่อนเร้น

ลงชื่อ.....ผู้วิจัย

(พระครูพิลาศธรรมมาร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร.)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

แบบสำรวจบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูงจังหวัดเชียงใหม่

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารีเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารีเพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

- วัตถุประสงค์:**
1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
 2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจารี

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสำรวจข้อมูลบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจารี

ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่/อาชีพ

☐ เจ้าอาวาส/พระสงฆ์	☐ แกนนำชุมชน	☐ ไวยาวัจกร	☐ ปราชญ์ชาวบ้าน
☐ พนง.รัฐวิสาหกิจ	☐ ค้าขาย	☐ เกษตรกร	☐ เจ้าของกิจการ

- ☐ ข้าราชการ ☐ รับจ้าง ☐ อาชีพอิสระ ☐ อื่นๆ.....
- 1.2 เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง
- 1.3 อายุ ☐ ต่ำกว่า 25 ☐ 25-40 ปี ☐ 41-55 ปี ☐ 55 ปีขึ้นไป
- 1.4 วุฒิการศึกษา ☐ มัธยม ☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท

ตอนที่ 2 ข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก

2.1 ท่านเข้าร่วมกิจกรรมของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริกกี่ครั้งใน 1 เดือน

.....

.....

.....

2.2 กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนกับอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก มีกิจกรรมใดบ้าง

.....

.....

.....

2.3 การหนุนเสริมการพัฒนาชุมชนโดยอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก ช่วยพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.4 บทบาทพระสงฆ์ของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตและชุมชนเพื่อความยั่งยืนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

ตอนที่ 3 ข้อมูลสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชน

3.1 ประเภท/ชนิดของสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีประเภทใดบ้าง (ตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ☐ สินค้าเกษตร ☐ โปรตระบู

☐ สินค้าหัตถกรรม โปรดระบุ

☐ ของใช้ในครัวเรือน โปรดระบุ

3.2 การผลิตสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีลักษณะอย่างไร

1. ต้นทุน

☐ ต่ำกว่า 50 บาท ☐ 50-100 บาท ☐ 101-150 บาท ☐ มากกว่า 150 บาท

2. ราคาขาย

☐ ต่ำกว่า 100 บาท ☐ 100-250 บาท ☐ 251-400 บาท ☐ มากกว่า 400 บาท

3. ช่องทางการจำหน่าย

☐ ตลาดสด/ตลาดนัด ☐ ร้านค้าชุมชน ☐ งานแสดงสินค้า ☐ วิสาหกิจชุมชน

☐ ออนไลน์ social media ☐ แพลตฟอร์มลาชาด้า/ช้อปปี้ ☐ อื่นๆ

3.3 ปัจจัยหรือองค์ประกอบการขายสินค้าของท่าน เป็นอย่างไรบ้าง

1. จุดแข็ง

.....

.....

2. จุดอ่อน

.....

.....

3. โอกาส

.....

.....

4. อุปสรรค

.....

.....

3.4 ความต้องการในการพัฒนาและยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนของท่าน มีประการใดบ้าง

1. การรวมกลุ่มหรือการจัดตั้งเครือข่าย

.....

.....

2. การตั้งชื่อแบรนด์/สโลแกน/คำขวัญ

.....

.....

3. การแปรรูปสินค้าหรือการพัฒนาคุณภาพสินค้า

4. การออกแบบโลโก้/การออกแบบบรรจุภัณฑ์

5. การหาช่องทางการจัดจำหน่าย/สถานที่ขายสินค้า

ขอขอบคุณในความร่วมมือนำมา ณ โอกาสนี้
คณะผู้วิจัย

ลงชื่อ.....

(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าหน้าที่รัฐในการพัฒนาเชิงพื้นที่

โครงการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง

การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

วัตถุประสงค์: 1. เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ส่วนงาน: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

คำชี้แจง: แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มี 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1.1 ตำแหน่ง/บทบาทหน้าที่/อาชีพ

- ☐ เจ้าอาวาส/พระสงฆ์ ☐ แกนนำชุมชน ☐ ไวยาวัจกร ☐ ปราชญ์ชาวบ้าน
☐ พนง.รัฐวิสาหกิจ ☐ ค้าขาย ☐ เกษตรกร ☐ เจ้าของกิจการ
☐ ข้าราชการ ☐ รับจ้าง ☐ อาชีพอิสระ ☐ อื่นๆ.....

1.2 เพศ ☐ ชาย ☐ หญิง1.3 อายุ ☐ ต่ำกว่า 25 ☐ 25-40 ปี ☐ 41-55ปี ☐ 55 ปีขึ้นไป1.4 วุฒิการศึกษา ☐ มัธยม ☐ อนุปริญญา ☐ ปริญญาตรี ☐ ปริญญาโท

ตอนที่ 2 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

2.1 บทบาทของพระสงฆ์ในการหนุนเสริมความเข้มแข็งของชุมชนของท่าน มีกระบวนการหรือกิจกรรมชุมชนอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.2 พระสงฆ์มีกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนชุมชนของท่านอย่างไรบ้าง

.....

.....

.....

2.3 ท่านคิดว่าอาศรมของพระบ้นฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) สามารถเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการพัฒนาเชิงพื้นที่ชุมชนของท่านได้อย่างไร

.....

.....

.....

2.4 อาศรมพระบ้นฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) ในชุมชนของท่าน มีกระบวนการส่วนร่วมในการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิต 4 ด้านอย่างไรบ้าง

1. ด้านกาย

.....

.....

2. ด้านจิตใจ

3. ด้านสังคม

4. ด้านปัญญา

2.5 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก(พระสงฆ์) มีลักษณะการทำงานหรือกระบวนการพัฒนาชุมชนในชุมชนของท่าน ในประเด็นดังต่อไปนี้

1. กิจกรรมชุมชน เช่น การสร้างความสามัคคี การรักษาระบบนิเวศ

2. ข้อตกลงในการอยู่ร่วมในชุมชน เช่น การไม่ทะเลาะวิวาท การไม่ทิ้งขยะในที่สาธารณะ

3. การรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน

4. การส่งเสริมอาชีพและการฝึกอบรมให้ความรู้

5. การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม อัตลักษณ์ชุมชน

ตอนที่ 3 การสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

3.1 ท่านคิดว่าหน้าที่หรือบทบาทของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อนำไปสู่การสร้างต้นแบบการพัฒนาชุมชนของท่าน ด้วยการยกระดับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและเพิ่มรายได้มากขึ้น ควรมีการดำเนินการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชนอย่างไร

.....

.....

.....

3.2 ท่านคิดว่าอาศรมพระบัณฑิตอาสาหรืออาศรมพระธรรมจาริก(วัด) ในชุมชนของท่าน
ควรเชื่อมโยงความร่วมมือในการสร้างภาคีเครือข่ายกับองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนอย่างไร เพื่อให้
เกิดกลไกในการขับเคลื่อนความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจฐานรากอย่างยั่งยืน

.....

.....

.....

3.3 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ

.....

.....

.....

ขอขอบคุณในความร่วมมือนำมา ณ โอกาสนี้
คณะผู้วิจัย

ลงชื่อ.....
(.....)

วันที่.....เดือน.....พ.ศ.....

หมายเหตุ: ติดต่อสอบถามข้อมูลเพิ่มเติม

ผู้ประสานงานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว 0661-298-289

ภาคผนวก ค

หนังสือเชิญ ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. หนังสือเชิญผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ
2. หนังสือเชิญผู้นำพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม
3. หนังสือเชิญเจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้
4. หนังสือเชิญผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน ราษฎรบนพื้นที่สูง

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

กลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ มีผลงานเกี่ยวกับการบริหารและการพัฒนาชุมชน จำนวน 3 รูป/คน ดังนี้

1. พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปณญาปชฺโชโต), ดร.

เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์วรมหาวิหาร จังหวัดเชียงใหม่

2. พระครูวรารณวิวัฒน์ (นพบุรี มหาวณโณ), ดร.

เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล /เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16

3. รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง

คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ อาจารย์ประจำ/นักวิจัยเชิงพื้นที่ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

กราบเรียน พระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปญญาปโชโต), ดร. เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง จ. เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูปลัดณัฐพล จนทโก, ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธาน
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระ
ธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์
เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิต
อาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์
ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

กราบเรียน พระครูวรธรรมวิวัฒน์ (นพบุรี มหาวณฺโณ), ดร. เจ้าอาวาสวัดพระธาตุดอยเวียงชัยมงคล เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นทิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธาน
หลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นทิตอาสาและพระ
ธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์
เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นทิต
อาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของ
ราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์เพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์
ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุมัติโครงการสัมมนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เจริญพร รศ. ดร.สัญญา สะสอง คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูปลัดณัฐพล จนทโก, ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุมัติโครงการสัมมนาเกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุมัติเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม

ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ในการดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยภาคสนาม (Field Study) จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง รวมทั้งสิ้น 22 ราย ประกอบด้วย 4 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่ประจำอยู่ในอาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. **พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร.** เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง จังหวัดเชียงใหม่
2. **พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก)** เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
3. **พระครูจันทรภิจารักษ์ (นิคม กิจจสารโ)** เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐
โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตและสำรวจและสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

กราบเรียน พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. อาศรมพระธรรมจาริกบ้านดอกแดง เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสำรวจเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

๓. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

๔. กำหนดการทำกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ

ด้วย พระครูพิลาธธรรมมาร (ณัฐพล จันทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตและเข้าเก็บข้อมูลวิจัยโดยการสำรวจข้อมูลและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตและเข้าเก็บข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการสำรวจและการสัมภาษณ์ระหว่างวันที่ ๑๔-๑๖ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่เหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๘

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๔, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์สำรวจและสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ
กราบเรียน พระครูพิศิษฐ์พัฒนาสาร (สุชาติ สุวฑฺฒโก) เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
๒. แบบสำรวจเชิงพื้นที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
๓. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
๔. กำหนดการทำกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ

ด้วย พระครูพิลาธธรรมมาร (ณัฐพล จนทิกโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง
ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสา
และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์
เข้าเก็บข้อมูลวิจัยโดยการสำรวจข้อมูลและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้าน
ผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วย
นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์เข้าเก็บข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการสำรวจและการสัมภาษณ์
ระหว่างวันที่ ๒๒-๒๔ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่เหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๔, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๓๗

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สำรวจและสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ
กราบเรียน พระครูจันทริกจารักษ์ (นิคม กิจจสาโร) เจ้าสำนักอาศรมพระธรรมจาริกบ้านจันทร์
สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย
๒. แบบสำรวจเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก
๓. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก
๔. กำหนดการทำกิจกรรมการพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธ

ด้วย พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล จันทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง
ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสา
และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์
เข้าเก็บข้อมูลวิจัยโดยการสำรวจข้อมูลและการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้าน
ผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วย
นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์เข้าเก็บข้อมูลด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนโดยการสำรวจและการสัมภาษณ์
ระหว่างวันที่ ๑๓-๑๔ มกราคม ๒๕๖๖ หรือวันเวลาที่เหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

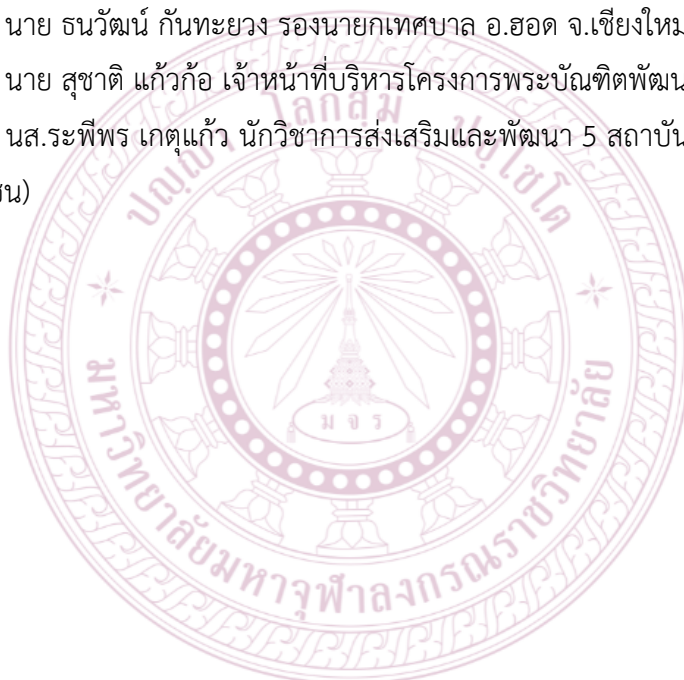
หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้

กลุ่มที่ 4 เจ้าหน้าที่จากภาครัฐ/หน่วยงานที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง จำนวน 4 ราย ดังนี้

1. พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ เลขาธิการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ วัดศรีโสดา พระอารามหลวง
2. นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
3. นาย สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่บริหารโครงการพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง
4. นส.ระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา 5 สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

กราบเรียน พระมหานันทวุฒิ เนติวุฒ โฆษกเจ้าอาวาสวัดศรีโสดา พระอารามหลวง จ.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล จนทิกโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขอความอนุเคราะห์เพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงกราบเรียนมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

กราบเรียนด้วยความเคารพ

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอให้สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เจริญพร นาย ธนวัฒน์ กันทะยวง รองนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลท่าข้าม อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาธธรรมมาร (ณัฐพล จนทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตเสนอให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเสนอเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรามาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เจริญพร นางสาวระพีพร เกตุแก้ว นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา ๕ จังหวัดเชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล จนทิกโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง

จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตสัณนิบาตสัมมนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เรียน คุณ สุชาติ แก้วก่อ เจ้าหน้าที่ศูนย์พระบณิติตอสา

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมมนาเชิงพื้นที่พระบณิติตอสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาธธรรมกร (ณัฐพล จันทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบณิติตอสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตสัณนิบาตสัมมนาเกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบณิติตอสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตสัณนิบาตเพื่อขอสัมมนา “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม

กลุ่มที่ 2 ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน จากพื้นที่อาศรม จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 1 ราย รวมจำนวน 3 ราย ดังนี้

1. นายประเสริฐ มหฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่
2. นายวัชร พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3. นางนางนลินพร มวลจันทร์ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๔๖๗, ๒๗๕๑๔๔, ๒๗๐๔๕๑,

๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓

โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอให้สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิสาหกิจ

เจริญพร นายประเสริฐ มหาฐานันดรศักดิ์ บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล จันทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่วิสาหกิจด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิสาหกิจในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเสนอเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่ที่วิสาหกิจด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๔-๘๒๘๔

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๖๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เจริญพร นายวัชร พิริยวรกุล บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาธธรรมากร (ณัฐพล จนทิกโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง
ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสา
และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาต
สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระ
บ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจน
ของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความ
เรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเสนอคำสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์
ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๑๔ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมหาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตเสนอให้สัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เจริญพร นาง นางนลินพร มวลจันทร์ บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาศธรรมมาร (ณัฐพล จนทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตให้สัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพรมมาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย จำนวน 3 แห่ง

กลุ่มที่ 3 ชาวบ้านซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมและค้าขาย จำนวน 3 แห่ง ๆ ละ 4 ราย รวมจำนวน 12 ราย ดังนี้

1. ชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสถี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

1) นาย กฤษฏา ครองชูเชิด	ค้าขาย/เกษตรกร
2) นาย ไพรัช โพธิแก้ว	ค้าขาย/เกษตรกร
3) นาง อรพรรณ สุ่มคลาก	ค้าขาย/เกษตรกร
4) น.ส. ปิรยา พิศาลวนาลัย	บัณฑิตจบใหม่

2. ชุมชนบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1) นาง กมลรัตน์ ภูมิรุ่งโรจน์	แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2) นาง ญัฐมล พาชู	เกษตรกรและค้าขาย
3) น.ส. จิตติดา ตานา	ค้าขายสินค้าชุมชน
4) นาย วรยุทธ จุตตะสา	ครูระดับมัธยมจากชมรมผ้าทอมือ

3. ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

1. ฉวีวรรณ กงมะลิ	แกนนำวิสาหกิจชุมชน
2. นาง สударัตน์ เต็มสิริ	ค้าขาย/ผ้าย้อมสีธรรมชาติ
3. นาง วชิรินทร์ คีรีชัยพฤษ	ท่องเที่ยวชุมชน
4. นาย ทองดี ฐรร	เกษตรกรไร่กาแฟ

ที่ พิเศษ/๒๕๖๕

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตเชียงใหม่

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ต.สุเทพ อ.เมือง
จ.เชียงใหม่ ๕๐๒๐๐

โทร.(๐๕๓) ๒๗๘๙๖๗, ๒๗๕๑๔๙, ๒๗๐๔๕๑,
๒๑๐๓๗๕ มือถือ ๐๘๗-๑๘๕๓๗๓
โทรสาร. ๐๕๓-๒๗๐๔๕๒

๒๒ ธันวาคม ๒๕๖๕

เรื่อง ขออนุญาตและขอสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่ด้านผลิตภัณฑ์ชุมชนวิถีพุทธ

เรียน นายกฤษฎา ครองชูเชิด

สิ่งที่ส่งมาด้วย ๑. เอกสารชี้แจงข้อมูล/คำแนะนำผู้เข้าร่วมโครงการวิจัย

๒. แบบสัมภาษณ์การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก

ด้วย พระครูพิลาศธรรมากร (ณัฐพล จันทิโก), ผศ.ดร. เลขประจำตัวอาจารย์ ๑๒๔๗๐๒๓ ตำแหน่ง ประธานหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ หัวหน้าโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” มีความประสงค์ขออนุญาตและขอสัมภาษณ์เกี่ยวกับ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้นไปด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธในการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

ดังนั้น เพื่อให้การดำเนินการวิจัยของอาจารย์และนักวิจัย วิทยาเขตเชียงใหม่ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยสมบูรณ์ จึงขออนุญาตและเพื่อขอสัมภาษณ์ “การพัฒนาเชิงพื้นที่วิถีพุทธด้านผลิตภัณฑ์ชุมชน” ระหว่างวันที่ ๒๘ ธันวาคม ๒๕๖๕ หรือวันเวลาที่สะดวกและเหมาะสม

จึงเจริญพามาเพื่อทราบและโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอเจริญพร

(พระครูสุตพัฒน์ม, ผศ. ดร.)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่

หมายเหตุ: ผู้ประสานโครงการวิจัย ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว ๐๖๖-๑๒๙-๘๒๘๙

ภาคผนวก ง

ภาพถ่ายกิจกรรมลงพื้นที่ การสัมภาษณ์
และที่เกี่ยวข้องกับการทำงานวิจัย

เซ็นสัญญาวิจัย FF66 สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

สัมภาษณ์ รศ.ดร.สัญญา สะสอง คณบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญ

สัมภาษณ์และขอขอบคุณพระครูวิมลญาณประยุต (บุญชู ปณฺญาปชโชโต), ดร.
เจ้าอาวาสวัดร่องวัวแดง เจ้าคณะอำเภอสันกำแพง ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระสิงห์ วรมหาวิหาร
จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมการชุมชนวิถีพุทธ

สัมภาษณ์และขอบคุณพระครูวรารณวิวัฒน์ (นพบุรี มหาณโณ), ดร.
เจ้าอาวาสวัดพระธาตุตอเยียงชัยมงคล/เจ้าคณะตำบลโหล่งขอด เจ้าสำนักปฏิบัติธรรมประจำ
จังหวัดเชียงใหม่ แห่งที่ 16 ผู้เชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมการชุมชนวิถีพุทธ

สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่รัฐ พระมหาเนติวุฒิ เนติวุฑโฒ
เลขาธิการศูนย์พระธรรมจาริกภาคเหนือ
ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดศรีโสดา พระอารามหลวง จังหวัดเชียงใหม่

สัมภาษณ์และขอบคุณเจ้าหน้าที่รัฐ นายสุชาติ แก้วก่อ
เจ้าหน้าที่พระบัณฑิตพัฒนาราชภูรบนพื้นที่สูง มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

สัมภาษณ์และขอบคุณเจ้าหน้าที่รัฐ นายนาย ธนวัฒน์ กันทะยวง
รองนายกเทศบาล อ.ฮอด จ.เชียงใหม่

อาศรมพระธรรมจาริก ปัจจุบันเป็นอาศรมพระบัณฑิตพัฒนาราชวรบนพื้นที่สูง
บ้านดอกแดง เชียงใหม่

เสวนารอบกองไฟ บ้านดอกแดง จังหวัดเชียงใหม่

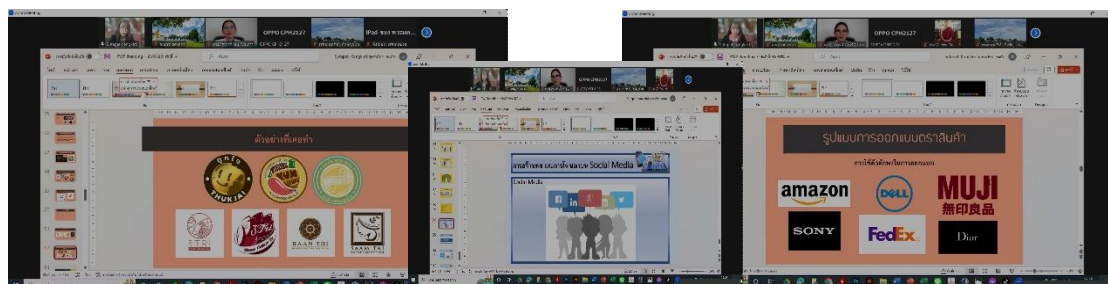
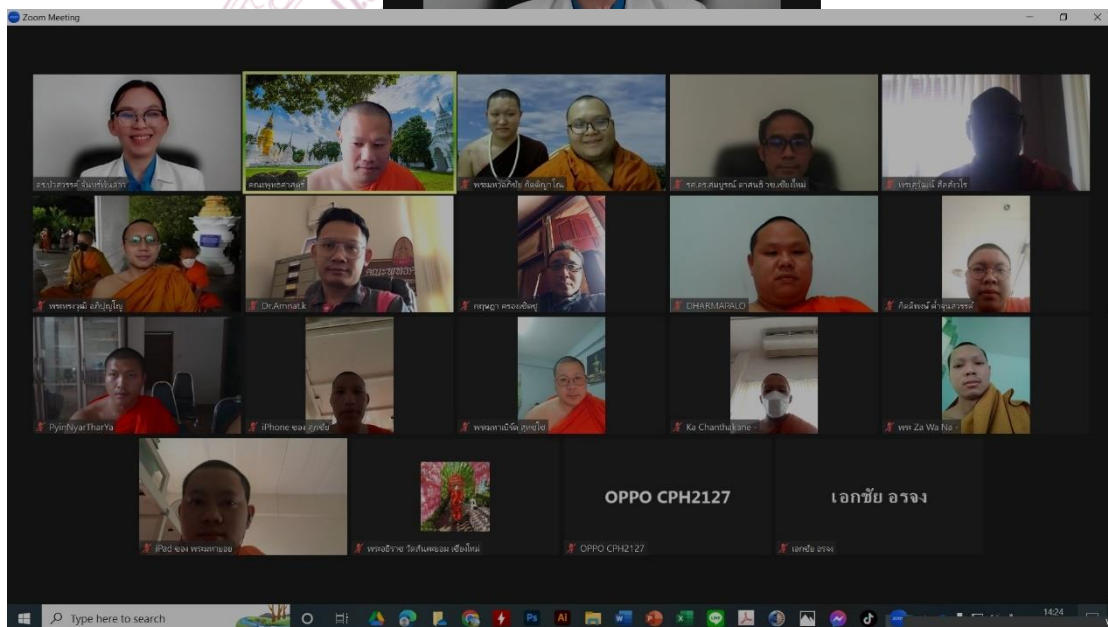
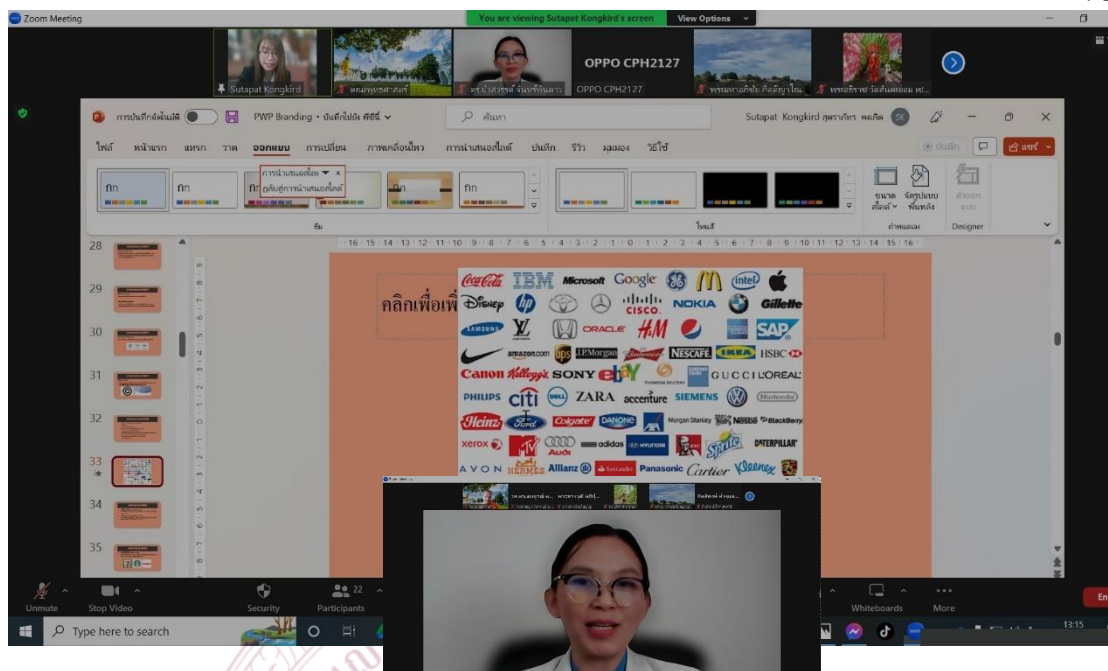
ร่วมทำกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมบ้านดอกแดง วิทยากร รศ.ดร.วรวิทย์ นิเทศศิลป์

พระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก)
เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสารบ้านห้วยบง อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
เสวนา ณ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสารบ้านดอกแดง จังหวัด
เชียงใหม่ พร้อมคณะ เสวนา ณ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มจร วิทยาเขตเชียงใหม่

สัมมนาสร้างผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง โดย ดร.สุตภร คงเกิด มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่

สถานที่จัดจำหน่ายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านวัดจันทร์ อำเภอภักดีชุมพล จังหวัดเชียงใหม่

รายงานความก้าวหน้า ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

Zoom Meeting

You are viewing Sutapat Kongkird's screen

View Options

Sutapat Kongkird

OPPO CPH2127

การเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง
ด้วยนวัตกรรมชุมชนวิสาหกิจ

Value-Added Local Products in Highland
Based on Buddhist Local Innovation

พฤหัสบดี 23 กพ. 66 @12.30-14.30 น.
Thursday, 23 February 2023 @12.30-2.30pm.

With Guest Speakers

ดร.สุตาภัทร คงเกิด Dr. Sutapat Kongkird

More information :
Contact Dr. Bua
0661-298-289

Meeting ID :
274 868 3617

ประเภทบรรจุภัณฑ์

- บรรจุภัณฑ์กระดาษ
- บรรจุภัณฑ์พลาสติก
- บรรจุภัณฑ์โลหะ
- บรรจุภัณฑ์แก้ว
- บรรจุภัณฑ์ใบ

RITZ

TRAILMAX

FUEL

BLACK GOLD

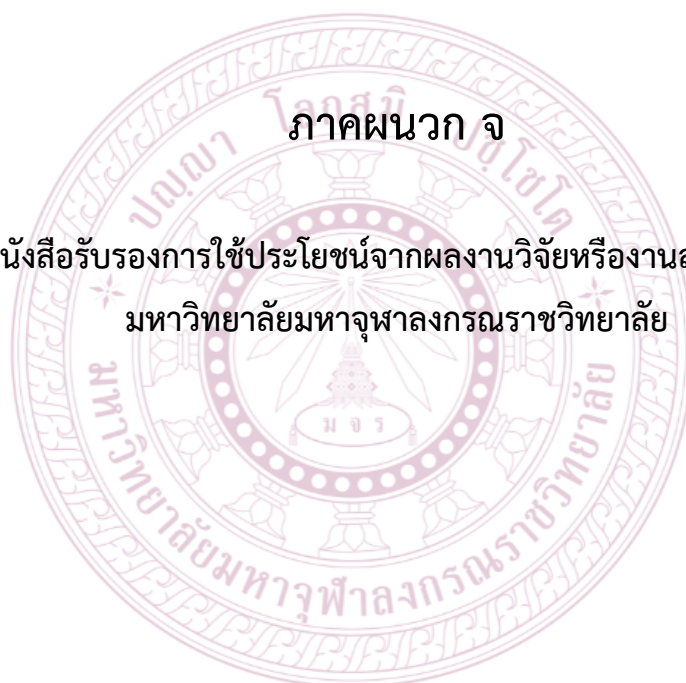
สัมมนา สร้างผลิตภัณฑ์ชุมชน โดย ดร.สุตาภัทร คงเกิด มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่

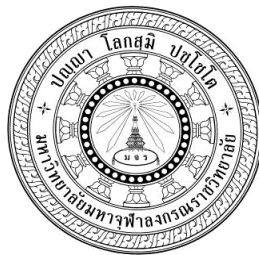

แสดงผลภัณฑ์ชุมชนต้นแบบของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ณ วัดพระธาตุดอยเวียง

ภาคผนวก จ

หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบ สฟ.0๙.

**หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

วันที่ 16 พฤศจิกายน พ.ศ. 2566

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระครูใบฎีกาทิพย์พนาภรณ์ ชยาภินันโท, ดร. ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตเชียงใหม่ ชื่อหน่วยงาน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ 13๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ (053) 278๙67, 27514๙, 270451, 210375 โทรสาร. 053-270452 ขอรับรองว่าได้มีการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชื่อเรื่องดังต่อไปนี้

1. แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร. และคณะ

1.1 รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ

1.2 รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในงานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์

☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายหรือระดับประเทศ

☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลานำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน พฤศจิกายน พ.ศ. 2566 เป็นต้นไป ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดี ดังนี้

1. นำผลงานแผนการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูพิลาศธรรมมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร. และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณธ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณธ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณธ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสารโ) เป็นเจ้าสำนัก

2. นำผลการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ ไปใช้ประโยชน์ผลิตภัณธ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณธ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณธ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบัติตอาสาบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวฑฒโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทรกิจจารักษ์ (นิคม กิจจสารโ) เป็นเจ้าสำนัก

3. นำผลการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็น

ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ ไปใช้ประโยชน์
ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าว
ดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้า
ชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

1) อาศรมพระบัณฑิตอาสากันดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ โดยมี
พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เป็นเจ้าสำนัก

2) อาศรมพระบัณฑิตอาสากันห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด
เชียงใหม่ โดยมีพระครูพิศิษฐ์พัฒนสาร (สุชาติ สุวตฺตโก) เป็นเจ้าสำนัก

3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัด
เชียงใหม่ โดยมีพระครูจันทริกจิราภรณ์ (นิคม กิจจสาโร) เป็นเจ้าสำนัก

4. นำผลงานวิจัยด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อ
แก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง “ผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นสินค้าต้นแบบ “ขายดีของ
ดอย” จำนวน 3 ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย 1) ข้าวดอยดอกแดง 2) กาแฟห้วยบง 3) ผ้าทอวัด
จันทร์” ไปใช้ประโยชน์ ก่อให้เกิดผลในพื้นที่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
เชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ 13๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัด
เชียงใหม่ และสามารถขยายผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่ของพระบัณฑิตพัฒนราษฎรบนพื้นที่สูงทุกพื้น
พื้นที่พระธรรมจาริกทุกพื้นที่ นำไปใช้ประโยชน์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้า
ชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่

ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ

(พระครูใบฎีกาทิพย์พนากรณ ชยาภินนโท, ดร.)

ผู้อำนวยการสำนักวิชาการวิทยาเขตเชียงใหม่

ภาพที่ 1 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ขายดี ของดอย Kaidee Kongdoi

ภาพที่ 2 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน ข้าวดอยดอกแดง กินดีมีแฮง

กาแฟห้วยบง

Hauybong Coffee

ผลิตภัณฑ์ชุมชนบ้านห้วยบง
ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ปริมาณ 250 กรัม
ราคา 150 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Hauybong Coffee

ผ้าทอวัดจันทร ผูกพันใจสายใย

ผลิตภัณฑ์ชุมชนวัดจันทร
ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

ราคาพืนละ 200 บาท

ภาพที่ 3 โลโก้ผลิตภัณฑ์ชุมชน กาแฟห้วยบง Haubyong Coffee

ผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบจำนวน 3 ผลิตภัณฑ์

แบบ สพ.๐๙.

**หนังสือรับรองการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**

วันที่ ๒๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

เรื่อง การรับรองการใช้ประโยชน์ของผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

เรียน ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์

ข้าพเจ้า พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร. เจ้าสำนักอาศรมพระบันทิตอาสาบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสสี อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ โทรศัพท์ ๐๙๕-๕๑๐-๑๑๓๓ ขอรับรองว่าได้มีการนำ ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชื่อเรื่องดังต่อไปนี้

๑. แผนงานวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูพิลาส ธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ) ผศ.ดร. และคณะ

๑.๑ โครงการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็นผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร. และคณะ

๑.๒ โครงการวิจัยย่อยที่ ๒ เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันทิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ซึ่งเป็น ผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ ดาสนธิ และคณะ

โดยนำไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงวิชาการ การบรรยาย การสอน การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอน
- ☒ การใช้ประโยชน์ด้านความรู้ในพระพุทธศาสนา
- ☒ การใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ งานวิจัยและ/หรืองานสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาสิ่งประดิษฐ์
- ☒ การใช้ประโยชน์เชิงนโยบายในระดับชุมชนและสังคม
- ☒ การใช้ประโยชน์ตามวัตถุประสงค์/เป้าหมายของงานวิจัย/งานสร้างสรรค์

ช่วงเวลานำไปใช้ประโยชน์ ตั้งแต่เดือน ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ เป็นต้นไป ซึ่งการนำผลงานวิจัย/งานสร้างสรรค์ เรื่องนี้ไปใช้ประโยชน์นั้น ก่อให้เกิดผลดีในการนำไปใช้ประโยชน์จากผลิตภัณฑ์ชุมชนต้นแบบให้เป็นสินค้า ภายใต้สัญลักษณ์ “ขายดีของดอย” จำนวน ๓ ผลิตภัณฑ์ ประกอบด้วย ๑) ข้าวดอยดอกแดง ๒) กาแฟห้วยบง ๓) ผ้าทอวัดจันทร์ เพื่อส่งเสริมช่องทางการจำหน่ายผลิตภัณฑ์สินค้าชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงก่อให้เกิดผลในพื้นที่ ดังนี้

- ๑) ชุมชนบ้านดอกแดง ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่
- ๒) ชุมชนบ้านห้วยบง ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่
- ๓) ชุมชนบ้านวัดจันทร์ ตำบลบ้านจันทร์ อำเภอกัลยาณิวัฒนา จังหวัดเชียงใหม่

และสามารถนำผลงานวิจัยทั้ง ๓ เรื่อง ไปใช้ประโยชน์ในการเผยแพร่องค์ความรู้ด้านวิชาการทางพระพุทธศาสนา ก่อให้เกิดผลในพื้นที่มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ ตั้งอยู่ที่ ๑๓๙ วัดสวนดอก พระอารามหลวง ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ และสามารถขยายผลการวิจัยไปใช้ในพื้นที่เครือข่ายของของพระธรรมจาริกและพระบัณฑิตพัฒนราษฎรบนพื้นที่สูงได้ในลำดับต่อไป

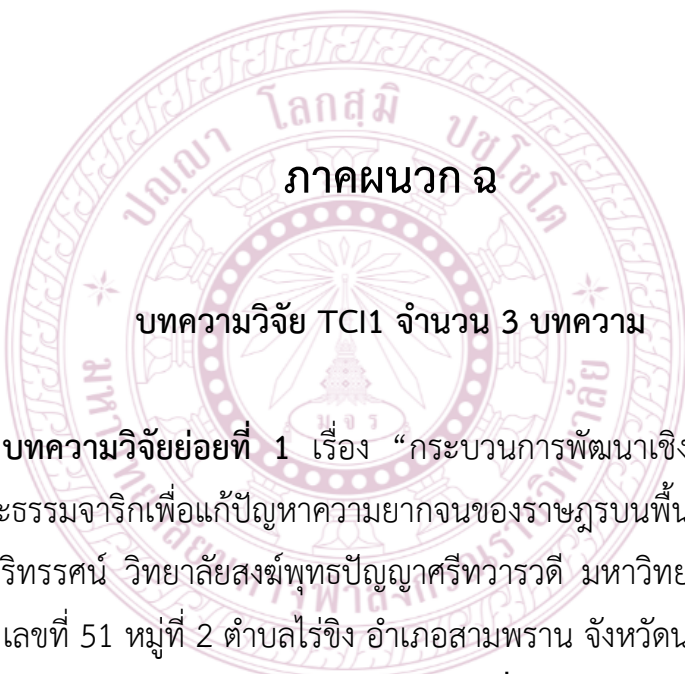
ขอรับรองว่าข้อความข้างต้นเป็นจริงทุกประการ

ลงชื่อ ✓

(พระมหาฐานันดร เขมปญโญ, ดร.)

เจ้าสำนักอาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง
ตำบลบ่อสลี อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่

หมายเหตุ: ท่านสามารถประทับตราของหน่วยงานในเอกสารนี้ได้ (ถ้ามี)

ภาคผนวก ฉ

บทความวิจัย TCI1 จำนวน 3 บทความ

1. บทความวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เลขที่ 51 หมู่ที่ 2 ตำบลไร่เชิง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม 73210
2. ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความวิจัยย่อยที่ 1 จำนวน 3 ท่าน

บทความวิจัยย่อยที่ 1 TCI1

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

THE PROCESS OF AREA-BASED DEVELOPMENT OF PHRA BUNDIT ASA AND PHRA
DHAMMAJARIK FOR SOLUTIONS OF POVERTY OF HIGHLAND PEOPLE

QR Code บทความวิจัยย่อยที่ 1

พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ.ดร. และคณะ. “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์. TCI 1. วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ปีที่ 9 ฉบับที่ 6 (พฤศจิกายน-ธันวาคม 2567)

บทความวิจัยย่อยที่ 1 TCI1

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

THE PROCESS OF AREA-BASED DEVELOPMENT OF PHRA BUNDIT ASA AND PHRA
DHAMMAJARIK FOR SOLUTIONS OF POVERTY OF HIGHLAND PEOPLE

พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ)¹⁹พระครูพิลาธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ)

สมบุรณ์ ตาสนธิ, เทวัญ เอกจันทร์ และบัวสวรรค์ จันทรพันดาว

Phrakhrusuttaputtanodom (Woramath Phakam)

Phrakhru Piladdhammakorn (Natthaphon Prachunha)

Somboon Tasonthi, Taewan Eakjan and Buaswan Junpundao

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Email: Pwp123@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวพระราชดำริเป็นกรอบการวิจัย มีกลุ่มตัวอย่างจำนวน 22 ราย ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือวิจัยมี 2 ชนิด 1) แบบสำรวจเชิงพื้นที่ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก นำมาวิเคราะห์ข้อมูลและบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา พบว่าปัญหาคความยากจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม รายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินสะสม ตามความเจริญทางวัตถุและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ที่มากขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม

2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริก มี 4 ด้านตามแนวพระราชดำริ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝก 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ 3) ทฤษฎีใหม่ 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร ประกอบกับพันธกิจของพระสงฆ์ที่เสริมความเข้มแข็งชุมชน ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักภavana 4 คือ 1) ทางกาย ด้วยหลักสุขภาวะ 5 อ คือ อาหาร อุดจาระ อากาศ ออกกำลังกาย อารมณ์ 2) ทางใจ มีการสาธยายธรรมในวันพระและวันสำคัญของชุมชน 3) ทางสังคม มีกิจกรรมที่เกื้อกูลกันในชุมชนด้วยหลักสารณียธรรม 4) ทางปัญญา มีการปฏิบัติวิปัสสนาภavanaให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4

กระบวนการนี้วิจัยนี้สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อส่งเสริมสัมมาอาชีพสร้างรายได้ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากได้อีกระดับหนึ่ง

คำสำคัญ: กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่; พระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริก; ปัญหาความยากจน; ราษฎรบนพื้นที่สูง

Abstract

The objectives of this research article are 1) to study the community context of people in the highlands 2) to study the spatial development process of Phra Bandit Asa and Phra Dhammajarik. It is qualitative research. Study the concept of spatial development according to royal initiatives as a research framework. There were a sample size of 22 people using the purposive selection method. There are 2 types of research tools: 1) spatial survey 2) in-depth interview. Data were analyzed and described descriptively. The research results found that

1. The community context of people in the highlands has various geo-social costs. From basic information on debt, income, occupation, education level It was found that the poverty problem has not been resolved in a concrete way. Income that is not sufficient to cover expenses Accumulated debt According to material prosperity and the development of infrastructure in the four factors that increase from the social environment.

2. The process of spatial development of Phra Bandit Asa and Phra Dhammajarik has 4 aspects based on Royal project : 1) prevention of soil degradation and erosion by vetiver grass, 2) development of forest restoration, 3) new theory, 4)

development for self-sufficiency of farmer together with the mission of the monks to strengthen the community By improving the quality of life With the 4 principles of prayer: 1) Physically, with the 5 principles of well-being: food, stool, air, exercise, emotions. 2) Mentally, there is a Dhamma recitation on Buddhist holy days and important days of the community. 3) Socially, there are activities that support each other in the community with principle of Saraniyadhamma 4) Intellectual: there is the practice of Vipassana meditation to understand the 4 Noble Truths.

Even this process has not been able to solve the poverty problem in a concrete way. But it can be elevated to eco-cultural tourism. and the development of community products in the highlands to promote vocational rights, create income for the people in the highlands and stimulate the grassroots economics.

Keywords: process of area-based development; phra bundit asa and phra dhammajarik; solutions to poverty; highland people

บทนำ

ด้วยสภาพชุมชนบนพื้นที่สูงส่วนใหญ่มีความลาดชันเฉลี่ยมากกว่าร้อยละ 35 การคมนาคมมีความยากลำบาก และห่างไกลจากเมืองใหญ่ เป็นอุปสรรคหนึ่งในการพัฒนาระบบสวัสดิการขั้นพื้นฐานได้อย่างทั่วถึง ยังคงมีการลักลอบบุกรุกแผ้วถางพื้นที่ป่าเพื่อการเกษตรและสร้างที่อยู่อาศัยตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น และปัญหาเกี่ยวกับยาเสพติดในกลุ่มเยาวชน จากการรวบรวมและสังเคราะห์ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ในมิติต่าง ๆ มีข้อเสนอให้ควรสนับสนุนใน 11 ประเด็น สกสว.(2022) ความสำคัญด้านที่ 8 เรื่องการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก เพื่อยกระดับขีดความสามารถในการผลิต ควบคู่กับการยกระดับรายได้และความกินดีอยู่ดี จำเป็นต้องดำเนินการอย่างคู่ขนานกับกลไกบริหารจัดการดิน น้ำ ป่า และระบบเกษตรทางเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือในการทำเกษตรวัฒนธรรม เพื่อยกระดับไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจจิตวิญญาณและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ เป็นองค์ประกอบในกระบวนการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูง เพราะบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงซึ่งมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ล้วนมีฐานะยากจนต่ำและมีรายได้กว่าเส้นยากจนพร้อมทั้งหนี้สินสะสม

ข้อมูลด้านกลุ่มคนจนเป้าหมาย คือ คนจนที่ต้องการความช่วยเหลือเร่งด่วน เนื่องจากเป็น คนที่ได้รับการสำรวจจากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน(จปฐ.)กรมการพัฒนาชุมชน และได้ลงทะเบียน สวัสดิการแห่งรัฐ กระทรวงการคลัง พบภาพรวมข้อมูลจนจนในประเทศไทย ปี 2566 มีจำนวนคนจน เป้าหมายจากระบบบริหารจัดการข้อมูลการพัฒนาคนแบบชี้เป้า (Thai People Map and Analytics Platform) ในประเทศไทย มีจำนวนคนจนเป้าหมาย 211,739 ราย จากประชากรสำรวจ 36,130,610 ราย บทความนี้ศึกษาชุมชนพื้นที่สูง 3 แห่ง คือ 1) บ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ. เชียงใหม่ 2) บ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ และ 3) บ้านวัดจันทร์ ต.บ้าน จันท์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ พบว่ามีคนจนเป้าหมายในพื้นที่จ.เชียงใหม่ จำนวน 15,605 ราย จากประชากรสำรวจ 992,338 ราย ใน 25 อำเภอ โดยพบว่า อ.กัลยาณิวัฒนามีคนจนเป้าหมาย จำนวน 2,608 ราย จากประชากรสำรวจ 9,895 ราย และ อ.ฮอด มีคนจนเป้าหมาย 117จำนวน 2,608 ราย จากประชากรสำรวจ 31,553 ราย ซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถนำไปสู่แนวทางการแก้ปัญหา ความยากจนในแต่ละมิติตามเกณฑ์ตัวชี้วัดความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ตามดัชนีความยากจน (Multidimensional Poverty Index: MPI) ใน 5 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านสุขภาพ ด้านความ เป็นอยู่ ด้านการศึกษา ด้านรายได้ ด้านการเข้าถึงบริการรัฐ (<https://www.tpmap.in.th/2565/5025>).

บทความวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง 2) เพื่อ ศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างคือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 22 ราย แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) พระบัณฑิตอาสา/ พระธรรมจาริก 3 ราย 2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3 ราย 3) ชาวบ้าน 12 ราย 4) ตัวแทนภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง 4 ราย ใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชนิด คือ 1) แบบสำรวจเชิงพื้นที่ 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ดำเนินการวิจัยในพื้นที่อาศรมจำนวน 3 แห่ง ในเขตภาคเหนือตอนบน ดังนี้ 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ. เชียงใหม่ 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ และ 3) อาศรมพระธรรมจาริกบ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ การเก็บข้อมูลนี้ทำให้ ทราบถึงปัญหาในแต่ละมิติของชุมชน

ทั้งนี้กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ได้มุ่งเน้นการปฏิบัติงาน เพื่อช่วยเหลือราษฎรบนพื้นที่สูง ส่งเสริมให้ชุมชนบนพื้นที่สูงสามารถพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียง สอนองพระบรมราโชวาทของในหลวงรัชกาลที่ 9 เมื่อวันที่ 26 กรกฎาคม 2535 มี ความว่า“...ถ้าประชาชนทุกคนมีความเป็นอยู่ที่ดีแล้ว ความสงบและความเจริญย่อมจะเป็นผลก่อเกิด ตามมาอย่างแน่นอน จึงอาจพูดได้ว่า การพัฒนาคือการทำสงครามกับความยากจน เพื่อความอยู่ดีกิน

ดีของประชาชนโดยตรง...” งานวิจัยนี้จึงได้นำเสนอ การพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวพระราชดำริและ กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของ ราษฎรบนพื้นที่สูงบนฐานข้อมูลบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง ให้สามารถต่อยอดไปสู่การสร้าง รูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเพื่อศึกษาบริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง
2. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก

การทบทวนวรรณกรรม

ผู้วิจัยได้ทบทวนวรรณกรรมโดยแบ่งประเด็นดังนี้ 1) การพัฒนาเชิงพื้นที่สูง 2) การประกาศ พระพุทธศาสนาบนพื้นที่สูง 3) กระบวนการพัฒนาของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก 4) การ แก้ปัญหาความยากจนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 5) การแก้ปัญหาความยากจนในทาง พระพุทธศาสนา พบว่า แม้กระบวนการนี้ยังไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้อย่างเป็นรูปธรรม แต่ สามารถยกระดับไปสู่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่ สูง เพื่อส่งเสริมสัมมาอาชีวะสร้างรายได้ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากได้ ตาม ศาสตร์พระราชากับการพัฒนาเชิงพื้นที่ ซึ่งมี 6 ด้าน สำนักกรรมธิการ (2017) ดังนี้ 1) ศาสตร์ พระราชาว่าด้วยการจัดการน้ำ ด้าน (1) ฝายต้นน้ำลำธาร (2) ฝายหลวง (3) เขื่อน อ่างเก็บน้ำ (4) ฝาย เขื่อนทดน้ำ หรือ ประตูระบายน้ำ (5) แก้มลิง (6) เครือข่ายอ่างเก็บน้ำ (อ่างพวง) (7) ระบบระบายน้ำ เช่น คลองลัด คลองผันน้ำ (8) การบำบัดน้ำเสียด้วยวิธีทางธรรมชาติ 2) ศาสตร์พระราชาว่าด้วยการ จัดการดิน ด้าน 1) การพัฒนาทรัพยากรดินตามศาสตร์พระราชา คือพระราชดำริเกี่ยวกับ “เกษตร ทฤษฎีใหม่” พระราชดำริเกี่ยวกับ “เศรษฐกิจพอเพียง” พระราชดำริเกี่ยวกับ “แก้มลิงดิน” พระราชดำริเกี่ยวกับ “การห่มดิน” พระราชดำริเกี่ยวกับ “การปลูกหญ้าแฝกเพื่ออนุรักษ์ดินและน้ำ” พระราชดำริเกี่ยวกับ “การปลูกพืชตระกูลถั่วบำรุงดิน” พระราชดำริเกี่ยวกับ “การจัดพัฒนาที่ดินตาม พระราชประสงค์” คือ (1) การพัฒนาทรัพยากรดินในภาคเหนือ (2) การพัฒนาทรัพยากรดินภาค กลาง (3) การพัฒนาทรัพยากรดินภาคตะวันออก (4) การพัฒนาทรัพยากรดินภาคใต้ 3) ศาสตร์ พระราชาว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คือ (1) การสร้างความเข้าใจในสรรพ สิ่ง (2) การเข้าถึงการจัดการอย่างแท้จริง (3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎร (4) การจัดการ มลพิษในสิ่งแวดล้อมโดยใช้ธรรมปราบอธรรม (5) การพัฒนาอย่างยั่งยืน 4) ศาสตร์พระราชาว่าด้วย นวัตกรรม ด้าน (1) หญ้าแฝก (2) การดัดแปรสภาพอากาศเพื่อให้เกิดฝน (ฝายหลวง) 3) การใช้น้ำมัน

กลั่นบริสุทธ์เป็นน้ำมันเชื้อเพลิงสำหรับเครื่องยนต์ดีเซล (3) เครื่องกลเติมอากาศที่ผิวน้ำหมุนช้าแบบทุ่นลอย หรือที่รู้จักว่า “กังหันน้ำชัยพัฒนา” (4) เครื่องกลเติมอากาศแบบอัดอากาศและดูดน้ำ (5) การใช้น้ำมันกลั่นบริสุทธ์เป็นน้ำมันหล่อลื่นสำหรับเครื่องยนต์สองจังหวะ (6) ภาชนะรองรับของเสียที่ขับออกจากร่างกาย (7) อุปกรณ์ควบคุมการผลักดันของเหลว (8) การปรับปรุงสภาพดินเปรี้ยวเพื่อให้เหมาะแก่การเพาะปลูก (โครงการแก้แล้งดิน) (9) ระบบปรับปรุงคุณภาพน้ำด้วยรางพีชร่วมกับเครื่องกลเติมอากาศ (10) ระบบโครงสร้างเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์และชุดสำเร็จเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังงานจลน์หรือที่เรียกว่า “อุทกพลวัต” 5) ศาสตร์พระราชาวาดด้วยเกษตรทฤษฎีใหม่ ด้าน (1) เกษตรทฤษฎีใหม่ตามศาสตร์พระราชา (2) ศาสตร์พระราชาด้านการสหกรณ์ 6) การดำเนินการศาสตร์พระราชาวาดด้วยปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้าน (1) การศึกษาโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีการพัฒนาเชิงพื้นที่ (Area – Based Approach) ให้ขับเคลื่อนต่อไปอย่างยั่งยืนเป็นรูปธรรมใน 4 ภูมิภาค (2) การศึกษาดูงานในโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในศูนย์หลักและศูนย์ย่อย เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและสนับสนุนโครงการพระราชดำรินใน 4 ภูมิภาคข้างต้น และเพิ่มเติมอีกจำนวน 3 โครงการ (3) แนวทางในการสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินใน 4 ภูมิภาค

องค์ความรู้ตามศาสตร์พระราชามาจากแนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ที่ได้พระราชทานไว้ กว้างขวางและหลากหลายมิติครอบคลุมและเกี่ยวข้องกับกระบวนการพัฒนาหลายสาขา เพื่อสงเคราะห์ช่วยเหลือและยกระดับคุณภาพชีวิตของพสกนิกร แนวคิดและทฤษฎีที่ทรงคิดค้นขึ้นด้วยพระอัจฉริยภาพและพระปรีชาสามารถ ไม่จำกัดเฉพาะในเรื่องของการเกษตรกรรม เช่น น้ำ ดิน อากาศ และการเพาะปลูกเท่านั้น แต่ยังรวมถึงเรื่องของการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาสังคมและการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน เป็นศาสตร์แห่งเสาหลักความอยู่ดีมีสุข ที่เสริมสร้างความมั่นคงทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคมแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม เป็นบุคคลต้นแบบของโลกในด้านการพัฒนาเชิงพื้นที่และคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืนตามเป้าหมายของการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาแนวคิดการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามแนวพระราชดำรินเป็นกรอบการวิจัย
2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างคือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) พระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก 3 ราย 2) ผู้นำชุมชน/ปราชญ์ชาวบ้าน 3 ราย 3) ชาวบ้าน 12 ราย

และ 4) กลุ่มตัวแทนภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง 4 ราย รวมจำนวน 22 คน ใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจงโดยมีพระสงฆ์ในอาศรมและผู้นำชุมชนร่วมเสนอรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย มี 2 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสำรวจเชิงพื้นที่ ใช้ศึกษาบริบทชุมชนบนพื้นที่สูงเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของอาศรมพระบัณฑิตอาสา/พระธรรมจาริก และข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าและผลิตภัณฑ์ชุมชนใช้ศึกษาบริบทชุมชนบนพื้นที่สูง 2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก เกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก และการสร้างต้นแบบการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ทำการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยคณะผู้วิจัย ใน 3 ชุมชน คือ 1) อาศรมพระบัณฑิตอาสาบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ 2) อาศรมพระบัณฑิตอาสาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ 3) อาศรมพระธรรมจาริกวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ระหว่างเดือนพฤศจิกายน ถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2565

ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิจัยเอกสาร วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล แล้วนำมาเขียนบรรยายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษากระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่สูงของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกของทั้ง 3 อาศรม ด้วยเครื่องมือวิจัยคือแบบสำรวจเชิงพื้นที่และแบบสัมภาษณ์เชิงลึก พบว่า ชาวบ้านมีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เช่น การออกแบบสินค้า การยกระดับคุณภาพสินค้า แต่ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาของพระสงฆ์ยังไม่ได้เกื้อกูลหรือเชื่อมโยงไปสู่การสร้างรายได้หรือส่งเสริมอาชีพในชุมชน เพื่อหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง แม้พระสงฆ์ในอาศรมบนพื้นที่สูงนั้นเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางด้านจิตใจและปัญญาทางธรรมในการดำเนินชีวิตอย่างปกติสุข แต่เนื่องด้วยข้อจำกัดในพระวินัยสงฆ์หมวดมัชฌิมศีลในพรหมชาลสูตร ซึ่งต้องงดเว้นวิถีชีวิตและการกระทำอันเป็นของชาวบ้าน คือ งดเว้นกิจกรรม ความเคยชิน หรือการใช้ชีวิตแบบชาวบ้านต่างๆ เช่น การค้าขาย การหุงต้มอาหาร การใช้เสื้อผ้าอย่างคลุหฺสล์ กระบวนส่งเสริมอาชีพการแปรรูปกาแฟบนพื้นที่สูง มีชาวบ้านบางส่วนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องบางคนเห็นว่า พระสงฆ์นักพัฒนาไม่ควรมีส่วนร่วมในการระดมความคิดในขั้นตอนการพัฒนาและส่งเสริมด้านการตลาดและการจำหน่าย เพราะอาจจะมีข้อขัดแย้งและครุ่นคิดเรื่องเงิน แม้จะเป็นประโยชน์เพื่อส่วนรวมในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนก็ตาม เนื่องจากอาจจะเป็นเหตุกระตุ้นพระสงฆ์ให้เกิดความเสื่อมในการรักษาพระวินัยได้

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง มีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา พบว่าปัญหาความยากจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม รายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินสะสม ตามความเจริญทางวัตถุและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ที่มากขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม จากการศึกษาพบว่าการพัฒนาเชิงพื้นที่ตามบริบทชุมชนและภูมิสังคม อาศัยกระบวนการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มุ่งเป้าการพัฒนาใน 4 ด้าน (จากแนวคิด 16 ด้าน) ดังนี้ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝก 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ 3) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร

ทั้งนี้แนวทางในการแก้ปัญหาความยากจนนั้น สามารถวัดได้จากดัชนีความยากจนหลายมิติ หรือ ดัชนี MPI (Multidimensional Poverty Index) ที่พิจารณาจาก 5 มิติ ได้แก่ 1) ด้านสุขภาพ 2) ด้านความเป็นอยู่ 3) ด้านการศึกษา 4) ด้านรายได้ และ 5) ด้านการเข้าถึงบริการรัฐ ซึ่งคนจน 1 คน อาจมีปัญหาได้มากกว่า 1 ด้าน ฉะนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องสมดุลในด้านอื่นด้วย เช่น คุณภาพทางใจ สังคม และปัญญา ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาด้วยหลักพุทธธรรมหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน

2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก จากการวิเคราะห์กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกของทั้ง 3 อาศรม พบว่ามีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส คือ 1) จุดแข็ง การยอมรับพระสงฆ์จากชุมชนซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในกิจกรรมส่วนรวม 2) จุดอ่อน ขาดกิจกรรมการอบรมองค์ความรู้ต่างๆ ที่ทันต่อการปรับเปลี่ยนของสังคมและเทคโนโลยี และเครือข่ายที่กว้างขวางในการเชื่อมโยงการพัฒนาเชิงพื้นที่ไปสู่ภาคเอกชน 3) อุปสรรค ระยะทางที่ห่างไกลและการเดินทางเข้าถึงพื้นที่ที่ใช้ระยะเวลานานและยากลำบาก มีต้นทุนการเดินทางในการพัฒนา และข้อจำกัดบางประการในพระวินัยที่กำหนดขอบเขตและข้อจำกัดบทบาทของสงฆ์ต่อสังคม 4) โอกาส แม้กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริก มีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน อุปสรรค โอกาส แต่จากการศึกษาพบว่ากระบวนการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่บนพื้นที่สูงนอกจากการให้ความช่วยเหลือด้านโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่และการประกอบอาชีพ พบว่าชุมชนทั้ง 3 แห่ง มีกระบวนการพัฒนาตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ใน 4 ด้าน คือ 1) การจัดการน้ำ 2) การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) เกษตรทฤษฎีใหม่ 4) ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

กระบวนการทั้ง 4 ด้านนี้หนุนเสริมการปฏิบัติงานเพื่อช่วยเหลือราษฎรบนพื้นที่สูง เช่น เผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่ชุมชนบนพื้นที่สูง ส่งเสริมด้านการศึกษาแก่เยาวชน สงเคราะห์ การลด ละ เลิก อบายมุข ยาเสพติด ร่วมอนุรักษ์ฟื้นฟูศิลป วัฒนธรรม ประเพณี จัดกิจกรรมในการส่งเสริมความ

สามัคคีในชุมชน การสงเคราะห์ชาวบ้าน การพัฒนาอาชีพให้เป็นศูนย์การเรียนรู้และเป็นแบบอย่างในด้านต่าง ๆ ร่วมกับชุมชน การจัดกิจกรรมในวันสำคัญของชาติและศาสนาอย่างสม่ำเสมอ การออกเยี่ยมเยียน ให้คำปรึกษา และสงเคราะห์ผู้ยากไร้ในชุมชนตามความเหมาะสม การจัดทำข้อมูลชุมชนและขยายพื้นที่การปฏิบัติงาน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่นการบวชป่า พิธีบูชาเลี้ยงผีต้นน้ำ เป็นต้น แม้พันธกิจต่างๆของพระสงฆ์ยังไม่ได้มุ่งเน้นพัฒนาหรือหนุนเสริมเรื่องเศรษฐกิจชุมชน

จากการศึกษาได้พบว่า กระบวนการพัฒนาที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักภavana 4 ประกอบด้วย 1) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางกาย ส่งเสริมหลักสุขภาวะชุมชน 5 ด้าน คือ 1) อาหาร 2) อุดมจาระ 3) อากาศ 4) ออกกำลังกาย 5) อารมณ์ 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางใจ มีการสวดมนต์ในวันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เทศกาล และงานพิธีกรรมสำคัญ เป็นที่พึ่งพิงทางใจในยามชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนใจจากภัยภายในและภายนอก 3) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม ใช้การเกื้อกูลกันในสังคมเป็นกลไกสำคัญในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง ด้วยการมุ่งเป้าไปที่สันติสุขในชุมชนด้วยสารณียธรรม 4) การพัฒนาคุณภาพชีวิตทางปัญญา มีกิจกรรมการปฏิบัติวิปัสสนาภavanaสำหรับคนทุกกลุ่มวัย เพื่อฝึกพัฒนาปัญญาในการดำเนินชีวิต ด้วยสังคหวัตถุ 4

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก จึงต้องอาศัยกลไกที่หนุนเสริมการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สมดุลทุกด้านอย่างยั่งยืน จากการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของโครงการพระธรรมจาริกในพื้นที่ภาคเหนือ พระอรุณเมธีพุทธิภัทรานนท์ (2014-2015) พบว่า 1) ปัจจัยด้านการดำเนินงานเป็นทีมส่งผลอยู่ในระดับมากที่สุด คือ การทำงานเป็นทีมของพระธรรมจาริกกับแกนนำและชาวบ้านในชุมชน 2) องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ การสร้างบุคลากรและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในทีมงาน 3) ด้านศักยภาพพระธรรมจาริก องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ ประสบการณ์ทำงานของพระธรรมจาริกและการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน 4) ปัจจัยการมีส่วนร่วม องค์ประกอบที่ส่งผล ได้แก่ การมีส่วนร่วมวางแผน/ร่วมตัดสินใจและการมีส่วนร่วมดำเนินการ/ร่วมรับผิดชอบ ระหว่างพระธรรมจาริก แกนนำชุมชน และชาวบ้านในการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง

การพัฒนาชุมชนพื้นที่สูงตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของราษฎรบนพื้นที่สูงของชุมชนทั้ง 3 แห่ง สามารถยกระดับและเชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวเชิงด้านอาหารปลอดภัย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม เป็นโอกาสและจังหวะของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก พัฒนาไปสู่การแก้ปัญหาความยากจนได้ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อส่งเสริมสัมมาอาชีพให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนได้ ฉะนั้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตจึงต้องสมดุลในด้านอื่นด้วย เช่น คุณภาพทางใจ สังคม และปัญญา ซึ่งต้องอาศัย

กระบวนการพัฒนาของด้วยหลักพุทธธรรมหนุนเสริมการแก้ปัญหาความยากจนบนพื้นที่สูงได้อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นพันธกิจของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ผู้เป็นเสมือนเป็นนักสังคมสงเคราะห์ มีเมตตาช่วยบรรเทาทุกข์ให้ราษฎร สมกับเป็นสาวกผู้สืบสานงานพระพุทธศาสนา ดังพุทธปรารภของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้ว่า “จรถ ภิกขเว จาริกํ พุทฺชนํ หิตาย พุทฺชนํ สุขาย โลกานุกมฺปาย อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺसानํ แปลว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงเที่ยวจาริกไป จงแสดงธรรมเพื่อประโยชน์แก่ชนหมู่ มาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์แก่อกุล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” เช่นนี้

อภิปรายผลการวิจัย

งานวิจัยนี้พบว่า มีประเด็นที่ควรนำมาอภิปรายผลในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูง บริบทชุมชนของราษฎรบนพื้นที่สูงมีต้นทุนทางภูมิสังคมที่หลากหลาย จากข้อมูลพื้นฐานด้านหนี้สิน รายได้ อาชีพ ระดับการศึกษา พบว่าปัญหาความยากจนยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม รายได้ที่ไม่เพียงพอกับรายจ่าย มีหนี้สินสะสม ตามความเจริญทางวัตถุและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านปัจจัยสี่ที่มากขึ้นจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม จากการศึกษาพบว่า การพัฒนาเชิงพื้นที่ตามบริบทชุมชนและภูมิสังคม อาศัยกระบวนการพัฒนาชุมชนเชิงพื้นที่ตามแนวคิดทฤษฎีอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มุ่งเป้าการพัฒนาใน 4 ด้าน (จากแนวคิด 16 ด้าน) ดังนี้ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยหญ้าแฝก 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ 3) ทฤษฎีใหม่ : การบริหารจัดการที่ดินเพื่อการเกษตร 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร สอดคล้องกับแนวคิดระบบเกษตรทางเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในการทำเกษตรวัฒนธรรม เพื่อยกระดับไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจจิตวิญญาณและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงจิตวิญญาณ มีกลไก 6 ด้าน คือ 1) กลไกทางความเชื่อ พิธีกรรม และคำสอนจากบรรพบุรุษ 2) กลไกทางกฎระเบียบจากภาครัฐและชุมชนร่วมกัน 3) กลไกการประสานเครือข่ายผู้ใช้น้ำจากคนต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ 4) กลไกด้านการทำเกษตรอินทรีย์หรือเกษตรวัฒนธรรม 5) กลไกด้านส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ 6) กลไกจากการเฝ้าระวังไฟป่า ดังเช่นตัวอย่างจากชุมชนบ้านดอกแดง ต.บ่อสลี อ.ฮอด จ.เชียงใหม่ ได้มีกลไกบริหารจัดการดิน น้ำ ป่า และระบบเกษตรทางเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในการทำเกษตรวัฒนธรรม ซึ่งเป็นกลไกสร้างความเข้มแข็งพื้นฐานของชุมชนบนพื้นที่สูงไปสู่การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนได้ เชื่อมโยงกับการศึกษารูปแบบการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนในการยกระดับเศรษฐกิจฐานรากในเขตอุทยานธรณีโลกสตูล ณรงค์ฤทธิ์ พุ่มปรี (2023) พบว่าองค์ประกอบหลักมี 4 ด้าน คือ 1) ด้านศักยภาพของวิสาหกิจชุมชน 2) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนและเครือข่าย 3) ด้านการสร้างการรับรู้ในคุณค่าที่เป็นประโยชน์ 4) ด้านสาธารณะประโยชน์และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

รูปแบบการพัฒนานี้จะสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาที่มุ่งเน้นการเพิ่มศักยภาพชุมชนและเศรษฐกิจฐานรากให้มีความเข้มแข็งได้อย่างมีประสิทธิภาพ

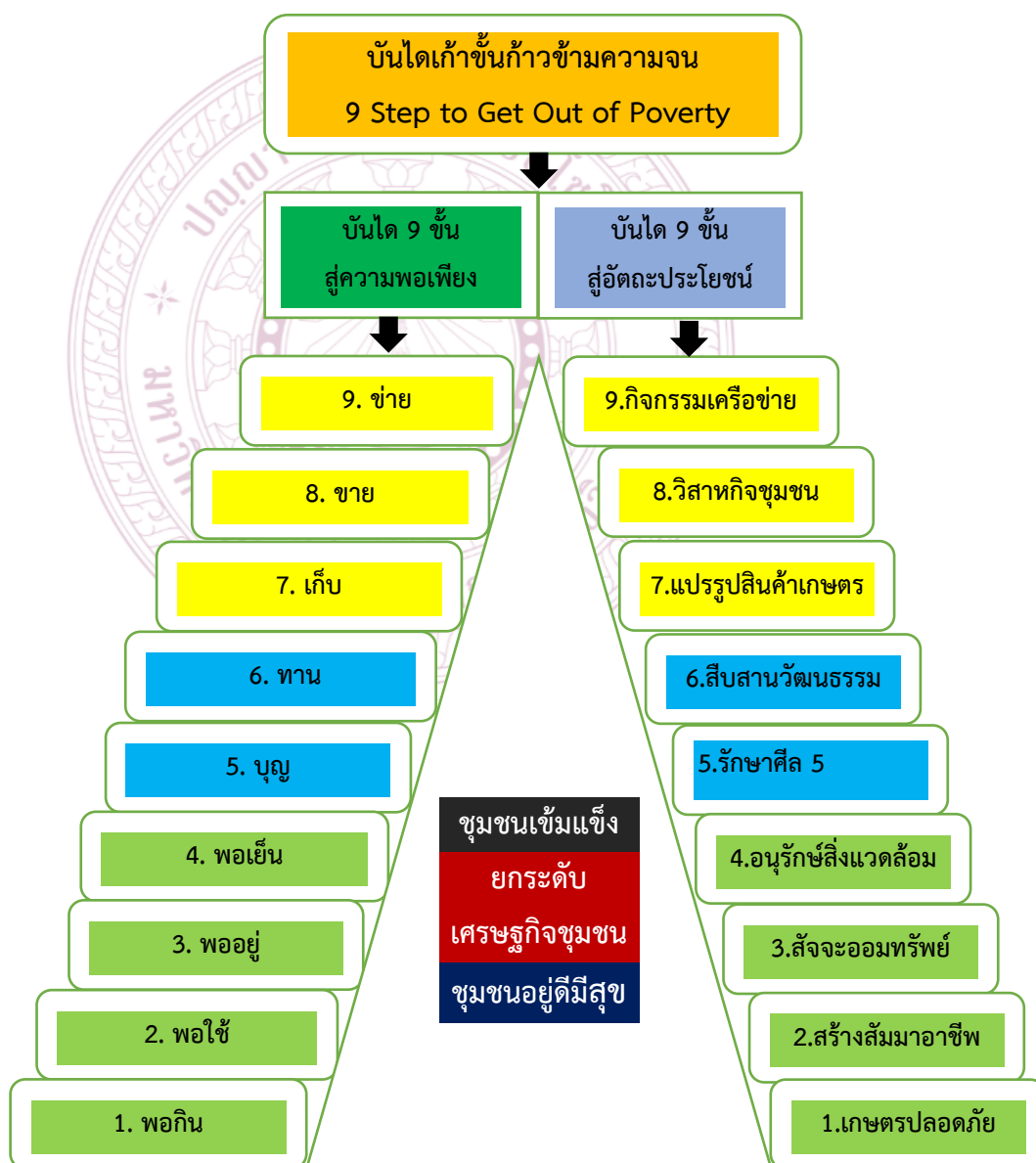
2. กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบັນฑิตอาสาและพระธรรมจาริก ทั้ง 3 ชุมชน นำแนวคิดการพัฒนาตามพระราชดำริ มี 4 ด้าน คือ 1) การป้องกันการเสื่อมโทรมและพังทลายของดินโดยห้วยแฝก เนื่องจากพื้นที่สูงมีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 35 มักเกิดปัญหาหน้าดินตามไหล่เขาพังทลายในช่วงฤดูฝน น้ำป่าไหลหลากรุนแรงทะลักหรือน้ำป่าพัดพาบ้านเรือน เรือกสวนไร่นาเสียหาย และถนนหนทางเส้นทางสัญจรในชุมชนถูกตัดขาด ไม่สามารถกักเก็บน้ำตามธรรมชาติไว้ใช้ในยามฤดูแล้ง 2) การพัฒนาพื้นที่ป่าไม้ เนื่องจากพื้นที่สูงมีอากาศหนาวเย็นมาก เหมาะแก่การเติบโตของต้นสนซึ่งในฤดูแล้งจะกลายเป็นเชื้อเพลิงของไฟป่าในทุกๆ ปี เป็นปัญหาหมอกควันไฟสะสมสร้างปัญหามลพิษ และการลักลอบตัดไม้เพื่อการค้าจากนายทุน การบวชป่า การเลี้ยงผีต้นน้ำ จึงเป็นกิจกรรมที่รวมความเชื่อและศรัทธาในพระพุทธศาสนาร่วมกับวิถีชุมชน ในการรักษาผืนป่าซึ่งเป็นพื้นที่ต้นน้ำของแม่น้ำลำธารหลายสาย และป่าเป็นพื้นที่อาศัยของกาแฟ ชา และผลไม้เมืองหนาวซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจ 3) ทฤษฎีใหม่ คือ การทำการเกษตรในพื้นที่ขนาดเล็ก ประมาณ 15 ไร่ ด้วยการแบ่งพื้นที่ออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย นา ข้าว 30% สระน้ำ 30% พืชไร่พืชสวน 30% อีก 10% สำหรับสร้างบ้านและเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ และมีน้ำใช้เพื่อการเพาะปลูกตลอดทั้งปี เนื่องจากชุมชนพื้นที่สูงมีพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขาลาดเอียง และชุมชนอยู่ห่างไกลจากตัวเมืองอาหารเป็นปัจจัย 4 จึงจำเป็นมากในการดำเนินชีวิตให้อยู่อย่างพึ่งตนเองได้ 4) การพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกร โดยน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในวิถีดำเนินชีวิต

กระบวนการเหล่านี้ประกอบกับศักยภาพในพันธกิจของพระสงฆ์ช่วยเสริมความเข้มแข็งชุมชน ด้วยการพัฒนาคุณภาพชีวิต ด้วยหลักภavana 4 คือ 1) ทางกาย ด้วยหลักสุขภาวะ 5 อ คือ อาหาร อุดจาระ อากาศ ออกกำลังกาย อารมณ์ 2) ทางใจ มีการสวดมนต์ธรรมในวันพระและวันสำคัญของชุมชน 3) ทางสังคม มีกิจกรรมที่เกื้อกูลกันในชุมชนด้วยสัจจะธรรม 4) ทางปัญญา มีการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาให้เข้าใจหลักอริยสัจ 4 ซึ่งกระบวนการเหล่านี้สอดคล้องกับแนวคิดการเสริมสร้างรูปแบบและเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเชิงรุกของพระธรรมจาริกในสังคมไทย พระอุดมบัณฑิต(สมศักดิ์ สุทธิญาณเมธี) (2023) มีการเสริมสร้างรูปแบบ 4 แบบคือ 1) รูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยทั่วไป 2) รูปแบบในการใช้หลักสาธารณสงเคราะห์ 3) รูปแบบการสร้างภาคีเครือข่ายการทำงานอย่างมีส่วนร่วม 4) รูปแบบใช้กิจกรรมนำศรัทธาร่วมกับเครือข่ายเชิงพื้นที่ เครือข่ายเชิงประเด็นกิจกรรม และเครือข่ายแบ่งตามโครงสร้างหน้าที่ จะเห็นว่ากระบวนการพัฒนาของพระบັນฑิตอาสาและพระธรรมจาริก คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในชุมชนบนพื้นที่สูง การบริการสังคม การฟื้นฟูอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณี และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม ได้

นำเอาหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือผ่านกิจกรรมที่หลากหลายในการพัฒนาด้านจิตใจ และเป็น ศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้ชุมชน บทบาทดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาแต่ครั้งพุทธกาล ในการประชุมปฐมนิเทศ สำหรับพระธรรมทูตรุ่นแรกจำนวน 60 รูป โดยใช้วิธีกำหนดพื้นที่ที่จะปฏิบัติงานเป็นหลัก แล้วจัดวาง กำลังพระธรรมทูตให้เหมาะสมตามสมรรถภาพของพระธรรมทูตตามสภาพปัญหาของแต่ละพื้นที่

สรุปองค์ความรู้

การวิจัยนี้ได้นำเสนอองค์ความรู้ใหม่จากการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระ ธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง **บันไดเก้าขั้นก้าวข้ามความจน** ดังนี้

Picture 1: Model of 9 Step to Get Out of Poverty

รูปแบบ **บันไดเก้าขั้นก้าวข้ามความจน** ดังกล่าวนี้นี้ สามารถนำไปถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ในเชิงหลักการและการปฏิบัติเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ในชุมชนอื่นๆได้ เชื่อมโยงไปสู่การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงนิเวศและวัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวด้านอาหารปลอดภัย และต่อยอดด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนบนพื้นที่สูง จากต้นทุนทางวัฒนธรรมหรือภูมิสังคมที่มีอัตลักษณ์ เป็นแนวทางช่วยเสริมสร้างรายได้ให้ราษฎรบนพื้นที่สูงและกระตุ้นเศรษฐกิจฐานรากได้ โดยหลักการพึ่งพาตนเองตามหลักพระพุทธศาสนาและแนวพระราชดำริของในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้อย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

1. **ข้อเสนอแนะจากการวิจัย** มหาเถรสมาคมหรือสถาบันการศึกษาทางพระพุทธศาสนา ควรให้ความสนใจและสนับสนุนงบประมาณร่วมกับหน่วยงานการปกครองระดับชุมชน ในการจัดหลักสูตรการสอน ประกาศนียบัตร หรือการอบรม เกี่ยวกับการพัฒนาเชิงพื้นที่สูง หรือการพัฒนาชุมชนของพระพระบิณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก เนื่องจากกระบวนการทำงานของพระสงฆ์บนพื้นที่สูงมีความสำคัญและมีบทบาทเสมือนผู้นำท้องถิ่น เปรียบเหมือนผู้นำชุมชนในภาครัฐที่มีศักยภาพแต่ขาดการสนับสนุนและส่งเสริม
2. **ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย** ภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณในการสร้างความเข้มแข็งด้านการศึกษา เช่น พัฒนาศูนย์เรียนรู้ชุมชนที่เชื่อมโยงกับเครือข่ายภาคการศึกษาในระบบออนไลน์ และระบบสาธารณสุขชุมชนเพิ่มจากการรักษาตามประเพณี เพราะปัจจุบันมีโรคภัยรุนแรงและร้ายแรงมากมาย ที่มีความยากลำบากในการป้องกัน แก้ไข รักษา และควบคุม
3. **ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย** ควรศึกษาวิจัยต่อไปในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบิณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนตามหลักสหประชาชาติ Sustainable Development Goals

เอกสารอ้างอิง (References)

- Commissioner's Office 1, Report on progress of the committee to drive the continuation of the royal science, (2017). Office of the Secretariat of the House of Representatives. Perform duties at the Secretariat of the National Reform Steering Assembly.
- Narongrit Thungpruesomkiat Saithanu, Thaweesak Putsukkee and Natthaphan Khecharanan, (2023). Community enterprise development model for

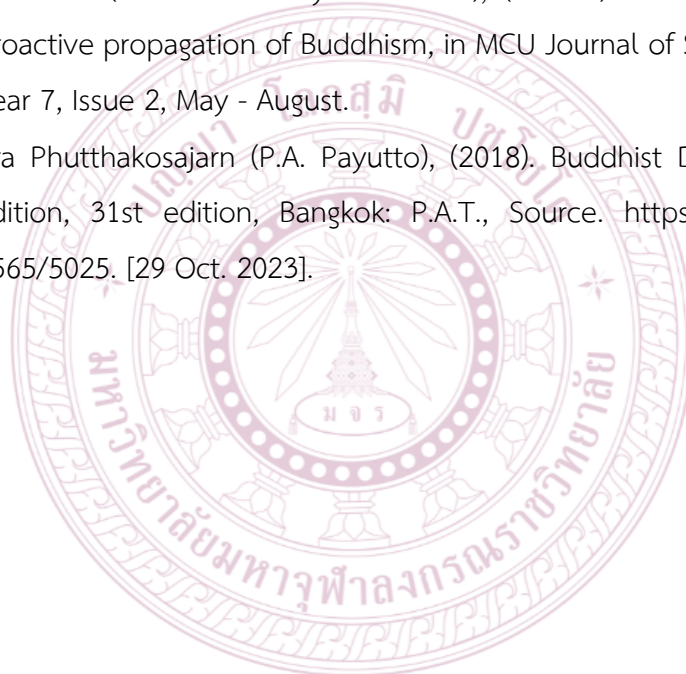
upgrading the grassroots economy. In the Satun Global Geopark area, in the MCU Buddhapanya Review Journal, Year 8, Issue 5.

NRCT, (2021). Ethnic groups in Thailand: Research and challenges

Phra Arunmethi Phutthipattranon, (2014-2015). Factors affecting the development of communities in the highlands of the Phra Dhammajarik project in the northern region, in the Far Eastern University Academic Journal, Vol. 8 Issue 2, December May.

Phra Udom Bundit (Somsak Sudthiyanamethee), (2022). Model and network of proactive propagation of Buddhism, in MCU Journal of Social Development, Year 7, Issue 2, May - August.

Somdet Phra Phutthakosajarn (P.A. Payutto), (2018). Buddhist Dictionary, Compiled Edition, 31st edition, Bangkok: P.A.T., Source. <https://www.tpmap.in.th/2565/5025>. [29 Oct. 2023].

ภาคผนวก ช

ชุดความรู้โครงการวิจัยย่อยที่ 1 (E-Book)

กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบันฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
เพื่อแก้ปัญหาคความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง

THE PROCESS OF AREA-BASED DEVELOPMENT OF PHRA BUNDIT ASA AND PHRA
DHAMMAJARIK FOR SOLUTIONS OF POVERTY OF HIGHLAND PEOPLE

2566/2023

E-BOOK

พหุศาสตร์ การพัฒนาเชิงพื้นที่

บ้านห้วยบง

บ้านดอกแดง

บ้านจันทร์

QR Code ชุดความรู้ (E-Book)
โครงการวิจัยย่อยที่ 1
เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ. ดร. และคณะ
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตเชียงใหม่

วิจัยย่อยที่ 1
 กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระ
 บัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริก
 เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎร
 บนพื้นที่สูง

คณะผู้วิจัยย่อยที่ 1

พระครูสุตพัฒน์โนดม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.
 พระครูพิลาสธรรมมาร (ณัฐพล ประชุนหะ), ผศ.ดร.
 รศ.ดร.สมบุรณ์ ตาสุนธิ
 ผศ.ดร.เทวัญ เอกจันทร์
 ดร.บ๊อสุวรรณ จันทรพันธ์

พ.ศ. ๒๕๖๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

QR Code ชุดความรู้ (E-Book)
 โครงการวิจัยย่อยที่ 1
 เรื่อง กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่

ประวัติผู้วิจัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ประวัติหัวหน้าโครงการแผนงานวิจัย

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

พระครูสุตพัฒน์นอม (วรเมศร์ ผาคำ), ผศ.ดร.

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrusuttaputtanodom, (Woramath Phakam). Asst.Prof. Dr.

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2548 ปริญญาตรี พธ.บ. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

2. พ.ศ. 2542 ปริญญาโท ศศ.ม. (พุทธศาสนศึกษา), ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

3. พ.ศ. 2557 ปริญญาเอก พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดเจ็ดยอด พระอารามหลวง ตำบลช้างเผือก อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่

2. ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์เชียงใหม่ วิทยาเขตเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

3. ผู้ช่วยเลขานุการเจ้าคณะจังหวัดเชียงใหม่

4. เจ้าอาวาสวัดศรีดอยไชย ตำบลดอนแก้ว อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่

5. ราชกิจจานุเบกษา, ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี เรื่อง พระราชทานสัญญาบัตรตั้งสมณศักดิ์, เล่ม 133, ตอนที่ 43 ข, 9 ธันวาคม พ.ศ. 2559, หน้า 23

5. ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย

5.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

1. พระครูสุตพัฒน์นอม, ผศ. ดร., และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสา

และพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดิน ประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

6. บทความวิจัย/วิชาการ

6.1 บทความวิจัย

1. พระครูสุตพัฒน์โนดม. ปัญญาสชาติกฉบับเชียงใหม่ เรื่องที่ 11-20: การปริวรรต การแปลและการศึกษาเปรียบเทียบ. วารสารสังคมศาสตร์และ มานุษยวิทยาเชิงพุทธ วัดวังตะวันตก จังหวัดนครราชสีมา, บทความวิชาการที่ ตีพิมพ์ใน วารสารวิชาการ ปรากฏในฐานข้อมูล TCI กลุ่ม ฉบับที่ 1 (ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 2563) : 102- 117.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/239761/163973>

6.2 บทความวิชาการ

1. พระครูปลัดณัฐพล จนทโก, ดร. และพระครูสุตพัฒน์โนดม,ดร.. กระบวนการสอนของ พระพุทธเจ้า. แหล่งตีพิมพ์ วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/133130/153222>

2. พระครูสุตพัฒน์โนดม . ศึกษาวิเคราะห์พุทธศิลป์ล้านนาที่ปรากฏในคัมภีร์ชินกาลบาลีปกรณ์. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษาคณะศึกษาศาสตร์วิทยาเขตเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย TCI กลุ่มที่ 2., (ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2562) ,หน้า 67-8.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/191266/138925>

3. พระครูสุตพัฒน์โนดม และคณะ. พุทธจักรวาลวิทยา: พระพุทธเจ้าจักรพรรดิแห่งจักรวาล. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา TCI กลุ่มที่ 2., (ปีที่ 11 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2563) : 268- 286.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/242178/165033>

ประวัติผู้ช่วยวิจัย 1

1. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาไทย)

พระครูพิลาธธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร.

2. ชื่อ/ฉายา/นามสกุล (ภาษาอังกฤษ)

Phrakhrupiladdhammakorn (Natthaphon Prachunha), Asst.prof. Dr.

3. หน่วยงานและสถานที่ติดต่อ

วัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ โทรศัพท์ 063-916-5956
E-mail: natthaphon.pra@mcu.ac.th

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. พ.ศ. 2559 ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดสวนดอก พระอารามหลวง ถนนสุเทพ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่
2. พ.ศ. 2561-ปัจจุบัน ประธานหลักสูตรคณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. การศึกษา

1. พ.ศ. 2539 นักระรมชั้นเอก วัดพิชโสภาราม ต.แก้งเหนือ อ.เขมราฐ จ.อุบลราชธานี
2. พ.ศ. 2547 ประกาศนียบัตรวิชาชีพครู มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร
3. พ.ศ. 2548 พุทธศาสตรบัณฑิต (พธ.บ.) คณะมนุษยศาสตร์ สาขาวิชาพุทธจิตวิทยา “เกียรตินิยม” มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 50
4. พ.ศ. 2552 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พธ.ม.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 19
5. พ.ศ. 2558 พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (พธ.ด.) คณะพุทธศาสตร์ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย รุ่นที่ 11

6. ประสบการณ์เกี่ยวกับการวิจัย

6.1 หัวหน้าโครงการวิจัย

1. พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2561 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/259>

2. พระครูปลัดณัฐพล จนทิโก, ดร. และคณะ, “การพัฒนานวัตกรรมพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต้นแบบ (Knowledge Center) ในสังคมไทย” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/527>

3. พระครูพิลาสธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัตติอาสและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎร

บนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

6.2 ผู้ร่วมโครงการวิจัย

1. รศ. ดร.เทพประวิณ จันทรแรง, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร.และคณะ, “ศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลและคุณค่างานพุทธศิลป์กรมรัชสมัยของพระเมืองแก้วในล้านนา” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/293>

2. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การเสริมสร้างหลักธรรมาภิบาลในวิถีประชาธิปไตยของผู้ว่าในตำบลศรีเตี้ย อำเภอบ้านโฮ่ง จังหวัดลำพูน” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/366>

3. บุญมี แก้วตา, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ, “การศึกษาแนวคิดวิถีการปฏิบัติและการสื่อสารทางพุทธปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมในจังหวัดเชียงใหม่” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2560 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://198.7.63.81:8080/xmlui/handle/123456789/23>

4. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ “การบูรณาการเรียนรู้ภาษาอังกฤษด้วยตนเองกับการทำงานเพื่อบริการการท่องเที่ยวชุมชน ภายใต้โครงการชุมชนท่องเที่ยว OTOP นวัตวิถี ในจังหวัดเชียงราย” งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2563 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<http://mcuir.mcu.ac.th:8080/jspui/handle/123456789/632>

5. ดร.พัลลภ หารุคำจา, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ. “การพัฒนาหลักสูตรแบบบูรณาการครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่”. กองทุนส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (กสว.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/panya-thjo/article/view/256414>

6. ผศ.ปฐวีธ เสาร์คง, พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ. “การสร้างสรรค์งานจิตรกรรมฝาผนัง “อัตลักษณ์ลายค่าน้ำเต้ามทางธรรมนิยมประเพณีล้านนาสู่งานศิลปกรรมร่วมสมัย”. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิจัยแห่งชาติ (วช.). งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564.

<https://anyflip.com/wonyt/nzki/basic>

7. พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร., พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

https://drive.google.com/file/d/1bVf-D8Kw7o_NldnAi4pKaVAfyz2Psgc7/view?usp=sharing

8. รศ. ดร.สมบูรณ์ ตาสนธิ, พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/270690>

9. ดร.เดชา ตาละนีก, พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, แผนงานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศูนย์การเรียนรู้วิถีพุทธสู่ความเป็นชุมชนน่าอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ปกากะญอในจังหวัดเชียงใหม่”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

10. พระมหาธณัฏฐพงศ์ คีตอ่าน, ดร., พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร. และคณะ, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุผ่านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของ โครงการวัดบันดาลใจ” ทุนวิจัยส่วนงาน งบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

7. บทความวิจัย/วิชาการ

7.1 บทความวิชาการฐาน TCI

1. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ. กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้า. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่ (ปีที่ 9 ฉบับที่ 1 มกราคม-มิถุนายน 2561)

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/133130>

2. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร.. การปรับจริตเพื่อพัฒนาชีวิต: กระบวนการและแนวปฏิบัติ. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (ปีที่ 14 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2561)

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/151815>

3. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร. และคณะ. ชีวิต สิทธิในชีวิต และการตายดีตามแนวพระพุทธศาสนา. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร** (ปีที่ 6 ฉบับพิเศษ เนื่องในโอกาสเฉลิมฉลองวันวิสาขบูชาโลก ประจำปี 1561)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/117080>

4. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร.. “ศึกษาเปรียบเทียบสภิกขาทนในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน”. **มนุษยศาสตร์สาร**. วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ Journal of Human Sciences, Faculty of Humanities, Chiang Mai University. (ปีที่ 19 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม-ธันวาคม 2561 หน้า 102-124)

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JHUMANS/article/view/163221/117961>

5. พระครูปลัดณัฐพล จันทิโก, ดร.. การพัฒนานวัตกรรมเพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุตามหลักไตรสิกขา. **วารสารปณิธาน**. วารสารวิชาการด้านปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, (ปีที่ 15 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม พ.ศ. 2562, หน้า 421-263).

<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/panidhana/article/view/206765>

6. รศ.ดร.สมบุญ ตาสนธิ, พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร., พระมหาธณัฏฐพงศ์ สุพรหมปญโญ (คิดอ่าน), ดร., ดร.อำนาจ ชัดวิชัย, และ ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว. การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบ้นจิตอาสาและพระธรรมจาริกด้วยนวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง. **วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**. (ปีที่ 11 ฉบับที่ 7 พฤศจิกายน – ธันวาคม พ.ศ. 2566, หน้า 2868-2882).

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/270690/181855>

7. พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร., ดร.เดชา ตาละนีก และ ดร.พัลลภ หารุคำจา. การพัฒนาพื้นที่เรียนรู้ของชุมชนต้นแบบในสังคมไทย. **วารสารธรรมธारा วารสารวิชาการทางพระพุทธศาสนา**. (ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (ฉบับรวมที่ 18) มกราคม-มิถุนายน พ.ศ. 2567, หน้า 154-190).

<https://so01.tci-thaijo.org/index.php/dhammadhara/article/view/270092/176149>

8. หนังสือ

1. พระครูพิลาสธรรมากร (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ.ดร. พระพุทธศาสนากับการสื่อสาร (Buddhism and Communication). เชียงใหม่: ชานาญการพิมพ์, 2562. จำนวน 298 หน้า. ISBN 978-616-300-591-5).

ประวัติผู้ร่วมวิจัย 2

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

รองศาสตราจารย์ ดร.สมบุญ ตาสนธิ

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Assoc. Prof. Dr.Somboon Tasonthi

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2543 ป.ธ. 7 (ภาษาบาลี) กองบาลีสนามหลวง
2. พ.ศ. 2538 พธ.บ. (บาลีพุทธศาสตร์) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พ.ศ. 2542 ปอ.บ. (อภิธรรมบัณฑิต) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พ.ศ. 2547 ศษ.ม. (การศึกษานอกระบบ) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
5. พ.ศ. 2561 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

1. อาจารย์ประจำหลักสูตรและผู้รับผิดชอบหลักสูตรสาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
2. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรวิปัสสนาภาวนา (ป.วน.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่
3. ประธานหลักสูตรประกาศนียบัตรพระไตรปิฎกศึกษา (ป.ตศ.) คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ผลงานตีพิมพ์

5.1 งานวิจัย

1. สมบุญ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลปกรรมในล้านนา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564 จาก ทุนสนับสนุนจากสกว. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

2. พระครูพิลาสธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบุญ ตาสนธิ และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัตินิตยาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความ

ยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://bri.mcu.ac.th/wp-content/plugins/download>

3. พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร., รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

https://drive.google.com/file/d/1bVf-D8Kw7o_NldnAi4pKaVAfvz2Psgc7/view?usp=sharing

4. รศ. ดร.สมบุรณ์ ตาสนธิ, และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัณฑิตอาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/270690>

5.2 บทความวิจัย

1. สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลปกรรมในล้านนา”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

5.3 บทความวิชาการ

1. สมบุรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “นิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/174935/138927>

2. สมบุรณ์ ตาสนธิและคณะ “พุทธจักรวาลวิทยา: พระพุทธเจ้าจักรพรรดิแห่งจักรวาล” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 11 เดือนที่ 1 (มกราคม – กรกฎาคม 2563).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/242178/165033>

3. สมบุรณ์ ตาสนธิและคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลปกรรมในล้านนา” แหล่งตีพิมพ์วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2564).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

4. สมบุรณ์ ตาสนธิ. “พุทธการกรรม:กระบวนการเปลี่ยนผ่านเพื่อความเป็นพระพุทธเจ้า”. แหล่งตีพิมพ์วารสารสันติศึกษา.TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 (กันยายน-ธันวาคม 2564).

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/255617/173712>

5. สมบูรณ์ ตาสนธิ, “อริยสัจ 4: อัตลักษณ์แห่งคำสอนของพระพุทธศาสนา”. สารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิตประจำปี พ.ศ. 2565 หน้า 123-139 จำนวนทั้งสิ้น 400 หน้า เผยแพร่ E-Book วันที่ 26 ธันวาคม 2565 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้รับคัดเลือกจากกองบรรณาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ให้ได้รับการตีพิมพ์วารสาร มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย TCI กลุ่ม 2 ฉบับที่ 1, (มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 205-220.

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMA/article/view/262446/179065>

6. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “ต่งสามหาง: พุทธปรัชญาล้านนา”, วารสาร มจร.ทริภุญชัยปริทรรศน์ TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 7 ฉบับที่ 1, (1 มกราคม-มีนาคม ปี 2566) : 179-193)

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JMHR/article/view/262330/a>

5.4 หนังสือ/ตำรา

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “กว่าจะเป็นพระพุทธเจ้า”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 256 หน้า เลข ISBN 978-616-236-058-9.
2. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “พระอรหันตสาวกบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 424 หน้า เลข ISBN 978-616-236-317-7.
3. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “บรมสูตร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก 2565. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.
4. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อเนกธาณธรรม”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2554. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 288 หน้า เลข ISBN 978-616-236-021-3.
5. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “1 เดือนคู่มือให้นิพพาน”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 496 หน้า เลข ISBN 978-616-236-217-8.
6. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “อยากบอกให้รู้ว่าการม วิญญาณ นิพพานมีจริง”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก 2555. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 192 หน้า เลข ISBN 978-616-236-144-9.
7. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “เรื่องจริงที่สงสัยบอกได้ชาตินี้เท่านั้น เล่มที่ 20 วันสิ้นโลก”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 632 หน้า เลข ISBN 978-616-236-469-3.
8. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “เรื่องที่พระพุทธเจ้าไม่เปิดเผย”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 224 หน้า เลข ISBN 978-616-236-491-4.
9. สมบูรณ์ ตาสนธิ. “ผู้หญิงบรรลุธรรมได้อย่างไร”. นนทบุรี: ธิงค์ปียอนด์บุ๊ก. 2556. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 112 หน้า เลข ISBN 978-616-449-094-9.
10. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระอภิธรรมปิฎก ฉบับปรับปรุง”. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2559. พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 248 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-284-6.

11. สมบูรณ์ ตาสนธิและคณะ. “พระไตรปิฎกวิเคราะห์”. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2560. พิมพ์ครั้งที่ 1 จำนวน 528 หน้า, เลข ISBN 978-616-300-330-0.

ประวัติผู้ร่วมวิจัย 3

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ผศ.ดร.เทวัญ เอกจันทร์

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Asst.Prof. Dr.Teawan Eakjan

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2539 ป.ธ.9 (ภาษาบาลี) กองบาลีสนามหลวง
2. พ.ศ. 2541 พธ.บ. (การสอนสังคมศึกษา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. พ.ศ. 2545 พธ.ม. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. พ.ศ. 2563 พธ.ด. (พระพุทธศาสนา) มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาบาลี คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ผลงานตีพิมพ์

5.1 งานวิจัย

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ และคณะ. “การสังเคราะห์องค์พุทธศิลป์ในล้านนา”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2564 จาก ทุนสนับสนุนจากสกว. และมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210>

5.2 บทความวิจัย

1. สมบูรณ์ ตาสนธิ, เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ. “นิพพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม-มิถุนายน 2562).

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/174935/138927>

2. เทวัญ เอกจันทร์ และคณะ. “ปัญญาสชาดกฉบับเชียงใหม่ เรื่องที่ 11 - 20 : การปริวรรตการแปล และการศึกษาเปรียบเทียบ”. วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ. TCI กลุ่ม 1 (ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 มีนาคม 2563).

<https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/239761/163973>

3. เทวัญ เอกจันทร์, “การสังเคราะห์องค์ความรู้พุทธศิลปกรรมในล้านนา” วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา. TCI กลุ่ม 2 ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 | มกราคม - มิถุนายน 2565

<https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/257210/172711>

5.3 หนังสือ/ตำรา

1. เทวัญ เอกจันทร์, ดร.. **มุมมองความรักในชาดก**. เชียงใหม่: ดาวคอมพิวกราฟฟิค, 2553. จำนวน 198 หน้า เลข ISBN 978-616-300-591-5).

2. เทวัญ เอกจันทร์, ดร.. **คู่มือเตรียมสอบบาลีไวยากรณ์สนามหลวง**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์, 2562. จำนวน 198 หน้า เลข ISBN 978-616-300-591-5).

3. เทวัญ เอกจันทร์, ดร.. **ภาษาพระพุทธเจ้า**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์นันทพันธ์, 2562. จำนวน 198 หน้า เลข ISBN 978-616-300-591-5).

4. เทวัญ เอกจันทร์, ดร.. **คู่มือสัมพันธไทย ป.ธ.3 หลักการแปล แต่ง ประโยค 4-5**. เชียงใหม่: โรงพิมพ์ดาวคอมพิวกราฟฟิค, 2563. พิมพ์ครั้งที่ 2. จำนวน 198 หน้า เลข ISBN 978-616-300-591-5).

5. เทวัญ เอกจันทร์, ดร.. **วรรณคดีบาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2558. จำนวน 198 หน้า เลข ISBN 978-616-300-591-5).

ประวัติผู้ร่วมวิจัย 4

1. ชื่อ/สกุล (ภาษาไทย)

ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว

2. ชื่อ/สกุล (ภาษาอังกฤษ)

Dr.Buasawan Chanpandao

3. ประวัติการศึกษา

1. พ.ศ. 2532 มัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนนารีนรัตน์จังหวัดแพร่ เอกภาษาอังกฤษ-ฝรั่งเศส

2. พ.ศ. 2540 ปริญญาตรี (ศศ.บ.) สาขาภาษาอังกฤษ-วิชาโท การโรงแรมและการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ

3. พ.ศ. 2547 ปริญญาโท (ศษ.ม.) สาขาอาชีวศึกษา ศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

4. พ.ศ. 2563 ปริญญาเอก (พธ.ด.) สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

4. ตำแหน่งปัจจุบัน

อาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่

5. ประสบการณ์การวิจัย

1. ผู้ร่วมวิจัย

1. พระครูพิลาศธรรมากร, (ณัฐพล ประชุมหะ), ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ, แผนงานการวิจัยเรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่พระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง” ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/index>

2. พระครูสุตพัฒน์โนดม, ผศ. ดร., ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ. รายงานการวิจัยย่อยที่ 1 เรื่อง “กระบวนการพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

https://drive.google.com/file/d/1bVf-D8Kw7o_NldnAi4pKaVAfvz2Psgc7/view?usp=sharing

3. รศ. ดร.สมบุญ ตาสนธิ, ดร.บัวสวรรค์ จันทร์พันดาว และคณะ, รายงานการวิจัยย่อยที่ 2 เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ภายใต้แผนงานการวิจัย เรื่อง “การพัฒนาเชิงพื้นที่ของพระบัติตออาสาและพระธรรมจาริกเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของราษฎรบนพื้นที่สูง”. ทุนงบประมาณแผ่นดินประจำปี 2566 จาก สกสว. และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

<https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/270690>